T.C.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

COVID-19 PANDEMİSİNİN PROFESYONEL TURİST REHBERLERİNE VE KÜLTÜR TURLARINA ETKİSİ

Okay COŞKUN

Danışman

Doç. Dr. YILMAZ AKGÜNDÜZ

İZMİR-2021

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “COVID-19 Pandemisinin Profesyonel Turist Rehberlerine ve Kültür Turlarına Etkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../..../.....

Okay COŞKUN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Covid-19 Salgınının Profesyonel Turist Rehberleri ve Kültür Turlarına Etkisi

Okay COŞKUN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Turizm İşletmeciliği Programı

2019 yılının sonlarında, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hubei Eyaletine bağlı Wuhan kentinde ortaya çıkan Yeni Tip Koronavirüs (COVID-19) salgını kısa sürede uluslararası yayılım göstererek tüm ülkeleri ve sektörleri, özellikle turizm sektörünü ciddi boyutlarda etkilemiştir. Bu süreçte pandeminin yarattığı olumsuzlukları azaltmak için alınan önlemler nedeniyle insan hareketliliği sınırlandırılmış ve kültür turları durma noktasına gelmiştir. Buna bağlı olarak işsiz kalan profesyonel turist rehberleri ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.

Çalışmada, COVID-19 salgınının kültür turları ve profesyonel turist rehberleri üzerindeki etkisi ortaya koymak ve çözüm önerileri getirmek amaçlanmaktadır. Ayrıca çalışmada salgın döneminde kültür turlarında alınan ve alınması gereken önlemler, kültür turistlerinin davranışları da incelenmektedir. Çalışma kapsamında salgın döneminde Efes Antik Kentinde en az bir kere tura çıkmış 15 profesyonel turist rehberiyle yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonucu elde edilen verilere hem içerik analizi hem betimsel analiz uygulanmıştır.

Çalışmanın bulgularına göre profesyonel turist rehberlerinin turlarda salgından korunma konusunda hassas olduğu, TUREB'in yayınladığı salgın döneminde turlarda uyulması gereken kurallar adlı genelgenin güncellenmesi gerektiği, salgından sonra kültür turistlerinin tatil ve seyahat tercihlerinin değişiklik göstereceği, işsiz kalan turist rehberlerinin ekonomik ve psikolojik sorunların yanında birtakım sosyal sorunlarla da karşılaştığı, mesleki yetkinlik ve becerilerinde gerileme olduğu, turist rehberlerinin ilgili kurumlardan etkin yönetim ve ekonomik destek beklediği sonuçlarına ulaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: COVID-19, Salgın, Kültür Turları, Profesyonel Turist Rehberi

ABSTRACT
Master's Thesis

The Effect of COVID-19 Pandemic on Professional Tourist Guides and Cultural Tours

Okay COŞKUN

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Tourism Management
Tourism Management Program

The Novel Coronavirus (Covid-19) pandemic, which emerged in the city of Wuhan, Hubei Province of the People's Republic of China at the end of 2019, spread internationally in a short time and seriously affected the tourism sector of all countries. Cultural tours came to a standstill as the sector was badly affected. As a result of this, professional tourist guides lost their job and faced serious difficulties.

In this study, it is aimed that reveal the effect of the Covid-19 pandemic on cultural tours and professional tourist guides and to offer solutions. In addition, the measures to be taken in cultural tours during the pandemic period and the behavior of cultural tourists were also examined in the study. Within the scope of the study, semi-structured interviews were conducted with 15 professional tourist guides who toured the Ancient City of Ephesus at least once during the pandemic period. Both content analysis and descriptive analysis were used to analysis the datas obtained from the interviews.

According to the findings of the study, professional tourist guides are sensitive about protection from the pandemic in tours, the circular called the rules to be followed during the pandemic period published by TUREB should be updated, holiday and travel preferences of cultural tourists will change after the pandemic, the unemployed tourist guides have some psychological and economic problems as well as some social problems. It is concluded that there are also problems as declining in professional competence and skills of tourist guides, and

they expect effective management and economic support from the relevant institutions.

Keywords: COVID-19, Pandemic, Cultural Tours, Professional Tourist Guide

COVİD-19 SALGININ PROFESYONEL TURİST REHBERLERİ VE KÜLTÜR TURLARINA ETKİSİ

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER viii
KISALTMALAR xii
TABLOLAR LİSTESİ xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ xv
EK LİSTESİ xvi

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
TURİZMDE GENEL KAVRAMLAR, KÜLTÜR TURİZMİ, TURİST REHBERLİĞİ

1.1. TURİZM VE TURİST KAVRAMI 4
1.2. TURİZMİN ÖNEMİ 6
1.3. TURİZMİN EKONOMİK, SOSYAL VE FİZİKSEL ÇEVRE İLE İLİŞKİSİ 8
1.3.1. Turizm ve Ekonomik Çevre 8
1.3.2. Turizm ve Sosyo-Kültürel Çevre 14
1.3.3. Turizm ve Fiziksel Çevre 17
1.4. TURİZM ÇEŞİTLERİ 21
1.4.1. Katılan Kişi Sayısına ve Yaşa Göre Turizm Çeşitleri 22
1.4.2. Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Gücüne Göre Turizm Çeşitleri 22
1.4.3. Katılımcıların Amaçlarına Göre Turizm Çeşitleri 23
1.5. KÜLTÜR TURİZMİ 23
1.5.1. Kültür Turizmi Kaynakları 25
1.5.2. Kültür Turizmi Çeşitleri 26

1.5.2.1. Kültürel Miras Turizmi 28
1.5.2.2. Sanat Turizmi 29
1.5.2.3. Yaratıcı Turizm 29
1.5.2.4. Kentsel Kültür Turizmi 30
1.5.2.5. Kırsal Kültür Turizmi 30
1.5.2.6.Yerli/Otantik Kültür Turizmi (Etnik Turizm) 30
1.5.2.7. Çağdaş/Popüler Kültür Turizmi 31
1.6.5. Kültür Turu Deneyimi ve Kültür Turisti Kavramı 31
1.6.6. Dünya'da Kültür Turizmi 34
1.6.7. Türkiye'de Kültür Turizmi 36
1.7. TURİST REHBERLİĞİ 42
1.7.1. Profesyonel Turist Rehberinin Rolleri 44
1.7.2. Turist Rehberinin Turizmdeki Yeri ve Önemi 49

İKİNCİ BÖLÜM

KRİZLER, SALGIN HASTALIKLAR VE TURİZM

2.1. KRİZLER VE TURİZM 51
2.1.1. Turizm ve Doğal Afetler 53
2.1.2. Turizm ve Ekonomik Krizler 56
2.1.3. Terör, Çatışma ve Güvenlik Sorunları 63
2.2. ULUSLARARASI TURİZMİ ETKİLEYEN SALGIN HASTALIKLAR 70
2.2.1. Ağız ve Ayak Hastalığı Salgını 72
2.2.2. SARS (Şiddetli Akut Solunum Sendromu) Salgını 73
2.2.3. Kuş Gribi (H5N1) Salgını 75
2.2.4. Domuz Gribi (H1N1) Salgını 77
2.2.5. Ebola Salgını 79
2.3. COVID-19 SALGINI VE TURİZM SEKTÖRÜ 81
2.3.1. COVID-19 Salgınının Dünya Turizmine Etkisi 83
2.3.2. COVID-19 Salgınının Türkiye Turizmine Etkisi 90
2.3.3. Dünya Turizminin Toparlanma Süreci 96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YÖNTEM VE BULGULAR

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI 99
3.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ 100
3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 100
3.3.1. Araştırmanın Örneklemi 102
3.3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları 102
3.3.3. Veri Toplama Süreci 103
3.3.4. Verilerin Analizi 106
3.3.5. Geçerlik ve Güvenirlik 106
3.4. BULGULAR 108
3.4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri 108
3.4.2. Tur Başlangıcında ve Tur Sürecinde Rehberlerin Turistlere Salgının Bulaşma Yolları ve Korunma Yöntemleri Hakkında Verdiği Bilgiler 109
3.4.3. TUREB'in Yayınladığı Genelgede Yer Alan Turlarda Alınması Gereken Önlemlerin Yeterliliği ve Uygulanabilirliği 112
3.4.4. Profesyonel Turist Rehberlerine Salgın ve Hijyen Konusunda Verilen Online Eğitimin Değerlendirilmesi 116
3.4.5. Rehberlerin Çıktıkları Turlarda Aldığı Ekstra Önlemler 118
3.4.6. Turlarda Kurallara Uymayan Turistlere Uygulamalar 121
3.4.7. COVID-19 Semptomu Gösteren Turistlere Uygulamalar 124
3.4.8. Salgın Sonrası Kültür Turistlerinin Tatil ve Seyahat Tercihi 127
3.4.9. Salgının Turdaki Turist Davranışına Etkisi 130
3.4.10. Salgının Profesyonel Turist Rehberlerine Etkisi 134
3.4.11. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Mesleğe Karşı Tutumu 140
3.4.12. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Performansı 142
3.4.13. Salgından Sonra Turist Rehberliği Mesleğinde Meydana Gelebilecek Değişimler 145
3.4.14. COVID-19 Salgınının Kültür Turlarına Etkisi 148

3.4.15. Turizmin ve Kültür Turlarının Ne Zaman Normale Döneceğine Dair Öngörüler 152
3.4.16. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Yaşadığı Ekonomik Kayıp 154
3.4.17. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberleri İçin Sağlanan Ekonomik Destek 156
3.4.18. Kriz Dönemlerinde Profesyonel Turist Rehberlerinin İlgili Kuruluşlardan Beklediği Uygulamalar 160

SONUÇ ve ÖNERİLER 166
KAYNAKÇA 174
EK

KISALTMALAR

UNWTO	Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
TDK	Türk Dil Kurumu
AIEST	Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
WTTC	Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
IATA	Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği
KDV	Katma Değer Vergisi
ASKI	Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi
WTTC	Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Yıllara Göre Türkiye'nin Turizm Gelirleri ve Gelirlerinin GSYİH İçindeki Oranı s.10
Tablo 2: Kültür Turizminin Kaynakları s.25
Tablo 3: Kültür Turizmi Çeşitleri s.27
Tablo 4: Somut Kültürel Varlıklar s.28
Tablo 5: Turist Tipolojileri s.34
Tablo 6: Türkiye'deki UNESCO Kültürel Miras Listesinde Yer Alan Eserler s.37
Tablo 7: Türkiye'de En Çok Ziyaret Edilen 10 Müze ve Ziyaretçi Sayıları s.39
Tablo 8: Türkiye'de En Çok Ziyaret Edilen 10 Ören Yeri ve Ziyaretçi Sayıları s.40
Tablo 9: Turist Rehberlerinin Rolleri Üzerine Yapılan Tanımlamalar s.45
Tablo 10: 2008 Ekonomik Krizi Öncesi ve Sonrası Dünya Turizm İstatistikleri s.59
Tablo 11: 2008 ile 2009 Yılı Verilerinin Karşılaştırılmasıyla İle Dünya'da En Çok Ziyaret Edilen İlk 10 Ülke s.60
Tablo 12: 2008 İle 2009 Yılı Verileri İle Dünya'da Turizmden En Çok Gelir Elde Eden İlk 10 Ülke s.61
Tablo 13: Dünya'da Turizm Sektörünü Hedef Alan Başlıca Terör Saldırıları s.65
Tablo 14: Türkiye'de Turizm Sektörünü Hedef Alan Başlıca Terör Saldırıları s.67
Tablo 15: 2000-2005 Yılları Arasında Birleşik Krallık'ı Ziyaret Eden Turist Sayısı s.72
Tablo 16: SARS Salgını Öncesi ve Sonrası Salgından Etkilenen Ülkelere Gelen Turist Sayısı s.74
Tablo 17: Kuş Gribi Salgını Öncesi ve Sonrası Ülkelerin Turist Sayıları s.76
Tablo 18 : Domuz Gribi Salgını Öncesi ve Sonrası Ülkelere Gelen Turist Sayıları s.78
Tablo 19: Ebola Salgını Öncesi ve Sonrası Ülkelere Gelen Turist Sayıları s.80
Tablo 20: 2019 Yılında Turist Sayısı Bakımından İlk 10'da Yer Alan Ülkelerin 2020 İstatistikleri s.89
Tablo 21: Türkiye'ye Gelen Ziyaretçilerin Aylara ve Yıllara Göre Dağılımı s.91
Tablo 22: Yıllara Göre Turizm Geliri ve Ortalama Harcama s.92
Tablo 23: 2019 ve 2020 yılında Türkiye'ye En Fazla Ziyaretçi Gönderen İlk 5 Ülke s.93

Tablo 24: Turizm Sektörü İçin Alınan Önlemler s.95
Tablo 25. Katılımcıların Demografik Özellikleri s.108
Tablo 26. Rehberlerin Turistlere Salgından Korunma Yöntemleri Hakkında Verdiği Bilgiler s.110
Tablo 27. TUREB Genelgesindeki Turlarda Alınması Gereken Önlemlerin Yeterliliği ve Uygulanabilirliği s.113
Tablo 28. Profesyonel Turist Rehberlerine Salgın ve Hijyen Konusunda Verilen Online Eğitimin Değerlendirilmesi s.116
Tablo 29. Rehberlerin Çıktıkları Turlarda Aldığı Ekstra Önlemler s.119
Tablo 30. Turlarda Kurallara Uymayan Turistlere Uygulamalar s.122
Tablo 31. Covid-19 Semptomu Gösteren Turistlere Uygulamalar s.125
Tablo 32. Salgın Sonrası Kültür Turistlerinin Tatil ve Seyahat Tercihi s.128
Tablo 33. Salgının Turdaki Turist Davranışına Etkisi s.131
Tablo 34. Salgının Profesyonel Turist Rehberlerine Etkisi s.135
Tablo 35. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Mesleğe Karşı Tutumu s.140
Tablo 36. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Performansı s.143
Tablo 37. Covid-19 Salgınının Kültür Turlarına Etkisi s.149
Tablo 38. Turizmin ve Kültür Turlarının Ne Zaman Normale Döneceğine Dair Öngörüler s.152
Tablo 39. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Yaşadığı Ekonomik Kayıp s.154
Tablo 40. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberleri İçin Sağlanan Ekonomik Destek s.157
Tablo 41. Kriz Dönemlerinde Profesyonel Turist Rehberlerinin İlgili Kuruluşlardan Beklediği Uygulamalar s.161

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Turizmin Olumlu Ekonomik Etkileri s.9
Şekil 2: Dünya'da Turizm Sektörünün İstihdama Toplam Etkisi s.13
Şekil 3: Türkiye'de Turizmi Sektörünün İstihdama Toplam Katkısı s.13
Şekil 4: Turizm Çeşitleri s.21
Şekil 5: Türkiye Geneli Sit Alanları ve Birbirine Oranları s.38
Şekil 6: Yıllara Göre Müze ve Ören Yeri Ziyaretçi Sayısı (2010-2019) s.38
Şekil 7: Yıllara Göre Müze Sayısı (2010-2019) s.41
Şekil 8: Yıllara Göre Sergilenen Eser Sayısı (2010-2019). s.41
Şekil 9: 1997-2009 Yılları Arasında Gelen Yabancı Turist Sayısı s.54
Şekil 10: 1997-2019 Yılları Arasındaki Turizm Gelirleri s.54
Şekil 11: Salgın ve Turizm Etkileşimi s.71
Şekil 12: 2000-2005 Yılları Arasında Birleşik Krallığı Ziyaret Eden Turist Sayısı s.73
Şekil 13: SARS Salgını Öncesi ve Sonrası Ülkelerin Turist Sayısı İstatistikleri s.75
Şekil 14: Kuş Gribi Salgını Öncesi ve Sonrası Ülkelerin Turist Sayısı İstatistikleri s.77
Şekil 15: Domuz Gribi Salgını Öncesi ve Sonrası Ülkelerin Turist Sayısı İstatistikleri s.79
Şekil 16: Ebola Salgını Öncesi ve Sonrası Ülkelere Gelen Turist Sayıları s.81
Şekil 17: Yıllara Göre Uluslararası Ziyaretçiler ve Turizm Geliri s.85
Şekil 18: 21. Yüzyıldaki 3 Krizin Turizm Faaliyetlerini Etkileme Oranı s.86
Şekil 19: 21. Yüzyıldaki 3 Krizin Turizm Faaliyetlerine Etkisinin Karşılaştırılması s.87
Şekil 20: Bölgelere Göre Değişim 2020 s.88
Şekil 21: Yıllara Göre Türkiye'yi Ziyarete Gelenler ve Turizm Sektöründen Elde Edilen Gelir s.93
Şekil 22: Uluslararası Turizmin 2019 Yılı İstatistiklerine Ulaşma Sürecine İlişkin 3 Senaryo s.97
Şekil 23: Uluslararası Turizmin 2019 Yılı İstatistiklerine Ulaşma Sürecine İlişkin 3 Senaryonun Oranları s.98

EK LİSTESİ

EK 1: Turist Rehberleri Pandemi Genelgesi ek s.1

GİRİŞ

Son yıllarda hızlı bir gelişim gösteren turizm sektörü dünyanın birçok ülkesi, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan, aynı zamanda üretim gücünün zayıf olduğu ülkelerin ekonomisi için hayati önem taşımaktadır. Turizm yalnızca ekonomik anlamda değil aynı zamanda yeni istihdam alanları yaratması, bölgelerarası eşit gelişime yardımcı olması, bireylerde kültürel ve çevresel değerleri koruma bilinci oluşturması ve dünya barışına katkı sağlaması gibi olumlu etkileriyle bölgelere ve ülkelere çok yönlü katkı sağlamaktadır.

Oldukça hassas yapıya sahip olan turizm sektörü sosyal, kültürel, çevresel, ekonomik ve politik olaylardan diğer sektöre göre daha çok etkilenmektedir. Dünya'nın çeşitli yerlerinde görülen doğal afetler, çatışmalar, salgın hastalıklar politik ve ekonomik problemler meydana geldiği bölgenin turizm faaliyetlerine ciddi anlamda zarar verdiği görülmüştür. Yaşanan felaketin büyüklüğüne göre meydana gelen etkiler kimi zaman uluslararası boyuta ulaşmaktadır. Örneğin, geçmişte ABD'de, bazı Avrupa ülkelerinde ve Türkiye'de yaşanan terör eylemleri, çeşitli Ortadoğu ülkelerinde görülen politik çatışmalar, Afrika ve Asya ülkelerinde başlayan salgın hastalıklar uluslararası turizm faaliyetleri üzerinde ciddi boyutlarda olumsuz etkiler yaratmıştır (Sel ve diğerleri, 2017: 229).

21. yüzyılda Ağız ve Ayak Hastalığı Salgını, SARS (Şiddetli Akut Solunumu Sendromu) Salgını, MERS (Ortadoğu Solunum Sendromu), Kuş Gribi (H5N1) Salgını, Domuz Gribi (H1N1) Salgını ve Ebola salgını gibi bir dizi salgın hastalıklar yaşanmıştır. Bu salgın hastalıkların özellikle ortaya çıktığı bölgenin turizm sektörü üzerinde ciddi olumsuz etkileri olmuştur (Çeti ve Ünlüönen, 2019: 114). Söz konusu salgın hastalıklara ek olarak 31 Aralık 2019 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan kentinde başlayan COVID-19 salgını kısa sürede kıtalararası yayılım göstererek tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Hem ekonomik hem de sosyal anlamda büyük bir gerilemeye sebebiyet veren COVID-19 salgını uluslararası turizm hareketlerini durma noktasına getirmiştir.

Salgın hastalıklar yalnızca ortaya çıktığı destinasyonlara zarar vermekle kalmayıp aynı zamanda yayılım gücüne de bağlı olarak uluslararası düzeyde bazı önlemlerin alınmasını gerekli kılmaktadır (Çeti ve Ünlüönen, 2019: 117). COVID-19

salgınının Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi olarak ilan edilmesiyle birçok ülke olağanüstü önlemler almak zorunda kalmıştır. Sınırların kapatılması, seyahat kısıtlamaları ve karantina uygulamaları gibi tedbirler getirilerek salgının etkilerini asgari düzeyde tutulmaya çalışılmıştır (Duran ve Acar, 2020: 55). Söz konusu salgın hastalığın yayılım gücünü azaltmak amacıyla alınan bu tedbirlerden etkilenen sektörlerin başında turizm sektörü gelmektedir (Şen, 2020: 13). İnsanların hareketlerini kısıtlayıcı önlemlerin alınması turizm sektöründe yer alan işletmelerin olağan faaliyetlerini durma noktasına getirmiş ve böylelikle sektör belirsiz bir dönemin içine girmiştir (Atay, 2020: 169).

Devam eden salgın döneminde turizm sektörünün tüm paydaşları zor bir süreçten geçmektedir. Bu süreçte talep düşüşü nedeniyle birçok havayolu işletmesi uçuşlarını azaltmak zorunda kalmış, kimi havayolu işletmeleri tamamıyla uçuşlarını iptal etmiş, bazıları ise iflasını açıklamıştır (Darlak, Lund, Daniel ve Eluri, 2020). Turizm sektörünün bir diğer paydaşı olan konaklama işletmeleri ise yarı kapasite çalışma ve buna bağlı olarak doluluk oranlarındaki düşüş sebebiyle faaliyetlerini geçici olarak durdurmuştur (Anzolin, Mason ve Nikolaeva, 2020). Diğer yandan, salgının ortaya çıktığı ilk günden itibaren yiyecek içecek işletmelerinin büyük çoğunluğu bu salgından etkilenmiş, müşteri sayılarında ciddi düşüşler yaşamışlardır (Deloitte, 2020). Sektörün bir diğer iş kolu olan seyahat işletmelerinde de durum farklı olmamış, sınırların kapatılması ve seyahat engellerine dair tedbirlerin alınması gibi uygulamalardan dolayı seyahat işletmeleri ciddi oranlarda gelir kaybı yaşamıştır.

Turizm sektörünün en önemli aktörlerinden olan profesyonel turist rehberleri de salgın döneminde ciddi zorluklar yaşamıştır. Bu kapsamda çalışmanın amacı salgın sürecinin profesyonel turist rehberleri üzerindeki etkilerini ortaya koyarak çözüm önerileri sunmaktır. Ayrıca salgın döneminde turlarda uyulması gereken kuralların yeterliliği ve salgın sonrası kültür turistlerinin tatil ve seyahat tercihlerinde meydana gelebilecek olası değişimlerin de belirlenmesi hedeflenmektedir. Çalışma verilerinin salgının devam ettiği dönemde toplanmış olması ve bu salgından kültür turlarının ve profesyonel turist rehberlerinin nasıl etkilendiğinin, onların görüş ve beklentilerinin açıkça belirlenmesi bakımından önemli görülmektedir. Araştırma bulgularının, profesyonel turist rehberlerinin mesleklerine devam edebilmeleri ve söz konusu salgının turist rehberleri ve kültür turları üzerindeki etkisini net bir şekilde ortaya

çıkarmak adına yararlı olacağı ve gelecekte yapılacak çalışmalara yol göstereceği düşünülmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde turizm ile ilgili genel kavramlar açıklanmış, turizm çeşitleri verilmiş, turizm sektörünün ve turist rehberliğinin önemine değinilmiştir. İkinci bölümde turizm sektöründe kriz yaratan olaylardan bahsedilmiş, salgın hastalıkların turizm sektörü üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümü ise araştırma ve uygulama kısmından oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
TURİZMDE GENEL KAVRAMLAR, KÜLTÜR TURİZMİ, TURİST REHBERLİĞİ

1.1. TURİZM VE TURİST KAVRAMI

İnsanlar eski çağlardan bu yana toplu veya bireysel olarak din, inanç, sağlık, keşif, fetih, gezme, görme gibi farklı sebeplerle sürekli ikamet ettikleri yerden başka yerlere seyahat etmektedirler. Bu seyahatler boş zamanın artması; teknoloji, ulaşım ve iletişim imkanlarının gelişmesiyle birlikte daha düzenli, daha sık ve daha kolay hale gelmiştir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) istatistiklerine göre 2019 yılında küresel çapta turizm hareketleri %6 oranında büyümüş ve yine aynı yıl içerisinde 1,5 milyar insan seyahat etmiştir. 7,5 milyar civarı olan dünya nüfusu göz önüne alındığında 1 yıl içerisinde seyahat eden insan sayısının ne kadar fazla olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Uluslararası çapta olağanüstü krizler olmadığı taktirde bu sayının ilerleyen yıllarda artması beklenmektedir (UNWTO, 2019).

Turizm kavramını açıklayan çeşitli tanımlar vardır. İçerisinde belli başlı kavramların ortak olmasıyla birlikte farklı kurum, kuruluş ve kişiler turizmi birbirinden farklı tanımlamaktadır. Freyer (2006: 1) turizmi, kişilerin devamlı ikamet ettikleri yer haricinde gerçekleştirdikleri seyahat ve vardıkları yerlerde kalıcı olmayan konaklamalarından kaynaklanan ihtiyaçların giderilmesiyle ilgili faaliyetler olarak tanımlamaktadır. Türk Dil Kurumu (TDK) turizmi, "dinlenmeyi, eğlenmeyi, görmeyi ve tanımayı amaçlayan gezi" olarak tanımlamaktadır. UNWTO ise turizmi şöyle tanımlanmaktadır: "turizm, sürekli kalışa dönüşmemek ve gelir getirici hiçbir uğraşta bulunmamak koşuluyla bireylerin geçici süre konaklamalarından doğan olay ve ilişkilerin tümüdür." Günümüzde kabul edilen ve en kapsamlı olan tanımı 1980'de Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği (AIEST) yapmıştır. Bu tanımda turizm; "insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünüdür" (Kozak, 2008:4).

Sektörün içerisinde birçok farklı disiplin ve yan sektörün olması turizmin sektör olarak büyük ve karmaşık olmasına sebebiyet vermektedir. Görüldüğü gibi

turizmin birbirine benzer ve birbirinden farklı tanımları yapılmaktadır. Fakat bu tanımların içerisinde ortak olarak geçen "devamlı ikamet edilen yerden farklı bir yerde gerçekleşmesi, konaklamanın kalıcı olmaması, gelir getirici bir uğraşta bulunulmaması, dinlenme ve gezmenin ilk hedef olması" turizmin tanımında belirleyici unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

Turizmin tanımının net olmaması sektörde başrol olan turistin tanımını da ortaya koymakta karmaşa yaratmaktadır. Turizm kelime kökenine bakıldığında Latince bir kelimedir ve "turnos" sözcüğünden türemiştir ve dilimize tur olarak yerleşmiştir. Tur ise belli bir noktadan hareketlenip dairesel bir biçimde tekrar aynı noktaya gelme anlamı taşımaktadır. Buna istinaden turist kelimesi ise turlayan veya tur yapandan seyahat eden anlamında Türkçeye geçmiştir (Türkoğlu, 2011: 5). Tur kelimesinin bu anlamı bir bireyi turist yapan en önemli faktörlerden biri olan geçici konaklama kriterini ortaya koymaktadır.

Turizm kavramında olduğu gibi turist kavramının farklı tanımlarında da ortak ve belirleyici noktalar vardır. Bir bireyin turist olarak kabul edilebilmesi için turistik faaliyetlerde bulunması gerekmektedir ancak turistik faaliyetlerde bulunan her birey turist olarak kabul görmemektedir.

Turist olarak kabul görenler (Kozak, 2018: 7):

- Zevk, ailevi sebepler, sağlık için vb. nedenlerle seyahat eden kişi,
- Bilim, inanç, spor amacı güderek veya bu tür organizasyonlara katılmak için seyahat eden kişi,
- Ticari sebeplerle seyahat eden kişi,
- Deniz gezileriyle gelenler, gezinin süresi 24 saat olmasa da turist olarak kabul görürler.

Turist olarak kabul görmeyenler:

- Bir ülkeye iş sözleşmesiyle veya bir iş kurma veya çalışma amacıyla gelen kişiler,
- Bir ülkeye devlet işi için görevlendirilerek giden kişiler,
- Bir ülkeye sürekli ikamet etme amacıyla giden kişiler,
- Öğrenim amaçlı giden kişiler ve öğrenciler,
- Birbirine sınır olan bölgede yaşayan ve diğer bir ülkede oturup komşu ülkeye çalışma amacıyla gelen kişiler,

- Bir ülkede ulaşım amacıyla yolculuk eden bireyler bu ülkede 24 saat ve fazla yolculuk yapsalar da turist olarak kabul görmezler.

Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB) ise turisti şöyle tanımlamaktadır: "para kazanma amacı olmaksızın, dinlenmek ve eğlenmek için ya da kültürel, bilimsel, sportif, idari, diplomatik, dinsel, sıhhi ve benzeri nedenlerle, oturduğu yer dışına geçici olarak çıkan ve tüketici olarak belirli bir süre seyahat edip kalan ve yeniden ikametgahına dönen kimsedir." (TÜRSAB)

1.2. TURİZMİN ÖNEMİ

Bacasız sanayi olarak nitelendirilen turizm tüm dünya ülkeleri için bilhassa yeraltı zenginlikleri, sanayi ve üretim gücü yetersiz olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için son derece önemli bir gelir kaynağı yaratmaktadır. Turizmde en önemli kazanç döviz girdisi olarak göze çarpsa da bunun yanında turizm yeni işletmelerin açılmasıyla istihdama katkı sağlar, uluslararası kültür alışverişine imkân sağlamasıyla barışçıl bir dünya düzeni oluşturmaya yardımcı olur, ülkeler arası bürokratik ilişkileri iyileştirir ve tüm bu olumlu etkiler sonucu turizm bir ülkenin veya bir bölgenin gelişip kalkınmasını sağlar.

Turizmin ülkeler ve bölgeler için faydaları şöyle sıralanabilir (Marzuki, 2009: 453-454; Leslie, 2001: 114):

- Turizmin önem arz eden faydalarından bir tanesi turizmden doğan yeni meslek ve iş türlerinin ortaya çıkmasıdır. Turizm bilhassa gençler, kadınlar ve etnik azınlıklar için iş imkanları sunar. Bu imkanlar yalnıza otel işletmeleri, yiyecek içecek işletmeleri ve turizme bağlı diğer yatırımlardan oluşmaz; çiftçilik, balıkçılık, el sanatları ve sanayi gibi sektörlerde de iş imkanlarını da arttırır. Ekonomik açıdan gelişmemiş alanlarda turizmin yarattığı bu iş imkanları genç kesimin iş bulabilme amacıyla başka yerlere göç etmelerinin de önünü keser.
- Turizmin gelişmesi, turizm amaçlı yerel yatırımların yapılmasına sebebiyet verebilir. Bu yatırımların sonucunda yerel sermaye yatırımı, yeni iş ve meslekler, yeni gelir ve kazançların oluşması için önemli fırsatlar doğabilir. Ayrıca bölgede daha önce görülmeyen çeşitli girişimlerin ortaya çıkmasıyla ilgili farklı anlayış ve yeni projelerin gelişmesi sağlar.

- Turizmin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan çeşitli iş alanları ve yatırımların oluşturduğu gelir artışı bölgede yaşayan insanların yaşam standartlarını üst seviyeye çıkarır.
- Turizm büyük miktarlarda yerel vergi geliri sağlayabilir. Bu vergiler bölgede kamu yatırımları, çeşitli hizmetler, kütüphane, okul, hastane, klinik, park ve rekreasyon alanları için altyapıyı geliştirme amacıyla kullanılır.
- Turizm sektöründe istihdam edilen elemanlar yeni beceriler kazanır, bilgisayar ve diğer teknolojik aletlerin kullanımını öğrenir. Bu olanak bölgedeki işgücünün kalitesini ve gelişimini arttırır.
- Turizm; elektik, su, ulaşım, temizlik ve telekomünikasyon gibi altyapıların gelişmiş olmasını talep eder. Bu sebepten turizmin geliştiği bölgelerde bu altyapı olanaklarının da gelişmesi zorunlu duruma gelir. Gelişen turizm tüm bu olanakları sağlamak için gerekli olan maliyeti de karşılar. Böylelikle turizmin gelişmiş olduğu bölgelerdeki insanların yaşam kalitesi de yükselmiş olur.
- Turizm; bölgedeki nüfusun artmasıyla birlikte çiftçilik, balıkçılık, el sanatları ve sanayi ürünleri için yeni pazar kapıları açar. Bu durum söz konusu sektörlerin gelişmesine yol açar. Gelişen turizm imkanları ve yatırımlar yerel inşa sanayisinin gelişmesine de katkı sağlar.
- Turizm turistlerin ve yerel halkın da faydalanabileceği çeşitli dükkân ve alışveriş alanları, sinema, park ve kültür merkezleri gibi olanakların da gelişimini uyarır. Turizm, turizm yarattığı gelir olmadan yerel halkın ve yönetimin maddi olarak gücü yetmeyeceği kültürel olanak ve faaliyetlerin yapılmasına yardım eder.
- Herhangi bir alanın çevresel olarak kalitesi turizm ile sağlanır. Turizm ve turistler çekici, bozulmamış ve kirlenmemiş bölgeleri tercih ederler.
- Turizm doğal güzelliklerin, arkeolojik ve tarihi alanların, gelenek ve göreneklerin korunmasına ve yaşatılmasına önemli katkı ve destek sağlar. Söz konusu özellikler turistler için bir destinasyonun tercihinde önemli bir yere sahiptir. Buna istinaden bir bölgedeki kültürel varlıkların, tarihi kalıntıların ve binaların yeniden düzenlenip restore edilmesinde turizmin önemli etkisi olmaktadır.
- Turistlerin tarihi, kültürel varlıklara ve doğal güzelliklere ilgi gösterdiklerine ve onlardan hoşlandıklarına şahit olan yerel halkta önemli ölçüde çevresel hassasiyet ve kültürel kimlik duygusu oluşur. Turistlerin bölgedeki varlıklardan zevk aldığını

gören yerel halkın sahip oldukları kültürel miraslarına olan gurur duygusu yenilenir. Buna istinaden, turizm söz konusu mirasın yok olmasını veya tahrip olmasını engeller.

Sonuç olarak turizm makro ve mikro anlamda hem ekonomik hem sosyo-kültürel hem de çevresel olarak birçok açıdan son derece önemli bir sektör konumundadır. Dolayısıyla ülkelerin, kentlerin, yörelerin ve bireylerin yukarıda sıralanan imkanlardan faydalanabilmesi için turizme yeteri kadar önem verilmesi ve sahip olunan olanak ve çekicilikleri korunup geliştirilmesi gerekmektedir.

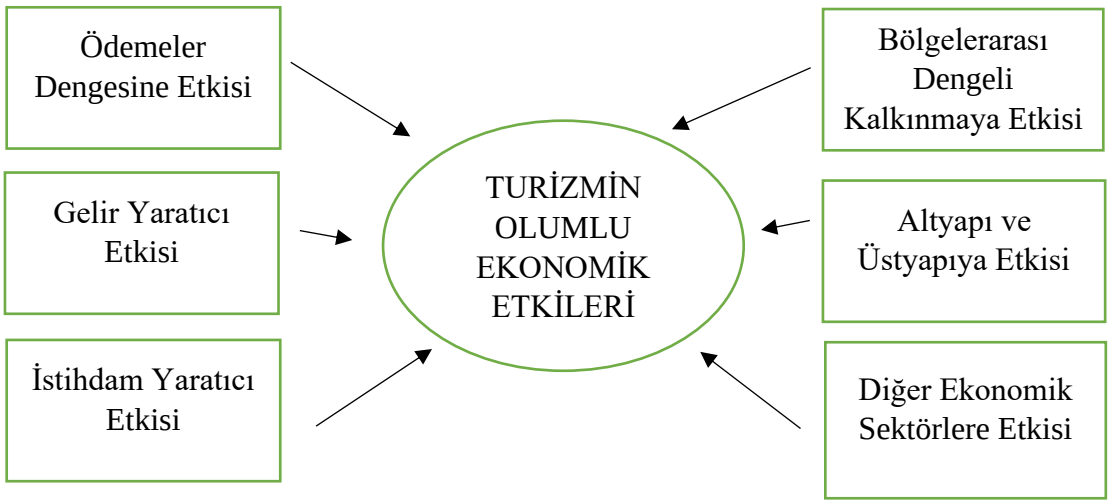
1.3. TURİZMİN EKONOMİK, SOSYAL VE FİZİKSEL ÇEVRE İLE İLİŞKİSİ

Turizm ekonomik, sosyo-kültürel ve fiziksel çevre ile yakın ilişki içerisindedir. Turizm faaliyetlerinin olduğu destinasyonlarda turizm faaliyetlerinin söz konusu çevreler üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Doğru gelişim stratejisi ve planlamayla olumlu etkiler en üst seviyeye çıkarılmalı, olumsuz etkiler asgari düzeyde tutulmalıdır. Ülkelerin ve bölgelerin turizmden daha fazla pay alabilmesi ve bunu uzun yıllar devam ettirebilmesi için mevcut doğal, kültürel ve tarihi değerlerin etkin bir şekilde korunması gerekmektedir (Kozak: 2018: 109).

1.3.1. Turizm ve Ekonomik Çevre

Literatür incelendiğinde turizmin etkileri kapsamında en fazla olumlu ekonomik etkilerinin ele alındığı görülmektedir. Bu etkileri makro ve mikro açıdan incelemek mümkündür. Makro açıdan, turist kabul eden ülkeye döviz girdisi sağlayarak cari açığın kapatılmasına yardımcı olmakta ve gayri safi milli hasılanın artması sağlamaktadır. Mikro açıdan ise yerel halka istihdam sağlamakta ve onların kişisel gelirlerini arttırmaktadır.

Şekil 1: Turizmin Olumlu Ekonomik Etkileri

Kaynak: Kozak, 2018: 112

Turizm ekonomik gelişme için ihtiyaç duyulan döviz girdisini sağlaması, cari açığı kapatması ve hatta aktif hale getirmesi ve insanlara istihdam alanı oluşturması gibi ekonomik katkıların yanında ülkelerin ve toplumların sosyo-kültürel bakımdan yakınlaşmasına da olanak sağlamıştır. Bu katkıların sonucu olarak turizm günümüzde ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel fonksiyonlarıyla daha çekici hal almıştır (Berber ve Ünüvar, 2000: 312). Turizm yarattığı ekonomik etkilerden bazıları şunlardır:

Ödemeler Dengesine Etkisi: Görünmez ihracat kalemi olan turizmin ödemeler dengesi üzerinde doğrudan bir etkisi vardır, bu etki iki yönlüdür. Turist kabul eden ülkede yabancı turistlerin harcamaları görünmeyen ihracat olarak ülkeye döviz girdisi sağlamaktadır, bu durum ödemeler dengesi üzerinde pozitif etki yaratmaktadır. Turist gönderen ülke vatandaşlarının yurt dışı harcamaları ülkeden döviz çıkmasına sebep olmaktadır, bu durum görünmeyen bir ithalat olarak ödemeler dengesine negatif yönde etki etmektedir (Kar ve diğerleri, 2004: 89). Türkiye ve birçok ülke için turizm sektöründen elde edilen döviz her zaman harcanan dövizden daha fazladır. Bunun sebebi olarak turizm faaliyetlerinin genelde gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşmesi, gelişmiş ve az gelişmiş ülke vatandaşlarının alım gücü/kişisel yıllık geliri arasındaki fark olarak gösterilebilir. Turizm elde ettiği bir birim gelir başına diğer sektörlere oranla daha az döviz harcaması gerektirmektedir. Bu bakımdan turizmden kazanılan net gelir diğer sektörlere oranla daha yüksektir. Bu durum turist

kabul eden ülkelerin ödemeler dengesine pozitif yönlü etki etmektedir (Tunç ve Saç, 1998: 89).

Turistlerin direkt olarak yaptığı harcamalar; konaklama masrafları, ulaştırma için ödemeler, yiyecek içecek işletmelerine yapılan ödemeler, hediyelik eşya dükkanlarına yapılan ödemeler vb. harcamalardır. Bu harcamaların dışında yabancı turizm işletmelerinden talep edilen komisyonlar, turizm yatırımı için gelen yabancı sermaye gelirleri, yabancı turistlere kiralanan turizm tesislerinin gelirleri dış turizm gelirini oluşturmaktadır. Yukarıda sayılan gelirler ek ihracat ve görünmeyen ihracat olarak tanımlanmaktadır (Lickorish ve Jenkıns, 1997: 85).

Tablo 1: Yıllara Göre Türkiye'nin Turizm Gelirleri ve Gelirlerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) İçindeki Oranı

Yıllar	**Turizm Geliri (1000 $)**	**GSYİH İçindeki Oranı (%)**
2005	20.322.112	4,1
2006	18.593.951	3,4
2007	20.942.501	3,1
2008	25.415.067	3,3
2009	25.064.481	3,9
2010	24.930.995	3,2
2011	28.115.693	3,4
2012	29.007.002	3,3
2013	32.308.991	3,4
2014	34.305.903	3,7
2015	31.464.777	3,7
2016	22.107.439	2,6
2017	26.283.655	3,1
2018	29.512.926	3,8
2019	34.520.332	4,6

Kaynak: TÜRSAB, 2021

Tablo 1'de görüldüğü gibi turizm Türkiye'ye hissedilir düzeyde döviz girdisi sağlamaktadır ve döviz girdisinin GSYİH içindeki payı oldukça büyüktür. Turizm

aracılığıyla elde edilen bu gelirler Türkiye'nin ödemeler dengesine pozitif yönlü etki etmektedir.

Turizm ödemeler dengesinde açığı olan ülkeler için olduğu gibi ödemeler dengesi fazlalık veren ülkeler için de önemli bir görev üstlenmektedir. Şöyle ki; bir ülkenin ödemeler dengesinin fazla vermesi vatandaşların alım gücünü yükselteceği için ülkede bulunan ürün ve hizmetlere olan talebi de arttıracaktır. Sonuç olarak bu durum ülkedeki enflasyonun yükselmesine yol açacaktır. Bu sorunla karşılaşmak istemeyen ülkeler vatandaşlarını yurt dışında harcama yapmaları için turistik faaliyetlere teşvik etmektedir (İçöz ve Kozak, 2002: 198–199).

Gelir Yaratıcı Etkisi: Turizmin en önemli etkilerinden bir tanesi de gelir yaratıcı etkisidir. Turist çeken bir bölgede turistlerin konaklama, yiyecek içecek, ulaştırma, kültürel, eğlence ve alışveriş için yaptığı harcamalar ülkenin turizm gelirini, daha özele inildiğinde ise ziyaret edilen yöredeki işletmenin ve yerel halkın gelirini oluşturmaktadır (Samırkaş ve Bahar, 2013: 4). Turistlerin direkt olarak yaptığı harcamaların yanında, turizm sayesinde vergilerden de gelir elde edilmektedir. Havaalanı vergileri, turizm sektöründe kullanılan ithal ürünlerden sağlanan gümrük vergileri, vize ödemeleri, yabancı turizm işletmelerinden ve çalışanlardan alınan vergiler de ülke gelirlerini artıran faktörler arasında sayılabilir. Turizmden elde edilen çeşitli vergiler ülkenin diğer harcamaları, altyapı ve üstyapı masrafları ve diğer toplumsal hizmetleri sağlamak için kullanılabilir ve genel olarak ekonomiye katkı sağlayabilir (Gunn, 1998: 3-7).

Turizmin gelir yaratıcı etkisi üç şekilde açıklanabilir (Kozak, 2018: 115):
Birincisi; turistlerin doğrudan harcama yapmasıyla elde edilen gelir, doğrudan gelir etkisi olarak ifade edilmektedir. Turistlerin restoranda yemek yiyip ödediği ücret, kişisel eşya satın alması veya ulaşım için yaptığı ödeme direkt gelir etkisine örnek olarak gösterilebilir. İkincisi ise ilk aşamaya bağlı olarak işletmelerin diğer işletmelere yaptığı ödemeler sayesinde elde edilen endirekt gelir etkisidir. Bir yiyecek içecek işletmesinin turistik talebi karşılamak üzere bir başka işletmeden ürün satın alması endirekt gelir etkisine örnektir. Üçüncü olarak turizm aracılığıyla elde edilen gelirin, personel ya da sektörden gelir sağlayan bireyler tarafından harcanması uyarılmış gelir etkisini ortaya çıkarır. Bir konaklama işletmesinde çalışan personelin, bu gelirini kişisel tüketim için harcaması bu duruma örnektir. Sayılan tüm bu gelirler Gayri Safi

Milli Hasılaya (GSMH) pozitif yönde etki ederek kişi başına düşen milli gelirin artmasına katkı sağlamaktadır.

İstihdam Yaratıcı Etkisi: Turizmin ekonomik olarak bir diğer olumlu özelliği de yeni istihdam alanları ortaya çıkarmasıdır. Turizmin bu özelliği ülkelerin ve bölgelerin istihdam sıkıntısını en aza indirmektedir. Emek-yoğun bir sektör olduğu için turizm makineleşmeye ve sanayileşmeye tam olarak uygun değildir, bu nedenle insana her zaman ihtiyaç vardır. Sektör bu özelliği sayesinde uzun yıllar insanlara bünyesinde ve bağlantılı olduğu diğer sektörlerde istihdam sağlayacaktır (Ünlüönen ve diğerleri 2011: 164).

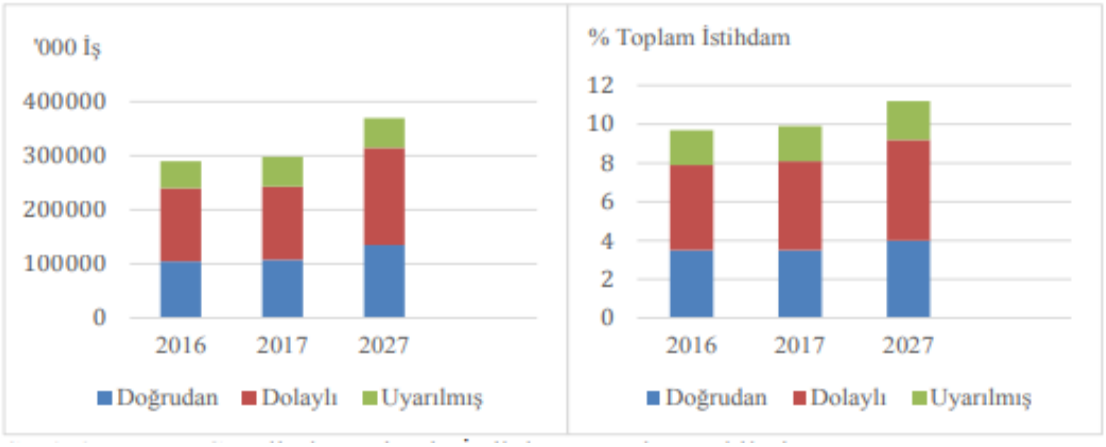
Turizmde ilk aşamada elde edilen gelirler doğrudan istihdam oluşturmakta iken, elde edilen gelirlerin tekrar harcanmasıyla ikinci derecede istihdam yaratmaktadır. İstihdam etkisi talebinin yoğunluğuna ve turizmin gelişmesine göre artış göstermektedir. Turizmin gelişmesiyle birlikte turistik işletme yatırımlarının çoğalması, işgücü gereksinimini arttırdığı gibi sektörün mevsimsellik özelliğinden dolayı talebin yoğunlaştığı dönemlerde turizm işletmelerinde işgücü ihtiyacını da arttırmaktadır (Tezcan ve diğerleri: 2007: 67).

Mevsim dışında işgücü ihtiyacı azalsa da devamlılık göstermektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde turizm sektörünün önemli istihdam imkanları sağladığı bilinmektedir. Turizme bağımlı olan ülkelerde toplam işgücünün yarısından fazlasına sektörle doğrudan veya dolaylı olarak bağlantısı olan ekonomik faaliyetlerde istihdam sağlanmaktadır (Avcıkurt, 2009: 28).

Turizm sektörünün üç çeşit istihdam etkisi vardır. Bunlar (Kozak, 2018: 117); sektörde yer alan işletmelerde oluşan doğrudan istihdam (örn: konaklama, müze), direkt olarak turizmle bağlantılı olmayan ancak turizme hizmet sağlayan sektörlerdeki istihdam (örn: ulaştırma, eğlence) ve turizm aracılığıyla elde edilen gelirin tekrar harcanmasıyla oluşan ek istihdamdır.

Şekil.de de görüldüğü üzere 2016 yılı içerisinde Dünya genelinde toplam istihdamın %9,6'sını turizm sektörü oluşturmaktadır. Turizm sektöründe doğrudan veya dolaylı toplam istihdam edilen personel sayısı 292 milyondan fazladır (WTTC, 2017).

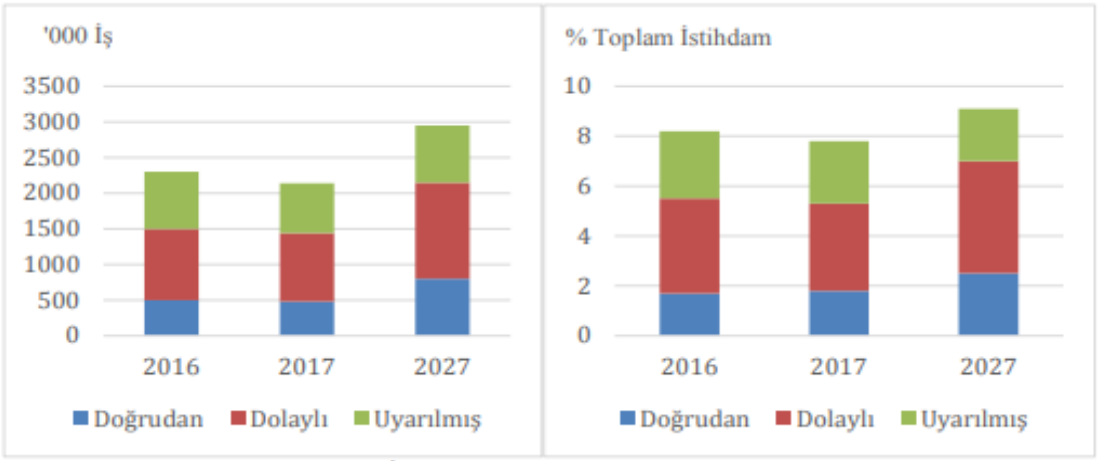
Şekil 2: Dünya'da Turizm Sektörünün İstihdama Toplam Etkisi

Kaynak: WTTC, 2017

Şekil 2'de belirtildiği gibi Türkiye'de 2016 turizm sektörünün istihdam sağladığı kişi sayısı 2 Milyon 192 bindir. Bu sayı Türkiye genelindeki toplam istihdamın %8,1'ini oluşturmaktadır.

Şekil 3: Türkiye'de Turizm Sektörünün İstihdama Toplam Katkısı

Kaynak: WTTC, 2017

Bölgelerarası Dengeli Kalkınmaya Etkisi: Turizm, sanayi ve tarım için elverişli olmayan, yeterli yeraltı zenginliğe ve doğal kaynaklara sahip olmayan ancak turizm potansiyeli olan bölgelerin hem istihdam yaratıcı hem de gelir sağlayıcı özellikleri sayesinde ekonomik anlamda kalkınmasını sağlamaktadır. Aynı ülkenin farklı bölgeleri arasında ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan olan farkı ortadan

kaldırmak veya en aza indirmek için turizm önemli görevler üstlenmektedir (Kreag, 2013: 62). Türkiye'de turizmin bu olumlu etkisine örnek olarak Güneydoğu ve Karadeniz Bölgesi örnek olarak gösterilebilir.

Altyapı ve Üstyapıya Etkisi: Bir bölgeye olan turizm talebini karşılayabilmek ve hatta bu talebi artırabilmek için o bölgenin altyapı ve üstyapı gelişimini tamamlamış olması gerekmektedir. Altyapı-üstyapı ve turizm birbirini hem negatif hem de pozitif yönlü etkileyebilir. Şöyle ki; turistik potansiyeli olan bölgenin altyapı ve üstyapısı yeterliyse o bölgeden potansiyel turistlerin haberi olur ve o bölgeye ulaşım imkânı zor değilse ziyaret gerçekleşir. Tam tersi olarak, bir bölge turistik çekiciliklere sahipse o bölgeye turist çekmek için kamu kuruluşları tarafından altyapı ve üstyapı yatırımları yapılır. Turizm potansiyeline sahip bir yörenin tam anlamıyla turistik destinasyona dönüşmesi için o bölgeye ulaşımın kolay olması, bölgenin yeterli konaklama kapasitesine sahip olması, haberleşme ve iletişim imkanlarının elverişli olması gerekmektedir (Kozak: 2018: 120).

Diğer Ekonomik Sektörlere Etkisi: Turizm birçok sektörü ekonomik bakımdan doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Kendi alt sektörleri olan konaklama işletmeciliği, yiyecek içecek işletmeciliği ve seyahat işletmeciliği ile tarım, sanayi ve diğer hizmet sektörleriyle de sıkı bir ilişki içerisindedir.

Turizmin tarım sektörü üzerindeki etkileri istihdam ve gelir bakımından olurken, sanayi sektörü üzerindeki etkisi ise tüketim, ara mal ve yatırım malı üretimi yapan tüm sanayi kollarında canlandırıcı yönde olmaktadır. Turizm, ilişki içerisinde olduğu çeşitli hizmetler sektöründe örneğin ulaştırma, sağlık, güvenlik, iletişim ve el sanatları gibi hizmet dallarında da geliştirici etkisi vardır (Avcıkurt, 2009: 30).

1.3.2. Turizm ve Sosyo-Kültürel Çevre

Turizm, sosyal bir faaliyettir ve başrolünde insan vardır. Bu nedenle ev sahibi bölgedeki yerel halkın üzerinde hem sosyal hem de kültürel anlamda birtakım değişikliklere yol açmaktadır. Turist ile yerel halkın temas etmesi/buluşması sonucu ortaya çıkan bu değişiklikler kimi zaman olumlu kimi zaman da olumsuzdur. Bu etkiler yerel halkın turistler ile geçirdiği zamana göre de değişiklik göstermektedir.

Turizm aracılığıyla ortaya çıkan insan ilişkileri, hoşgörü ortamının oluşması, kültürel alışveriş, yeni istihdam alanlarının ortaya çıkması, kırsal bölgelerin kentleşmesi ve yabancı dil öğrenimi turizmin olumlu sosyo-kültürel etkileri olarak gösterilebilir. Turizmle birlikte gelen aşırı ticarileşme, geleneksel ve kültürel değerlerin bilinçsizce kullanılması, kültürün yozlaşması, turizmin meydana getirdiği yığılmalar, kalabalık, trafik ve turistik yörelerde suç oranlarının artması da turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkileridir (Öztaş ve Karabulut, 2007: 40).

Turizmin oluşturduğu yerel halk üzerindeki olumsuz sosyal etkileri şunlardır: (McIntosh ve diğerleri, 1990: 33);

- Kumar, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı gibi istenmeyen davranışların ortaya çıkması,
- Yerel halkın, ziyaretçilerin kullandığı lüks olarak kabul edilen ithal ürünlere talep göstermesi sonucu ortaya çıkan gösteriş etkisi,
- Yerel halk ile turistler arasında belirgin ırksal farklılıkların sebep olduğu birtakım gerginlikler,
- Sanatkarların turistlere satmak üzere geleneksel ürünlerde seri üretime geçmesi,
- Kültür ve geleneklerin turistlerin gözüyle tuhaf bir adet veya eğlence aracı olarak görülmesi nedeniyle yerel halkın kültürel gelenek ve göreneklerinin kaybolması,
- Aşırı turist ziyareti sebebiyle yerel yaşam biçiminde sürekli değişiklikler olması.

Turistik faaliyetlerin turist kabul eden yöredeki sosyo-kültürel yapıda meydana getirdiği bazı etkiler şöyle sıralanabilir (Demiroğlu ve İzgi, 2007: 23);

- Görece olarak yerel halktan daha zengin olan turistlerin hırsızlık ve yankesiciliğe maruz kalması ve hatta bu tür suçları işleyenlerin bölgeye gelmesi,
- Yüksek gelire sahip olan turistlerin yöredeki mal ve hizmetleri kolayca satın alabilmesi sonucu bu mal ve hizmetlerin fiyatındaki artış, bölgesel enflasyon oluşması,
- Turistlere arz edilmek üzere bölgede satışı yapılan alkol ürünlerinin yerel halkta yarattığı gerginlik ve huzursuzluk,
- Turistlere uyuşturucu madde temin etme amacıyla oluşacak suç örgütleri, uyuşturucu madde kullanımının yerel halk arasında yayılması,

- Etnik turizm kapsamında bölgeyi ziyaret eden turistlerle yerel halk arasında belirgin inanç ve ırk farklılıkların olması sebebiyle meydana gelebilecek gerginlik,
- Turizm sektöründe istihdam edilmek için tarımdan veya diğer sektörlerden transfer edilecek personellerin geleneksel değerlerinden kopması ve aile yapısının bozulması,
- Yapay otantiklik sorunu: Turistlerin ziyaret ettiği bölgedeki kültürü ve geleneği hem zaman hem de mekân sınırlılığından dolayı hızlıca tüketmek istemesiyle yöre özgünlüğünün yüzeysel olarak sunulması anlamına gelmektedir. Bu gibi davranışlar kültürün sıradanlaşmasına ve metalaşmasına yol açabilecek bir sosyal tehdittir.

Turizmin sosyo-kültürel çevre üzerinde olumlu etkileri de vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir (Öztaş ve Karabulut, 2006: 40);

- Turizm faaliyetleri kırsal bölgelerin kentleşmesini ve kalkınmasını hızlandırmaktadır,
- Turizm, farklı ırklardan, kültürlerden, inançlardan insanları buluşturarak birbiriyle bilgi ve kültür alışverişi yapmalarını sağlayarak toplumlararası hoşgörüyü, sevgiyi ve barışı sağlamaktadır.
- Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde turizm faaliyetleri kadın ve çocuk haklarının da gelişmesine zemin hazırlamaktadır.
- Turizm sayesinde toplumlarda spor, eğlence, okuma, boş vakti değerlendirme ve diğer rekreasyon faaliyetlerine katılım gibi alışkanlıklar gelişme göstermektedir.
- Gelişmiş turizm, bireylerde çevreye hassasiyet ve temizlik bilinci oluşturmaktadır.
- Turizm, ülkelerde ve bölgelerde yeni istihdam imkanları yaratarak meslek ve eğitim alanlarının gelişimine katkı sağlamaktadır.
- Turizm, yerel halka sağladığı gelir nedeniyle onlarda tarihi ve arkeolojik değerlerin korunması bilincini geliştirmektedir.
- Turizm, insanlarda merak uyandırarak onları araştırmaya, potansiyel turist olmaya ve yabancı dil öğrenmeye sevk etmektedir.
- Turizm, yeni sivil toplum örgütlerinin ve sosyal girişimlerin ortaya çıkmasına katkı sağlayarak bölgede demokratik gelişimi hızlandırmaktadır.

Yukarıda sayılan tüm olumsuzluklara rağmen turizm; ulusları, kültürleri ve insanları yaklaştıran çok önemli bir sosyal faaliyettir. Burada önemli olan tüm bu

sorunları minimum düzeyde tutarak turizmden sosyal anlamda maksimum düzeyde faydalanmaktır. Yukarıda sayılan sorunlar bireylerden kaynaklandığı için planlı ve disiplinli yapılan, tedbirleri alınan uygulamalarda turizm faaliyetlerinin insana ve çevreye zarar vermesinin önüne geçilebilecek ve bölgenin hem ekonomik hem de sosyal anlamda kalkınması ve gelişmesi sağlanabilecektir (Küçükaltan ve Yılmaz, 2011: 159).

1.3.3. Turizm ve Fiziksel Çevre

Turizmin çevre üzerinde doğrudan ve dolaylı yoldan olumlu ve olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir. Bir bölgede turizm faaliyetlerinin başlamasıyla birlikte şehirleşme, trafik, atık sorunu, aşırı su tüketimi, aşırı enerji kullanımı, hava kirliliği, gürültü kirliliği, su kirliliği ve doğal yaşam alanlarının yok olması gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Turist çeken bölgenin ve bölgedeki varlıkların korunması ve bireylerde çevre bilinci oluşturması da turizmin çevre üzerindeki olumlu etkileridir (Inskeep, 1991: 343-344).

Turizmin gelişimi çok boyutlu planlanmadığında turistik gelişmeler çevre üzerinde düzeltilmesi oldukça güç etkilere neden olmaktadır. Bu etkiler hem geliştirilen turizmin türüne hem gelişmenin boyutuna hem de gelişmenin meydana geldiği alanın özelliklerine göre değişebilir. Çevrenin taşıma kapasitesiyle bağlantılı olan turizm faaliyetlerinin gelişim boyutu, çevresel etkinin boyutunu ciddi bir şekilde etkilemektedir (Demir ve Çevirgen, 2006: 11).

Bir ülkenin/bölgenin turizm potansiyeli sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal değerlerle doğru orantılıdır ve bir ülkede/bölgede turizm faaliyetlerinin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde çevre en önemli faktördür (Saç, 2008: 17). Turizm ile çevre ayrılmaz bir bütündür çünkü turistik faaliyetlerin birçoğu çevrenin sunduğu imkanlarla gerçekleşmektedir (Öztaş ve Karabulut, 2007: 41).

Turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkileri şöyle açıklanabilir (Youell, 1998: 151);

Doğal yaşam alanlarının yok olması: Bölgeyi ziyaret eden turistlerin ve onların kullandığı araçlar flora ve faunada ekolojik tahribat meydana getirmektedir.

Hava Kirliliği: Turistik destinasyonlardaki kalabalıklaşma, münferit ulaşımın aşırı kullanımı ve hava ulaşımından meydana gelen kirlilik bu kapsamada incelenmektedir.

Su Kirliliği: Etkili su artıma ve çöpleri temizleme sistemlerinin olmaması durumunda turistik tesislerin atıkları göl, nehir ve deniz kirliliğine yol açmaktadır.

Gürültü Kirliliği: Çeşitli ulaşım araçlarından ve bölgede aşırı yığılma nedeniyle bölgede gürültü kirliliği sorunu baş göstermektedir.

Atık Sorunu: Çeşitli atıkların uygun bir şekilde imha edilmemesi durumunda potansiyel bir sağlık tehdidi oluşturmasının yanı sıra doğal çevrede çirkin görüntüler meydana gelmektedir.

Bu sorunların dışında bir diğer önemli sorun ise çevrenin sürekli olarak yapılaşma/dönüşme içinde olmasıdır. Vadi tabanı, akarsu kenarları ve kıyı şeridi gibi doğal çevrelerin yapay çevre ile yer değiştirmesi, bu alanlardaki biyolojik çeşitlilik ve fiziksel ortam üzerinde uzun vadeli ve geri dönülmesi imkânsız izler bırakmaktadır (Özgüç, 2003: 186).

Bunların yanı sıra altyapısı yetersiz olan turistik bölgelerde, turistik mal ve hizmetlerin üretimi ve tüketimi sonucu ortaya çıkan zararlı atıklar, doğal çevreyi kirlettiği gibi insanların sağlığını da olumsuz etkilemektedir. Turizmin plansız gelişimi, hızlı nüfus artışı ve kalabalıklaşma, çöplerin çoğalması, kanalizasyonların denize dökülmesi ve temiz su kaynaklarının kirlenmesine sebep olmaktadır (Theobald, 1998: 74).

Turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra doğal kaynakları korumak ve sahip çıkmak gibi çevre üzerinde olumlu etkileri olabilecek potansiyeli de vardır. Bunlar şöyle açıklanabilir (Gebhard ve diğerleri, 2009: 10)

- Turizm, bölgede bulunan tarihi değere sahip anıtların, yapıların, kalıntıların iyileştirilmesine ve restore edilmesine katkı sağlamaktadır.
- Turizm, eski yapıların yeni şekil ve işlevleriyle günümüzde de kullanılmasına önayak olmaktadır. Kale, hisar, han, kervansaray vb. tarihi değeri olan binalar konaklama, restoran ve eğlence merkezi gibi tesislere dönüştürülerek kullanılmakta ve bu düzenlemeler binaların ayakta kalmasını sağlarken turistik bakımdan da birer çekim merkezleri yaratılmaktadır.

- Turistik ürün olarak pazarlanacak en önemi değer çevresel unsurlar olduğu için turizm, çevrenin korunmasını gerektirmektedir. Turizm amacıyla kullanılmak üzere sit alanları, tabiat alanları, milli parklar vb. değerler oluşturulmakta ve bunların korunması için çeşitli politikalar geliştirilmektedir.
- Turizmle birlikte gelen bu faydaların yanında toplumun tüm kesimlerinde çevreye duyarlılık bilinci oluşmaktadır. Ayrıca devlet eliyle çevrenin korunmasına yönelik tedbirler alınmaktadır.

Doğal ve insan yapımı çevrenin kalitesi ve niteliği turizmin vazgeçilmez bir unsurudur. Buna karşın turizmin çevre ile olan ilişkileri oldukça karmaşık yapıdadır. Turizm ve çevrenin ortak bir ilişkiyi simgeleyen kavramlar olduğu unutulmamalıdır. Çevre çok önemli bir turizm kaynağı iken, turizmin en önemli etkileri de çevre üzerinde olmaktadır. Bu ilişkilerin hayati boyutta olduğu, turizmin varlığını sürdürebilmesi için çevrenin korunması ve yaşatılması gerektiği açıkça ortadadır (Ashworth ve diğerleri, 1994: 262).

Günümüzde faaliyet halinde olan bir turizm işletmesinin varlığını gelecekte de devam ettirebilmesi önemli ölçüde çevre ile ilgili düzenlemeler yapabilmesine bağlıdır. Bunun nedeni olarak turistik faaliyetlerin devamı için turizmi besleyen kaynakların sürdürülebilir olması gerektiği belirtilmektedir. Nasıl ki hammadde olmadan üretim yapılamıyorsa, doğal güzelliğini yitirmiş, betonarme yapılarla kaplı bölgelerde de turizm faaliyetleri nitelik ve nicelik olarak olumsuz etkilenir. Eğer planlı ve disiplinli kalkınma ve gelişme olmazsa turizm faaliyetleri kendisini beslemekte olan kaynaklardan mahrum kalır (Holloway, 1998: 322).

Bilinçli turistler, yerel halk ve yöneticiler turizm sayesinde elde edilen gelirlerin devam etmesi, turizmin en temel kaynağı olan doğanın da varlığını sürdürebilmesiyle mümkün olduğunun farkındadır. Turizmde bilinçli ve planlı bir gelişim olduğu taktirde çevreyi güzelleştirmek ve korumak için turizm çok önemli bir motivasyon aracı olabilmektedir. Bu sebeple planlı ve doğru bir şekilde yapılan turizm uygulamaları kültürel değerlerin, tarihi eserlerin ve doğal alanların gözetilmesini sağlayacaktır. Turizm faaliyetleri çevre üzerinde bozulmaya sebep olursa kendi varlığını sürdürmesini de tehlikeye atacaktır. Turizm çevresel değerlere pozitif yönlü etki ederse, kendi devamlılığını da sürdürmek için önemli bir adım atmış olacaktır. Buna istinaden, turizm faaliyetlerinin doğal çevrede bozulmalara yol açabilecek

davranışların asgari düzeyde tutulması, çevreyi koruyacak ve sahip çıkacak olumlu hareketlerin ise en yükse seviyeye çıkarılması gerekmektedir (Swarbrooke, 1999: 10).

Bu anlamda öncelikle ekonomik ve endüstriyel işlerin turizm ile uyumlu bir şekilde yapılmasına dikkat edilmelidir. Bölge turizminin sınırlandırılması çevresel tahribatın önüne geçilmesinde bir diğer etkili çözüm yolu olarak gösterilmektedir. Bir turistik destinasyonun sınırlandırılması turizmin kalitesini artırmasının yanında aşırı kullanımın sebep olduğu, doğal kaynakların ve kültürel değerlerin sömürülmesinin önüne geçecektir (Oktayer ve diğerleri, 2007: 146).

Son zamanlarda turistik faaliyetlerin kültürel değerlere ve doğal çevreye verdiği zararın yine kendi varlığının devam etmesini tehlikeye soktuğu anlaşılmış ve bunun sonucu olarak uzun süreli fikre dayanan "sürdürülebilirlik" ve "sürdürülebilir turizm" kavramları ortaya atılmıştır. Sürdürülebilir turizm kavramı, turizmin en temel kaynakları olan tarihi, kültürel, doğal, estetik ve sosyal değerlerin korunması ve çekiciliklerinin devam etmesinin ve bu imkanlardan gelecek kuşakların da faydalanmasının sağlanması olarak ifade edilmektedir (Butler, 1999: 7).

Sürdürülebilir turizmin sağlanmasındaki önemli faktörlerden biri de turistik bölgenin taşıma kapasitesinin aşılmamasıdır. Turizm taşıma kapasitesi fiziksel çevrede kabul edilebilir sınırlar dahilinde, ziyaretçi deneyimlerinin kalitesi bakımından kabul edilemez seviyede azalma olmaksızın bir bölgenin kaldırabileceği maksimum insan sayısı şeklinde tanımlanmaktadır (Saarinen, 2006: 1125) Birçok yazar turizmin taşıma kapasitelerini fiziksel, sosyal, ekolojik ve ekonomik olarak sınıflandırmaktadır. (Hall, 2001; 137; Simon, Narangajavana ve Marques, 2004; Holden, 2002; 141). Fiziksel taşıma kapasitesi destinasyonların fiziki özellikleri ve fiziksel çekicilikleri bakımından 1 günde veya 1 yılda ağırlayabileceği azami ziyaretçi sayısını ifade etmektedir. Sosyal taşıma kapasitesi ise yerel halkın gelen ziyaretçilerden olumsuz anlamda etkilenmeme düzeyi olarak tanımlanabilir (Fennell, 2002: 48). Ekolojik anlamda taşıma kapasitesi turizmin çevreye etki boyutuyla ilgilidir. Turizm faaliyetlerinin doğaya etkilerinin kabul edilebilir derecede olması gerektiğini ifade etmektedir. Turizmin ekonomik taşıma kapasitesi ise ekonominin turizm faaliyetlerine dayanma düzeyiyle alakalıdır. Turizm faaliyetlerinin bir bölgeye sağladığı ekonomik fayda ile bunun gideri arasındaki denge olarak açıklanmaktadır (Avcı, 2007, s. 492). Günümüzde geliştirilen tüm turistik faaliyetlerin sürdürülebilir turizm anlayışıyla bütün paydaşları (yerel

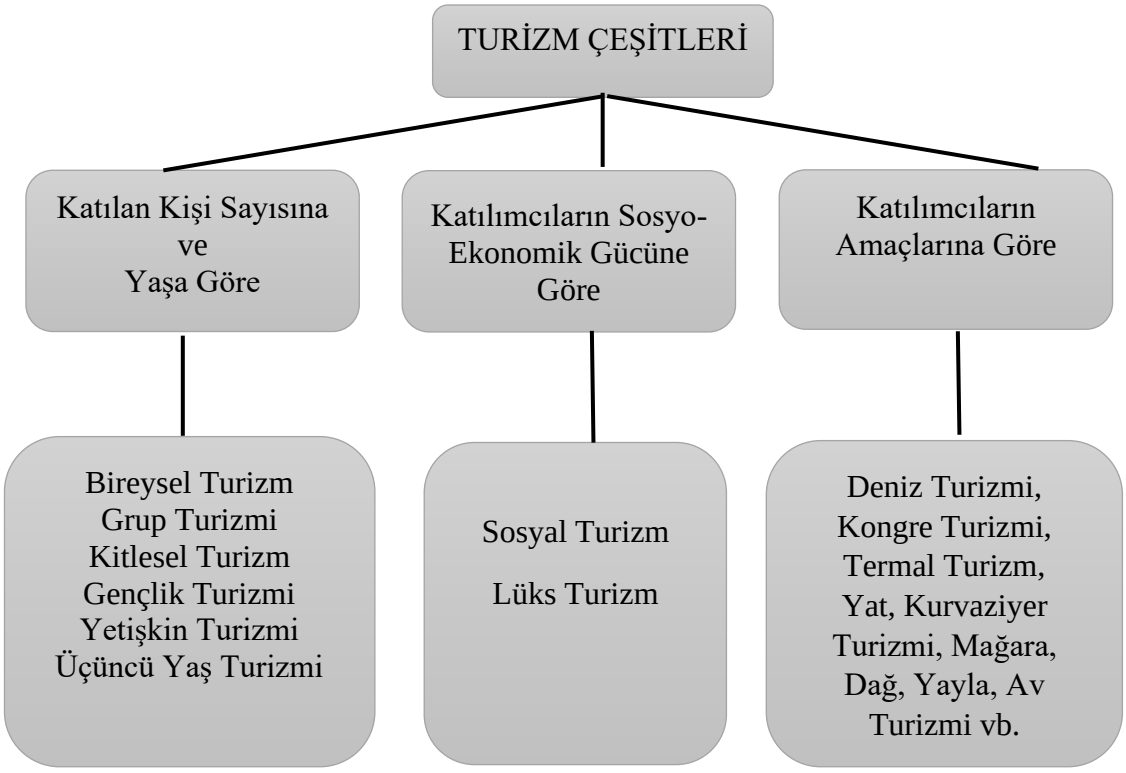
yönetimler, medya, turizmde istihdam edilen çalışanlar, yerel halk, sivil toplum kuruluşları) da dahil ederek bilinçli bir şekilde planlanması, çevreyi koruyarak ve geliştirerek destinasyonların uzunca yıllar varlığını devam ettirmesini sağlayacaktır.

1.4. TURİZM ÇEŞİTLERİ

Bireylerin turistik aktivitelere katılım motivasyonu farklılık göstermektedir. Farklı özellikler taşıyan bireyler sağlık, kültür, gezme, eğlenme, dinlenme gibi farklı nedenlerden dolayı seyahat etmektedir. Bu nedenle değişiklik gösteren seyahat etme motivasyonuna ve hedef kitlenin profiline göre turizm faaliyetleri çeşitli kategorilere ayrılmıştır.

En geniş kapsamlı olarak turizm türleri ziyaret edilen yere göre iç turizm ve dış turizm olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç turizm, bireylerin yaşadıkları ülke sınırları içinde gerçekleştirdiği turistik faaliyetler, dış turizm ise kişilerin ikamet ettikleri ülke sınırları dışında, başka ülkelerde katıldığı turistik aktivitelerdir (Avcıkurt, 2008: 162).

Şekil 4: Turizm Çeşitleri

Kaynak: Kozak, 2008: 30.

1.4.1. Katılan Kişi Sayısına ve Yaşa Göre Turizm Çeşitleri

Katılan kişi sayısına göre turizm çeşitleri bireysel turizm, grup turizmi, kitlesel turizm olmak üzere üç farklı kategoriye ayrılmaktadır. Bireysel turizm, en temel turizm türü olarak gösterilmektedir. Bu kategorideki turistlerin seyahat motivasyonu tamamen kişisel nedenler ve ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır, bu gruba sunulacak turistik ürün ve hizmetler de buna göre belirlenmektedir. Grup turizminde katılımcılar gruplar halinde seyahate çıkmaktadır. Kulüp, dernek veya öğrenci topluluğu gibi beraber hareket eden ekipler bu turizm türüne örnek olarak gösterilebilir. Grubun talep edeceği ihtiyaçlar da buna göre ortaya çıkmaktadır ve bundan dolayı bireysel turistlere sunulandan farklı ürün ve hizmetler sunulmaktadır. Katılan kişi sayısına göre bir diğer turizm türü ise kitlesel turizmdir. Kitle turizmi, ikinci dünya savaşından sonra popüler olmaya başlamıştır. Tur operatörleri ve seyahat acenteleri tarafından organize edilmektedir ve Türkiye'de genelde her şey dahil turizm olgusunun içerisinde yer almaktadır (Kozak ve diğerleri, 2008: 11-12).

Turistik aktivitelere katılan bireylerin yaşlarına göre turizm; gençlik, yetişkin ve üçüncü yaş turizmi olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır. Gençlik turizmi içerisinde yer alan bireyler 15-24 yaş aralığındadır, ailelerinden bağımsız olarak seyahat ederler. Zaman bakımından sıkıntısı olmayan fakat maddi açıdan dar gelirli olan gruptur. Yetişkin turizmi kapsamında değerlendirilen bireyler 25-60 yaş aralığındadır. Bu gruptaki kişiler genelde meslek sahibi, çalışan kesimdir. Yıllık izin dönemlerinde, özellikle yaz aylarında turistik aktivitelere katılırlar. Son olarak, katılanların yaşlarına göre turizm çeşitleri arasından 60 yaş üstü ve genelde emekli bireylerin oluşturduğu üçüncü yaş turizmi bulunmaktadır. Bu grup kapsamında yer alan bireyler, zaman ve gelir bakımından en avantajlı konumda olmaları nedeniyle turizm işletmeleri için önemli bir pazar olarak görülmektedirler (Türkoğlu, 2011: 7).

1.4.2. Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Gücüne Göre Turizm Çeşitleri

Turizm işletmeleri, potansiyel turistlerin ekonomik durumlarına, sosyal statülerine ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlarına yönelik ürün ve hizmetler geliştirmektedir. Dolayısıyla turizm hareketleri sosyal turizm ve lüks turizm olarak iki

farklı kategoriyle sınıflandırılmaktadır. Sosyal turizm, alt ve orta seviye gelire sahip olan bireylerden oluşan gruptur. Bu grupta değerlendirilen bireyler genelde memur, esnaf, işçi veya öğrenci gibi gelir bakımından üst seviyede olmayan kişilerdir. Sosyal turizm, çalışan kesimin yıllık ücretli izin hakkı elde etmesi sonuca ortaya çıkmıştır. Bu turizm çeşidini doğuran en önemli etken, çalışan kesimin tatil yaparak dinlenmeleri ve dönüştü işlerinde daha verimli olmaları beklentisidir. Lüks turizm türünü ise iş insanları, sanatçılar, politikacılar gibi yüksek gelir grubundan bireyler oluşturmaktadır. Bu grupta yer alan kişiler yüksek harcama yapar, kaliteli ürün ve hizmet talep ederler (Türkoğlu, 2011: 8).

1.4.3. Katılımcıların Amaçlarına Göre Turizm Çeşitleri

İnsanları turistik aktivitelere yönelten motivasyonlar birbirinden farklı olmasından dolayı farklı amaçlarla turistik aktivitelere katılırlar. Bu turizm çeşidinde insanların yerini belirleyen faktör onların turizme katılım amaçlarıdır. Deniz-kum-güneş turizmi, kültür, tarih, inanç, sanat turizmi, doğa, dağ, mağara, spor, av turizmi, sağlık, dinlenme, eğlenme turizmi, iş, kongre, toplantı turizmi bu turizm çeşitlerinden bazılarıdır (Küçükaslan, 2007: 11).

1.5. KÜLTÜR TURİZMİ

Kültür turizmden bahsetmeden önce kültür kavramı açıklamak isabet olacaktır. Kültür kavramı, Latincede “colera” veya “cultura” kelimelerinden diğer dillere geçmiştir. Latincede bu sözcük “bakmak, yetiştirmek” anlamları taşımaktadır. Kültür kavramının, çeşitli bilim insanları tarafından birçok tanımı yapılmıştır. Kültür, bir milletin/toplumun yaşamını devam ettirebilmek adına sorunlarını ortadan kaldırabilmek için kullandığı her türlü maddi ve manevi unsurdur. Kültürün oluşumunda hayat tarzı, maddi ve manevi değerler başrol oynamaktadır (Bahar, 2011: 94). Kültür kavramının bir başka tanımı şöyledir; nesiller boyunca insan topluluklarının edindiği yaşam tecrübesinin birikmesi ile birlikte oluşan ve bu yaşantının devam etmesine yardımcı olan bir olgudur. Kısaca açıklamak gerekirse kültür, bireylerin yaşam tarzlarını, örf, adet ve geleneklerini, inançlarını ve değerlerini

kapsayan bir kavramdır (Avcıkurt, 2007: 132). Buna istinaden, kültür insanların/toplumların vazgeçilmez bir olgusudur ve onların kimliği niteliğindedir.

Kültür turizmi; kadim kültürlere ilgi duyma ve modern kültürleri keşfetme üzerine kurulu bir turistik faaliyettir. Kültür kavramının geniş ve çeşitli tanımları olduğu için kültür turizmi aktiviteleri de geniş bir faaliyet alanı içermektedir. Dolayısıyla kültür turizmi birçok boyutu olan bir kavramdır (Aklanoğlu, 2010: 126). UNWTO'ün 1980 yılındaki tanımına göre kültür turizmi, bireylerin bilgi seviyesini deneyimleyerek artırmak için kültür, tarih, sanat, festival, folklor ve din ile ilgili katıldıkları seyahatlerdir (Honkanen, 2002: 372). Kültür turizmi, bir toplumun, yörenin veya ülkenin bilimsel, sanatsal, tarihi ve kültürel birikimini ve hayat tarzını bölge dışında yaşayıp merak eden bireyler tarafından o bölgeye yapılan seyahatlerdir (Silberger, 1995: 362). Kültür turizminin diğer tanımı ise değişik kültürleri görme ve tanıma amacıyla devamlı ikamet edilen yerden başka bir bölgeye yapılan ziyaretlerdir (Arınç, 2002: 101). Bendixen'e (1997) göre ise gidilen bölgede tarihi mekanları ve kültürel alanları ziyaret etme ve sanatsal aktivitelere katılmaktır (Bendixen, 1997: 21). Görüldüğü gibi kültür turizmi üzerinde çeşitli tanımlar yapılmaktadır fakat en anlaşılır haliyle: Hughes (2002: 164) kültür turizmini şöyle açıklamaktadır; turistlerin kültürel güdüler ile seyahate çıkıp kültürel gereksinimlerini giderdikleri bir turizm türüdür.

Kültür turizmi, bir bölgenin somut ve somut olmayan kültürel değerlerinin temel çekicilik kaynağı olduğu bir turizm türüdür. Bu değerler kimi zaman yörede var olan tarihi yerler kimi zaman da çeşitli eserlerin sergilendiği müzeler ve bazen de yerel halkın hayat tarzlarıdır (Eser, Dalgın ve Çeken, 2010: 30). Modern perspektifle insanlar kültür turizmi adı altında yalnızca tarihi mekanları görmeyi değil, ziyaret ettikleri yerlerdeki insanların hayat tarzlarını anlamayı, görmeyi ve özellikle yerinde tecrübe etmeyi tercih etmektedir. Taşıdığı bu özellikle kültür turizmi yalnızca tarihi mekân ve yapıların ziyaret edilmesini değil aynı zamanda güncel kültürün de öğrenilmesini içermektedir (Bandeoğlu, 2016: 158). Kültür turizmi, barındırdığı özellikler itibariyle bireylerin farklı olma arzusunu, kültürel birikimlerini artırma isteğini, farklı deneyimler, duygu ve düşünceler ile kendilerine entelektüel anlamda bir şeyler katma gereksinimlerini gideren bir turizm türüdür. Bu anlamda, yeni bilgiler edinme isteği ve tecrübe ederek öğrenme arzusu kültür turizminin en temel motivasyonu olmasının yanı sıra kültür turizmini diğer turizm çeşitlerinden ayıran en

önemli özelliktir (Özdemir, 2013: 11). Ekonomik ve sosyal anlamda kalkınma ve gelişme için etkili bir araç olarak görülen kültür turizmi aynı zamanda yerel veya azınlık kültürlere hoşgörülü olmayı teşvik eden entelektüel bir etkinliktir (Ryan, 2002: 953).

1.5.1. Kültür Turizmi Kaynakları

Kültür turizmi kaynakları ve çekicilikleri tarihi yapı ve mekanlar, çeşitli festival ve karnavallar, dini yerler, mimari yapılar, yöreye özgü el sanatları, spor, rekreasyon aktiviteleri, modern ve geleneksel kültür, yiyecek ve içecekler gibi somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarından oluşmaktadır (Uygur ve Balkan, 2007: 35). Munters (1994) kültür turizminin çekici unsurlarını ve kaynaklarını iki gruba ayırarak açıklamıştır. İlk grupta çekim merkezleri (binalar, yapılar, müzeler, heykeller, tarihi kalıntılar ve tema parkları), ikinci grupta ise sanatsal ve kültürel aktiviteler (karnavallar, festivaller, oyunlar, tiyatro) yer almaktadır (aktaran Richards, 2001, 23). Ayrıca kültür turizmi üzerinde yapılan çalışmalarda tarihi yapılar, tapınaklar, kale ve heykeller gibi fiziksel kültür unsurlarının taşıdığı fiziksel özelliklerden dolayı değil, tarihi geçmişinden dolayı dikkat çekici oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Öztürk ve Yağcıoğlu, 2002: 189). Kültür turizminin kaynakları Tablo 2'de ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Tablo 2: Kültür Turizmi Kaynakları

Kültür Turizmi Kaynakları	Örnekleri
Modern Popüler Kültür	Filmler, Diziler, Yerel TV Programları
Temalı Geziler ve Gezi Programları	
Özel İlgi Gezileri	
Spor ve Boş Zaman Aktiviteleri	Katılımcılar, Seyirciler, Geleneksel Oyun ve Sporlar
Geleneksel El Sanatları	
Sanatlar	Sinemalar, Tiyatrolar, Sanat Galerileri

Mimari Üslup	Barok, Rönesans, Gotik vb.
Lisan	Dil Okulları, Yerel Baskın Dil, Azınlık ve Yöresel Dil,
Dini Mekanlar	Türbeler, Tapınaklar, Kiliseler, Şapeller Camiiler, Sinagoglar, Katedraller vb.
Endüstri ve Ticaret	İş Ziyaretleri, Tarımsal Çekicilikler, Popüler Alışveriş Merkezleri, Çarşı ve Pazarlar, Boş Zaman Alışverişleri
Festivaller ve Özel Olaylar	Folklor, Performans Sanatları, Halk Oyunları, Spor Etkinlikleri, Özel İlgi Aktiviteleri
Miras Çekicilikler	Arkeolojik Alanlar, Sit Alanları, Müzeler, Tarihi Yapılar, Kaleler, Hisarlar, Malikaneler, Antik Anıtlar, Tarihi Bahçeler, Milli Parklar, Tarihi İlçe ve Köyler
Ünlü Kişiler ve Tarihi Olaylar	
Yöresel Yiyecek ve İçecekler	

Kaynak: Craik, 2004: 41.

Bir bölgede var olan doğal çevre, tarihi ve kültürel değerler turisti bölgeye çeken en temel unsurlardır. Halihazırda revaçta olan kültür turizmi faaliyetlerinin gelişimini sürdürebilmesi için gerekli planlamalar özenle yapılmalıdır. Bu sayede bölge halkının sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmasına katkı verilebilir. Ayrıca kültür turizmi, kültürel değerlerin korunmasını sağlayacak, yörenin tarihi ve geleneksel kültürü de diriliğini koruyacaktır (Uygur ve Balkan, 2007: 42).

1.5.2. Kültür Turizmi Çeşitleri

Kapsamına ve katılım çeşitlerine göre kültür turizmi kendi içinde sınıflara ayrılmaktadır. Kültür turizmi; kültürel miras turizmi, kültür turları, etnik turizm, tematik güzergahlar, karnaval ve etkinlik turizmi, yaratıcı turizm ve din turizmi olarak çeşitlendirilmektedir (Ergan, 2017: 23). Oldukça karmaşık olan ve çeşitli turistik aktiviteleri kapsayan kültür turizmi içerisinde birçok alt grup barındırmaktadır. Kajzar

(2014: 904) ise kültür turizmi türlerini miras turizmi, kültürel tematik güzergahlar, kültürel kent gezileri, gelenekler, festivaller, din ve yaratıcı turizm olmak üzere yedi farklı sınıfa ayırmıştır. Söz konusu turistik faaliyetlerin yalnızca kültürel turizm kapsamında turistik tüketicilere sunulmasının zorluğundan dolayı tarih turizmi, miras turizmi, din turizmi ve etnik turizm gibi kültürel birikimden doğan ve farklı ilgi alanlarına hitap eden alt kategorilere bölünmektedir (Doğaner, 2003: 1).

Tablo 3: Kültür Turizmi Çeşitleri

Kültürel Miras Turizmi	Kale, saray, kır evleri, arkeolojik kalıntılar, heykeller, anıtlar, müzeler, tapınakla
Sanat Turizmi	Tiyatro, konser, sanat galerileri, festival, karnaval, aktiviteler
Yaratıcı Turizm	Fotoğraf, resim, dil eğitimi, gastronomi, el sanatları
Kentsel Kültür Turizmi	Tarihi ve modern kentler, sanatsal miras çekicilikleri, alışveriş merkezleri, geziler, şehir turları
Kırsal Kültür Turizmi	Tarım ve tarıma dayalı turistik yerler, kültürel panorama alanları, milli parklar, şarap mahzenleri
Yerli-Otantik Kültür Turizmi (Etnik Turizm)	Otantik alanlarda gezi, kültürel merkezlerin ziyareti, kültürel aktiviteler, karnavalla
Çağdaş-Popüler Kültür Turizmi	Tema parklar, AVM'ler, konserler, Spor etkinlikler, dizi ve film setleri, moda ve tasarım evleri

Kaynak: Smith, 2003: 37.

Tablo 3'te de görüldüğü gibi kültür turizmi çeşitleri daha detaylı hale getirilerek kültürel miras turizmi, sanat turizmi, yaratıcı turizm, kentsel ve kırsal kültür turizmi, etnik turizm ve çağdaş kültür turizmi olmak üzere yedi farklı grupta incelenmektedir (Smith, 2003: 37).

1.5.2.1. Kültürel Miras Turizmi

Kültürel miras turizmini açıklamadan önce "kültürel miras" ve "somut ve somut olmayan kültürel miras" kavramlarını açıklamak faydalı olacaktır.

Kültürel Miras: Miras kavramı, bir neslin kendisinden sonra gelen kuşağa aktardığı kültürel ve doğal değerler olarak tanımlanabilir. Miras kavramı genel anlamıyla "kalıtım" sözcüğüyle ilişkilidir (Nuryanti, 1996: 249). Kültürel miras ise bir toplumun geçmişiyle ilgili olan, onu tanımlama özelliğine sahip olan ve kesintisiz süreklilikle günümüze gelen ve uluslararası değeri olduğu kabul edilen maddi ve maddi olmayan tüm varlıklardır (Erdoğan ve Atak Çobanoğlu, 2019: 36).

UNESCO kültürel varlıkları somut kültürel varlıklar ve somut olmayan kültürel varlıklar olarak iki gruba ayırmıştır.

Somut Kültürel Miras: Tarihi ve arkeolojik yerler, mimari yapılar, sit alanları ve bazı heykeller değerli eserler olarak tanımlanmaktadır (Can, 2009: 3). Tablo 4'te belirtildiği gibi somut kültürel varlıklar taşınır ve taşınmaz olarak iki grupta incelenmektedir.

Tablo 4: Somut Kültürel Varlıklar

Taşınır Kültürel Varlıklar	Taşınmaz Kültürel Varlıklar
• Anıtsal Yapılar • Mimari Yapıtlar • Sit Alanları • Tarihi Mekanlar • Tarihi Binalar • Kültürel Güzellikler • Tarihi ve Milli Parklar • Dini Mekanlar ve Mezarlar • Doğal Çekicilikler	• Sikkeler • Arkeolojik Eserler • Dokümanlar ve Belgeler • İkonalar, Dokumalar ve Resimler • Geleneksel El Sanatları • Takı ve Süs Eşyaları • Heykelcikler • Çalgı Aletleri • Çeşitli Eşyalar

Kaynak: Aslan ve Ardemagni, 2006: 9.

Somut Olmayan Kültürel Miras: UNESCO tarafından toplumların ve kimi zaman da kişilerin yaptığı birtakım uygulamalar, sözlü ifadeler, bilgi ve tecrübeler, kabiliyetler ve bunlarla ilişkili olan çeşitli araç gereçler ve kültürel değere sahip yerler

olarak tanımlanmaktadır. Somut olmayan kültürel miras; elle tutulamayan, gözle görülemeyen ve tadılamayan fakat bir toplumu birleştiren değerlerdir. Bu değerlere örnek olarak halk oyunları, müzikler, türküler, fıkra ve masallar, lisan, din ve diğer gelenekler gösterilebilir (Can, 2009: 35)

Yukarıda verilen tüm bilgilerin ışığında, kültürel miras turizmi, bir toplumun geçmişinden günümüze dek uzanan somut ve somut olmayan bütün değerlerinin korunup yaşatılmasıyla ilgili bir kültür hareketi sonucu son zamanlarda ortaya çıkmış olan bir turizm türüdür (Kozak ve diğerleri, 2015: 30). Kültürel miras turizmi, bir yörenin tarihi, kültürel ve doğal çekiciliklerinin ziyaret edilmesini ve bu çekicilikleri kapsayan aktivitelerde bulunma temeline dayanmaktadır (Csapo, 2012, 211).

1.5.2.2. Sanat Turizmi

Sanat ile turizm arasındaki ilişki antik çağlara uzanmaktadır. Turistler çeşitli ülkelerde farklı çağları görmek için seyahat ettikleri gibi sanatçılar da sık sık seyahat etmektedir. Uluslararası bir olgu olarak sanat ve modern dönemin vazgeçilmezi olan turistik faaliyetler sanat turizmi kapsamında ele alınmaktadır. Sanat; tarz, estetik ve kültür gibi kavramların hissini turizme katmakta iken, turizm de yeni sanat çeşitlerinin hem somut hem soyut desteğini bulabileceği bir yol oluşturularak sanata ilgi duyan bireylerin bu konuda gelişimine katkı sağlamaktadır (Banaszkiewich ve Buczkowska Golabek, 2016: 1-2).

Sanat turizmi alanında gelişme potansiyeline sahip olan ülkeler sanatsal çekicilikleri destinasyonların turistik anlamda gelişmesi için bir araç olarak kullanmaktadırlar. Dünyanın önde gelen kadim şehirlerindeki festivaller, karnavallar, sanat galerileri, sanat müzeleri ve sergiler sanat turizmi kapsamında önemli çekici unsurlardır. Sanatın çeşitli dallarıyla ilgili olan bireyler sanatsal faaliyetlerde bulunmak için seyahat etmektedir. (Smith, 2003: 38).

1.5.2.3. Yaratıcı Turizm

Bir bölgeyi ziyaret eden bireylerin o bölgeye has geleneğe ait olan kurslara ve derslere aktif olarak katılmasıyla yaratıcı yeteneklerini sergileme ve geliştirme şansını veren bir turizm türüdür. (Richards ve Raymond, 2000: 18). Campell (2006) yaratıcı

turizmi, ziyaretçilere geleneksel el sanatları öğretimi ve yöresel yemekleri pişirme eğitimi verilmesini sağlayan, kaliteli konaklama fırsatı sunan ve hiçbir kısıtlama olmaksızın yerli insanlarla iletişim kurma gibi yaratıcı imkanlar veren bir kültür turizmi çeşidi olarak tanımlamaktadır (aktaran Altınay ve Dinçer, 2017: 344).

1.5.2.4. Kentsel Kültür Turizmi

Kentsel kültür turizmi; bireylerin, devamlı olarak yaşadıkları yerlerden başka şehirlerdeki çekim merkezlerine; yeni bilgi ve deneyimler edinmek, kültürel ihtiyaçlarını gidermek maksadıyla yaptıkları seyahatler olarak tanımlanabilir (City Tourism and Culture ve The Europian Experience, 2005: 6). Avrupa'nın önde gelen şehirlerinde kentsel kültür turizminin gelişimi kitlesel bir hal almıştır. Şehirlerin kültür turizmini çekebilme kabiliyetinde yalnızca içlerinde barındırdıkları çekim merkezlerinin cazibesi değil, aynı zamanda bu şehirleri ziyaret etme isteği olan turistlerin kültür düzeyi de önemli rol oynamaktadır (Richards, 2001: 25).

1.5.2.5. Kırsal Kültür Turizmi

Kimi zaman turizm kırsal bölgelerin gelişimi ve kalkınması için önemli bir araç olmaktadır. Kırsal kültür turizmi, gastronomi ve eko müzelerin gelişimiyle birlikte geri kalmış kırsal bölgeler için ek gelir kaynağı oluşturmaktadır. Bu kapsamda, turistler, güzel manzaraya sahip kırsal bölgeleri ya da geleneksel yemeklerin olduğu köyleri ziyaret etmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda seyahate çıkan bireyler deneyimlerinin özgünlüğünü artırmak maksadıyla çiftlikler ve geleneksel evlerde konaklamaktadırlar (Smith, 2003: 41).

1.5.2.6. Yerli/Otantik Kültür Turizmi (Etnik Turizm)

Yerli/otantik kültür turizmi kavramı ilk defa Smith (1978) tarafından kullanılarak literatüre kazandırılmıştır. Kendisine göre etnik turizm; sıra dışı, otantik ve yerel halktan olan bireylerin gelenek, görenek ve kültürlerinin turistlere pazarlanmasıdır (Smith, 1978: 2). Etnik turizm, geleneksel ve yöreye özgü doğa

kullanım biçimleri, hayat tarzları, barınma, dil, yiyecek içecek, danslar, törenler, kullanılan eşyalar ve diğer gelenek, görenek, örf ve adetleri kapsayan bir kültür turizmi çeşididir (Aleksandrova ve Aigina, 2004: 2).

Etnik turizm faaliyetlerine katılan turistler, genelde popüler ve kalabalık yerlerden uzak durmayı tercih eden, araştırmacı ve öğrenme içgüdüsüyle hareket eden az sayıdaki ziyaretçilerden oluşmaktadır. Söz konusu turistler için çeşitli etnik toplulukların somut ve soyut ürünlerini deneyimlemek ve tüketmek başlıca motivasyon kaynaklarıdır. Bahsedilen etnik topluluklar; ortak geçmişi, gelenekleri, örf ve adetleri, dili, dini ve hayatı sürdürme şekillerini paylaşan insan gruplarıdır (Jamontaite, 2015: 17-18).

1.5.2.7. Çağdaş/Popüler Kültür Turizmi

Teknolojinin ve medya iletişim araçlarının gelişmesiyle gerçek ve sanal dünya arasındaki sınır ortadan kalkmıştır. Tema parklar, sanal oyunlar ve sanal gerçeklikler ilgili turistler için birer turistik çekicilik haline gelmiştir. Turistik aktiviteler hayallerin pazarlanması ve çeşitli fanteziler yaratılarak mitolojilerin devam ettirilmesini de kapsamaktadır (Smith, 2003: 42).

1.6.5. Kültür Turu Deneyimi ve Kültür Turisti Kavramı

İnsanlar münferit olarak seyahate katıldıkları gibi gerek arkadaş gruplarıyla gerekse yakınlarıyla veya birbirini tanımayan fakat kültür, doğa, arkeoloji, tarih, sanat, yiyecek içecek ve dinler tarihi gibi ortak zevklere sahip insanlarla beraber de seyahate çıkmaktadırlar. Kültürel tur deneyimi, insanların münferit veya grup olarak devamlı yaşadıkları yerden farklı yerlere çeşitli kültürleri tanıma ve deneyimleme, gidilen yerin tarihi, kültürü, geleneği ve doğası hakkında bilgi edinme gibi güdülerle seyahat etmesi anlamına gelmektedir (Büyükkuru, 2015: 5). Schaefer ve diğerlerine (1995: 67) göre kültür turu, seyahat acenteleri veya tur operatörlerinin belirli bir pazar dilimi için tasarladığı, sabit bir fiyatı olan ve çeşitli pazarlama kanallarıyla turistik tüketicilere pazarlanan faaliyetler bütünüdür (turistik üründür). Kültür turu, aynı noktada başlayıp aynı noktada sona eren, en az iki seyahatten meydana gelen, içeriği katılımcılar

tarafından veya tur operatörleri/seyahat acenteleri tarafından oluşturulan tatil çeşididir. (Nowrouzian ve Srinivasan, 2012: 15; Yagi ve Mohammadian, 2008: 124).

Kültür turları nitelikleri ve kaliteleri bakımından altı başlık altında ele alınmaktadır (Esen, 2017: 29-30):

- Lüks Turlar: Tur boyunca en yüksek kalitede mal ve hizmet talep eden, genelde gemi turlarına katılan ve çoğunlukla yüksek gelire sahip bireylerin tercih ettiği turlardır.
- Birinci Sınıf Turlar: Sağladığı olanaklar bakımından lüks turların bir sıra altında yer alan ve genelde gelir seviyesi orta düzeyden yüksek bireyler tarafından tercih edilen turlardır.
- Ekonomik Turlar: İsminden de anlaşıldığı gibi tur çeşitleri içinden en ucuz olanı, genellikle gençler ve öğrenciler gibi gelir düzeyleri düşük sayılan bireylerin katıldığı turdur.
- Özel Turlar: Ortak zevk ve kültür düzeyine sahip birbirini tanıyan bireylerin oluşturduğu, sektörde "kapalı tur" olarak da bilinen tur çeşididir.
- Bağımsız Turlar: Tur programı katılımcılar tarafından (ortak ürün geliştirme) oluşturulan ve gelir düzeyi yüksek kişilerin katılabildiği bir turdur.
- Eşlikli Turlar: Katılımcıların başında bir grup başkanı olan ve onların tüm istekleriyle ilgilendiği bir tur türüdür.

Halcomb'a (1999) göre kültür turlarına katılan turistler iyi eğitim almış, gelir bakımından orta düzeyin üzerinde yer alan ve seyahat etmeyi seven bireylerdir, ayrıca nitelikli turist olarak değerlendirilmektedirler (aktaran Hughes, 2002: 164). Bahsedilen turistler çeşitli kültürleri görmek, keşfetmek ve yöre kültürünü özellikle yerinde deneyimlemek için kültür turlarına katılmaktadırlar (Hausmann, 2007: 174): Kültür turistleri, turistik faaliyetlerde farklılık arayışındadır. Keşfedilmemiş olan uzak rotalara seyahat ederek bu ihtiyacını gidermektedirler. Sayı olarak çok fazla olmasalar da miras ve kültür ile ilgili olan turistik çekiciliklerin tüketilmesinde en etkin rolü üstlenmektedirler (Richards, 1996: 272).

Kültür turisti, kültürel çekicilikleri görme veya kültürel etkinliklere katılma isteğiyle seyahat eden ya da etme arzusu olan bireylerdir (MacDonald, 2004: 23). Bir başka tanımda ise kültür turistleri; daha çok ileri yaştan bireylerden oluşan, eğitim seviyeleri yüksek, diğer turistlere göre gidilen destinasyonda daha fazla para ve zaman

harcayan, daha aktif olarak faaliyetlere katılan turistlerdir (Hausmann, 2007: 175). Kültür turistleri makro açıdan bakıldığında hemen hemen aynı amaçlarla seyahate çıksalar da mikro düzeyde spesifik olarak amaçları farklılık göstermektedir.

McKercher ve DuCross (2002: 140) kültür turistlerini beş farklı tipolojiye ayırmışlardır. Bu tipolojiye göre turistler şöyle sınıflandırılmaktadır:

1. Amaçlı/Derin Deneyimli Kültür Turisti: Bu kategoride yer alan kültür turistlerinin seyahat motivasyonu farklı kültürleri deneyimlemektir, buna istinaden gidilen destinasyondaki ilk amaç diğer kültürleri görmek ve tanımaktır. Bu turistler seyahatleri süresi boyunca oldukça derin deneyimler yaşarlar.
2. Gezen/Yüzeysel Deneyimli Kültür Turisti: Bu tip kültür turistleri daha çok gidilen bölgedeki çevreyi görmekle yetinirler. Seyahat motivasyonları kültürel nedenlerden oluşsa da ziyaret ettikleri yörede yüzeysel deneyim yaşarlar ve onlar için gezme fikri daha ağır basmaktadır.
3. Sıradan/Yüzeysel Deneyimli Kültür Turisti: Bu kategorideki turistlerin seyahat kararında kültürel etmenler orta derecede etkilidir ve yüzeysel deneyim yaşarlar.
4. Kazara/Yüzeysel Deneyimli Kültür Turisti: Gidilen destinasyonda yüzeysel deneyim yaşayan ve seyahat motivasyonunda kültürel etmenlerin ya çok az ya da hiç olmadığı kültür turisti tipleridir.
5. Rastlantısal/Derin Deneyimli Kültür Turisti: Yine seyahat kararı verme sürecinde kültürel nedenlerin çok az veya hiç etkisinin olmadığı fakat gidilen destinasyonda derinlemesine kültürel deneyim yaşayan turist tipleridir.

Tablo 5'te çeşitli yazarların sınıflandırdığı kültür turisti tipleri yer almaktadır.

Tablo 5: Kültür Turisti Tipolojileri

Yazarın adı	Turist Tipolojisi
Foo ve Rosetto (1998)	Salt
	Genel
Silberberg (1995)	İleri derecede güdülenmiş
	Kısmen güdülenmiş
	İkinci derecede güdülenmiş
	Kazara
Hughes (2002)	Esaslı-tek amaçlı
	Esaslı-çok amaçlı
	Dolaylı-rastlantısal
	Dolaylı-kazara
McKercher (2002)	Amaçlı-derin deneyimli
	Gezici-yüzeysel deneyimli
	Sıradan-yüzeysel deneyimli
	Kazara-yüzeysel deneyimli
	Rastlantısal-derin deneyimli

Kaynak: Altunel ve Kahraman, 2012: 10

1.6.6. Dünya'da Kültür Turizmi

Antik çağlardan bu yana uzanan hem somut hem de somut olmayan ve evrensel niteliğe sahip kültürel varlıklar günümüzde evrensel çapta kültür turizminin gelişiminde en önemli araçlardır. Bireyler, farklı toplumların kültürel değerlerini görmek ve tanımak için başka bölgelere seyahat etmektedir. Bundan dolayı her türlü kültürel değer turizm faaliyetlerinin temel taşı konumundadır (Göğebakan, 2015: 63).

Bazı ülkeler tarihsel geçmişiyle ve sahip oldukları kültürel değerler bakımından diğer ülkelerden daha zengin konumdadırlar. Temmuz 2019 itibariyle UNESCO'nun Kültür Mirası Listesinde 167 ülkeden 869 tanesi kültürel, 213 tanesi doğal, 39 tanesi de karma olmak üzere toplam 1.121 tescillenmiş somut kültürel varlık yer almaktadır. Çin ve İtalya sahip oldukları 55 Dünya Mirası ile listenin ilk sırasını paylaşmaktadır. Ardından sırasıyla; İspanya 48, Almanya 46, Fransa 45, Hindistan 38, Meksika 35, Birleşik Krallık 32, Rusya 29, İran 23, Japonya 22, Brezilya 21,

Avustralya ve Kanada 19, Türkiye ise 18 tane Dünya Mirası Listesinde yer alan somut kültürel varlıklara ev sahipliği yapmaktadır (whc.unesco.org, 2021) (Salgın nedeniyle UNESCO Kültür Mirası Listesini 2020 yılı içinde güncellememiştir.)

Yukarıda sıralanan ülkeler doğru ve planlı turizm politikalarını uygulamaya koyarak kültür turistlerini ülkelerine çekmeyi başarmaktadırlar. UNESCO Kültür Miras Listesinde en fazla kültürel varlığa ev sahipliği yapması bakımından ilk on sırayı paylaşan ülkelerinden 7 tanesinin aynı zamanda 2019 yılında en fazla ziyaret edilen ilk 10 ülke içinde de yer alması kültürel varlıkların turistleri bölgelere çeken en önemli faktörlerden biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Dünya'nın her yıl en fazla ziyaret edilen müzelerden bazıları şöyledir (ICOM, 2021 ve museums.eu, 2021);

Louvre Müzesi: Dünya çapında en fazla ziyaret edilen müzelerin başında gelen Louvre Müzesi, 2019 yılında ağırladığı 14,1 milyon ziyaretçiyle tüm zamanların rekorunu kırmıştır. Fransa'nın başkenti Paris'te bulunan, birçok ünlü eseri içinde barındıran müze 1684 yılında hizmete açılmıştır.

Çin Ulusal Müzesi: 2003 yılında Pekin'de kurulan müze her yıl on milyonu aşkın kişi tarafından ziyaret edilmektedir ve Çin'deki en büyük tarih ve sanat sarayı olarak nitelendirilmektedir. İçindeki bir milyondan fazla eserle ve kapladığı iki yüz bin metrekarelik alanla Dünya'nın en büyük müzesi konumundadır ve en popüler müzelerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Metropolitan Sanat Müzesi: Amerika Birleşik Devletleri'nin New York kentinin ev sahipliği yaptığı müze her yıl yedi milyondan fazla ziyaretçi ağırlamaktadır. İçinde; Monet, Bruegel, Picasso ve Degas gibi dünyaca ünlü sanatçıların eserleri sergilenmektedir.

Vatikan Müzeleri: Vatikan müzelerinin geçmişi 1506 yılına kadar dayanmaktadır. Her yıl altı milyon dolaylarında turistin ziyaret ettiği Vatikan müzelerinin içirişinde Rönesans döneminin ünlü sanatçılarından çeşitli eserler yer almaktadır.

British Müzesi: İngiltere'nin başkenti Londra'da bulunan müze 1753 yılından beri açıktır ve sekiz milyondan fazla esere ev sahipliği yapmaktadır. Dünya kültürlerinin tarihini kapsayan eserleriyle her yıl altı milyonu aşkın kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Hermitage Müzesi: Rusya'nın St. Petersburg şehrinde yer alan Hermitage Müzesi 1852 yılından bu yana halka açıktır. Gösterişli mimari yapısıyla da dikkat çeken müze dünyaca ünlü ressamların tabloları dahil üç milyondan fazla eşsiz eserlere ev sahipliği yapmaktadır.

1.6.7. Türkiye'de Kültür Turizmi

Kültür turizmi birçok ülkede olduğu gibi Türkiye için de son derece önemlidir. Medeniyetin temellerinin atıldığı Anadolu coğrafyası içinde tarihi ve kültürel açıdan zengin kaynaklar barındırmaktadır. Avrupa ülkelerinin ekonomik ve eğitim açısından gelişme göstermesiyle Anadolu topraklarına ilgi artmıştır. Bu doğrultuda, yabancı turistler farklı din ve ırkların yaşadığı topraklardaki gelenek, görenek, kültür ve değerleri görmek ve deneyimlemek amacıyla Osmanlı'nın son dönemlerinde Anadolu'ya, özellikle İstanbul'a, seyahatlere çıkmaya başlamışlardır (Barakazı, 2015: 23).

Hitit, Firig, İyon, Urartu, Lidya, Asur, Sümer gibi uygarlıklar; Bizanslılar, Romalılar, Selçuklular, Osmanlılar ve Anadolu'da hayat sürmüş diğer beylikler/topluluklar bugünkü Türkiye toprakları içinde somut ve soyut olmak üzere birçok eşsiz eser bırakmışlardır. Bu sayede günümüzde Türkiye Cumhuriyeti, tarihi ve kültürel açıdan dünyanın en zengin ülkelerinden biri konumundadır. Tarihi ve kültürel zenginliğe ek olarak Türkiye; peri bacaları, travertenler, dağlar, plajlar ve ormanlar gibi çeşitli doğal güzelliklere de sahiptir. Yukarıda sayılan tüm bu varlıklar ülkeye kültür turisti çekmek için önemli değerlerdir.

Türkiye'de UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesinde 18 tane somut, 18 tane de somut olmayan miras bulunmaktadır. Bunlar ayrıntılı olarak Tablo 6'da gösterilmiştir.

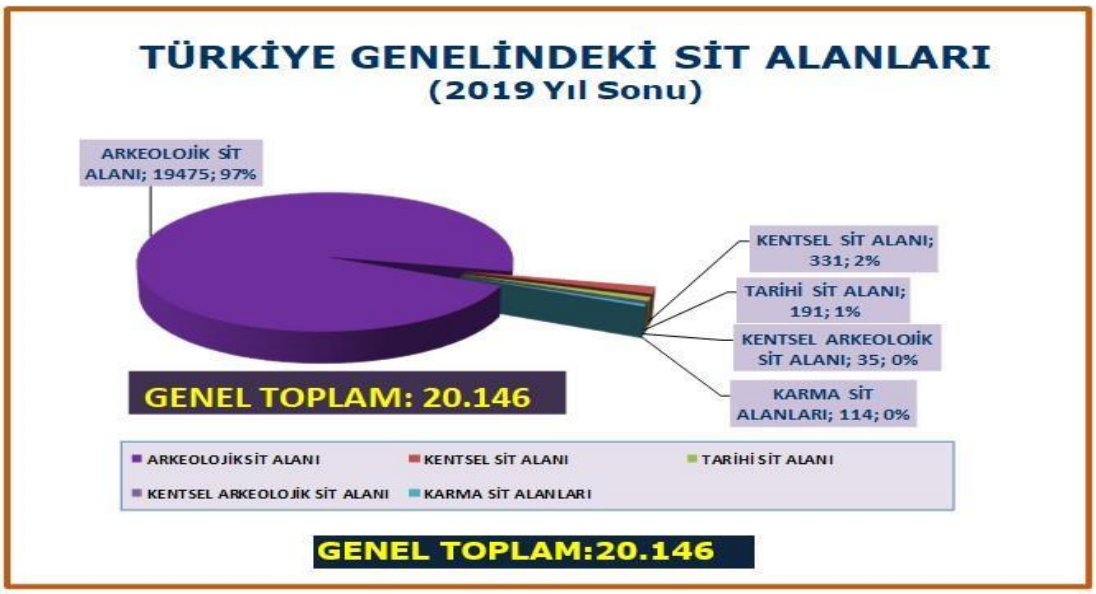
Tablo 6: Türkiye'deki UNESCO Kültürel Miras Listesinde Yer Alan Eserler

Somut Kültürel Miraslar	Somut Olmayan Kültürel Miraslar
1. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas) 2. İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 3. Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 4. Hattuşaş: Hitit Başkenti (Çorum) 5.Nemrut Dağı (Adıyaman) 6 .Hierapolis-Pamukkale (Denizli) 7. Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla) 8. Safranbolu Şehri (Karabük) 9. Truva Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 10. Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) 11. Çatalhöyük Neolitik Alanı (Konya) 12. Bursa ve Cumalı Kızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa) 13. Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir) 14. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (Diyarbakır) 15. Efes (İzmir) 16. Ani Arkeolojik Alanı (Kars) 17. Aphrodisias (Aydın) 18. Göbekli Tepe (Şanlıurfa)	1. Meddahlık 2. Mevlevi Sema Töreni 3. Aşıklık Geleneği 4. Nevruz 5. Karagöz 6. Geleneksel Sohbet Toplantıları 7. Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali 8. Alevi-Bektaşi Ritüeli Semah 9. Tören Keşkeği Geleneği 10. Mesir Macunu Festivali 11. Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği 12. Ebru Sanatı 13. Geleneksel Çini Ustalığı 14. İnce Ekmek Yapma ve Paylaşma Kültürü 15. Hıdrellez 16. Islık Dili 17. Dede Korku Mirası 18. Geleneksel Türk Okçuluğu

Kaynak: KTB, 2021.

Ayrıca 2019 yıl sonu verilerine göre; Türkiye'de, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile korunan 19.474 tanesi arkeolojik, 331 tanesi kentsel, 191 tanesi tarihi, 35 tanesi kentsel arkeolojik ve 114 tanesi de karma olmak üzere toplam 20.146 tane sit alanı bulunmaktadır. Şekil 5'te Türkiye genelindeki sit alanları sayısı ve birbirine oranı verilmiştir.

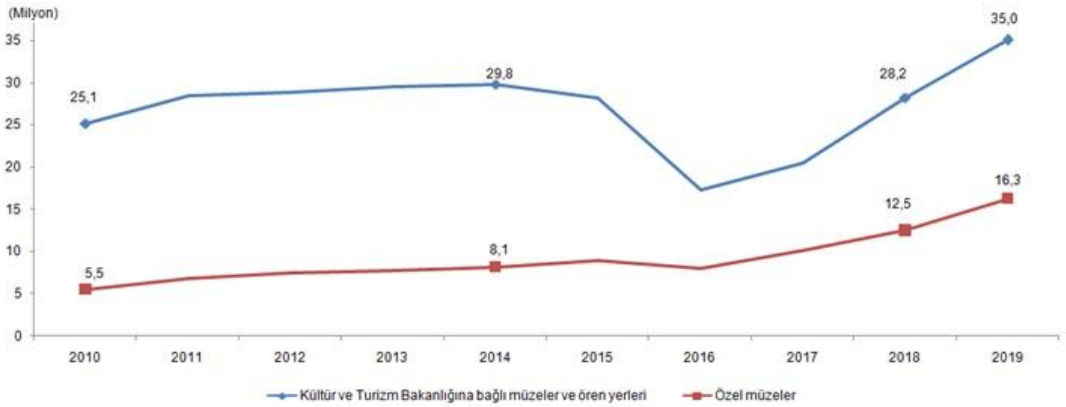
Şekil 5: Türkiye Geneli Sit Alanları ve Birbirine Oranları

Kaynak: KTB, 2021.

Türkiye'de 2018 yılında 28 milyon 145 bin olan Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müze ve ören yerlerini ziyaret edenlerin sayısı 2019 yılında %24,4 oranında artarak 35 milyonu aşmıştır. Ayrıca özel müze ziyaretçi sayısı 2018 yılında göre 2019 yılında %30,3 oranında artış göstererek 16,2 milyonu bulmuştur. Toplamda Türkiye'deki müzeler 2019 yılı içerisinde 51 milyondan fazla kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Şekil 6'daki görselde 2010-2019 yılları arasında Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı ve özel müzelerin ziyaretçi sayısı verilmiştir.

Şekil 6: Yıllara Göre Müze ve Ören Yeri Ziyaretçi Sayısı (2010-2019)

Kaynak: TÜİK, 2021.

Tüm dünya ülkeleri için çok önemli kültürel ve dini değere sahip olan Ayasofya ağırladığı 3,7 milyon misafirle 2018 yılında olduğu gibi 2019 yılında da Türkiye'de en çok ziyaret edilen müze olmuştur. Denizli'de bulunan Hierapolis Antik Kenti ise 2,5 milyon ziyaretçiyle en çok ziyaret edilen ören yeridir. Türkiye'de en çok ziyaret edilen 10 müze ve ören yeri tablo 7 ve tablo 8'de detaylı olarak verilmiştir.

Tablo 7: Türkiye'de En Çok Ziyaret Edilen 10 Müze ve Ziyaretçi Sayıları

Müze Adı	Şehir	Ziyaretçi Sayısı
1. Ayasofya Müzesi	İstanbul	3.727.361
2. Mevlâna Müzesi	Konya	3.464.155
3. Topkapı Sarayı	İstanbul	2.364.946
4. Hacıbektaş Müzesi	Nevşehir	592.727
5. Cumhuriyet Müzesi	Ankara	515.309
6. İstanbul Arkeoloji Müzeleri	İstanbul	427.643
7. Zeugma Mozaik Müzesi	Gaziantep	367.395
8. Atatürk ve Kongre Müzesi	Sivas	345.760
9. Anadolu Medeniyetleri Müzesi	Ankara	327.695
10. Cahit Sıtkı Tarancı Evi	Diyarbakır	305.629

Kaynak: DOSİM, 2021.

Tablo 7'den de görüldüğü gibi Ayasofya Müzesi Türkiye'de en fazla ziyaretçi ağırlayan müze konumundadır. Konya'da bulunan Mevlâna müzesi en fazla ziyaret edilen müzeler sıralamasında 2. sıradadır. Türkiye'de en fazla ziyaret edilen 10 müze içinde İstanbul 3 müze ile listede en fazla müze bulunduran şehirdir.

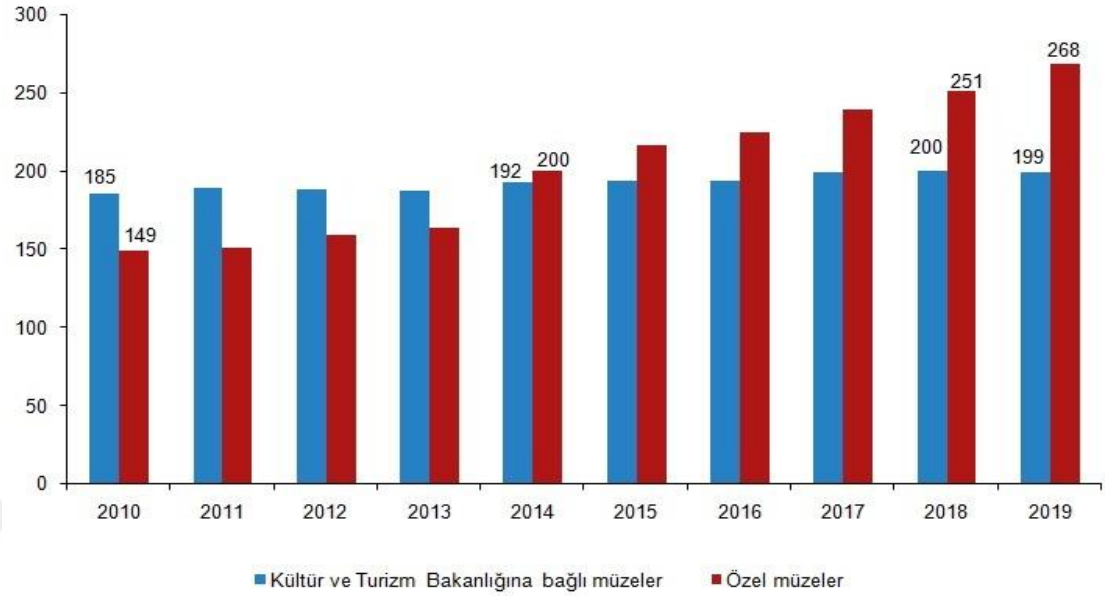
Tablo 8: Türkiye'de En Çok Ziyaret Edilen 10 Ören Yeri ve Ziyaretçi Sayıları

Ören Yeri	Şehir	Ziyaretçi Sayısı
11. Hierapolis Ören Yeri	Denizli	2.557.868
12. Efes Antik Kenti	İzmir	1.855.694
13. Göreme Ören Yeri	Nevşehir	1.403.444
14. Kaymaklı Yeraltı Şehri	Nevşehir	632.970
15. Troia Antik Kenti	Çanakkale	583.491
16. Ihlara Vadisi Ören Yeri	Aksaray	566.917
17. Derinkuyu Yeraltı Şehri	Nevşehir	456.369
18. Göbeklitepe Ören Yeri	Şanlıurfa	400.195
19. Aspendos Ören Yeri	Antalya	320.856
20. Paşabağlar Ören Yeri	Nevşehir	279.296

Kaynak: DOSİM, 2021.

Türkiye'de 2019 yılında 199'u Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı, 268 tanesi de özel müze olmak üzere toplam 467 müze ziyaretçilerine hizmet vermiştir. Şekil 7'de 2010-2019 yılları arasında değişen müze sayıları verilmiştir.

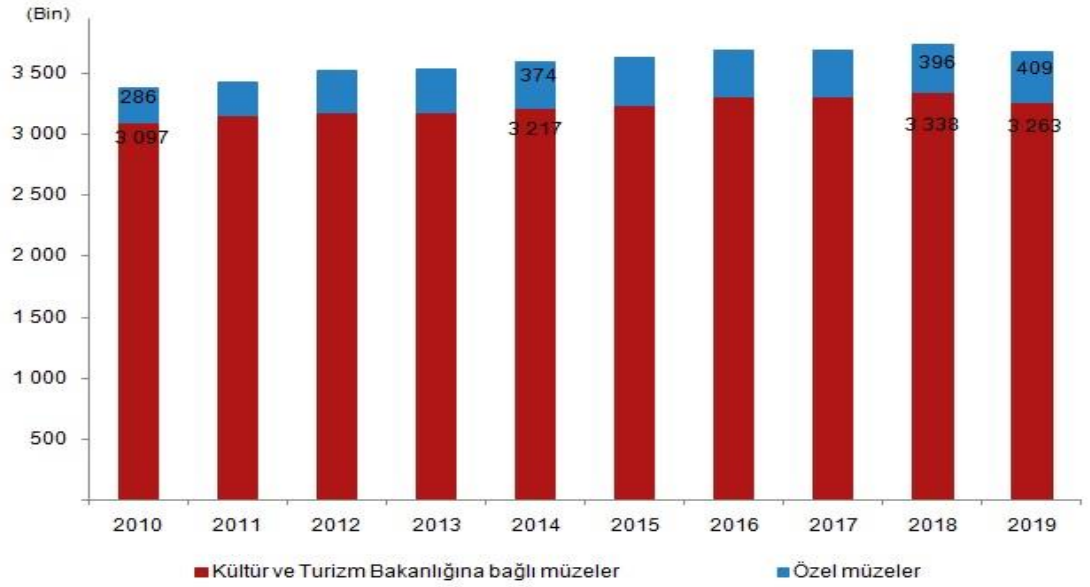
Şekil 7: Yıllara Göre Müze Sayısı (2010-2019)

Kaynak: TÜİK, 20211

Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde hizmet veren müzelerde 3 milyon 263 bin 521 tane, özel müze kategorisinde hizmet veren müzelerde ise 408 bin 649 tane eser olmak üzere 2019 yılında toplam 3 milyon 672 bin 170 adet eser sergilenmiştir.

Şekil 8: Yıllara Göre Sergilenen Eser Sayısı (2010-2019).

Kaynak: TÜİK, 2021.

Şekil 8'de 2010-2019 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığına Bağlı ve özel müzelerde sergilenen eser sayısı verilmiştir.

1.7. TURİST REHBERLİĞİ

Turist rehberliği mesleği antik çağlardan bu yana devam eden bir meslektir. Günümüzde olduğu gibi antik çağlarda da bölge ile ilgili yeterli bilgi ve donanıma sahip kişiler tarafından rehberlik mesleği icra edilmiştir. O dönemlerdeki rehberler daha çok yol gösterici olarak faaliyet göstermekteydi fakat gelişen ve değişen dünya düzeniyle birlikte rehberlik de değişmiştir. 19. Yüzyılda başlarında artmaya başlayan turizm faaliyetleriyle birlikte rehberlik mesleği de sadece yol gösterici nitelikte olmaktan çıkmış, kültürel temsilci ve eğitimci nitelikleri de eklenmiştir (Arslantürk, 2016: 118).

Tarihin babası sayılan Bodrumlu Herodot, gezip gördüğü bölgeler hakkında bilgiler edinerek beraberindeki kişilere anlatımlar yapmıştır. Ayrıca tarihte bilinen ilk coğrafyacı olan Amasyalı Strabon ve şair Homeros Anadolu'yu baştan sona gezmişler ve eserlerinde dönemin coğrafyası hakkında ayrıntılı tarihi ve kültürel bilgiler aktarmışlardır. Halikarnas Balıkçısı tarafından bu kişiler kültür turizminin öncüsü olarak kabul edilmiş olan ilk tercüman rehberlerdir. 17. Yüzyılda modern turizmin öncüsü olarak görülen Thomas Cook'un İngiltere'de organize ettiği Grand Tour faaliyetleri ile günümüzdeki anlamda tur kavramı ortaya çıkmış ve düzenlediği turlarda bizzat kendisi rehberlik yaparak modern anlamdaki rehberliğin de öncüsü olmuştur (Ahişapoğlu, 2006: 14).

Orient Express faaliyetleri ile Osmanlının son dönemlerinde turizm faaliyetleri ile birlikte ülkemizde ilk rehberlik hizmetleri de başlamıştır. O dönemlerde herhangi bir eğitim almamış olan ve kendi imkanlarıyla edindikleri bilgilerle rehberlik faaliyetleri yabancı dil bilen azınlıklar tarafından yapılmıştır (Çolakoğlu ve diğerleri, 2014: 113). Osmanlıda Müslüman gençleri rehberliğe teşvik etmek amacıyla 1890 yılında "tercüman rehberlik" eğitimi verilmeye başlanmıştır ancak birinci dünya savaşının başlaması ve Osmanlının yıkılmasıyla bu eğitimler de son bulmuştur (Çimrin 1995: 11-12).

Türkiye Cumhuriyeti'nde ise 1925 yılında "Ecnebi Seyyahlara Tercümanlık ve Rehberlik Edecekler Hakkında Kararname" ile rehberlik mesleğini yapacak bireylerin

belge alması zorunlu hale getirilmiştir. Fakat o dönemde turizm bakanlığı gibi bir kuruluşun olmaması nedeniyle denetlemeler ve düzenlemeler disiplinli bir şekilde yapılamamış, bunun sonucu olarak da usulsüz yollardan isteyen herkes rehberlik mesleğini yapmıştır. 1928'de İstanbul Vilayeti İktisat Müdürlüğünün yayınlamış olduğu ilanla ilk defa kurs görüp sınava tabi tutulan 50 kişi rehberlik mesleğini yapmaya hak kazanmıştır. Aynı kursla 1935 yılında 53 kişi daha sınavı geçerek rehberlik yapmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşından dolayı dünyada turizm faaliyetleri durmuş ve bu kursla belge alan rehberler mesleğini bırakmıştır (Değirmencioğlu, 2001: 17). O dönem rehberlik mesleğinde olan en önemli değişikliklerden biri Türkiye Milli Talebe Federasyonunun 1951'de başlattığı kurslardır. Üniversite öğrencileri arasından seçilen 129 kişi bu kursları geçerek rehberlik mesleğini yapmaya başlamışlardır. Ardından İstanbul Belediyesinin girişimleriyle 1955-1960 yılları arasında 2 yeni kurs açılmış ve mezun olan 128 öğrenci de mesleğine başlamıştır (Saruhan, 1989: 25).

Türkiye Cumhuriyeti'nde rehberler için "profesyonel" ibaresi ilk defa 1974 yılında bir kanunla kullanılmaya başlanmıştır. 1995 yılında ise bugün olduğu gibi fakültelerin veya yüksekokulların ilgili bölümlerinden mezun olmak, ÖSYM'nin yabancı dil sınavlarından birini geçmek ve yurtiçi eğitim gezilerine katılmak kriterleri getirilmiştir. 7 Haziran 2012 tarihinde mecliste kabul edilen "Turist Rehberliği Meslek Kanunu" turist rehberliği tam anlamıyla resmi bir meslek haline gelmiştir (Çolakoğlu ve diğerleri, 2014: 139).

Dünya Turist Rehberliği Federasyonu (WFTGA) turist rehberini "yerli veya yabancı, bireysel veya grup olan turistlere, onların anadilinde veya tercih ettikleri bir dilde, bir kentte veya yörede yer alan müzeler, anıtlar, tarihi, kültürel ve doğal çevrelerde kılavuzluk eden ve eğlenceli yorumla bunları turistlere anlatan, yetkili otoritelerin tanıdığı kişi" olarak; Turist Rehberleri Birliği ise (TUREB) "Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen çalışma kartına sahip olan, gidilen destinasyonu yurt içi veya yurt dışından gelen ziyaretçilere en iyi biçimde tanıtan, anlatan ve doğru bilgiler veren, seyahatleri boyunca ziyaretçilere yardımcı olan kişi" olarak tanımlamaktadır.

Turist rehberliği yapan tüm bireyler hemen hemen her konuda bilimsel temele dayanan bilgi birikimine ve donanımına sahip olmalıdır. Turist rehberleri sadece

turistlere çeviri yapan kişiler değil, aynı zamanda onlara başka kültürlerde deneyim kazandıran, onların diğer kültürleri anlamasını, hissetmesini ve görmesini sağlayan kişilerdir. Bilgi verme, anlatım yapma işlevlerinin yanında turist rehberlerinin eğlendirici niteliği de olmalıdır (Dahles, 2002: 783-786).

Yerli ve yabancı turistlerin bakış açısından turist rehberleri; animatör, yol gösterici, grup lideri ve danışman/akıl hocasıdır. Seyahat acenteleri ve tur operatörleri gözünden ise işletmeyi ve işletmenin imajını temsil etme niteliği olan sözcüler olarak görülmektedir. Yörede yaşayan yerli halk tarafından ise turist rehberleri bölgenin kültürü ve tarihi arasında köprü kuran çevirmen, yerli halk ile ziyaretçiler arasında arabulucu ve bölgedeki işletmelere müşteri kazandıran kişiler olarak kabul edilmektedir (Mak, Wong ve Chang, 2011: 1442). Turist rehberleri üzerinde farklı araştırmacılar ve kurumların yaptığı çalışmalara bakıldığında rehberler ile ilgili üzerinde en çok durulan nokta turist rehberinin, turistlerin maksimum düzeyde iyi vakit geçirmeleri için gerekli olan tüm bilgi, beceri ve donanıma sahip olmaları gerektiğidir (Leclerc ve Martin, 2004: 182).

1.7.1. Profesyonel Turist Rehberinin Rolleri

Turist rehberlerinin rolleri üzerinde yapılan çalışmalar incelendiğinde temellerinin Schmidt (1979), Holloway (1981) ve Cohen (1985) tarafından atıldığı görülmektedir. 1979 yılında Schnidt yapmış olduğu çalışmasında rehberlerin denge aracı, satış personeli ve arabulucu rolleri üzerinde durmuştur (Zhang ve Chow, 2004: 82). 1981 tarihinde Holloway yaptığı çalışmada turist rehberlerinin mesleğini icra ederken en önemli rolünün bilgi verici rol olduğunu savunmuştur (Reisinger ve Steiner, 2006: 482). Cohen (1985) turist rehberlerinin rolleri üzerinde yapmış olduğu ilk çalışmasında rehberlerin rollerini yol gösterici ve akıl hocası olarak ikiye ayırmıştır (Cohen ve diğerleri, 2002).

Cohen (1985: 5) ve Rabotiç (2010: 1157) turist rehberinin rollerini araçsal, etkileşimsel, iletişimsel ve sosyal olmak üzere dört ana bileşene sahip olduğunu belirtmiştir. Araçsal rol; güzergaha ve destinasyona odaklanan, yönlendirme ve yol bulma konusunda yardımcı olan, gidilen bölgelere güvenli girişi sağlayan roldür. Etkileşimsel rol; grup lideri olarak ziyaretçiler ile bölge, işletmeler ve yerli halk

arasındaki bağlantıyı sağlayarak gidilen yerleri anlatmak ve genel olarak rehberlik yapmak gibi uygulamaları kapsamaktadır. Etkileşimsel rol; katılımcılara doğru bilgi aktarmak, bilinmeyen şeyleri açıklamak ve kültür elçisi rolüyle anlatım yapma yeteneğini sergilemektir. Sosyal rol ise turistler arasında kaynaşmayı etkileyen ve onların ruh halini türlü espri ve eğlencelerle grup içi uyumu oluşturma ve olumlu bir ortam yaratmayı ifade etmektedir (Tsaur ve Teng, 2017: 440).

Tablo 9'da turist rehberlerinin rollerini belirlemeye yönelik çeşitli tanımlar detaylı olarak gösterilmiştir.

Tablo 9: Turist Rehberlerinin Rolleri Üzerine Yapılan Tanımlamalar

Rol	Araştırmacı	Yıl
• Aktör	Holloway	1981
• Elçi/Temsilci	Holloway	1981
• Denge unsuru	Schmidt	1979
	Pearce	1982
	Fine ve Speer	1985
	Holloway	1981
• Bakıcı/Gözetmen	Fine ve Speer	1985
• Katalizör	Holloway	1981
• Kültür Simsarı	Holloway	1981
	Katz	1985
• Bilgi Aktarıcı	Holloway	1981
	Hughes	1991
• Aracı	Schmidt	1979
	Ryan ve Dewar	1995
• Yorumcu/Tercüman	Almagador	1985
	Holloway	1981
	Katz	1985
	Ryan ve Dewar	1995
• Lider	Cohen	1985
	Geva ve Goldman	1991

• Arabulucu	Schmidt	1979
	Holloway	1981
	Cohen	1985
	Katz	1985
• Organizatör	Van den Berghe	1980
	Hughes	1991
	Pearce	1982
	Schuchat	1983
• Satış Elemanı	Fine ve Speer	1985
	Gronroos	1978
	Schmidt	1979
• Öğretmen	Holloway	1981
	Pearce	1982
	Fine ve Speer	1985
	Manchini	2001

Kaynak: Zhang ve Chow, 2004: 83

Tablo 9'dan da görüldüğü üzere çeşitli araştırmacılar turist rehberinin rolleri üzerine birçok tanım yapmışlardır. Modern turist rehberi çeşitli alt kategorilere ayrılmış rollerden meydana gelen karmaşık, çok yönlü ve birbiri ile bağlantılı roller sergilemektedir (Rabotiç, 2010: 1157). Bu roller grubun büyüklüğüne, türüne, gereksinimlerine ve ilgilerine göre, acentenin ve sektörün rehberden beklentilerine göre de değişiklik göstermektedir (Weiler ve Black, 2014: 23). Literatürde turist rehberlerinin rolleri üzerine yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır ve bu çalışmalarda birçok farklı rolden söz edilmektedir. Fakat söz konusu rollerden liderlik/yöneticilik, öğreticilik/eğiticilik, kültür elçiliği/temsilciliği, arabuluculuk, eğlendiricilik/animatörlük ve çevre koruyuculuğu/genel koruyuculuk temel roller (Pond, 1993), (Cohen, 1985), (Holloway, 1981), (Schmidt, 1979) olarak görülmektedir.

Liderlik/yöneticilik rolü: Turist rehberi turu planlama ve organize etme aşamasında liderlik/yöneticilik rolünü sergiler. Liderlik/yöneticilik rolü ile turist rehberi grup içinde meydana gelen çatışmaları ve anlaşmazlıkları önler, arabuluculuk yapar, çeşitli sorunlara çözüm üretir ve katılımcıların motivasyonunu sağlar. Paket

turun içeriğindeki hizmetleri eksiksiz ve katılımcıları tatmin edecek bir şekilde yerine getirir (Karamustafa ve Çeşmeci, 2006: 70-71). Cohen (2004: 163-165) turist rehberlerinin üstlendiği liderlik rollerini enstrümantal ve sosyal roller olarak iki kategoriye ayırmıştır. Söz konusu enstrümantal bileşen; yöneltme, kontrol ve erişim unsurlarından meydana gelmektedir. Yöneltme, turist rehberinin tur süreci boyunca turistleri ilgi çekici yerlere götürmeyi, turu en iyi şekilde idare etmeyi ve organizasyon başarısını ifade etmektedir. Kontrol, katılımcıların konforlu ve güvende olmasını sağlamaktır. Erişim unsuru ise bir rehberin gidilmesi veya girilmesi zor ve meşakkatli olan yerlere erişim becerisini ortaya koymaktadır. Liderlik rolünün diğer öğesi olan sosyal rol, grup içi uyumun sağlanması ve turistlerin motivasyonunun en yüksek düzeyde tutulması ile ilgilidir.

Öğreticilik/eğiticilik rolü: Turist rehberleri gidilen yerin tanıtımı ve anlatımını yaparken bu rolü üstlenirler. Turist rehberinin ziyaretçilere aktardığı bilgiler; destinasyon hakkında bilgiler, eğitici ve davranışsal bilgiler olarak üçe ayrılmaktadır. Destinasyon hakkındaki bilgiler; ziyaretçilere yönelik turun rotası, mesafe, yolculuk süresi; turistlerin serbest zaman diliminde görmeleri istenen çekici unsurlar, çeşitli hizmetler ve güvenlik hakkındaki bilgilerdir. Eğitici bilgiler; gidilen yerin tarihi, kültürel, coğrafi ve genel özelliklerini içermektedir. Davranışsal bilgiler kategorisinde ise ziyaretçilerin bölgede uyması gereken kuralları açıklamak, tutum ve davranışlarını yönlendirmek ve değiştirmek amacıyla verilen bilgiler yer almaktadır (Hu, 2007: 34). Turist rehberleri yalnızca yol gösterici niteliğe değil aynı zamanda öğretici ve samimi bir şekilde kılavuzluk etme ve turistlere gidilen yerleri deneyimleme konusunda yardımcı olma gibi niteliklere de sahiptir (Cohen, 2002: 920). Turistlerin katıldıkları turdan tam olarak tatmin olmalarındaki en önemli faktör rehberin gidilen yerler hakkında yeterli ve doğru bilgiler vermesidir (Soykan, 2002: 100).

Kültür elçiliği/temsilciliği rolü: Bu rolleri sergileyen turist rehberleri yabancı dil bilgisi ve entelektüel birikimiyle turistler ile gidilen bölge arasında kültürel alışveriş bakımından bir kültür köprüsü/kültür aracısı görevi görmekte ve turist grubu ile yerel halkı birbirine karşı temsil etmekte ve aralarında bağ kurmaktadır (Weiler ve Black, 2014: 65). Turist rehberi kültürlerarası etkileşim ve iletişimi sağlayan kişidir, bu yönüyle turist rehberleri birer kültür elçisi/kültür temsilcisi olarak görülebilir (Leclerc ve Martin, 2004: 182). Bunlara ek olarak turist rehberleri gidilen bölgenin

kendine has değerlerini koruma sorumluluğunu yerine getiren bir ev sahibidir. Aynı zamanda bir halkla ilişkiler çalışanı ve destinasyonun aynası olarak da görev yapmaktadır (Mak, Wong ve Chang, 2010: 207). Kültür elçiliği/kültür temsilciliği rolü bir profesyonel turist rehberinin en temel ve en önemli rolüdür (Yu ve diğerleri, 2004: 3).

Arabuluculuk rolü: Yabanı çevre ile ziyaretçiler arasında aracı konumunda olan turist rehberi; turistler ile sosyal çevre arasında iletişim, ulaştırma ve sorunları ortadan kaldırma gibi işleri yaparken arabuluculuk rolünü sergilemektedir (Zhang ve Chow, 2004: 82). Bir başka ifadeyle bir arabulucu olan turist rehberi liderlik ettiği turist grubu ve yerel halk; bölgeler, kurumlar ve turizm işletmeleri arasında faaliyet göstermektedir. Hem grubu gidilen destinasyona sunmakta hem de destinasyonu yönettiği gruba sunmaktadır. Yani bu durum iki yönlüdür (Hu, 2007: 153). Turist rehberleri, turistlerin gereksinim duyduğu tüm ürün ve hizmeti anında sağlayan ve her zaman en ön safta görev yapan çalışandır (Tosun ve Temizkan, 2004: 357). Söz konusu arabuluculuk rolü, toplum ile turistler arasında köprü niteliğinde olup, turistlerin bir tehlikeli durumla karşılaşmasının önüne geçilmesi açısından önem arz etmektedir (Scherle and Nonnenmann, 2008: 132).

Animatörlük/eğlendiricilik rolü: Turistler günlük rutin işlerden bir süreliğine uzaklaşmak ve farklı deneyimler yaşamak için turistik aktivitelere katılırlar. Turist rehberleri de onların bu ihtiyaçlarını karşılamak üzere tur süresi boyunca olumlu duygular sağlamakta ve sıcak ortam yaratarak, onları eğlendirerek motivasyonlarını sağlamaktadır (Heung, 2008: 306). Rehberler tur sırasında ortaya koyduğu performans ve turistleri de dahil ederek gerçekleştirdiği çeşitli animasyon aktiviteleriyle onların seyahatlerinden keyif almalarına ve tatmin olmalarına yardımcı olmaktadır. Turist rehberlerinin bahsedilen görevleri yerine getirebilmesi için espri anlayışı ve espri yapabilme yeteneklerinin yüksek, dışa dönük, pozitif, sosyal ve insan ilişkilerinde başarılı olmaları gerekmektedir (Wong ve Wang, 2009: 51).

Çevre koruyuculuğu/genel koruyuculuk rolü: Turist rehberlerinin koruyuculuk rolü hem çevrenin korunmasını hem de turistlerin olası tehlikelere karşı korunmasını ifade etmektedir. Özellikle eko turizm rehberleri sürdürülebilir turizm anlayışını yerine getirirken turistleri de çevresel sorumluluk açısından bilgilendirmeli ve

uyarmalıdır. Böylelikle olası çevre tahribatının önüne geçilmesine katkı sağlanabilir (Smith, 2001: 33).

Profesyonel turist rehberleri ilk olarak liderlik ve yöneticilik yeteneklerine sahip olmalı, mesleğini yaparken mesleki etik kurallara riayet etmelidir (6326 sayılı Turist rehberliği Meslek Yasası, Madde 5). Tur süreci boyunca güvenilir, disiplinli, dürüst, adil, kibar olmalı, sorumluluklarını yerine getirmeli, mesleki ve genel etik kurallarına uymalıdır. Ülkesini, gidilen destinasyonun ve sunulacak olan hizmetlerin özelliğini iyi bilmeli hem bireylerarası hem de kültürlerarası iletişim yeteneğine sahip olmalıdır. İletişim kurduğu insanlarla güzel ve etkili konuşmalı; demografik, sosyal özelliklerde ve politik düşüncelerde ayrımcılık yapmamalı ve olası sorunlara karşı soğukkanlılığını koruyup çözümler üretmelidir (Kozak ve Yetgin, 2013).

1.7.2. Turist Rehberinin Turizmdeki Yeri ve Önemi

Bir ülkeyi veya bölgeyi ziyaret eden turistlerin memnun ve tatmin olmuş bir şekilde dönmelerindeki en önemli faktörlerden biri turist rehberleridir. Yerli veya yabancı turistlerin bir ülke veya bölge hakkındaki negatif ön yargılarının değişmesinde, yanlış ve eksik bilgilerin düzeltilmesinde turist rehberinin kaliteli anlatımı, bilgi birikimi, özgüveni ve samimi tavırları turistlerin kendisine güvenmesini sağlayacaktır. Bir başka ifadeyle ülkemizin tanıtımından, turistin tatmin olmasına, negatif yargı ve tutumların ortadan kaldırılmasına kadar daha birçok konuda turist rehberlerine önemli görevler düşmektedir (Soykan, 2002: 103).

Turist rehberleri turizm sektörünün temel taşlarından bir tanesidir. Ülkeye ilk kez gelen turistlerin ülke hakkındaki ilk izleniminde turist rehberlerinin etkisi çok önemlidir. Ülkeye giriş yapan turistler ilk önce turist rehberiyle karşılaşmakta, seyahatleri boyunca en çok onunla vakit geçirmektedirler ve beraber geçirilen zaman diliminde ülkede yaşayan toplumun imajı rehberin kişiliği ile birleşerek rehber ile toplum, turistlerin gözünde bir bütün oluşturmaktadır (Değirmencioğlu, 2001, s. 190).

Turist rehberleri seyahat acentelerin reklam, satış ve bilgi kaynağı konumundadır. Rehberler yalnızca birlikte çalıştıkları acentelerle değil aynı zamanda gidilen destinasyonda faaliyet gösteren işletmelerle de sıkı ilişki halindedir. Turist rehberleri; konaklanan oteller, yiyecek içecek hizmeti alınan restoranlar, hediyelik

eşya vb. dükkanlar ve çeşitli eğlence mekanlarına da imaj ve ekonomik anlamda pozitif katkı sağlamaktadır. Çünkü turist rehberleri söz konusu işletmeler ile turistler arasında bağlantı kurmaktadır. Buna istinaden; turist rehberleri turizm sektörünün gelişip büyümesine yardımcı olmalarıyla ve ülkeye sağladıkları gelirle ülkenin ve sektörün vazgeçilmez bireyleri olmuşlardır (Avcıkurt ve Demirbulat, 2016, s. 124)

Turist rehberleri; tarihi, kültürel ve coğrafi bilgi birikimlerinin yanında sosyal psikoloji, sosyoloji ve antropoloji alanlarında kendilerini geliştirmişlerdir. Geçen yüzyılın yarısından bu yana da turizm birçok ülkede ekonomik getirisinden dolayı önemli hale gelmiştir. Böylece araştırmacılar, nitelikli turist rehberlerinin turizm sektöründe etkin rol oynayan bir paydaş olduklarının farkına varmışlardır (Cohen, 2002: 919).

İKİNCİ BÖLÜM
KRİZLER, SALGIN HASTALIKLAR VE TURİZM

2.1. KRİZLER VE TURİZM

Kriz; ani bir şekilde, beklenmeyen ve tahmin edilemeyen bir zamanda meydana gelen olumsuz bir durum olarak açıklanmaktadır (Roux ve Dufort, 2007: 107). Bir başka ifadeyle kriz, sistemlerin veya organizasyonların üzerinde tahrip edici etkisi olan, genellikle acil ve yeni uygulamalar gerektiren, aynı zamanda üyeler üzerinde de yıkıcı etkilere yol açan olaylar olarak tanımlanmaktadır (Guilherme, 1997:148). Keown-McMullan'a (1997: 4) göre bir olayın kriz olarak adlandırılabilmesi için köklü bir değişime sebep olması, bu değişime karşı durulamayacağının anlaşılması ve organizasyonun veya örgütün varlığını tehlikeye atması gibi üç etkiye sahip olması gerekmektedir.

Turizm; hassas ve kırılgan yapısından dolayı ekonomik kriz, doğal afetler, terör, salgın hastalıklar gibi olumsuz gelişmelerden ciddi bir şekilde etkilenen esnek bir sektördür (Brunt ve diğerleri, 2000: 418). UNWTO turizm sektöründe krizi turistlerin bir bölgeye seyahat etmesini engelleyen ve olağan sistemin seyrini değiştiren, beklenmedik herhangi bir olay olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanımda ise turizm krizi "olağan turizm faaliyetlerinin üzerinde bir tehdit oluşturan, turistlerin ve diğer unsurları olumsuz düşünce içine sokan ve sonuç olarak o bölgede turistik talebin düşmesine, turizm gelirlerinde azalmaya ve işletmelerin faaliyetlerini kesintiye uğratan durum" olarak ifade edilmektedir (Tüfekçi, 2010: 86).

Yaşanan krizler talep esnekliği yüksek olan turizm gibi endüstrilerde daha etkilidir. Talebin son derece esnek olmasından dolayı turizm krizlerden çok fazla etkilenen bir sektör durumundadır. Turizm sektörü evrensel çaptaki krizlerden etkilendiği gibi kendi içerisinde çeşitli sebeplerden kaynaklanan krizlere de maruz kalmakta ve bundan dolayı sektör bağlantılı olduğu tüm işletmeleri de gerek mali gerekse yönetim bakımından zor duruma sokmaktadır (Köroğlu, 2004: 71).

Turizm sektöründe kriz kavramı yeni değildir, sadece tehdit algısı değişiklik göstermiştir. Krizler, küreselleşmenin sonucu olarak geçmiş zamanlarda olduğundan daha hızlı yayılır olmuş, daha yıkıcı hale gelmiştir ve daha büyük kitleleri

etkilemektedir. Buna istinaden, turizm uluslararası aktiviteleri kapsayan bir sektör olduğu için ortaya çıkan krizlerden kolayca etkilenmektedir (Pforr ve Hosie, 2016: 250).

Meydana gelen krizlerin turizm sektörü üzerindeki potansiyel etkileri krizlerin şiddeti, yayıldığı alan ve süresi baz alınarak incelenebilir (Pizam, 1999: 9). Ayrıca turizm ve seyahat sektörü bakımından krizin etkisi kontrol edilebilen ve kontrol edilemeyen olarak iki gruba ayrılmaktadır. Kontrol edilemeyen krizler; doğal afetler, uluslararası siyasi kargaşalar ve büyük ölçekli terör olayları olarak sınıflandırılmaktadır. Kontrol altına alınabilen krizler ise politika, siyasal terörizm, sağlık ve çevresel sorunlar, ekonomik dalgalanmalar olarak gösterilmektedir (Albeni ve Ongun, 2005: 98).

Salgın hastalıklar, doğal felaketler, siyasi kargaşa ve çatışmalar sadece olayların meydana geldiği ülke veya ülkeleri değil bütün bölgeyi etkisi altına alabilmekte, hatta krizin küresel çapta yayılmasına sebep olabilmektedir. Turizm sektörü; krizin şiddeti, süresi ve etkisine bağlı olarak değişik boyutlarda zarar görmekte, büyük ekonomik kayıplar yaşanabilmektedir (Tse, 2006: 30). Örneğin 2004'te Asya kıtasında meydana gelen tsunami, Asya ve Güney Afrika'da yer alan birçok ülkenin seyahat ve turizm sektörünü farklı boyutlarda negatif yönde etkilemiştir. Yine 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin bazı şehirlerinde eş zamanlı olarak meydana gelen terör saldırıları yalnızca Amerikan turizm sektöründe değil, küresel çapta turizm faaliyetlerinde daralmalara neden olmuştur. Gün geçtikçe küreselleşen dünyada ülkelerin birbiriyle daha bağlantılı hale gelmesinden dolayı, dünyanın herhangi bir bölgesinde ortaya çıkan kriz, yalnızca o bölgede yer alan ülkeler arasında sınırlı kalmamakta dünyanın diğer bölgelerini de çeşitli oranlarda etkilemektedir. Bunun sonucu olarak seyahat ve turizm kayıpları tekrardan şekillenebilmekte, turizm faaliyetleri büyük yıkımlarla karşı karşıya kalabilmektedir (Ritchie, 2004: 670).

Nadiren meydana gelen ve önemsiz olarak değerlendirilebilecek olaylar turizm sektöründe kısa süreli olumsuzluklara yol açmakta iken, savaş veya salgın hastalıklar gibi uzun vadeli olaylar ise turizmi tamamen durma noktasına getirebilmektedir. Turizmin gelişim hızını yavaşlatan, engel olan veya olağan gidişatın seyrini negatif yöne kaydıran krizler turistleri tedirgin etmekte ve emniyetin olmadığı, riskin fazla

olduğu ülkelere gitmekten vazgeçirerek daha güvenli ülkelere seyahat etmeye yönlendirmektedir. İnsanlar daha önceden tatil ve seyahat planı yapmış olsalar da ve hatta rezervasyon, uçak bileti gibi işlemleri tamamlamış olsalar da gidilecek ülkede/bölgede güvenlik zafiyeti veya tehlike oluşturabilecek durum varsa tatillerini erteleyebilmekte, değiştirebilmekte veya tamamen iptal edebilmektedirler. Çünkü turistler tehlikeden uzak, güvenli liman ister (Timothy, 2006: 19).

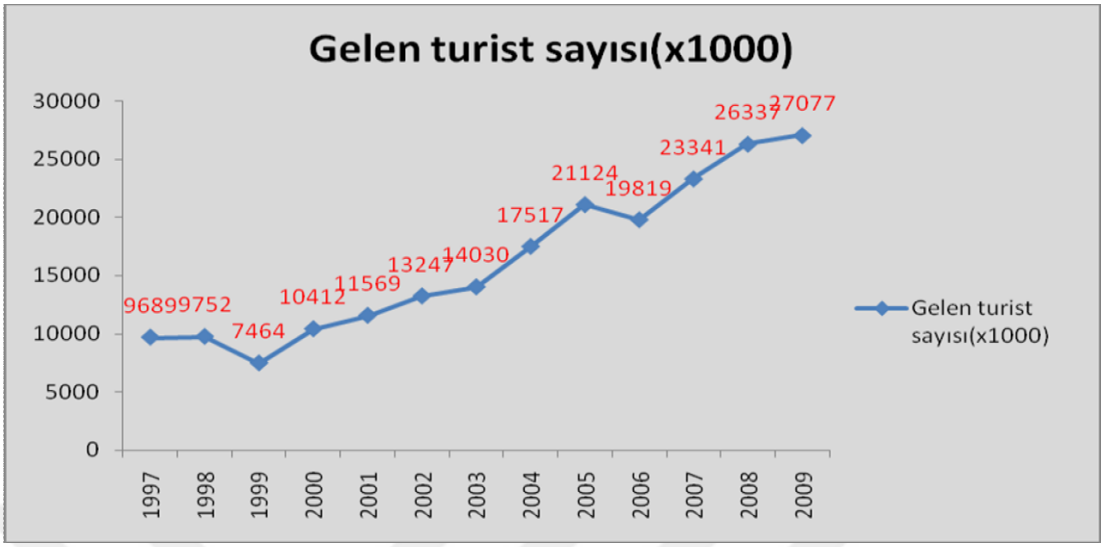
2.1.1. Turizm ve Doğal Afetler

Doğal felaketler; deprem, çığ, sel, tsunami, yangın ve kasırga gibi doğal yollardan kaynaklanan afetleri ifade etmektedir. Bu tür olayların meydana geldiği bölgede iletişim, ulaşım, altyapı ve üstyapı gibi faaliyetlere ciddi anlamda zarar vermektedir. Herhangi bir afetin yol açtığı tahribatın telafi edilmesi uzun zaman ve ciddi ekonomik yatırımlar gerektirmektedir. Dışsal sebeplerden kaynaklanan doğal felaketler ani, öngörülemez ve tahrip edici etkileriyle turistlerin ve yerel halkın can güvenliğine yönelik doğrudan risklere yol açmaktadır. Afetlerin yol açtığı yıkımın etkisi yaşanan felaketin büyüklüğüyle paralellik göstermektedir. Turistik bölgelerin imajı üzerinde negatif yönde etkiler bırakan doğal afetler, yine de insanlardan kaynaklanan krizlere (savaş, terör, politika) oranla destinasyonun ve orada faaliyet gösteren işletmelerin imajına daha fazla zarar vermektedir (Specht, 2006: 125, Buhalis ve Costa, 2006: 30).

Marmara depreminden en çok zarar gören sektörlerin başında turizm sektörü gelmektedir. Deprem sebebiyle iptal edilen kongrelere katılmayanların sayısı 17 bin, bu kongrelerin iptal edilmesinin yarattığı mali zarar ise 15 milyon Amerikan doları, deprem korkusu sebebiyle Türkiye'yi ziyaret etmekten vazgeçen turist sayısı 156 bin, buradan doğan mali kayıp 105 milyon Amerikan doları, depremden dolayı tatilini yarıda bırakıp ülkesine dönen turist sayısı 8 bin, deprem sebebiyle iptal edilen Anadolu turlarından meydana gelen kayıp 3 milyon Amerikan doları olmak üzere 1999 yılı turizm gelirlerinde toplam kayıp 173 milyon Amerikan dolar olarak saptanmıştır (Aktürk ve Albeni, 2002: 8).

Şekil 9'da 1997-2019 yılları arasında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı verilmiştir.

Şekil 9: 1997-2009 Yılları Arasında Gelen Yabancı Turist Sayısı

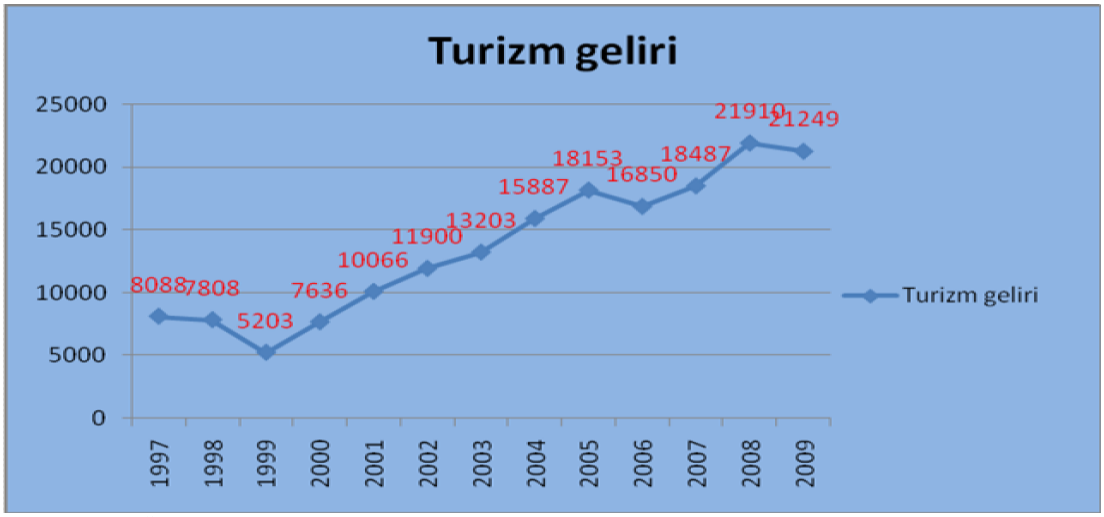

Kaynak: TÜRSAB, 2009.

1999 yılında meydana gelen depremin ve ekonomik krizin de etkisiyle yukarıdaki şekilde de ayrıntılı olarak görüldüğü gibi Türkiye'ye ziyarete gelen yabancı turist sayısı %24'lük azalış göstererek 9752 milyondan 7464 milyona gerilemiştir. 2000 yılında Türkiye'ye yaralarını sarmaya başlamış, böylelikle gelen turist sayısı deprem öncesi yıla göre daha fazla olmuştur.

Şekil 10'da 1997-2009 yılları arasında Türkiye'nin dış turizmden elde ettiği gelir verilmiştir.

Şekil 10: 1997-2019 Yılları Arasındaki Turizm Gelirleri

Kaynak: TÜRSAB, 2009.

Şekil 10'da de detaylıca gösterildiği gibi 1999 yılında Türkiye'nin turizm sektöründen elde ettiği gelir depremin ve aynı yıl yaşanan ekonomik krizin de etkisiyle %33 oranında azalarak 7808 milyar Amerikan dolarından 5203 milyar Amerikan dolarına düşmüştür. Depremden sonraki 5 yıl Türkiye'nin turizm gelirlerinde artış gözlenmektedir.

Marmara depreminin turizm sektörü üzerinde olan etkisi diğer sektörlerden farklılık göstermektedir. Şöyle ki; üretim endüstrisinde oluşan kayıplar deprem bölgesindeki işletmelerle sınırlıdır. Fakat depremin etkisinin hissedildiği bölgelerde ciddi zararlar gören turistik işletme sayısı fazla olmamasına rağmen depremin turizme olan etkisi bölge sınırlarında kalmamış, Türkiye'deki tüm turistik işletmeler ve destinasyonlar da değişik oranlarda etkilenmiştir (Aktürk ve Albeni, 2002: 8).

Dünya genelinde yakın tarihte yaşanmış olan ve turizmi etkileyen en büyük felaketlerden biri 26 Aralık 2004 tarihinde Hint Okyanusunda yer alan Endonezya'ya bağlı Sumatra Adasında meydana gelen 9,1 şiddetindeki deprem ve onun tetiklediği tsunami 230 bin civarı insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bu felaket; Asya kıtasında Endonezya, Sri Lanka, Malezya, Tayland, Maldivler başta olmak üzere Güney Afrika kıtasında da bulunan birçok ülkenin turizm ve seyahat sektörüne değişik oranlarda derinden hasar vermiştir. Bu ülkelerde binlerce turizm sektörü çalışanı işini kaybetmiş, zarar gören ülkelerin turizm gelirleri de büyük düşüş yaşamıştır (Henderson, 2007: 93). Ayrıca 12 Ocak 2010 tarihinde Haiti'de üç yüz bin (vikipedia) insanın hayatını kaybetmesine yol açan deprem büyük bir felaket ortaya çıkarırken bölgede turizm sektörünün de içinde bulunduğu birçok sektör ağır hasarlar almıştır.

14 Nisan 2010'da İzlanda'da bulunan Eyyafyallayökull yanardağının aktif hale gelmesiyle oluşan volkanik patlama sonucu gökyüzünün kül bulutuna bürünmesi Avrupa'nın birçok ülkesinde havayolu trafiğinin felç olmasına neden olmuştur. Meydana gelen ulaşım sorunu son yıllarda havacılık sektöründe görülen en büyük kriz olarak kayıtlara geçmiştir. Oluşan kül bulutları sebebiyle toplam 15 Avrupa ülkesi hava sahalarını trafiğe geçici olarak kapatma kararı almıştır. Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği'nin (IATA) kayıtlarına göre volkanik patlamanın sonrasındaki altı gün içinde havayolu şirketlerinin toplam zararı 1,7 milyar Amerikan doları olarak belirlenmiştir. Uluslararası havayolunun %29'unu etkileyen patlama günde yaklaşık 1,2 milyon yolcunun ulaşım sıkıntısı yaşamasına sebep olmuştur (IATA, 2010).

2.1.2. Turizm ve Ekonomik Krizler

Ekonomik krizler, ekonomideki karar birimleri niteliğinde olan hane halkı, işletmeler, devletin faaliyetlerinde ve uygulamalarında iç ve dış konjektör sebebiyle oluşan beklenmedik ve ani değişimler olarak tanımlanmaktadır. Yüksek ve süreğen enflasyon, döviz fiyatlarında artış, devletin para politikaları, ithalat ihracat dengesizliği ve giderek artan cari açık ekonomik krizleri meydana getiren sebeplerden bazılarıdır (Apak ve Aytaç, 2009: 17).

Ekonomik krizin yaşandığı zamanlarda ülkelerdeki tüm sektörlerin zarar gördüğü gibi turizm sektörü de zarar görmektedir. Turizm sektörü hassas ve esnek bir sektör olduğu için meydana gelen krizlerden çok çabuk etkilenmektedir. Bundan dolayı ülkelerin ekonomilerini geliştiren ve değer katan turizm sektörü finansal krizlerden direkt ve endirekt olarak etkilenmektedir. Bu yüzden ülkelerin turizmden elde ettiği gelirde ve kabul ettikleri ziyaretçi sayısında değişimler meydana gelmektedir. Finansal krizlerin turizm sektörü üzerindeki etkisi iki şekildedir. Bunlardan ilki, ailelerin veya bireylerin turistik aktivitelere katılıp katılmaması hakkında değişiklik yapılması, eğer turistik aktivitelere katılım kararı alındıysa ya seyahatin süresini ya da gitmek istedikleri destinasyonu değiştirilmesidir. İkincisi de gelir esnekliklerine göre talep ettikleri turistik mal veya hizmetlerde çeşitli değişiklikler yapmalarıdır (Eugenio-Martin ve Campos-Soria, 2014: 54-56).

Küresel çapta etkili olan finansal krizler döviz kurlarındaki dalgalanmalar, likidite düşüşü vb. şekillerde ortaya çıkarak çeşitli endüstrilere ve turizm sektörüne negatif yönlü yansımaktadır. Toplam gelir, kişisel harcanabilir gelir düzeyi, vergi oranları, turizm dışı mal ve hizmetlerin fiyatları, turistik aktivite ücretleri, döviz kurları, enflasyon oranları, turistik işletmelerin ekonomik yapıları, terör olayları ve ekonomik krizler turizm sektörünü etkisi altına alan ekonomik faktörlerdir (Ryan, 2003: 38-39). Uluslararası seyahate çıkan birçok kişi için turizm aktiviteleri isteğe bağlıdır. Şöyle ki kişisel zevk, gezme, eğlenme, dinlenme vb. faaliyetleri içeren bir bütündür. Dolayısıyla turizme yatırım yapan veya turizm gelirine aşırı bağımlı olan bölgeler ekonomik krizlerden ciddi anlamda etkilenmektedirler (Beirman, 2003: 3-4).

Turistik aktivitelere katılan veya katılma isteği olan bireyler ilk önce temel gereksinimlerini karşılamak zorundadır. Çünkü turistik faaliyetler zorunlu bir tüketim

değildir. Turizm, zorunlu gereksinimlerin karşılanması sonrası oluşan maddi durumun düzeyine göre gerçekleştirilebilecek aktivitelerdir. Ekonomik kriz dönemlerinde bireylerin veya ailelerin keyfi harcama yapma olanakları ortadan kalkacak bundan dolayı turistik aktiviteler için bütçe yetersiz gelecektir. Böylelikle turizm sektörü ekonomik kriz, maddi dalgalanmalar ve belirsizlikler karşısında kırılgan duruma düşecektir. Bu gibi durumlarda bireyler ve aileler ilk olarak temel hayat ihtiyaçlarını karşılamaya yönelecek ve keyfi harcamalarından vazgeçecektir. Turistik faaliyetlere katılmak zorunlu bir ihtiyaç olmadığı için kriz dönemlerinde turistik talep azalacaktır (Paksoy ve Çolakoğlu, 2010: 344-349).

Yakın zamanda yaşanmış ve küresel etkileri olan 1994 ekonomik krizi, Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizi ve son olarak 2008 ekonomik krizi uluslararası turizm sektörünü ülkeler bazında çeşitli boyutlarda etkilemiştir. Hem uluslararası çapta yaşanan en son ekonomik kriz olması hem de en büyük etkilere sahip olması nedeniyle 2008 ekonomik krizinin uluslararası turistik talep üzerinde olan etkisi aşağıda ele alınacaktır.

2008 ekonomik krizi insan kaynaklı bir krizdir. Krizin ortaya çıkmasındaki en temel sebep olarak ipotekli konut kredileri ile ilgili politikalar gösterilmektedir. Şöyle ki; Amerika Birleşik Devletleri'nde bankaların verdiği Mortgage kredilerinin yapısında oluşan bozukluklar, faizlerdeki uyum sorunu, konut fiyatlarındaki büyük zamlar, kredi türev piyasalarında görülen genişleme ve kredi derecelendirmesinde ortaya çıkan problemler 2008 krizinin başlamasına yol açmıştır. Söz konusu konut kredilerini alan kişilerin ödeme sırasında yaşadığı sorunlar ve kredi borcunu geri ödeme sürecinde konut değerlerinin hızlı satışlar nedeniyle çok fazla düşmesi sonucu bu krediler ödenemez hale gelmiştir. Yani konut kredisi ile alınan konutlar satılsa bile söz konusu kredi borcunu amorti edemez durumuna gelmiştir. Krizin başlangıç noktası yukarıda sayılan sebeplerdir. Bu kriz 2008 yılının son çeyreğinde ortaya çıktığı için etkileri turizm üzerinde 2009 yılında kendini göstermeye başlamıştır (Acar, 2009: 10).

2008 ekonomik krizi 1929 ekonomik buhranından sonra küresel piyasalar üzerinde en ciddi etkileri olan kriz olarak bilinmektedir. Finans sektörüyle birlikte sanayi, tarım ve turizm sektörü de bu krizden negatif yönlü etkilenmiştir. Uluslararası turistik taleplerin ve böylelikle turizmden elde edilen gelirlerin düşmesiyle birlikte turizm sektörü ile bağlantılı olan işletmeler de gelir kaybı yaşamıştır. Ayrıca 2008

krizinden dolayı birçok endüstride olduğu gibi turizmde de işsizlik problemleri ortaya çıkmıştır. Turist sayıları ve turizm gelirlerine paralel olarak turizmde istihdam küçülmesinin meydana geldiği de gözlemlenmiştir (Bostan ve diğerleri 2010: 250-254).

2008 küresel ekonomik krizi, turizm sektörünün karşılaştığı ilk ciddi kriz olarak gösterilmektedir. Bu kriz, uluslararası turist sayıları ve turizmden elde edilen gelirlerin ciddi oranda düşmesine neden olmuştur. Bu dönemde yurtiçi ve yurtdışı seyahatlerde büyük oranda azalmalar olmuş, insanlar sürekli yaşadığı yerlere yakın ülkelere veya kendi ülkelerinde turistik aktivitelere katılmışlardır. Turistlerin seyahat alışkanlıklarında önemli değişiklikler olduğu için bireylerin gelirinde meydana gelen azalma yaşam standartlarını düşürmüştür (UNWTO World Tourism January Barometer, 2010: 1-4).

Turizm ile bağlantılı olan çeşitli sektörler de 2008 krizinin olumsuz etkilerinden payını almıştır. Turizm endüstrisinde meydana gelen herhangi bir olağandışı durumun yansıması, turizm sektörüne hizmet sağlayan konaklama, yiyecek-içecek, eğlence, ulaştırma işletmeleriyle birlikte yine bu işletmelerin altında bulunan diğer işletmeler tarafından da çeşitli boyutlarda muhakkak hissedilmektedir (Meng ve diğerleri, 2010: 52). Buna istinaden, 2008 krizinden dolayı konaklama işletmeleri, yiyecek içecek işletmeleri, ulaştırma ve eğlence işletmelerinde istihdam sıkıntısının meydana geldiği görülmüştür. Bu kriz döneminde, turizm ve seyahat sektöründe çalışan 235 milyonu aşkın bireyin işini kaybettiği belirlenmiştir (WTTC, 2010: 6).

Söz konusu kriz ile işsizliğin artması, kişisel gelirde azalmalar, gelecek için finansal kaygılar gibi olumsuz durumlar kendini göstermiştir. İnsanlar para biriktirme veya yatırım yapma gibi önlemler almaya çalışmışlardır. Bir başka ifadeyle, çoğunlukla temel ihtiyaçların karşılanmasına öncelik verilmiştir. Böylece, zorunlu ihtiyaç olmayan turistik faaliyetleri kısıtlama yoluna gidildiği belirlenmiştir. Bireyler ya tatillerini iptal etmiş ya da daha düşük fiyatlı tatiller satın almaya yönelmişler ve krizden önceki yıllara göre daha az seyahate çıkmışlardır. Yalnızca tatil amaçlı seyahatlerde değil, iş veya ticari amaçlı seyahatlerde de düşüş gözlemlenmiştir (Smeral, 2011: 17).

Tablo 10: 2008 Ekonomik Krizi Öncesi ve Sonrası Dünya Turizm İstatistikleri

Yıl	Uluslararası Turist Sayısı (Milyon)	Uluslararası Turizm Gelirleri (Milyon $)
2005	809	701
2006	855	768
2007	911	896
2008	930	968
2009	893	881
2010	952	961
2011	994	1,073

Kaynak: UNWTO, 2021.

Tablo 10'a bakıldığında 2008 küresel ekonomik krizinin yansımaları dünya turizm faaliyetleri tarafından hızlı bir şekilde hissedilmiştir. Uluslararası turist sayıları kriz başlamadan önceki 4 yıl ivmeli bir şekilde yükselmeye devam etmiştir (2008 yılı dahil). 2008 yılında uluslararası turist sayısı 930 milyon iken 2009 yılında %4 düşüşle bu istatistik 893 milyona gerilemiştir. 2010 yılına gelindiğinde krizin etkilerinin azalmasının ardından uluslararası turist sayısı 2008 yılı istatistiklerini de geçerek hızlı bir yükselişle 952 milyona çıkmıştır. Kriz etkilerini yalnızca turist sayısında değil aynı zamanda turizmden elde edilen gelirlerde de göstermiştir. Kriz başlamadan son 4 yıl (2008 dahil) ülkelerin turizmden kazandığı gelir turist sayılarına paralel olarak artmıştır. 2008 yılında 968 milyar Amerikan doları olan turizm gelirleri 2009 yılında %6 düşüşle 881 milyar Amerikan dolarına gerilemiştir. Yine krizin etkilerinin azalmasıyla 2010 yılında turizm gelirleri yükselmiştir. Fakat turizmden elde edilen toplam gelir turist sayısında olduğunun aksine 2008 yılının altında kalmıştır. Uluslararası turist sayısı ve turizm geliri 2011 yılında da yükselmeye devam etmiştir.

Tablo 11: 2008 ile 2009 Yılı Verilerinin Karşılaştırılmasıyla Dünya'da En Çok Ziyaret Edilen İlk 10 Ülke

Sıra	2008 Yılı Ülkeler	2008 Yılı Turist Sayısı (Milyon)	2009 Yılı Ülkeler	2009 Yılı Turist Sayısı (Milyon)	Önceki Yıla Göre Değişim Oranı (%)
1	Fransa	79,3	Fransa	74,2	-6,4
2	ABD	58,0	ABD	54,9	-5,3
3	İspanya	57,3	İspanya	52,2	-8,9
4	Çin	53,0	Çin	50,9	-3,9
5	İtalya	42,7	İtalya	43,2	1,2
6	İngiltere	30,2	İngiltere	28,0	-7,3
7	Ukrayna	25,4	Türkiye	25,5	2,0
8	Türkiye	25,0	Almanya	24,2	-2,8
9	Almanya	24,9	Malezya*	23,6	*
10	Meksika	22,6	Meksika	21,5	-4,9
Dünya Toplamı		930		893	-4

Kaynak: UNWTO verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. * simgesi Malezya'nın 2008 yılında listede olmadığını, 2009 yılında listeye eklendiğini ifade etmektedir.

Tablo 11'de ayrıntılı olarak görüldüğü üzere 2008 yılında başlayan ekonomik durgunluğun uluslararası turizm faaliyetleri üzerindeki etkisi en fazla 2009 yılında yaşanmıştır. 2009 yılında ilk 6 ülke 2008 sıralamasını korurken bu ülkeler turist sayılarında önemli azalmalarla karşılaşmıştır. 2008 yılında 7. sırada bulunan Ukrayna 2009 yılında ilk 10'dan düşerken Malezya 2009 yılında kendine Meksika'nın hemen önünde 9. Sırada yer bulmuştur. 2008 yılında ağırladığı 79,3 milyon turist ile 1. sırada bulunan Fransa 2009 yılında turist sayısında %6,4 kayıp yaşayarak 74,2 milyona gerilemiştir. Her iki yılda da 2. sırada yer alan, 2008 yılında 58 milyon turist çeken Amerika Birleşik Devletleri 2009 yılına gelindiğinde turist sayısında %5,3 oranında azalma yaşayarak 54,9 milyona gerilemiştir. Yine 2008 ile 2009 yıllarında listede kendine 3. sırada yer bulan İspanya'nın 2008 yılında 57,3 milyon olan turist sayısı 2009 yılında %8,9 oranında kayıp yaşayarak 52,2 milyona gerilemiştir.

İspanya %8,9 ile 2009 yılında Dünya'da en çok turist kaybeden ülke konumundadır. İspanya'nın hemen ardından 2009 yılında en yüksek oranda turist kaybeden ülke bakımından azalan %7,3 oranıyla İngiltere gelmektedir. İngiltere'yi de %6,4 düşüş ile Fransa izlemektedir.

Tablo 11'de görüldüğü gibi 2008 yılında en çok turist çeken ülkeler sıralamasında ağırladığı 25 milyon turist ile Türkiye Dünya sıralamasında 8. sıradadır. 2009 yılında ilk 10'da bulunan ülkelerden sadece Türkiye'de ve İtalya'da turist sayısında artış gözlemlenmiştir. Türkiye 2008 yılında 25 milyon olan turist sayısını 2009'da 500 bin dolaylarında artırarak %2 artış ile 25,5 milyona ulaşmış, bir sıra yükselerek 7. sıraya yerleşmiştir. İtalya ise 2009'da da 4. sıradaki yerini koruyarak turist sayısını %1,2 oranında yükseltmeyi başarmıştır.

Tablo 12: 2008 ile 2009 Yılı Verileri ile Dünya'da Turizmden En Çok Gelir Elde Eden İlk 10 Ülke

Sıra	2008 Yılı Ülkeler	2008 Yılı Gelir (Milyar $)	2009 Yılı Ülkeler	2009 Yılı Gelir (Milyar $)	Önceki Yıla Göre Değişim Oranı (%)
1	ABD	110,1	ABD	94,2	-14,4
2	İspanya	61,6	İspanya	53,2	-13,6
3	Fransa	55,6	Fransa	48,7	-12,4
4	İtalya	45,7	İtalya	40,2	-12,0
5	Çin	40,8	Çin	39,7	-2,7
6	Almanya	40,0	Almanya	34,7	-13,2
7	İngiltere	36,0	İngiltere	30,1	-16,4
8	Avustralya	24,7	Avustralya	25,6	+3,6
9	Türkiye	22,0	Avusturya	23,0	+4,5
10	Avusturya	21,8	Türkiye	21,3	-2,3
Dünya Toplamı		968		881	-6

Kaynak: UNWTO verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır

Tablo 12'de detaylıca açıklandığı gibi 2008 ekonomik kriz yalnıza turist sayılarında değil, ülkelerin turizm aracılığıyla elde ettiği gelirde de düşüşe neden olmuştur. ABD, Dünyada 2008 ve 2009 istatistiklerinde en fazla turist ağırlayan ülkeler sıralamasında 2. sırada yer almasına rağmen her iki yılda da turizmden en fazla gelir elde eden ülke olmuştur. Aynı şekilde her iki yılda da en çok ziyaret edilen ülkeler kategorisinde 3. sırada bulunan İspanya da elde edilen gelir bakımından 2. sıradadır. Bir başka önemli nokta ise Fransa 2008 ve 2009 yıllarında en fazla turist çeken ülke olmasına karşın gelir bakımından kendine ancak 3. sırada yer bulmuştur. Bu durum ABD'ye ve İspanya'ya giden turistlerin kişi başı harcama oranlarının Fransa'dan yüksek olduğunu göstermektedir. Tablo 12'de dikkat çeken bir diğer durum Avustralya ve Avusturya'nın turist sayıları bakımından ilk 10 ülke içerisinde yer almamasına rağmen turizm gelirleri bakımından ilk 10'a girmeyi başarmalarıdır. Bu durum da söz konusu iki ülkeyi ziyaret eden turistlerin kişi başına daha yüksek meblağlarda harcama yapmalarıyla açıklanabilir. Turist sayısı bakımından ilk 10'a girmeyi başaran Malezya gelir bakımından aynı başarıyı gösterememiştir.

Tablo 12'de görüldüğü gibi turizmden 2008 yılında 110,1 milyar Amerikan doları kazanan ABD'nin geliri kriz sebebiyle 2009'da %14,4 gibi ciddi bir oranla 94,2 milyar Amerikan dolarına düşmüştür. 2008 yılında İspanya'nın 61,6 milyar Amerikan doları olan turizm geliri 53,2 milyar Amerikan dolarına, Fransa'nın geliri 55,6 milyar Amerikan dolarından 48,7 milyar Amerikan dolarına düşmüştür. İlk 8 ülke 2008 yılındaki yerlerini 2009 yılında da korumuştur. Ayrıca 2009 yılında bir basamak atlayarak turist sayısı bakımından 7. sıraya yerleşen Türkiye gelir bakımından ise bir sıra düşerek kendine 10. sırada yer bulmuştur. Yani Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin sayısı artsa da Türkiye'nin elde ettiği gelir %2,3 oranında azalmıştır. Aynı şekilde bir önceki yıla göre İtalya'nın da turist sayısı artmasına rağmen gelirleri %12 oranında sert bir düşüş göstermiştir. Bu durum insanların seyahatlerine devam etmelerine karşın gittikleri yerde harcamalarını azalttıkları anlamına gelmektedir.

Tablo 12 incelendiğinde turizm aracılığıyla elde edilen gelirlerde %16,6 oranıyla en fazla düşüşü İngiltere yaşamıştır. Sırasıyla İngiltere'yi %14,4 oranıyla ABD, %13,6 oranıyla İspanya, %13,2 ile Almanya izlemiştir. Krizin olumsuz etkileri karşısında gelirlerini bir önceki yıla göre Avusturya %4,5, Avustralya ise %3,6 oranında artırmayı başarmışlardır.

Görüldüğü gibi turizm sektörü ve bağlantılı olduğu sektörler de 2008 küresel ekonomik krizinden ciddi boyutlarda etkilenmiştir ve ileride meydana gelebilecek herhangi krize karşı da kırılgan kalacaktır. Bu nedenle turizm işletmeleri ve turizm ile bağlantılı olan kurum ve kuruluşlar kriz dönemlerini minimum hasarla atlatabilmek için önceden krizlere karşı hazırlıklı olmalıdır aksi taktirde küresel kriz esnasında turizm sektöründen istenilen verim alınamayacaktır (Kalpaklıoğlu, 2010: 139-140). Kriz dönemlerinde uygulanacak en temek strateji pazarlama, devlet ve özel sektör paydaşları ile ekonomik ve finansal önlemlerin bir birleşimidir. Aynı zamanda satış, promosyon ve indirim gibi politik tedbirler sayesinde uluslararası turizm faaliyetlerinde küresel çapta hissedilen ekonomik krizlerin olumsuz etkilerinin asgari düzeye indirilmesinde başarılı olduğu belirlenmiştir (ILO ve WTO, 2013: 48).

2.1.3. Terör, Çatışma ve Güvenlik Sorunları

Turizm ve güvenlik temelde birbiriyle ilişkili ve etkileşimli kavramlardır. Şöyle ki güvenli bir tatil veya seyahat turizmin vazgeçilmez şartlarından biridir. Hiç kimse para harcayıp karşılığında risk satın almak istemediği için turistler tatilini geçirmek istediği bölgede ilk olarak güvenlik aramaktadır. Bir bölgeyi ziyaret etmek isteyen turistler açısından o bölgenin güvenli olması ziyaretin gerçekleşmesi için en temel şart olarak görülmektedir (Serin, 2008: 47-49). Yani turistik faaliyetlerin gerçekleşmesinde güvenlik ve emniyet en önemli unsurlardır. Turizm endüstrisinin olağan faaliyetlerini istikrarlı bir şekilde devam ettirebilmesi için hem ulusal hem de uluslararası güven ortamının var olması gerekmektedir. Savaş, terör, çatışma gibi can güvenliği riskinin yükseldiği durumlarda bu olayların yaşandığı ülkelere turistik talebinin azaldığı görülmektedir (Şener, 2012: 54).

İkinci Dünya Savaşının ardından modern turizmin gelişmesiyle birlikte turizm krizlerinin birçoğu terör, çatışma, savaş gibi insan kaynaklı nedenlerden meydana gelmeye başlamıştır. Bu durum turistik bölgelerin imajına, altyapı ve üstyapısına zarar verdiği için turizm sektörü adına son derece endişe uyandırıcıdır (Mansfeld ve Pizam, 2006: 29). Ülkelerin siyası durumları, sınır ülkeler ile olan ilişkiler, politik ve askeri sorunlar, olası iç çatışmalar, terör saldırıları, asayiş sıkıntıları, havalimanlarındaki silahlı güvenlik güçlerinin sayıca fazla olması gibi durumlar emniyet ile ilişkili seyahat

kararına negatif yönde etki eden ve seyahati engelleme noktasına getiren faktörlerdir. Bunlar turistik aktiviteler ile ilgili kararların verilmesinde öne çıkan unsurun güvenlik olgusu olduğunu, güvenliğin sağlanamadığı ortamlarda turizm aktivitelerin gerçekleşemeyeceğini ve turistik faaliyetlerin sağlanması için güvenlik ve emniyetin hayati öneme sahip olduğunu göstermektedir. Tatil tercihinde gidilen destinasyonda güvende olma duygusu birinci derecede etkili olduğu için turistik bir bölgede oluşabilecek güvenlik zafiyeti bu destinasyonun imajını zedeleyecek böylelikle talebi düşürecektir (Bayhan ve Ünlüönen, 2016: 2-5).

Doğrudan turistleri hedef alarak gerçekleştirilen terör eylemleri turizm sektörüne ve turizm sektörüyle bağlantılı olan diğer sektörlere de doğrudan veya dolaylı olarak ciddi zararlar vermekte ve ülke ekonomilerin negatif yönde etkilemektedir. Turistlerin veya turistik destinasyonların hedef alındığı terör eylemleri sonrasında turistler tarafından gösterilen ilk reaksiyon rezervasyonlarını iptal etmek veya ertelemektir (Serin, 2008: 50). Bunun sonucu olarak turizm aracılığıyla elde edilen gelirlerin azalması ülke ekonomisini, sektörde faaliyet gösteren işletmeleri ve istihdamı negatif yönlü etkilemektedir (Yılmaz ve Yılmaz, 2005: 47).

Birbirine tamamen zıt olan turizm faaliyetleri ile terör eylemlerinin özellikle turizm sektörünü doğrudan hedef almasının bazı nedenleri vardır. Öne çıkan nedenlerden biri turizm sektörünün ülkeye sağladığı ekonomik gelirlerin önünün kesilme çabasıdır. Ulusal ekonomilere zarar vermek isteyen çeşitli terör örgütleri çarpan etkisi sayesinde birçok yan sektöre fayda sağlayan turizm endüstrisini, bu çarpan etkisinden dolayı ülkelere daha geniş çaplı zararlar vermek adına ideal bir araç olarak görmektedirler. Turizm sektörünün çeşitli medya kanalları ile bağlantılı olması ve bunun seslerini daha geniş kitlelere duyurmak isteyen terör örgütlerine olanak sağlaması sektörü terör saldırıları için cazip hale getirmektedir. Sayılan bu sebeplerin yanında daha büyük kitlelere zarar verme imkanının daha fazla olması turizmin, terörist gruplar tarafından hedef sektörlerden biri olarak görülmesine yol açmaktadır (Tarlow, 2006:44).

Yukarıda belirtilen ve daha birçok benzer sebepten dolayı geçmiş yıllarda Dünya'da ve Türkiye'de terör örgütleri turizmi doğrudan hedef almıştır. Tablo 13'te Dünya genelinde direkt olarak turizmi hedef alan terör eylemleri ve Tablo 14'te de Türkiye'de doğrudan turizmi hedef alan başlıca terör saldırıları verilmiştir.

Tablo 13: Dünya'da Turizm Sektörünü Hedef Alan Başlıca Terör Saldırıları

Yıl	Yer	Olay	İnsana Verilen Zarar
1972	Almanya/Münih	Olimpiyat oyunları esnasında gerçekleşen terör saldırıları	-
1972	İsrail	Kurvaziyer gemisinin kaçırılması	1 kişi hayatını kaybetti
1985	İspanya	ETA terör örgütünün direkt olarak turistlere yönelik silahlı ve bombalı saldırıları	-
1985	Avusturya/Viyana	Direkt turistleri hedef alan çeşitli saldırılar	37 kişi yaralandı, 2 kişi hayatını kaybetti
1985	İtalya/Roma	Direkt turistleri hedef alan çeşitli saldırılar	73 kişi yaralandı, 15 kişi hayatını kaybetti
1985	Yunanistan/Atina	TWA havayollarına ait bir uçağın bombalanması	4 kişi hayatını kaybetti
1986	İspanya	ETA terör örgütünün direkt olarak turistlere yönelik silahlı ve bombalı saldırıları	-
1986	Güney Kore/Seul	Abu Dabi'den Seul'a giden El Al havayollarına ait bir uçağın bombalanması	115 kişi hayatını kaybetti
1987	İspanya	ETA terör örgütünün direkt olarak turistlere yönelik silahlı ve bombalı saldırıları	-
1987	Mısır/Luxor	Turistleri hedef alan saldırı	57 kişi hayatını kaybetti
1988	İskoçya	Pam Am havayollarına ait bir uçağın düşürülmesi	270 kişi hayatını kaybetti
1993	Amerika Birleşik Devletleri/New York	Dünya Ticaret Merkezinin bombalanması	1000 kişi yaralandı, 6 kişi hayatını kaybetti

1994	Mısır/Kahire	Bir tur otobüsüne silahlı saldırı	18 kişi hayatını kaybetti
1995	Hindistan/Kaşmir	6 turistin rehin alınması, birinin kafasının kesilmesi	1 kişi hayatını kaybetti
1996	Amerika Birleşik Devletleri/Atlanta	Olimpiyat oyunları sırasında bombalı saldırı	Onlarca kişi yaralandı, 2 kişi hayatını kaybetti
2002	Endonezya/Bali Adası	Bir otelin bombalanması	Yüzlerce kişi yaralandı, 180 kişi hayatını kaybetti
2004	Mısır	Turistik bölgelerde eş zamanlı düzenlenen bombalı saldırı	65 kişi hayatını kaybetti
2005	Endonezya	Turistik otelin bombalanması	129 kişi yaralandı, 23 kişi hayatını kaybetti
2012	Bulgaristan/Burgaz havalimanı	Bombalama	5 kişi hayatını kaybetti
2015	Mısır	Rus Metrojet havayollarına ait bir uçağın düşürülmesi	231 kişi hayatını kaybetti
2015	Tunus	Bir otel plajının ve bir müzenin bombalanması	59 kişi hayatını kaybetti

Kaynak: (Yılmaz ve Yılmaz, 2005: 49-50, Küçükaltan, Çeken ve Mercan, 2015: 46) Tablo adı geçen kaynaklardan faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 13'ten görüldüğü gibi Dünya'nın farklı bölgelerinde yer alan ülkelerde de terör saldırıları turizm sektörünü doğrudan hedef almıştır. Bu saldırlar sonucunda birçok turist ve yerel halktan insan hayatını kaybetmiştir. Söz konusu saldırılar ülkelerin turizm sektörünü olumsuz etkilemiştir.

Tablo 14: Türkiye'de Turizm Sektörünü Hedef Alan Başlıca Terör Saldırıları

Yıl	Yer	Olay	İnsana Verilen Zarar
1993	Antalya	2 farklı noktada bombalama	7 turist, 17 vatandaş yaralandı
1993	Ağrı, Erzurum, Bitlis	4 farklı eylemde toplam 12 turistin kaçırılması	-
1994	İstanbul Sultanahmet Meydanı	Bombalama	3 turist yaralandı
1994	İstanbul	Kapalı Çarşı'nın bombalanması	2 turist, 17 vatandaş hayatını kaybetti
1994	Marmaris ve Fethiye	Bombalama	1 turist hayatını kaybetti, 10 turist yaralandı
1994	Siirt	1 Japon turistin PKK tarafından kaçırılması	-
1998	İstanbul Sultanahmet Meydanı	Bombalama	3 turist, 4 vatandaş yaralandı
1998	Ağrı	1 turist 1 vatandaş kaçırıldı	-
2003	İstanbul	Neve Şalom ve Bet İsrael Sinagogunun bombalanması	669 turist/vatandaş yaralandı, 27 yabancı turist ve vatandaş hayatını kaybetti
2003	İstanbul	İngiltere Başkonsolosluğu ve HSCB bankası genel müdürlüğüne bombalı saldırı	400 turist/vatandaş yaralandı, 31 yabancı uyruklu kişi ve vatandaş hayatını kaybetti
2005	Kuşadası	Bombalama	2 turist, 3 vatandaş yaralandı, 13 vatandaş hayatını kaybetti
2005	İzmir/Çeşme	Bombalama	3 turist, 22 vatandaş yaralandı
2006	Antalya	Bombalama	3 kişi hayatını kaybetti

2006	Marmaris	Bombalama	21 kişi hayatını kaybetti
2011	Antalya/Kemer	Bombalama	6 vatandaş yaralandı
2016	İstanbul Sultanahmet Meydanı	Bombalama	11 turist, 3 vatandaş yaralandı, 13 kişi hayatını kaybetti
2016	İstanbul/ İstiklal Caddesi	Bombalama	12 turist, 25 vatandaş yaralandı, 4 kişi hayatını kaybetti
2016	İstanbul/ Atatürk Havalimanın Dış Hatlar Terminali	Bombalama	239 turist/vatandaş yaralandı, 10 turist, 32 vatandaş hayatını kaybetti
2017	İstanbul/Ortaköy	Gece kulübüne silahlı saldırı	69 turist/vatandaş yaralandı, 27 turist, 12 vatandaş hayatını kaybetti

Kaynak: (Yeşiltaş, Öztürk ve Türkmen, 2008: 183, Öztürk ve Alkaya, 2016: 6, Karagöz, 2016: 7, Unur, 2000: 174). Tablo adı geçen kaynaklardan faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 13 ve Tablo 14 incelendiğinde Dünya'da ve Türkiye'de çeşitli terör örgütleri birçok kanlı eylemede bulunmuş, bu eylemler sonucunda sayısız turist ve ülke vatandaşı hayatını kaybettiği görülmektedir. Bu saldırılar ülkelerin imajını ve diğer birçok gelir türünü olduğu gibi turizm gelirlerini de olumsuz yönde ciddi şekilde etkilemiştir.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleştirilen terör saldırısı, saldırının gerçekleştiği ülke başta olmak üzere dünya genelinde turizm hareketlerini sekteye uğratmıştır (Pizam ve Fleischer, 2001: 3). New York şehrinde bulunan Dünya Ticaret Merkezine ve Pentagon'a düzenlenen bu saldırılar terörü uluslararası düzeye çıkarmış ve terörist gruplar hedeflerini kişilerden sembolik hedeflere çevirmeye başlamıştır (Gençtürk, 2012: 7). Söz konusu terör saldırısı turizm ve terör ilişkisinin başka bir boyuta geçmesine yol açmış, yalnızca ABD'yi değil tüm dünyayı endişelendirmiş ve bunun sonucu olarak terörün küresel çapta bir sorun olduğu konusunda görüş birliği sağlanmıştır (Şavur ve Tomas, 2010: 47).

11 Eylül saldırılarının ardından ABD'deki turizm endüstrisinin incelendiği bir çalışmada yerli ve yabancı turist sayılarının 2001 yılında azaldığı ortaya çıkmıştır (King, 2010: 535-536). Yine 2001 yılında uluslararası düzeyde turist sayısında iki milyon dolaylarında düşüş meydana gelmiş, turizm talebinde %7,4 ise oranında azalma görülmüş ve on milyon turizm çalışanı işini kaybetmiştir (Küçükaltan, Çeken ve Mercan, 2015: 47). Amerikan havayolu şirketleri borsada %52, Avrupa havayolu şirketleri ise %40 oranında değer kaybetmiştir. Bu kayıpların ilk haftaki değerinin 2 milyar Amerikan dolarına tekabül ettiği hesaplanmıştır. Ayrıca bu saldırının Akdeniz'de bulunan Balear adaları ve Kanarya adalarına olan etkisinin araştırıldığı bir çalışmada nüfus çoğunluğu Müslüman olan Türkiye ve Tunus gibi ülkelerin bu adalara kıyasla olumsuz yönde daha fazla etkilendiği ortaya çıkarılmıştır (Arana ve Leon, 2008: 304). Türkiye'nin, 11 Eylül saldırıların gerçekleştiği yılın ilk sekiz ayında saldırılardan önceki yılın aynı dönemine kıyasla turizm sektöründen elde ettiği gelirleri de %8 oranında bir azalma meydana geldiği tespit edilmiştir (Seçilmiş ve Ünlüönen, 2009: 71).

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de gerçekleştirilen çeşitli terör saldırıları, turizm sektörünü defalarca hedef almıştır. Ülkemizde özellikle 1990 yılından sonra terör örgütleri birçok turistik bölgeye ve doğrudan turistlere yönelik saldırılar düzenlemiştir (Karagöz, 2016: 6). Özellikle 2016 yılında Türkiye genelinde artan terör eylemleri ve İstanbul'da İstiklal Caddesinde, Sultanahmet Meydanında ve Atatürk Havalimanında gerçekleştirilen doğrudan turistlere yönelik saldırılar o yıl ülke turizmine ciddi zararlar vermiştir. Bu saldırıların yanında 15 Temmuz darbe girişimi ve Rusya Federasyonu ile yaşanan uçak düşürme geriliminin de etkisiyle 2016 yılında bir önceki yıla göre turist sayısı %30 oranında azalmış, 25 milyona düşmüştür. Bu düşüşe bağlı olarak da 2016 yılında turizmden elde edilen gelir de %30'a yakın bir oranda azalmıştır (yigm.ktb.gov.tr, 2021).

Terör saldırılarının yaşandığı ülkeler turizm faaliyetleri açısından gerileme yaşarken, mevcut turist arzının daha güvenli olan ülkelere yöneldiği bilinmektedir. Turistleri çekebilmek için birbiriyle rekabet halinde olan ülkelerin bazılarında yaşanan terör ve güvenlik sorunları gibi olumsuz olaylar, diğer ülkeler adına olumlu etki yarattığı belirtilmektedir (Sivri, 2010: 221). Terör eylemlerinin küresel çaptaki turizm hareketlerine etki seviyesinin araştırıldığı bir çalışmada (Llorca ve Vivero, 2008: 169)

terör saldırılarının etkilerinin gelişmekte olan ülkelerde daha sert yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bir ülkede meydana gelen iç karışıklıklar, güvenlik sorunları ve terör saldırıları yabancı ziyaretçilerin gitmek istedikleri bölgelerdeki tercihlerini olumsuz olarak etkileyen faktörlerdir. 1984-2001 yılları arasında Türkiye'de meydana gelen terör eylemlerinin turizmden elde edilen gelirlere olan etkisinin incelendiği bir çalışmada, Türkiye'de 1984'te başlayan ve giderek şiddetli bir hal alan terör unsurunun başlangıçta yalnızca ülkenin doğu bölgesine ait bir sorun olarak görülse de turizm gelirlerini olumsuz yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Özellikle saldırıların turistik destinasyonlarda ve büyükşehirlerde yaygınlaşmaya başlamasıyla literatürde de geçtiği gibi turizm ile terörizmin ters orantılı bir ilişkiye sahip olduğu ortaya konmuştur (Emsen ve Değer, 2001: 67).

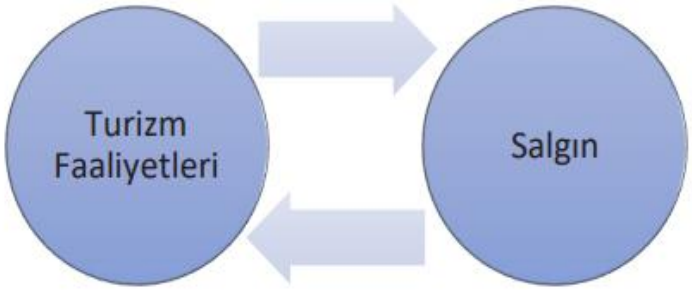
2.2. ULUSLARARASI TURİZMİ ETKİLEYEN SALGIN HASTALIKLAR

Salgın hastalıklar, dünya genelinde toplumsal, sosyal ve ekonomik anlamda değişimlere yol açan, küresel etkilere sahip sağlık krizleridir (Kurt, 2010: 113). Salgın hastalıkların meydana getirdiği en önemli risk, toplum sağlığı üzerinde olmasının yanı sıra ekonomi üzerinde olan etkilerinin sonucunda çeşitli krizleri de doğurmasıdır. Salgınların etkisi ülke ekonomisinin tüm alanlarına erişmekte ve ekonomik sürdürülebilirlik ile büyüme oranlarını tehlikeye atabilecek uzun vadeli mali şoklara sebep olabilmektedir. Çeşitli endüstrileri farklı boyutlarda etkileyerek, ülkelerin ekonomilerini arz ve talep yönlü krizlere sokmaktadır (Yurdakul, 2015 :1). Tarihten beri toplumların yüz yüze geldiği ve kitlesel ölümlerin yanında hem mali hem de sosyal alanda ciddi sorunlar yaratan salgın hastalıklar, günümüzde küreselleşme ile ciddi etkilere ulaşmıştır. Bulaşma etkisi sağlık ve finans üzerinde etkilerini göstererek tüm dünyayı dramatik bir şekilde etkilemektedir (Ak Bingül, Türk ve Ak, 2020: 192).

Salgın dönemlerinde virüsün hızlı bir şekilde kişiden kişiye bulaşması veya toplumlar arasında yayılması sağlık endişesi doğurduğu için bireyler seyahate çıkma konusunda çekimser davranmaktadır. Ayrıca bulaş hızını düşürmek adına ülkeler salgın dönemlerinde radikal önlemler almaktadır. Bu önlemlerden biri de ulusal veya uluslararası boyutta seyahat kısıtlaması getirmektir (Kiper ve diğerleri, 2020: 529). Richter (2003:340-347) yaptığı bir araştırmada küresel salgın dönemlerinde, turizm

faaliyetleri gibi uluslararası seyahatlerin salgını daha fazla yayabileceğini ortaya koymuştur. Seyahat ve turistik faaliyetler virüsün yayılım hızını artırdığı için ülkeler bu faaliyetleri kısıtlayıcı önlemler almaktadır. Hem bireylerin hastalık kapma korkusundan dolayı mümkün olduğunca seyahate çıkmaması hem de devletin seyahat yasakları getirmesi pandemi dönemlerinde turizm sektörüne ağır darbe vurmaktadır (Eugenio-Martin ve Campos-Soria, 2014: 55). Anlaşıldığı üzere turizm salgından etkilenirken aynı zamanda salgını da etkilemektedir.

Şekil 11: Salgın ve Turizm Etkileşimi

Kaynak: Kiper ve diğerleri, 2020: 530

Salgınlar bireylerin tatil davranışlarını şekillendirmekte ve birçok zaman da sınırlandırmaktadır. Söz konusu sınırlamalar ulusal ve uluslararası seyahatleri engellediği gibi şehir içi dolaşımın da azalmasına ve hatta tamamen ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Bu süreçlerden turizm sektörü ciddi boyutlarda etkilenmektedir. Çünkü turizm sektörünü diğer sektörlerden farklı kılan en önemli özellik turistin satın aldığı hizmeti deneyimlemek için o hizmetin üretildiği yere seyahat etmesidir. Bundan dolayı her türlü salgından en fazla zarar gören sektörlerin başında turizm gelmektedir (Centeno ve Marquez, 2020; Wanjala, 2020; Karim ve diğerleri, 2020).

Mevcut salgın Covid-19 ile yakın geçmişte yaşanan ve turizm sektöründe ciddi daralmalara yol açan birçok salgın hastalık vardır. Bu salgınlara örnek olarak Ağız ve Ayak Hastalığı Salgını, SARS (Akut Solunum Yolu Sendromu) Salgını, Kuş Gribi (H5N1) Salgını, Domuz Gribi (H1N1) Salgını ve Ebola Salgınının turizm üzerinde olan çeşitli etkileri aşağıda ele alınmıştır.

2.2.1. Ağız ve Ayak Hastalığı Salgını

Turizm faaliyetlerini kesintiye uğratan Ağız ve Ayak Hastalığı Salgını 2001 yılının başlarında Birleşik Krallık'ta ortaya çıkmıştır (Haydon, Kao ve Kitching, 2004: 675). Hayvanlar ve insanlar için en tehlikeli bulaşıcı hastalıklardan biri olan Ağız ve Ayak Hastalığı kolaylıkla yayılım göstermektedir (Grubman ve Baxt, 2004: 466). Söz konusu hastalık virüsü taşıyan hayvanlarla veya onların idrar, süt, tükürük gibi vücut sıvılarıyla doğrudan temas yoluyla yayılabildiği gibi solunum yoluyla da yayılmaktadır. Bu hastalığın kişiler arasında hızlıca yayılmasından dolayı Birleşik Krallık'ta turizm faaliyetlerinin olumsuz yönde etkilendiği bilinmektedir (Baxter ve Bowen, 2004: 264). Ağız ve Ayak Hastalığı Salgınının Birleşik Krallık turizmi üzerinde etkilerini ortaya koymak için Tablo 15'te bölgeye gelen turist sayıları incelenmiştir.

Tablo 15: 2000-2005 Yılları Arasında Birleşik Krallık'ı Ziyaret Eden Turist Sayısı

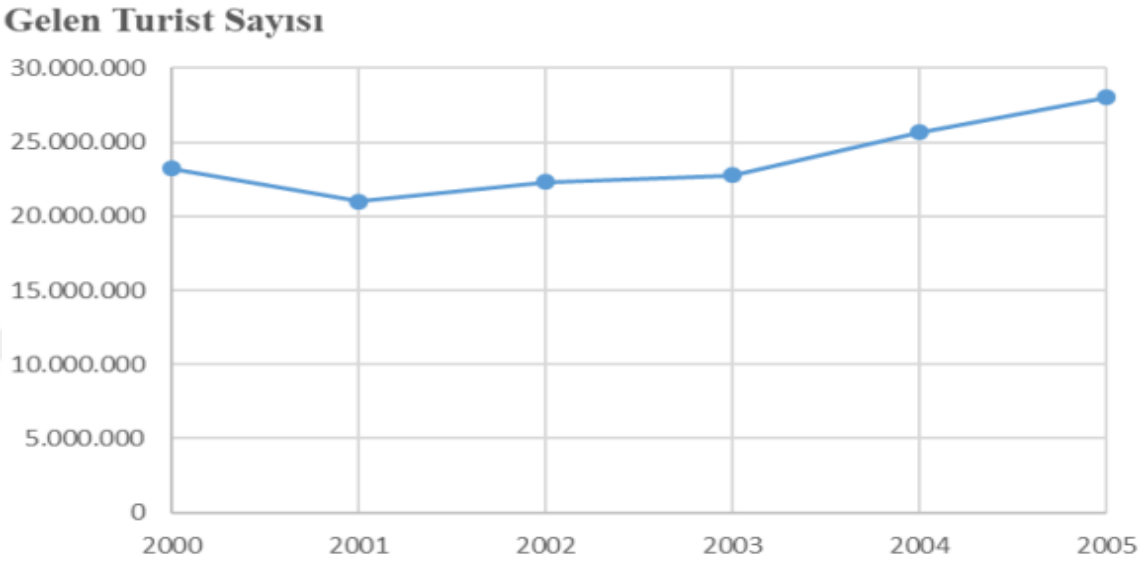
Yıl	**Birleşik Krallık (Bin)**		
	Turist Sayısı (Bin)	**Değişim (%)**	
2000	23.212		
2001	20.982	2001/2000	**-9,61**
2002	22.307	2002/2001	6,31
2003	22.787	2003/2002	2,15
2004	25.678	2004/2003	12,69
2005	28.039	2005/2004	9,19

Kaynak: UNWTO, 2021

Tablo 15'ten de görüldüğü gibi Birleşik Krallığı ziyaret eden turist sayısı 2000 yılında 23.212 iken, salgının başladığı 2001 yılında bu sayı %9,61 gibi ciddi bir azalış oranıyla 20.982'ye düşmüştür. Salgın başlamadan önceki yılda gelen turist sayısı ancak 2004 yılında aşılmıştır. Salgının başladığı ve sonraki yıllarda Birleşik Krallığı

ziyaret eden turist sayısındaki değişimin daha net görülebilmesi için turist sayıları Şekil 12'de gösterilmiştir.

Şekil 12: 2000-2005 Yılları Arasında Birleşik Krallığı Ziyaret Eden Turist Sayısı

Kaynak: UNWTO, 2021

Şekil 12'den de görüldüğü gibi Ağız ve Ayak Hastalığı Salgını ortaya çıktığı yıl Birleşik Krallığın turizm faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir.

2.2.2. SARS (Şiddetli Akut Solunum Sendromu) Salgını

Turizm sektörü üzerinde ciddi boyutlarda olumsuz etkiler bırakan bir diğer salgın ise SARS salgınıdır. 2002 yılının Kasım ayında Çin'in Guangdong kentinde başlayan salgın en çok sırasıyla 5327 vaka ile Çin, 1755 vaka ile Hong Kong, 346 vaka ile Tayvan, 251 vaka ile Kanada ve 238 vaka ile Singapur gibi Asya ülkelerinde yayılmıştır. Sayılan beş ülke 761 ölüm ile salgın nedeniyle en çok ölümün görüldüğü ülkelerdir. 2003 yılına gelindiğinde 3 farklı kıtada 29 ülkeye yayılan salgın toplam 8.096 kişiye bulaşmış, 774 kişinin de hayatını kaybetmesine neden olmuştur (WHO, 2004). SARS salgını küresel turizm faaliyetlerinde daralmaya sebep olmuş, Asya kıtasının güvenli turizm merkezi imajına zarar vermiş ve salgından etkilenen ülkelerin turizm sektörünü çökme noktasına getirmiştir (McAleer ve diğerleri, 2010: 100). Salgından en fazla etkilenen 5 ülkenin turizm istatistikleri Tablo 16'da ele alınmıştır.

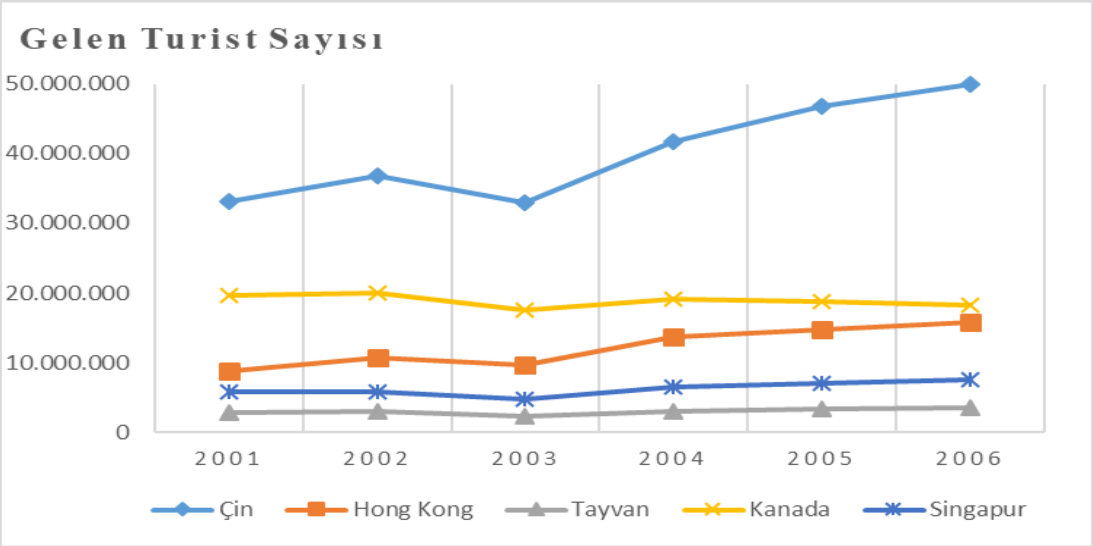
Tablo 16: SARS Salgını Öncesi ve Sonrası Salgından Etkilenen Ülkelere Gelen Turist Sayısı

Yıl	Turist Sayısı (Bin) – Değişim (%)									
	Çin		Hong Kong		Tayvan		Kanada		Singapur	
2001	33.167	-	8.878	-	2.831		19.679		5.857	-
2002	36.803	10,96	10.689	20,40	2.978	5,19	20.057	1,92	5.855	-0,03
2003	32.970	**-10,41**	9.676	**-9,48**	2.248	**-24,51**	17.534	**-12,58**	4.703	**-19,68**
2004	41.761	26,66	13.655	41,12	2.950	31,23	19.145	9,19	6.553	39,34
2005	46.809	12,09	14.773	8,19	3.378	14,51	18.771	-1,95	7.079	8,03
2006	49.913	6,63	15.821	7,09	3.520	4,20	18.265	-2,70	7.588	7,19

Kaynak: UNWTO, 2021

Tablo 16'dan da görüldüğü gibi 2002 yılının Kasım ayında başlayan salgın etkilerini 2003 yılında göstermiştir. Bu bağlamda salgından en çok etkilenen 5 ülkenin 2003 yılı turizm istatistiklerinde ciddi oranlarda düşüş yaşanmıştır. Doğu Asya bölgesinin en önemli turizm merkezlerinden biri olan Tayvan, salgın sebebiyle gelen turist sayısı bakımından salgın başlamadan önceki yılın istatistiklerine göre %24,51 düşüşle en fazla etkilenen ülke konumundadır. Güney Asya'nın önemli bir destinasyonu olan Singapur ise turist sayısındaki %19,68 düşüşle salgından en fazla etkilenen ikinci ülkedir. Singapur'dan sonra en fazla azalma yaşayan ülkeler sırasıyla %12,58 ile Kanada, %10,41 ile Çin ve %9,48 ile Hong Kong olmuştur. Tabloya göre salgın tehdidinin ortadan kalktığı yıldan itibaren hızlı bir toparlanmayla Çin, Hong Kong, Tayvan ve Singapur salgın dönemi istatistiklerini aşmıştır. Kanada'nın ise salgın dönemi istatistiklerini aşamadığı görülmektedir. Söz konusu 5 ülkenin turist sayısında meydana gelen değişimler Şekil 13'te gösterilmiştir.

Şekil 13: SARS Salgını Öncesi ve Sonrası Ülkelerin Turist Sayısı İstatistikleri

Kaynak: UNWTO, 2021

2.2.3. Kuş Gribi (H5N1) Salgını

Dünya turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyen bir diğer önemli salgın ise Kuş Gribi (H5N1) salgınıdır. İlk kuş gribi vakası 1997 yılında Hong Kong'da görülmüştür, aradan geçen 6 yıl sonra insan üzerindeki ilk vaka 2003 yılının şubat ayında Çin'de tespit edilmiştir (Lee ve Chen, 2011: 1421). 2003 yılının ardından Hollanda, Hong Kong, Vietnam, Tayland ve Kamboçya'ya yayılan ve %60 gibi ciddi ölüm oranına sahip salgın birçok insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bu salgın kısa ve orta vadede turizm sektöründe yer alan işletmelerde, bilhassa konaklama işletmelerinde küçülmelere ve iflaslara neden olmuştur (Page, Yeoman, Munro, Connell ve Walker, 2006: 363). En fazla Kuş gribi vakası görülen ilk 5 ülkenin turist sayısı istatistikleri aşağıdaki Tablo 17'de ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

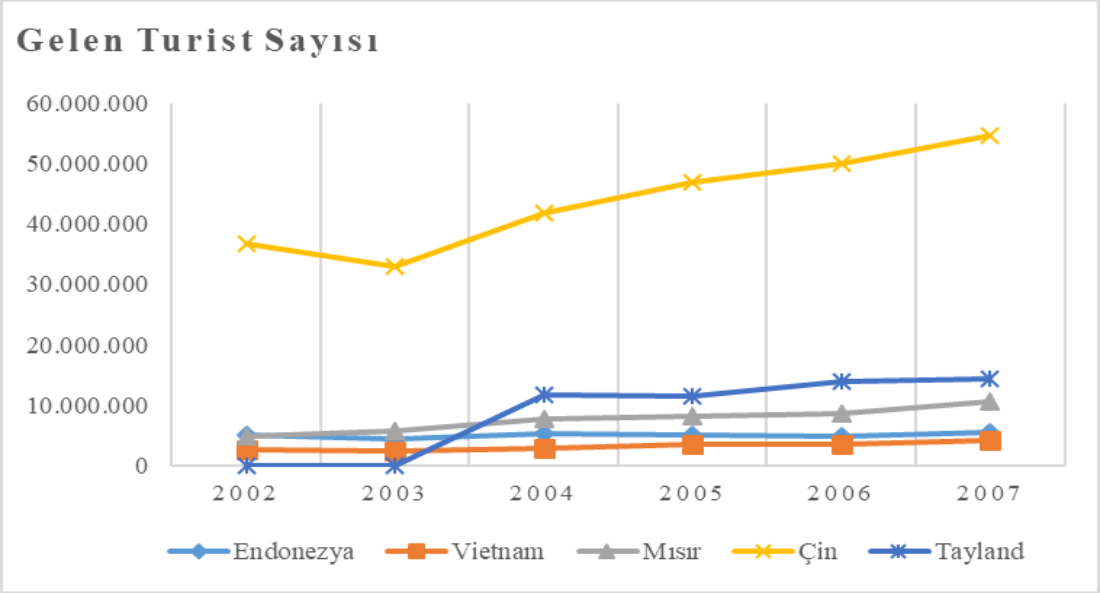
Tablo 17: Kuş Gribi Salgını Öncesi ve Sonrası Ülkelerin Turist Sayıları

Yıl	Turist Sayısı (Bin) – Değişim (%)									
	Endonezya		**Vietnam**		**Mısır**		**Çin**		**Tayland**	
2002	5.033	-	2.628	-	4.906	-	36.803	-	10.873	-
2003	4.467	**-11,25**	2.429	**-7,57**	5.746	**17,12**	32.970	**-10,41**	10.082	**-7,27**
2004	5.321	19,12	2.928	20,54	7.795	35,66	41.761	26,66	11.737	16,42
2005	5.002	-6,00	3.477	18,75	8.244	5,76	46.809	12,09	11.567	-1,45
2006	4.871	-2,62	3.583	3,05	8.646	4,88	49.913	6,63	13.822	19,50
2007	5.506	13,04	4.229	18,03	10.610	22,72	54.720	9,63	14.464	4,64

Kaynak: UNWTO, 2021. – simgesi veri olmadığını ifade etmektedir.

Tablo 17 incelendiğinde Kuş Gribi salgınından etkilenen ülkelerin gelen turist istatistiklerinde ciddi düşüşler görülmektedir. Kuş Gribi salgını nedeniyle salgın başlamadan bir önceki yıla kıyasla turist sayısında %11,25 oranında düşüş yaşayan Endonezya salgından en fazla etkilenen ülkedir. Endonezya'yı sırasıyla %10,41 ile Çin, %7,57 ile Vietnam ve %7,27 düşüşle Tayland izlemektedir. Mısır'ın ise salgından dolayı turist sayısında azalma yaşamaması şaşırtıcıdır. Turist sayılarında meydana gelen azalmadan sonra 2004 yılı itibariyle söz konusu 4 ülke salgının başlangıcından önceki yıl olan 2002 yılında yakaladıkları istatistikleri aşmayı başarmıştır. Şekil 14'te ülkelerin turist sayısında olan dalgalanma daha net bir şekilde görülmektedir.

Şekil 14: Kuş Gribi Salgını Öncesi ve Sonrası Ülkelerin Turist Sayısı İstatistikleri

Kaynak: UNWTO, 2021

2.2.4. Domuz Gribi (H1N1) Salgını

İlk kez 2009 Mart ayında Meksika'da ortaya çıkan Domuz Gribi virüsü kısa zamanda ABD'ye ulaşmış, sonrasında ise kıtalararası yayılım göstererek küresel salgın haline gelmiştir. 2009 Mayıs ayına gelindiğinde 48 ülkeye sıçrayan virüs 13.398 vakaya ulaşmış, 95 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur (WHO 2021). İnsandan insana farklı yollarla kolay bir şekilde bulaşan virüs uluslararası turizm faaliyetlerini etkilemiş, yalnızca Meksika turizminde 2,8 milyar Amerikan doları tutarında zarara yol açmıştır (UNWTO, 2021). Sırasıyla en fazla vaka görülen 5 ülkenin turist sayısı istatistikleri aşağıdaki Tablo 18'de ele alınmıştır.

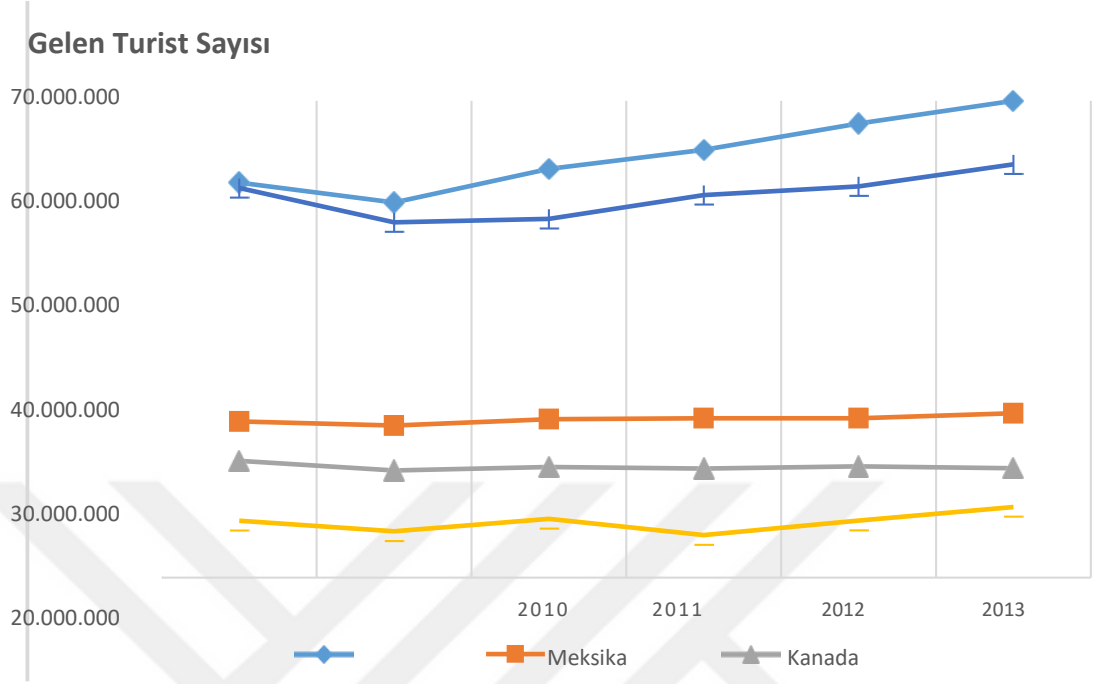
Tablo 18 : Domuz Gribi Salgını Öncesi ve Sonrası Ülkelere Gelen Turist Sayıları

Yıl	Turist Sayısı (Bin) – Değişim (%)									
	ABD		Meksika		Kanada		Japonya		İspanya	
2008	58.007	-	22.931	-	17.142	-	8.351	-	57.192	-
2009	55.103	**-5,01**	22.346	**-2,55**	15.737	**-8,20**	6.790	**-18,69**	52.178	**-8,77**
2010	60.010	8,91	23.290	4,22	16.219	3,06	8.611	26,82	52.677	0,96
2011	62.821	4,68	23.403	0,49	16.014	-1,26	6.219	-27,78	56.177	6,64
2012	66.657	6,11	23.403	0,00	16.344	2,06	8.358	34,39	57.464	2,29
2013	69.995	5,01	24.151	3,20	16.059	-1,74	10.364	24,00	60.675	5,59

Kaynak: UNWTO, 2021

Tablo 18'de gösterildiği gibi Japonya salgının başladığı yıl bir önceki yıla göre turist sayısında %18,69 oranında kayıp yaşamıştır. Bu oranla Japonya, salgın sebebiyle en fazla turist kaybeden ülke konumunda bulunmaktadır. Japonya'nın ardından sırasıyla %8,77 ile İspanya, %8,20 ile Kanada, %5,01 ile ABD ve %2,55 düşüşle Meksika gelmektedir. Söz konusu 5 ülke de salgın yılındaki istatistiklerini 1 yıl sonra aşmıştır. Şekil 15'te 2008-2012 yılları arasında salgından en fazla etkilenen 5 ülkenin turist sayısındaki dalgalanmalar verilmiştir.

Şekil 15: Domuz Gribi Salgını Öncesi ve Sonrası Ülkelerin Turist Sayısı İstatistikleri

Kaynak: UNWTO, 2021

2.2.5. Ebola Salgını

2013 yılının son ayında Afrika kıtasında bulunan Gine'de başlayan Ebola Salgını görüldüğü ülkeler dışındaki ülkelerin de turizm sektörüne ciddi zararlar vermiştir (Mizrachi ve Fuchs, 2016: 59). Bu salgın nedeniyle Batı Afrika'daki ülkelerin turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeler kapatılmış, böylelikle turizmden elde edilen gelirler azalmış ve birçok turizm çalışanı işini kaybetmiştir (Kongoley-Mih, 2014). En fazla Ebola vakası görülen ilk 4 ülkenin 2012-2016 arası turizm istatistikleri Tablo 19'da ele alınmıştır.

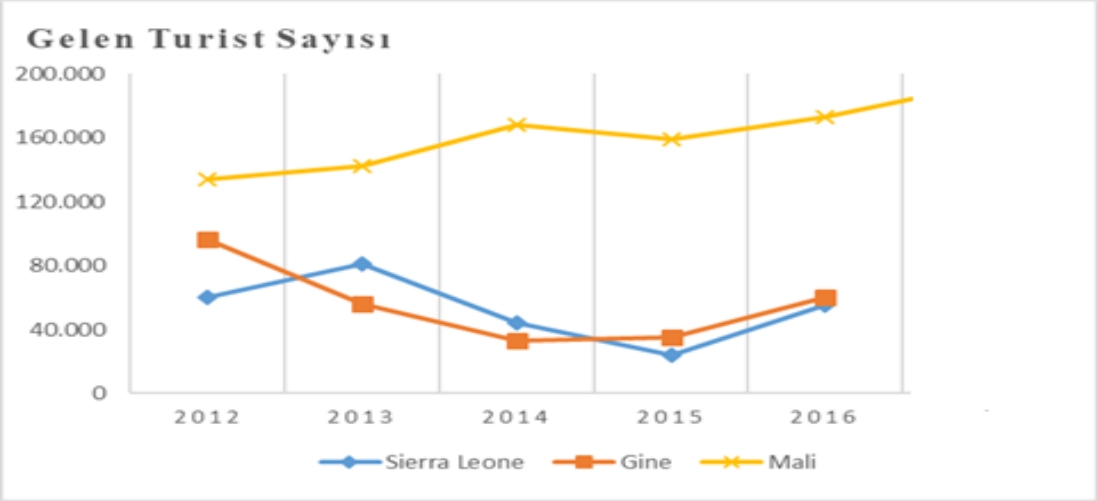
Tablo 19: Ebola Salgını Öncesi ve Sonrası Ülkelere Gelen Turist Sayıları

Yıl	Turist Sayısı (Bin) – Değişim (%)							
	Sierra Leone		Gine		Nijerya		Mali	
2012	0	-	96	-	486	-	134	-
2013	81	35,00	56	-41,67	600	23,46	142	5,97
2014	44	-45,68	33	-41,07	-	-	168	18,31
2015	24	-45,45	35	6,06	1.255	-	159	-5,36
2016	55	129,17	60	71,43	1.889	50,52	173	8,81

Kaynak: UNWTO, 2021

Tablo 19'da görüldüğü üzere salgının başladığı yıl olan 2013'te Gine hariç salgından etkilenen diğer ülkelerin turist sayısında bir düşüş meydana gelmemiştir. Gine'nin salgın öncesi turist sayısını 2016 yılında aştığı görülmektedir. Salgının başlangıcından 1 yıl sonra Sierra Leone'nın turist sayısının ciddi oranda düşüş göstermesi dikkat çekicidir. Yine Sierra Leone salgın öncesi turist sayısını 2016 yılında aşmıştır. Diğer ülkelere göre vaka ve ölüm sayısı az olan Mali'nin ise salgından etkilenmediği söylenebilir. Nijerya'nın 2014 yılı turist sayısı istatistiklerine ulaşılamadığı için o yılın istatistiklerine Tablo 19'da yer verilmemiştir. Yine aynı sebepten Şekil 16'da Nijerya'ya yer verilmemiştir.

Şekil 16: Ebola Salgını Öncesi ve Sonrası Ülkelere Gelen Turist Sayıları

Kaynak: UNWTO, 2021

21. yüzyılda meydana gelen (Covid-19 hariç) 5 büyük salgın istatistiklerden de görüldüğü gibi salgınlar uluslararası turizm hareketlerini ciddi boyutlarda etkilemiştir. Bu süreçlerde ülkelere gelen turist sayılarında büyük oranda düşüşler yaşanmış, buna bağlı olarak ülkelerin turizmden elde ettikleri gelir azalmış ve en nihayetinde birçok turizm çalışanı söz konusu salgın hastalıklar yüzünden işini kaybetmiştir.

2.3. COVID-19 SALGINI VE TURİZM SEKTÖRÜ

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 31 Aralık 2019 tarihinde Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan kentinde ortaya çıkış sebebi belli olmayan zatürre vakaları bildirilmiştir. 7 Ocak 2020 tarihine gelindiğinde söz konusu vakaların daha önce insan üzerinde rastlanmamış olan koronavirüs'ten (COVID-19) kaynaklı olduğu ortaya konmuştur. WHO, 11 Şubat 2020 tarihinde COVID-19'u epidemi olarak ilan etmiş ancak kısa zamanda hastalığın uluslararası çapta yayılım göstermesi nedeniyle ve dünyanın farklı bölgelerinden birçok insanın hayatını kaybetmesine sebep olduğu için 11 Mart 2020'de söz konusu hastalık pandemi olarak kabul edilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). Hapşırma, öksürme vb. yollarla ortaya çıkan damlacıklar vasıtasıyla yayılan virüs solunum ve temas yoluyla insandan insana çok hızlı ve kolay bir şekilde bulaşmaktadır. Söz konusu virüse yakalanan kişilerde kuru öksürük, boğaz ağrısı,

yüksek ateş, nefes almada zorluk, burun akıntısı, yorgunluk tat ve koku kaybı gibi çeşitli semptomlar görülmektedir (WHO, COVID-19 Guidance, 2020: 4).

COVID-19 salgını, özellikle yaşlı, kronik rahatsızlığı olan kişiler ve engelliler olmak üzere nüfusun tüm kesimini ciddi boyutlarda etkilemiştir, etkilemeye de devam etmektedir. Salgından korunmak için birçok devlet ilk olarak sokağa çıkma yasakları ve karantinalar ilan etmiş, evde kalma ve sosyal mesafeyi koruma gibi önlemler almıştır (Verma ve Gustafsson, 2020: 253). Bu salgın yalnızca insan sağlığı üzerinden tehdit oluşturmakla kalmamış, birçok farklı sektörü de olumsuz etkilemiştir. Salgın yayılım gösterdikçe ekonomiden, sosyal ve kültürel hayata; sağlık sektöründen, çeşitli tedarik zincirlerine kadar geniş çapta hayatın tüm akışını etkisi altına almış ve bu durum küreselleşmenin var olduğu tüm alanlarda kendini göstermiştir (Ulutaş, 2020: 10 ve Akyol, 2020: 113). Söz konusu salgından dolayı uluslararası ticaret ve seyahat faaliyetleri durdurulmuş, eğitim öğretime ara verilmiş, düzenlenmesi planlanan birçok büyük çaplı organizasyon ve etkinlik iptal edilmiş, bazı iş yerleri iflas etme tehlikesiyle yüz yüze gelmiştir (Bahar ve Çelik İlal, 2020: 128). COVID-19 salgınını kontrol altına almak amacıyla uygulamaya koyulan ilk tedbirler seyahat yasakları ve sosyal izolasyon olduğu için dünyanın her yerindeki turizm faaliyetleri direkt olarak etkilenmiştir. Bölgesel ve yerel çapta alınan önlemler iç turizmi, günübirlik ziyaretleri, restoranları ve kafeteryaları; küresel bazdaki kısıtlamalar ise havayolu ulaşımı ve deniz ulaşımından spor etkinliklerine ve festivallere kadar çok geniş bir düzeyde turizm faaliyetlerini etkilemiştir. Küresel düzeyde hem gönüllü hem de zorunlu karantina ve izolasyon uygulamalarından dolayı seyahat hareketleri durmuş, buna bağlı olarak turizm sektörü tüm dünyada ani bir durgunluk yaşamıştır (Göktepe ve Çetin, 2020: 60).

Krizler turizm sektöründe sık sık kendini göstermekte olup, birçok turistik bölge doğal yollardan ortaya çıkan veya insan kaynaklı krizlere maruz kalmıştır. COVID-19 virüsünden kaynaklanan söz konusu salgının yol açtığı kriz birçok açıdan farklı ve alışılmadık düzeyde etkilere sahiptir. COVID-19'dan kaynaklanan krizi diğer krizlerden farklı yapan faktörler şöyle sıralanmaktadır (Collins-Krenier ve Ram 2020, 2):

1. Seyahat, konaklama ve turizm sektöründeki kayıpların küresel çapta olması,
2. Ekonomik krizin son derece dramatik olması,

3. Devam etmekte olan salgının turizm sektörünün içindeki birçok farklı pazar gruplarında köklü değişimlere yol açma potansiyelinin olması,
4. Salgının ne zaman son bulacağının bilinmemesi.

Turizm sektörü küresel ekonominin ve gelir kaynaklarının odak noktasıdır. Buna göre COVID-19'un yol açtığı salgının ilerleyen yıllarda küresel ekonomiye ciddi zararlar vereceği tahmin edilmektedir (Çavuşgil Köse ve Erden Ayhün, 2020: 71).

2.3.1. COVID-19 Salgınının Dünya Turizmine Etkisi

WHO göre COVID-19 salgını turizm endüstrisi için tüm zamanların en büyük felaketidir (UNWTO, 2020). Salgın sebebiyle Mayıs 2020 tarihinden itibaren Dünyadaki destinasyonların yüzde yüzünde seyahat kısıtlamaları yapılmıştır. Söz konusu salgın; Dünyada hava, deniz, kara ve demiryolu ulaşımını; konaklama işletmeleri ve restoranları, müze ve ören yerleri gibi turistik alanları ve tur operatörleri ve seyahat acentelerini ciddi boyutlarda etkilemiştir.

Hem büyük ölçekli işletmeleri hem de ülkelerin ekonomisinde önemli konumda bulunan küçük ve orta ölçekli işletmeleri de etkisi altına alan salgın, domino etkisiyle tedarik zincirinde ve dağıtım kanalında yer alan aracı işletmeleri de olumsuz etkilemiştir (Aburumman, 2020: 4). Seyahat yasakları turizm ve konaklama sektörünün hassas yapısını bir kere daha ortaya çıkarmış, kurvaziyer gemilerde meydana gelen bulaşma ve ölümler ile seyahat halindeyken uçaklarda karantinaya girmek durumunda kalan turistlerin yaşadığı olaylar endişe ve korku yaratmıştır (Kaushal ve Srivastava, 2021: 1). Hastalığa yakalanma endişesi birçok sektörü bilinmeze sokmakla ve kaos yaratmakla birlikte, turizm endüstrisi, sert bir gelir kaybı yaşamış olan ve salgından en fazla etkilenen sektörler arasında yer almaktadır. Yaşanan salgın şoku hem talep tarafını (seyahat özgürlüğünün sınırlandırılması, ülkelerin sınırlarını kapatması, turistlerin enfeksiyon endişesi) hem de arz tarafını (konaklama, seyahat ve yiyecek içecek işletmelerinin kapatılması) etkilemiştir (Uğur ve Akbıyık, 2020).

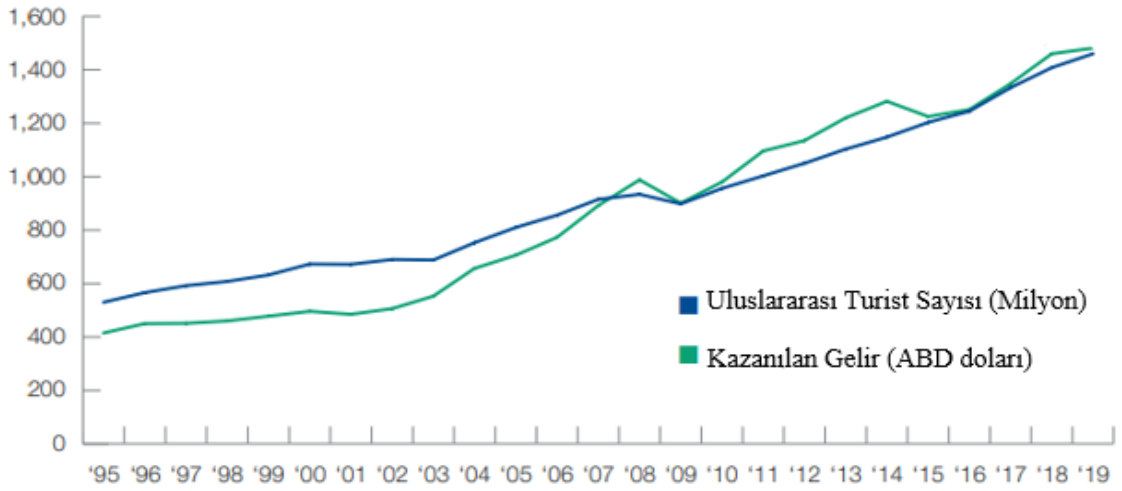
Salgın, olumsuz ilk etkilerini olarak konaklama, seyahat, havayolu ve seyahat sektörlerinde göstermiştir (Gössling ve diğerleri, 2020: 2). COVID-19 salgınından dolayı birçok ülkenin sınırlarını kapatması veya girişlerde karantina uygulaması

uluslararası hava yolculuğunu yavaşlatmış ve havacılık sektörünü zor duruma sokmuştur. Uluslararası Havayolu Taşımacılığı Birliği'ne (IATA) göre 2020 yılı havacılık sektörünün en kötü yılı olarak kayıtlara geçmiştir. 2019 yılına göre 2020 yılında havayolunu kullanan yolcukların sayısı %60 oranında azalmıştır. Bu azalma havayolu işletmelerinde toplamda 80 milyar Amerikan doları tutarında zarara yol açmıştır. Sadece Avrupa'da 6 milyondan fazla uçuş iptal edilmiştir. Bu süreçte dünya uçak filosunun üçte ikisi park edilmiş, 18 havayolu salgının henüz başlangıcında iflas etmiştir. (TURSAB, 2020). İskandinav Havayolları, Singapur Havayolları, Virgin gibi güçlü havayolu şirketleri ve turizm sektörünün temel taşlarından Alman TUI dahil olmak üzere çeşitli tur operatörleri ve seyahat acenteleri 2020 Mart ayında devletten yardım talep etmişlerdir (Butler, 2020). Birçok havayolu işletmesi sosyal mesafe sebebiyle kapasiteyi azaltmış buna bağlı olarak da yolcu sayısında ciddi düşüşler meydana gelmiştir. Uluslararası Havayolu Taşımacılığı Derneğine göre 2019 yılı uçuş istatistiklerine ancak 2024 yılından sonra ulaşılabilecektir.

Covid-19 salgınının yoğun olarak hissedildiği alanlardan biri de konaklama sektörü olmuştur. Devletlerin almış olduğu ani kapanma kararları konaklama sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin gelirlerini azaltmış ve uzun süredir sabit olan tedarik zincirlerini yok ederek birçok işletmeyi iflas tehlikesiyle karşı karşıya getirmiştir. Sosyal mesafe kurallarından dolayı operasyon anlamında kapasitenin azaltılması otellerin uzun vadeli elde ettiği gelirleri düşürmüş ve uyguladıkları alışılagelmiş iş modellerini zayıflatmıştır. Salgının uzun vadeli etkileri tam olarak tahmin edilemese de hijyen ve sağlık tedbirlerinden dolayı ilerleyen zamanlarda konaklama işletmelerine yönelik talebin artacağı öngörülmektedir. COVID-19 salgınından dolayı konaklama sektörü ciddi boyutlarda küçülmüştür (Filimonau, Derqui ve Matute, 2020: 1). 2020 yılı içerisinde oteller kapasitelerinin yalnızca %20'lik kısmını doldurabilmiştir. Bu istatistik 2020 yılını otel doluluk oranı bakımından en kötü yıl yapmaktadır. Ayrıca 2020 otel doluluk oranının 1933 yılındaki Büyük Buhran sürecinde olduğundan daha kötü istatistiklere sahiptir. Salgın sürecinde konaklama sektöründe istihdam edilen çalışanlardan %70'e yakını işini kaybetmiştir (Haryanto, 2020).

Turizm sektörünü diğer iş kolları olan seyahat acentelerinde ve yiyecek içecek işletmelerinde de durum konaklama ve havayolu işletmelerine yakındır. Uluslararası kısıtlamalar ve karantina uygulamalarından dolayı birçok seyahat acentesi faaliyetlerini durduruştur. Öyle ki salgın sürecinde Alman devi TUI hükümetten maddi yardım talep etmiştir (Business Insider, 2020). Yiyecek içecek işletmeleri ise sokağa çıkma yasaklarından dolayı kapatılmış, sadece paket servis yaparak faaliyetlerine devam etmeye çalışmışlardır.

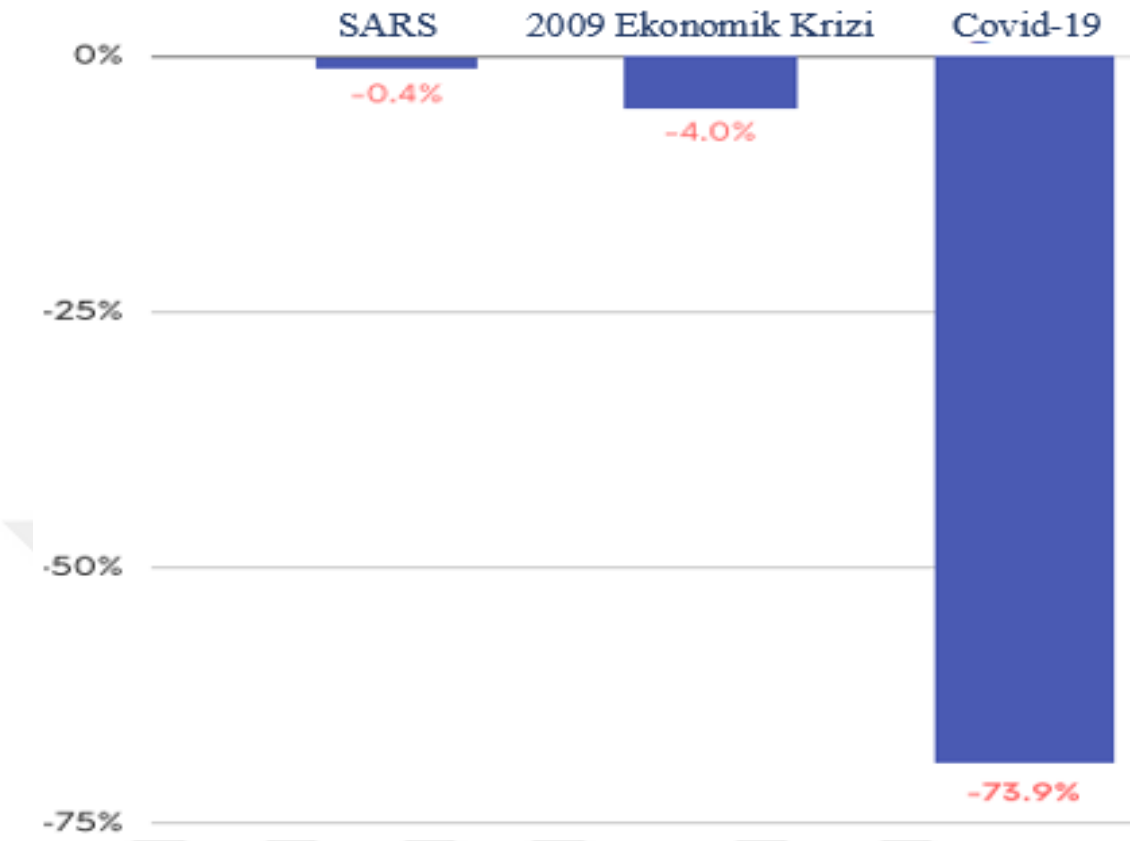
Şekil 17: Yıllara Göre Uluslararası Ziyaretçiler ve Turizm Geliri

Kaynak: UNWTO, 2021

Şekil. 17'de görüldüğü gibi uluslararası seyahate çıkan kişi sayısı ve uluslararası turizmden elde edilen gelir yıllar içerisinde 2019 yılına kadar düzenli olarak büyüme göstermiştir. Dünya Turizm Örgütünün raporuna göre 2019 yılında bir önceki yıla göre uluslararası turizme katılan kişi sayısı %4 artış oranıyla 1,5 milyarı bulmuştur. Yine bu turizm hareketlerinden elde edilen gelir 2018 yılına göre 2019 yılında %3 artışla 1,7 trilyon Amerikan dolarına yükselmiştir. Normal şartlarda 2020 yılında %3-4 oranında büyüme beklenmekteydi. 2030 yılına kadar uluslararası seyahate katılan kişi sayısının 1,8 milyara ulaşacağı tahmin ediliyordu (UNWTO, 2020). Ancak COVID-19 salgını tüm bu beklentileri boşa çıkarmıştır.

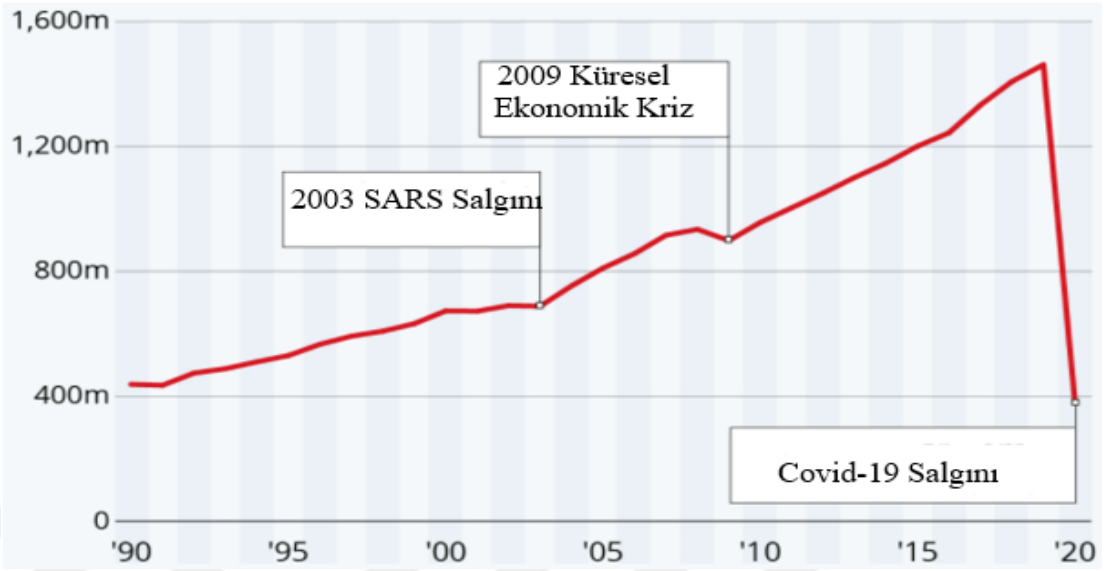
Şekil 18: 21. Yüzyıldaki 3 Krizin Turizm Faaliyetlerini Etkileme Oranı

Kaynak: UNWTO, 2021

Şekil 18'de de görüldüğü gibi 2020 yılında bir önceki yıla göre uluslararası seyahate katılan kişiler %73,9 azalmıştır. Bu oran 1 milyardan fazla kişiye tekabül etmektedir. Buna bağlı olarak uluslararası turizmden elde edilen gelir 1,3 Trilyon Amerikan doları azalmıştır. Ayrıca 100-120 milyon turizm çalışanı işini kaybetmiştir. Bu sayılarla 2020 yılında küresel turizm hareketleri tam 30 yıl geriye, 1990 seviyelerine kadar gerilemiştir (UNWTO, 2021).

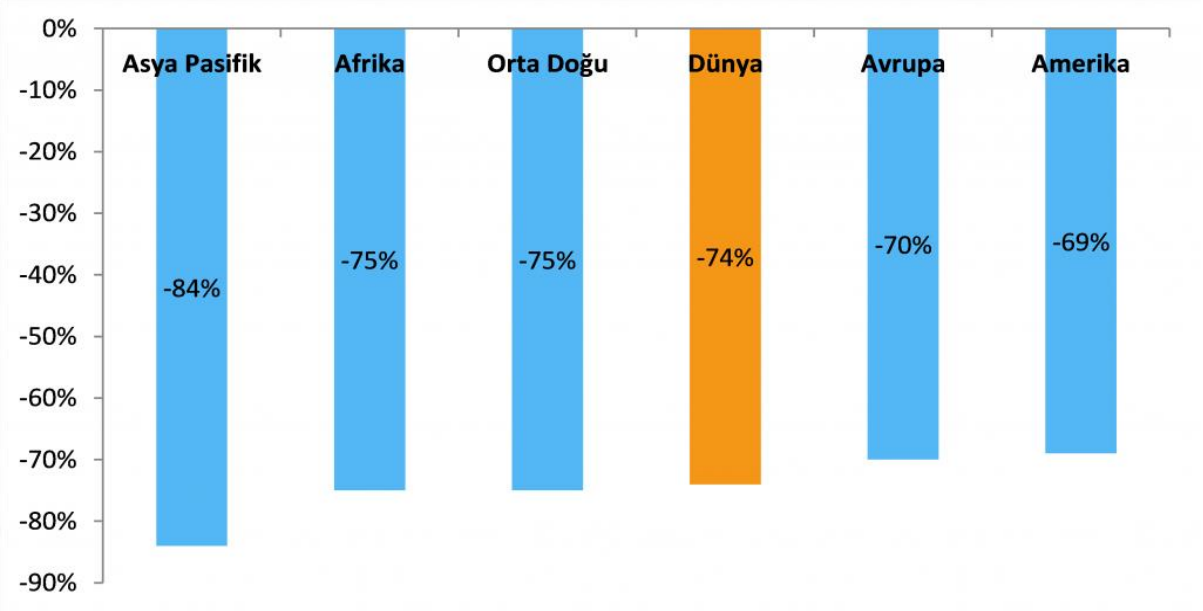
Şekil 19: 21. Yüzyıldaki 3 Krizin Turizm Faaliyetlerine Etkisinin Karşılaştırılması

Kaynak: UNWTO, 2021

COVID-19 salgını küresel turizm faaliyetleri açısından en yıkıcı kriz olarak görülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde 21. Yüzyılda yaşanan krizlerin (11 Eylül Saldırıları, SARS Salgını, Ebola Salgını, Domuz Gribi, Kuş Gribi, Tsunami ve 2009 Küresel Ekonomik Krizi) turizm hareketlerine olan etkisi COVID-19 salgınına göre çok daha hafiftir. Örneğin COVID -19 salgınından önce 21. Yüzyılın en büyük iki krizi olarak bilinen 2003 SARS salgını sürecinde uluslararası turist sayısı bir önceki yıla göre %0,4 ve 2009 Küresel Ekonomik Krizinden dolayı %4 oranında azalmıştır (Rossello, Becken ve Gallego, 2020; Gössling, Scott ve Hall, 2020). COVID -19 salgının çok sert geçtiği 2020 yılında uluslararası turist sayısı tüm zamanların rekorunu kırarak %74 azalma göstermiştir. Bu oran 2009 küresel ekonomik kriz yüzünden azalan uluslararası turizm gelirlerin tam 11 katına eşittir. Bu istatistik salgının dünya turizm hareketleri için ne kadar ciddi olduğunu ortaya koymaktadır (UNWTO, 2021).

Şekil 20: Bölgelere Göre Değişim 2020

Kaynak: UNWTO, 2021

Şekil 20'den de görüldüğü gibi dünyanın tüm bölgeleri 2020 yılında çok ciddi oranlarda turist sayısında azalma yaşamıştır. Amerika bölgesini ziyaret eden turist sayısı 2019 yılında 219 milyon iken 2020 yılında %69 azalmayla 69 milyona gerilemiştir. Dünyanın en fazla turist çeken bölgesi olan Avrupa ise %70 azalmayla 746 milyon turistten 221 milyon turist sayısına kadar gerilemiştir. Afrika ve Orta Doğu ise turist sayısında 2019 yılına göre 2020 yılında %75'lik azalma yaşamıştır. Asya & Pasifik Bölgesi 2020 yılında turist sayısında en fazla oranda kayıp yaşayan bölge konumundadır. Bir önceki yıl 360 milyon olan turist sayısı %84 azalmayla 57 milyona kadar düşmüştür (UNWTO, 2021).

Tablo 20: 2019 Yılında Turist Sayısı Bakımından İlk 10'da Yer Alan Ülkelerin 2020 İstatistikleri

Sıra	Ülkeler	2019	2020	Fark	Değişim (%)
1	Fransa	90,2 milyon	*	*	*
2	İspanya	83,8 milyon	19,0 milyon	64,8 milyon	-77
3	ABD	78,7 milyon	19,4 milyon	59,3 milyon	-76
4	Çin	67,5 milyon	*	*	*
5	İtalya	64,6 milyon	25,4 milyon	39,2 milyon	-61
6	Türkiye	52,5 milyon	15,9 milyon	36,6 milyon	-69
7	Meksika	44,9 milyon	24,3 milyon	20,6 milyon	-46
8	Tayland	39,7 milyon	6,7 milyon	33 milyon	-83
9	Almanya	39,4 milyon	12,4 milyon	27 milyon	-69
10	İngiltere	36,9 milyon	*	*	*

Kaynak: UNWTO, 2020 ve 2021 (* 2020 verilerine ulaşılamamıştır.)

Tablo 20'de yer alan ülkelerin turist sayısı 2019 yılında bir önceki yıla göre artış göstermiştir. 2019 yılında Tayland'ı ziyaret eden turist sayısı 39,7 milyon iken 2020 yılında bu sayı %83 düşerek 6,7 milyona kadar gerilemiştir. Bu oranla Tayland, 2020 yılında COVID-19 salgını nedeniyle en yüksek oranda turist kaybı yaşayan ülkedir. 2019 yılı istatistiklerinde ağırladığı 83,8 milyon turistle 2. sırada yer alan İspanya 2020 yılında bir önceki yıla göre %77 düşüş yaşamıştır. 2020 yılında toplam 64,8 milyon turist kaybı yaşayarak yalnızca 19 milyon turist çekebilmiştir. Tablo 20'de dikkat çeken bir diğer konu ise İspanya'nın 2020 yılında kaybettiği 64,8 milyon turist 2019 yılında 5. basamakta bulunan İtalya'yı o yıl içinde ziyaret eden toplam turist sayısından fazladır. Bu kıyaslama salgının İspanya turizmi üzerinde ne kadar sert etkisinin olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca salgından dolayı İspanya 1969 yılından beri ilk defa 20 milyon turist seviyesinin altına düşmüştür. Salgını ağır geçiren ülkelerden biri olan ABD de çok ciddi oranda turist kaybı yaşamıştır. ABD'yi ziyaret eden turist sayısı 2019 yılına kıyasla 2020 yılında %76 azalarak 78,7

milyondan 19,4 milyona gerilemiştir. Turist sayısında %61 azalmayla 64,6 milyondan 25,4 milyona düşen İtalya, bu verilere göre 2020 yılında dünyada en fazla turist çeken ülke olmuştur. Salgın ülkemizin de turizm sektörünü ciddi anlamda etkilemiştir. Bir önceki yıla göre %69 azalmayla 2020 yılında Türkiye'nin misafir ettiği turist sayısı 52,5 milyondan 15,9 milyona düşmüştür. 2020 yılında aynı oranda kayıp yaşayan Almanya'nın ağırladığı turist sayısı 39,4 milyondan 12,4 milyona gerilemiştir. Meksika'yı ziyaret eden turist sayısı 2020 yılında bir önceki yıla kıyasla %46 azalış göstererek 44,9 milyondan 24,3 milyona düşmüştür. 2019 yılında en çok turist çeken ilk 10 ülke içinde 7. basamakta yer alan Meksika hem oran olarak hem de sayı olarak COVID-19 salgınından en az etkilenen ülke konumundadır (UNWTO, 2021).

2.3.2. COVID-19 Salgınının Türkiye Turizmine Etkisi

2019 yılında ziyaretçi sayısı bakımından Dünya'da 6. sırada bulunan ve 2020 yılına büyüme hedefi ile giren Türkiye'nin salgın sürecindeki durumu diğer ülkelerden farklı olmamış, Türk turizm endüstrisi küresel turizm piyasası gibi COVID-19 salgınından çok ağır biçimde etkilenmiştir. Türkiye'de virüsün ilk tespit edildiği 11 Mart 2020 tarihi itibariyle seyahat kısıtlamaları başlamış, Türkiye'de bulunan birçok destinasyonunda rezervasyonlarda iptaller yaşanmış, bazı konaklama işletmeleri kapanmış, bazıları da düşük kapasite ile faaliyetlerine devam etmiş, seyahat acenteleri ve tur operatörlerinin faaliyetleri durmuş, sektörde istihdam edilen birçok kişi işten çıkarılmış ve turizm endüstrisine hizmet sağlayan diğer işletmelerin birçoğu da kapanmıştır. COVID-19 ile mücadele kapsamında turizm sektörünün aldığı hasarı asgari seviyede tutma ve iyileştirme çalışmaları için ilgili otoriteler bir dizi uygulamayı devreye sokmuştur.

Tablo 21'de de 2017-2020 yılları arasında Türkiye'ye gelen ziyaretçilerin sayısı yıllara ve aylara göre verilmiştir. Tablo 21'de ziyaretçi sayılarının 2020 yılına kadar düzenli olarak arttığı görülmektedir.

Tablo 21: Türkiye'ye Gelen Ziyaretçilerin Aylara ve Yıllara Göre Dağılımı

Aylar	2017	2018	2019	2020	Değişim (%) 2019/2020
Ocak	1.568.344	2.045.341	2.226.288	2.287.010	14,37
Şubat	1.432.342	1.806.822	1.944.957	2.196.453	3,90
Mart	1.844.076	2.270.019	2.473.147	968.537	-64,73
Nisan	2.278.538	2.870.569	3.266.256	24.239	-99,36
Mayıs	3.095.282	3.790.524	4.219.837	30.392	-99,33
Haziran	3.489.572	4.406.894	5.276.253	216.408	-96,38
Temmuz	5.032.488	5.712.975	6.703.045	1.381 804	-81,36
Ağustos	6.323.888	7.052.433	8.167.150	2.192 251	-68,76
Eylül	5.306.888	6.021.357	6.741.769	2 534 376	-57,64
Ekim	3.913.759	4.791.439	5.437.494	2.044.001	-57,58
Kasım	2.293.847	2.679.420	3.005.517	1.104.834	-58,98
Aralık	2.041.323	2.180.881	2.398.329	990.896	-62,91
Toplam	38.620.347	45.628.674	51.860.042	15.971.201	-69,14

Kaynak: TÜİK 2020 ve KTB, 2021.

2019 yılında bir önceki yıla göre Türkiye'yi ziyaret eden turist sayısında %13,66 oranında bir artış olmuş ve buna bağlı olarak 2020 yılında bu sayının artırılması amaçlanmıştır. Ancak tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgınından dolayı Mart 2020'den itibaren Türkiye'yi ziyaret eden turist sayısında çok sert bir düşüş yaşanmıştır. Henüz salgının Türkiye'de yayılmadığı 2020 yılı Ocak ve şubat aylarında ağırlanan turist sayısı 2019 yılına göre artış göstermiştir. Bu artış Türkiye'nin 2020 yılında hedeflediği turist sayısına ulaşacağını işaret etmekteydi fakat Türkiye'de ilk COVID-19 vakasının görüldüğü 2020 Mart ayından itibaren istatistiklerde ciddi düşüşler meydana gelmiştir. Hem dünyada hem de Türkiye'de salgının yayılma hızının düşmesiyle iyimser bir ortam oluşmuş, buna istinaden

Dünyada ve Türkiye'de seyahat kısıtlamalarının esnetilmesiyle Haziran, Temmuz, Ağustos aylarında Türkiye'ye gelen turist sayısında bir artış olmuştur. Ancak 2019 yılının aynı aylarına kıyasla bu sayıların çok düşük olduğu görülmektedir. Şöyle ki 2020 Haziran ayında ziyaretçi sayısında 2019 yılının aynı ayına göre %96,38 oranında bir düşüş söz konusudur. 2020 Temmuz ayında ziyaretçi sayısı 2019 yılının aynı ayına göre %81,36, Ağustos ayında ise %69,76 düşmüştür. 2020 yılının kalan aylarında da yine 2019 yılının aynı aylarına göre turist sayısında ciddi oranlarda düşüşler yaşanmıştır. Toplamda 2020 yılında 2019 yılına göre Türkiye'ye gelen ziyaretçilerin sayısı %69,14 oranında azalmıştır. Bu oranlar göz önüne alındığında Türkiye turizminin tarihte hiç olmadığı kadar zor dönemden geçtiği söylemek mümkündür.

Tablo 22: Yıllara Göre Turizm Geliri ve Ortalama Harcama

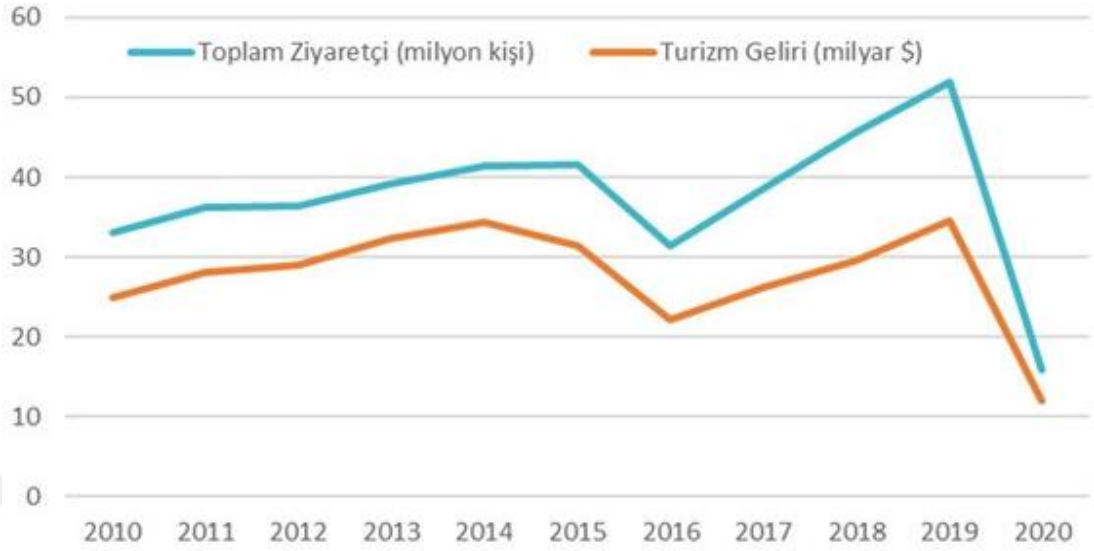
Yıllar	Toplam Turizm Geliri (1000 $)	Değişim (%)	Ortalama Harcama ($)	Değişim (%)
2017	26.283.656	18,89	681	-3,44
2018	29.512.926	12,29	647	-4,96
2019	34.520.332	16,97	666	2,91
2020	12.059.320	-65,1	762	14,5

Kaynak: TÜİK, 2020 ve KTB, 2021.

Tablo 22'ye göre 2019 yılında 2018 yılına göre %16,97 artış gösteren turizm sektöründen elde edilen gelir, 2020 yılında bir önceki yıla göre %60 oranında azalarak 34,5 milyar Amerikan dolarından 12,0 milyar Amerikan dolarına gerilemiştir. Kişi başı ortalama harcama ise 2019 yılına göre 2020 yılında %14,5 artış göstererek 666 Amerikan dolarından 762 Amerikan dolarına yükselmiştir. Tablo 22'den bağımsız olarak, 2019 yılında Türkiye'ye gelen ziyaretçilerin ortalama geceleme süresi 9,9 gün iken, 2020 yılında 12,4 güne yükselmiştir. Kişi başı ortalama gelirin artmasının sebeplerinden biri olarak, gelen ziyaretçilerin ortalama geceleme süresinin 2019 yılına göre uzamış olması gösterilebilir.

Şekil 21'de son 10 yılda Türkiye'ye gelen ziyaretçilerin ve Türkiye'nin turizm sektöründen elde ettiği gelirler verilmiştir.

Şekil 21: Yıllara Göre Türkiye'yi Ziyarete Gelenler ve Turizm Sektöründen Elde Edilen Gelir

Kaynak: TÜİK, 2020 ve KTB, 2021.

Şekil 21'e göre son 10 yılda Türkiye'yi ziyarete gelen ziyaretçiler ile Türkiye'nin turizm sektöründen elde ettiği gelir benzer oranlarda artıp azalmıştır.

Tablo 23: 2019 ve 2020 yılında Türkiye'ye En Fazla Ziyaretçi Gönderen İlk 5 Ülke

Sıra	Ülke	Ziyaretçi Sayısı	Ülke	Ziyaretçi Sayısı
	2019 Yılı		**2020 Yılı**	
1.	Rusya	7.017.657	Rusya	2.128.758
2.	Almanya	5.027.472	Bulgaristan	1.242.96
3.	Bulgaristan	2.713.464	Almanya	1.118.932
4.	İngiltere	2.562.064	Ukrayna	997.652
5.	İran	2.102.890	İngiltere	820.709

Kaynak: KTB, 2021.

Tablo 23 incelendiğinde Türkiye'ye en fazla ziyaretçi gönderen ilk 5 ülkenin içerisinde yer alan İran 2020 yılında yerini Ukrayna'ya bırakmıştır. Tablo 23'te yer alan ülkeler normal zamanlarda da Türkiye'ye en fazla ziyaretçi gönderen ülkeler olma

özelliğini taşımaktadır. Salgının sert etkilerinden dolayı alınan seyahat kısıtlamaları ve karantina uygulamaları gibi faktörlerden dolayı söz konusu 5 ülkenin 2020 yılında Türkiye'ye gönderdiği ziyaretçi sayısı büyük oranlarda azalmıştır.

2020 yılında Türkiye'yi ziyaret edenlerin sayısı ve elde edilen turizm geliri azaldığı gibi Türkiye'den çıkış yapan ziyaretçi sayısı ve buna bağlı olarak Türkiye'nin turizm gideri de azalmıştır. 2019 yılında 4,5 milyar Amerikan doları olan Türkiye'den çıkış yapanların toplam harcaması 2020 yılında %74,9 azalarak 1,1 milyar Amerikan dolarına kadar gerilemiştir. Ayrıca 2019 yılında Türkiye'de ikamet eden yurtdışını ziyaret eden vatandaş sayısı 9,6 milyon iken 2020 yılında bu sayı 2,2 milyona gerilemiştir (yigm.ktb.gov.tr, 2021).

Bilindiği üzere milyonlarca kişiye istihdam sağlayan ve gelir oranı oldukça yüksek olan turizm sektörü söz konusu salgından en fazla etkilenen sektörlerden biridir. Bundan dolayı hem kamu hem de özel kurum ve kuruluşları salgının etkilerine karşı turizm sektörü için bazı koruyucu önlemler almıştır. Sektörün finansal bakımdan desteklenmesi ve finans araçlarına daha hızlı ve kolay ulaşması gerekmektedir (Hafiz ve diğerleri, 2020: 29). Bu sayede turizm sektörünün söz konusu krizi asgari düzeyde zararla atlatması hedeflenmiştir. Turizm sektöründe yer alan işletmelerin harcamalarının en yoğun olduğu istihdam giderleri ise COVID-19 salgınından en yüksek düzeyde etkilenen konulardan biridir. Bu nedenle turizm sektöründe istihdam edilen birçok personel işini kaybetmiştir. İstihdamın devam ettirilmesi sektörde kaliteyi ve müşteri memnuniyetinin sağlanması için önem arz etmektedir (Kartseva ve Kuznetsova, 2020: 27). COVID-19 salgını nedeniyle durma noktasına gelen turizm faaliyetleri, turizm işletmeleri için ciddi nakit sorunlarını ortaya çıkarmıştır (Şenol ve Zeren, 2020: 6). Buna istinaden turizm işletmelerine nakit desteğinin sağlanması sektörün sürdürülebilirliği bakımından bir zorunluluk haline gelmiştir. Türkiye'de turizm faaliyetlerinin devamlılığı için ilgili otoriteler finansa erişim kolaylığı, vergisel tedbirler, doğrudan nakit akışı destekleri ve istihdama yönelik destekler olmak üzere bir dizi uygulamaları hayata geçirmiştir. Söz konusu uygulamalar Tablo 24'te sektörde yer alan tüm paydaşlar, seyahat işletmeleri ve konaklama işletmeleri bağlamında detaylıca verilmiştir.

Tablo 24: Turizm Sektörü İçin Alınan Önlemler

Hedef Kitle	Alınan Önlemler
Sektörde Yer Alan Tüm Paydaşlar	• Muhtasar ve KDV beyannamelerinin Nisan, Mayıs ve Haziran ödemeleri verilme süresi 27.07.2020 tarihine kadar uzatıldı. Ödemeleri 6 ay süreyle ertelendi. • Kamu bankalarıyla anlaşılarak kredi destek paketleri hazırlanıp turizm sektörü paydaşlarına sunuldu. • Kısa çalışma ödeneği desteği ve işten çıkarma yasakları getirildi. • Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi personelinin de kısa çalışma ödeneğinden yararlanmaları sağlandı. Asgari ücret desteği uygulaması sürdürüldü. • Kredi Garanti Fonu limiti 50 milyar TL'ye ve kefaleti %80 oranından %100'e yükseltildi. • Turizm tesisi inşa ettirmek amacıyla kamu arazisi tahsis edilen bakanlık belgeli yatırımcı ve işletmecilerden 1 Nisan ile 30 Haziran 2020 tarihleri arasında ödenmesi gereken arazi kullanım bedelleri altı ay ertelendi. • İç havayolu işletmeciliğinde 3 ay süreyle KDV %18 oranından %1'e düşürüldü. • Sektöre girdi sağlayan tedarikçilere yeni bir turizm destek paketi oluşturuldu. • Güvenli Turizm Sertifikasyon Programı uygulamaya konuldu. • Kontrollü Normalleşme Süreci ile ilgili genelgeler yayınlandı.
Seyahat İşletmeleri	• TÜRSAB 2020 yılında alınması gereken aidatlardan vazgeçti. • Seyahat acenteleri için devamlılık paketi oluşturuldu. • Bünyesinde yabancı bayraklı havayolu filoları bulunduran Türk kökenli tur operatörlerine orta vadeli kredi desteği sağlandı. Bakanlık bünyesinde bulunan müze ve ören yeri biletlerinde acentelerin aldığı komisyon yüzde 20 oranından yüzde 30'a çıkartıldı.

Konaklama İşletmeleri	• COVID-19 Turist Koruma Destek Sigortası ve COVID-19 Konaklama Destek Sigortası uygulamaları devreye sokuldu. • COVID -19 Ekstra Otelde Kalma Masrafı Teminatı sağlandı. • Konaklama vergisi 01.01.2022 tarihine kadar ertelendi. • Otel kiralamaları ile ilgili irtifak hakkı ve hasılat payı ödemeleri nisan, mayıs ve haziran ayları için altı ay ertelendi. • Erken rezervasyon avansı geri ödemesi kredisi hizmeti getirildi.

Kaynak: HMB, KTB, YİGM, 2021.

COVID-19 salgınından dolayı turizm sektörünün karşılaşacağı olası sorunları en düşük seviyede tutmak ve devamlılığı sürdürmek adına alınan önlemlerle sektörü ayakta tutmaya çalışılmıştır. Buna karşın istatistiklerden de görüldüğü üzere tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de salgının etkileri turizm sektörü üzerinde çok ciddi hissedilmiştir.

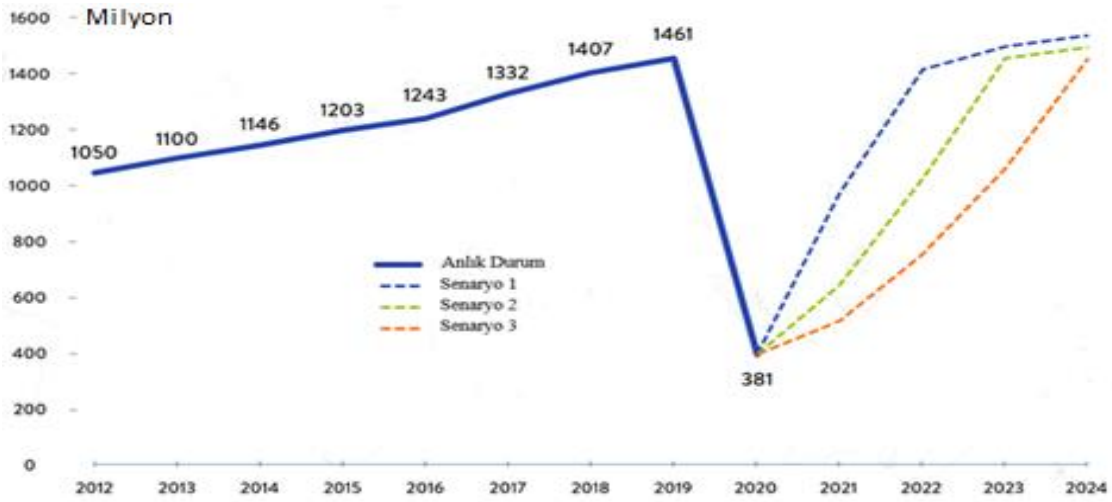
2.3.3. Dünya Turizminin Toparlanma Süreci

Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC) dünya turizminin toparlanma süreciyle ilgili kısa, orta ve uzun vadeli birtakım tahminler yapmıştır. Buna istinaden turizm faaliyetlerinde toparlanmanın ilk olarak iç turizmle başlayacağı, daha sonra yakın ülkelere seyahatlerin artacağı ve son olarak kıtalararası seyahatlerin başlayacağı tahmin edilmektedir (WTTC, 2021). Türkiye'de bulunan turizm sektörü temsilcileri de buna benzer tahminlerde bulunmuştur (Demir ve diğerleri, 2020). Ayrıca UNWTO Uzmanlar Paneli, turizmin toparlanmasıyla ilgili olarak turizm normale dönmeye başladığında yine WTTC ile benzer şekilde bu sürecin iç turizm ile başlayacağı, bunun yanında yavaş seyahat konseptinin benimseneceği, açık hava ve doğaya dayalı turistik aktivitelere yönelik taleplerin artacağı öngörülmektedir (UNWTO, 2021).

2020 yılında tüm zamanların en kötü istatistiklerini gören uluslararası turizm faaliyetlerinin 2019 yılı istatistiklerine ne zaman döneceği konusunda, dünyanın önde gelen profesyonel turizmcilerine, UNWTO Uzmanlar Paneli tarafından anket yapılmıştır. Bu anketin sonucu olarak uluslararası turizmin 2019 yılı istatistiklerine 2022, 2023, 2024 ve sonrası olmak üzere 3 farklı senaryo ortaya çıkmıştır. Bu anketin sonucunda, 2022, 2023, 2024 ve sonrasında uluslararası turizmin 2019 yılı

istatistiklerine ulaşılacağı tahmin edilmiştir (UNWTO, 2021). Bu üç senaryo aşağıdaki grafikte verilmiştir.

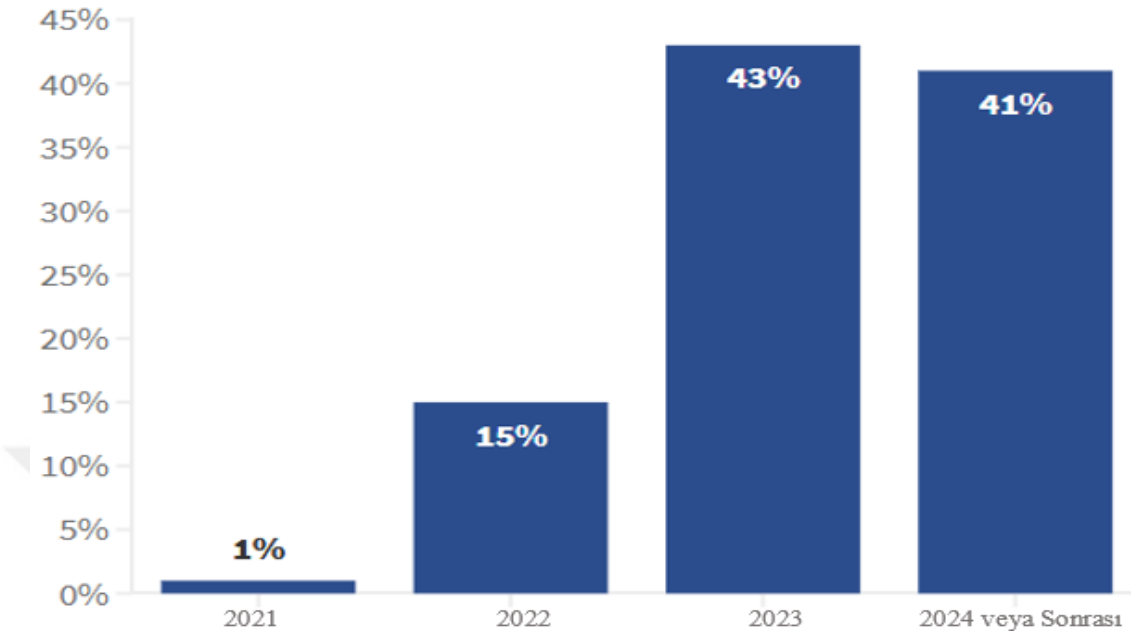
Şekil 22: Uluslararası Turizmin 2019 Yılı İstatistiklerine Ulaşma Sürecine İlişkin 3 Senaryo

Kaynak: UNWTO, 2021

Söz konusu ankette dünya turizm faaliyetlerinin 2023 yılından önce salgın öncesi seviyelere dönmesi olası görülmemektedir. Şöyle ki; katılımcıların %43'ü uluslararası turizm faaliyetlerinin salgın öncesi istatistiklere 2023 yılında ulaşacağını işaret ederken, %41'lik kesim ise 2019 istatistiklerine dönüşün ancak 2024 veya sonraki yıllarda geçekleşeceğini ön görmektedir. Katılımcıların sadece %15'i de 2020 yılında salgın öncesi seviyelere ulaşılacağını düşünmektedir. Son olarak katılımcıların yalnızca %1'i 2021 yılı içinde 2019 yılı istatistiklerine ulaşılacağını tahmin etmektedir. Şekil 23'te bu oranlar verilmiştir.

Şekil 23: Uluslararası Turizmin 2019 Yılı İstatistiklerine Ulaşma Sürecine İlişkin 3 Senaryonun Oranları

Kaynak: UNWTO, 2021

Özetle, UNWTO Uzmanlar Panelinin anketine göre uluslararası turizm faaliyetlerinin salgın öncesi seviyelere dönmesi 2,5 yıl ila 4 yılı bulacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YÖNTEM VE BULGULAR

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

COVID-19 salgını kıtalararası yayılım gösterdiği günden itibaren küresel çapta olağan seyreden ticari ve sosyal düzeni değiştirmiş, birçok sektörü derinden etkilemiştir. Şüphesiz söz konusu salgından en fazla etkilenen sektörlerin başında turizm endüstrisi gelmektedir.

Turizm endüstrisi hassas ve kırılgan yapısından dolayı çevresel, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel faktörlerden çok çabuk ve şiddetli biçimde etkilendiği bilinmektedir. Dünya'da zaman zaman bölgesel veya uluslararası çapta çeşitli krizler meydana gelmekte ve bu meydana gelen krizlerden turizm sektörü ciddi anlamda etkilenmektedir. Son olarak günümüzde hala devam etmekte olan COVID-19 salgını uluslararası turizm ve seyahat faaliyetlerini oldukça yüksek düzeyde etkilemiştir ve etkilemeye de devam etmektedir.

Salgın sürecinde turizm sektöründe yer alan veya dolaylı yoldan turizm sektörüyle bağlantılı olan birçok işletme faaliyetlerine ara vermek durumunda kalmış, bazıları iflasını açıklamıştır. Alınan seyahat kısıtlamaları, karantina uygulamaları ve sokağa çıkma yasağı gibi önlemler hem uluslararası turizm hareketlerini hem de ulusal turizm hareketlerini durma noktasına getirmiştir.

Turizm sektörünün en önemli aktörlerinden olan profesyonel turist rehberleri de salgın döneminde ciddi zorluklar yaşamıştır. Kimi turist rehberleri salgın sürecinde hiç çalışamamış, kimileri de başka sektörlere yönelmiştir. Bu kapsamda çalışmanın amacı salgın sürecinin profesyonel turist rehberleri üzerindeki psikolojik, sosyal, ekonomik ve mesleki etkilerini belirlemeye çalışmak ve profesyonel turist rehberlerinin yaşadığı zorluklara çözüm önerileri sunmak olmuştur.

3.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çalışma, salgından en fazla etkilenen fakat hiçbir destek görmeyen profesyonel turist rehberlerinin salgın sürecinde karşılaştığı zorlukların doğrudan turist rehberleri aracılığıyla belirlenmesi, bu zorluklara olası çözüm önerileri getirilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Çalışma, verilerin salgının devam ettiği dönemde toplanmış olması ve söz konusu salgından kültür turlarının ve profesyonel turist rehberlerinin nasıl etkilendiğinin, onların görüş ve beklentilerinin açıkça belirlenmesi bakımından önemli görülmektedir. Araştırma bulgularının, profesyonel turist rehberlerinin mesleklerine devam edebilmeleri ve söz konusu salgının turist rehberleri ve kültür turları üzerindeki etkisini net bir şekilde ortaya çıkarmak adına yararlı olacağı ve gelecekte yapılacak çalışmalara yol göstereceği düşünülmektedir.

3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan yöntemlerden biri olan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, kişilerin davranışlarını ve bu davranışların altındaki temel sebepleri ortaya çıkaran ve detaylıca anlamaya olanak sağlayan bir araştırma yöntemidir (Güler, Halıcıoğlu ve Taşğın, 2015; Glaser ve Straus, 1967). Kuram oluşturabilmek için nitel araştırma etkili bir yöntemdir. Tümevarım kullanılarak oluşturulan kuram, araştırmacının gerçek hayatta yaptığı görüşmeler ve gözlemler sonucunda oluşur (Patton, 2002).

Nitel araştırma yöntemlerindeki temel amaç; sosyal bir varlık olan insanın algılarını, duygularını, düşüncelerini ve deneyimlerini ortaya çıkarmak ve onları detaylıca incelemektir. Bu araştırma yöntemiyle kişilerin edindiği tecrübeler araştırma örneklemden ilk ağızdan elde edilir. Buradaki amaç ise problemin belirlenmesinde derinlemesine bir anlayışa ve bilgiye ulaşma çabasıdır. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular ve sonuçlar ayrıntılı bir şekilde incelenir (Creswell, 2017).

Nitel araştırmaların ötekileştirilmiş grupların ve kısılmış seslerin yükseltilmesi gibi temel olgulara sahip olması gerekmektedir. Bu çalışmada da salgın döneminde ötekileştirilen, unutulan ve hiçbir destek sağlanmayan profesyonel turist rehberinin

yaşadığı zorlukların ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Buna istinaden hassas konuları çalışmak nitel araştırmaların temel var oluş amacı olarak da görülmektedir. (Merriam, 2018). Tüm bu faktörlerden dolayı bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme ya da diğer adıyla mülakat tekniği uygulanmıştır. Bu yöntem, araştırma konusunun tüm boyutlarını içeren ve açık uçlu sorular sorulduğunda ayrıntılı cevaplara ulaşılabilen, yüz yüze bir şekilde görüşme yoluyla bilgi toplanmasına imkân veren veri toplama tekniğidir. Katılımcıların duygu, bilgi gözlem ve deneyimlerine görüşme/mülakat yoluyla ulaşılabilmektedir (Tekin, 2006: 101). Katılımcıların araştırma konusuna bakış açılarını belirlemek için tasarlanan bu teknik, araştırma yapan kişiye önemli sorumluluklar vermektedir. Araştırmacı tüm soruları tarafsız sormalı, gelen cevapları dikkatlice dinlemeli ve bu cevapları referans alarak bir sonraki soruya geçmelidir. Ayrıca, araştırmacı katılımcıları önyargılı bir şekilde yönlendirmekten kaçınmalı ve gelen cevapları onaylamak veya reddetmek gibi tutumlar sergilememelidir (Boyce ve Neale, 2006: 3).

Yapılandırılmış, yarı yapılandırışmış ve yapılandırılmamış olmak üzere üç çeşit mülakat tekniği vardır. Bu çalışmanın pilot çalışma kısmında yapılandırılmamış, ana çalışma kısmında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Yapılandırılmamış görüşmeler, henüz çalışmanın başında çalışma sorunuyla ilgili önemli değişkenlerin belirlenmesi aşamasında faydalı bir yöntem olarak görülmektedir (Karasar, 2009: 168). Ana çalışmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği katılımcıların algılarını, düşünce ve davranışlarını derin bir şekilde anlamaya olanak sağladığı için araştırmacılar tarafından sık sık tercih edilmektedir. Bu tekniğin temel amacı katılımcılardan elde edilen bilgilerdeki farklılıkları, benzerlikleri ve paralellikleri ortaya koymaktır (Mil, 2007: 8-9). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmayı yapan kişi görüşme esnasında sormayı planladığı soruları önceden hazırlamaktadır. Ancak görüşmenin gidişatına göre ana konudan sapmadan önceden hazırlanan sorulara ek olarak bazı sorular da sorulabilmektedir. Bu yolla katılımcıdan daha detaylı cevaplar alınabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 1999: 283).

3.3.1. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmada tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örneklemeye başvurulmuştur. Amaçlı örneklem, araştırmacının yürüttüğü araştırmanın amacı ve konusuyla uyuşan doğru örneklere en hızlı ve en kolay şekilde ulaşılmasıdır (Başaran, 2017: 490). Bu araştırmaya dahil edilen örneklemler salgın sürecinde Efes Antik Kentine tur yapmış olma kriterine göre seçilmiştir.

Araştırmanın ilerleyen aşamalarında kartopu örneklemi de kullanılmıştır. Kartopu örnekleminde araştırmacı evren içerisinden araştırmanın amacına uygun bir örneklem grubuna ulaşır, devamında ise bu örneklem grubuyla gerçekleştirdiği çalışmalar sonucunda katılımcıların tavsiyeleri üzerine araştırmacı araştırma amaca uygun olan diğer kişilere ulaşır (Kozak, 2018: 108). Görüşmeler esnasında kimi katılımcılar bu çalışmaya uygun olan salgın döneminde Efes Antik Kentine tur yapmış profesyonel turist rehberleri arkadaşları olduğunu söylemiş, buna istinaden araştırmacı önerilen turist rehberlerine ulaşıp araştırmaya uygun olup olmadığını teyit ettikten sonra uygun olan turist rehberlerini de çalışmaya dahil etmiştir.

3.3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın en büyük sınırlılığı, araştırmanın COVID-19 salgını sürecinde yapılmasının getirdiği birtakım kısıtlardır. Söz konusu salgın görüşmelerin yüz yüze yapılmasına engel olmuştur. Araştırmacı tekniğe uygun olarak, görüşme yapmak üzere 2 gün Efes Antik Kentine gitmiş, bu 2 günlük süreçte yalnızca 1 katılımcıyla yüz yüze görüşme sağlayabilmiştir. Gerek salgından dolayı antik kentte ziyaretçilerin az olması gerek salgından korunma yöntemleri gerekse profesyonel turist rehberlerinin zamanının kısıtlı olmasından dolayı görüşmelerin online ve görüntülü olarak yapılması kararlaştırılmıştır. Bu anlamda yalnızca 1 görüşme yüz yüze gerçekleştirilmiş, 14 görüşme ise zoom programı aracılığıyla görüntülü olarak bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir.

3.3.3. Veri Toplama Süreci

Çalışmada önceden belirlenen kriterlere uygun, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının verdiği Profesyonel Turist Rehberliği ruhsatnamesine ve rehberler odası tarafından verilen çalışma kartına sahip olan ve pandemi döneminde en az bir kere Efes Antik Kentine tur düzenleyen turist rehberleriyle görüşmeler sağlanmış ve bu görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular detaylıca incelenmiştir.

Çalışmanın uygulama kısmında ilk olarak literatür taraması sonucu araştırmacının kendisi tarafından oluşturulmuş yapılandırılmamış görüşme formunda yer alan soruları test etmek amacıyla 6 profesyonel turist rehberiyle görüşme gerçekleştirilmiş, bu görüşmeler sonucunda araştırmaya katkı sağlamayan ve araştırmanın amacına uygun olmayan sorular çıkarılmıştır. Genel anlamda pilot görüşmeler sonucunda araştırmanın seyrini değiştirme potansiyeli olan bir sonuca ulaşılmamıştır.

Çalışmanın devamına yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu 5 bölüm, 17 sorudan oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik özelliklerini tespit etmeye yarayan sorular yer almaktadır. Soru forumunun 2. Bölümü ise TUREB'in salgın ile ilgili yayınladığı genelge ile ilgilidir. Bu bölümde 3 soru yer almaktadır. 3. Bölüm ise salgın sürecinde kültür turlarına çıkan turistler ve kültür turları ile ilgilidir. Bu bölüm 5 sorudan oluşmaktadır. İçerisinde 5 soru bulunan 4. Bölüm ise turist rehberliği mesleği ile ilgilidir. Araştırmanın son bölümü olan 5. Bölümde 4 soru yer almaktadır ve bu bölüm salgın döneminde turist rehberlerinin karşılaştığı sıkıntılarla ilgilidir. Görüşme süreleri katılımcıların konu hakkındaki bilgisi ve ilgisine bağlı olarak 8-39 dakika arasında değişiklik göstermiştir.

Verilerin ilk olarak Efes Antik Kentine tura gelen profesyonel turist rehberlerinden yüz yüze görüşme sonucu toplanması planlanmıştır. Plan dahilinde Efes Antik Kendine gidilmiş gerek rehberlerin boş vaktinin kısıtlı olması gerek covid-19 salgınının getirdiği olumsuz durumlardan gerekse antik kentin yoğun olmamasından dolayı görüşmelerin zoom üzerinden görüntülü olarak toplanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna istinaden yalnızca 1 katılımcı ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiş, 14 katılımcı ile zoom üzerinden görüşme sağlanmıştır.

Görüşme daveti öncesi söz konusu 14 katılımcının salgın sürecinde Efes Antik Kentine tur yaptıklarının teyidi alınmıştır.

Nitel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilen araştırmalarda veri toplama işlemine verilerin belirli bir seviyeye kadar ulaştığı ve birbirini tekrar etmeye başladığı aşamada veri toplama işlemi sonlandırılabilir (Creswell, 2003: 148). Görüşme yönteminde yüksek lisans tezleri için 12-15 görüşmenin gerçekleştirilmesi yeterli kabul edilmektedir (Kozak: 2018: 114).

Katılımcılarla görüşme randevuları 1-10 Haziran 2021 tarihleri arasında alınmıştır. 14 katılımcı ile randevu alındığı halde yalnızca 8 katılımcı belirlenen tarihlerde görüşmeye katılmış, 6 katılımcı ise çeşitli nedenlerden dolayı görüşmeye katılmamıştır. Söz konusu 6 katılımcının yerine başka 6 katılımcıyla görüşme sağlanmıştır. Görüşmeler 15 Haziran - 10 Temmuz 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin en kısası 8 dakika en uzunu ise 39 dakika sürmüştür. Ayrıca araştırmacı araştırma boyunca etkileşim sürecini olabildiğince uzun tutmaya çalışmış; bulgu ve sonuçları görüşme sonrasında katılımcılara sunarak teyit ettirmiştir. Benzer alanda çalışan 1 araştırmacı ve 2 profesyonel turist rehberiyle sonuçlar üzerinde tartışılmıştır. Görüşmemeye başlamadan önce katılımcıların hepsinden ses kayıt onayı alınmış, kişisel verilerinin ve yanıtlarının mutlak surette korunacağı, yalnızca bilimsel amaçlı kullanılacağı belirtilmiştir. Katılımcılara görüşme kaydı başlamadan araştırmacı kendini tanıtmış, araştırmanın amaçları ve içeriği hakkında detaylıca bilgiler verilmiştir. Görüşmede katılımcılara açık uçlu sorular yöneltilmiş ve görüşme boyunca katılımcılar hiçbir şekilde manipüle edilmemiş, verilen yanıtlar hakkında olumlu veya olumsuz yorum yapılmamıştır. Böylece görüşmeler planlandığı gibi sağlıklı bir şekilde tamamlanmıştır.

Veri toplamada kullanılan yarı yapılandırılmış soru formunda yer alan sorular şunlardır:

1. Tur başlangıcında ve tur sürecinde salgının bulaşma yolları ve korunma önlemleri hakkında turistlere bilgilendirme yapıyor musunuz? Evet ise ne tür bilgiler veriyor ve bunları nasıl denetliyorsunuz?

2. TUREB'in COVID-19 kapsamında turist rehberleri ile ilgili yayınladığı genelgede yer alan turlarda alınması gereken önlemler sizce yeterli mi? Uygulanabilir mi?

3. TUREB tarafından profesyonel turist rehberlerine salgın ve hijyen konusunda sağlanan online eğitimlere katıldınız mı? Evet ise eğitimi nasıl değerlendirirsiniz?

4. Çıktığınız turlarda turistlerin ve kendi güvenliğiniz için bireysel olarak ne gibi önlemler alıyorsunuz?

5. Turda ısrarla kurallara uymayan turistler için ne gibi uygulamalarda bulunuyorsunuz?

6. Tur esnasında turist grubundan birinin COVID-19 semptomlarını göstermesi durumunda neler yapıyorsunuz?

7. Size göre salgın tamamen ortadan kalktıktan sonra potansiyel kültür turistlerinin tatil ve seyahat tercihlerinde nasıl değişiklikler olabilir?

8. Salgın tura katılan turistlerin genel davranışında ne gibi değişikliklere neden oldu?

9. COVID-19 salgınının profesyonel turist rehberlerine olan etkisini genel olarak değerlendirir misiniz?

10. Salgından dolayı mesleğinizi değiştirmeyi düşünüyor musunuz?

11. Salgın sürecinde tura çıkmak işinizi istediğiniz gibi yapmanıza engel oluyor mu?

12. Salgın ortadan kalktıktan sonra turist rehberliği mesleğinde ne gibi değişiklikler olacağını düşünüyorsunuz?

13. Salgının kültür turlarına olan genel etkisini değerlendirir misiniz?

14. Salgının kültür turları üzerindeki etkilerinin ne kadar süreceğini öngörüyorsunuz?

15. Salgından dolayı ekonomik olarak ortalama ne kadar kayıp yaşadınız?

16. Salgın sürecinde turist rehberleri için herhangi bir ekonomik destek sağlandı mı? Sağlandıysa bu destekten faydalandınız mı?

17. Yeniden turizm sektöründe bu denli büyük bir kriz meydana gelmesi durumunda ortaya çıkabilecek olumsuzluklar karşısında ilgili kuruluşlara turist rehberleri için ne gibi önlemler alınmasını tavsiye edersiniz?

3.3.4. Verilerin Analizi

Veri analizinin ilk aşamasında yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle 15 katılımcıdan alınan ses kayıtları bilgisayar ortamında harfiyen yazıya dökülmüştür. Yazıya dökülen tüm kayıtlar sağlıklı analiz yapabilmek için tek bir dosyada derlenmiştir. Elde edilen bu yazılı metinler (ham veri) tez yazım kılavuzunda tavsiye edilen sayfa düzeninde toplam 115 sayfa 31.700 sözcükten oluşmaktadır. Katılımcılara ait görüşmeler, görüşmelerin gerçekleştirildiği sıraya göre K1, K2, K3…K15 olarak isimlendirilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle elde edilen verilere hem içerik analizi hem de betimsel analiz uygulanmıştır. İçerik analizi niteliksel tasarım çeşitlerinden biridir (Erdoğan, 2012: 117). İçerik analizi görüşme yöntemiyle toplanan verilerden araştırmanın amacı doğrultusunda katılımcıların verdikleri cevaplarda gizli kalmış veya bu cevaplarda asıl anlatılmak istenen düşünceleri ortaya çıkaran, söz konusu düşünceleri belirli bir yöntemle sınıflara veya kategorilere ayırmaya olanak veren veri analiz yöntemidir (Doğan ve Tok, 2018: 99). Betimsel analiz ise görüşme yöntemiyle elde edilen verilerin yorumladıktan ve düzenledikten sonra çalışmada kullanılmaya hazır hale getirilmesidir. (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 224). Söz konusu yöntemle toplanan veriler önceden oluşturulmuş belirli sınıflar içerisine ayrılarak bir araya getirilmekte ve sonrasında özetleme yapılarak yorumlanmaktadır (Karataş, 2015: 73). Toplanan veriler hem içerik analizine hem de betimsel analize uygun şekilde analiz edilmiştir.

3.3.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırma sonuçlarının inandırıcılığı ve doğruluğu bilimsel çalışmaların ön önemli kriterlerinden biridir. Bir genellemede bulunmanın oldukça zor olduğu nitel araştırma yöntemlerinde geçerlik ve güvenirlik ölçümlerinin tam anlamıyla uygulanmasının mümkün olmadığı bilinmektedir (Şener ve diğerleri, 2017: 8). Nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmalarda geçerlilik, araştırmanın doğruluğunu ve tarafsızlığını belirleyen araçları ifade etmektedir. Güvenirlik ise elde edilen sonuçların tekrar etmesi kriterine dayanmaktadır.

Nitel yöntemle gerçekleştirilen araştırmalarda geçerlik ve güvenirliği sağlamanın birtakım yolları mevcuttur. Araştırmacının veri çeşitlendirme tekniklerini kullanması, elde edilen bulgu ve sonuçların üzerinde katılımcılarla uzlaşılması, benzer alanlarda çalışan araştırmacılar ile sonuçlar hakkında tartışmak veya sonuçları meslektaş onayına sunmak geçerlik ve güvenirliği sağlamak için başvurulacak yöntemlerdendir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 298). Geçerlik ve güvenirliği sağlamanın diğer yolları ise araştırmanın nerede, kaç katılımcıyla, kaç soruyla, kiminle ve ne zaman gerçekleştirildiğidir (Kozak, 2018: 137). Araştırmada veriler kendini tekrar etmeye başladığı için 15 katılımcı yeterli görülmüştür.

3.4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırmadan elde edilen verilerin içerik analizi ve betimsel analiz yöntemleriyle analiz edilmesinden sonra ortaya çıkan bulgular yer almaktadır. Aşağıda yer alan tablolarda yer alan tik simgesi katılımcıların o konuda görüş belirttiğini ifade etmektedir. Tabloların boş olan yerlerinde katılımcılar görüş belirtmemiştir.

3.4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 25'te araştırmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri verilmiştir.

Tablo 25. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Medeni Durum	Tecrübe	COVID-19'a yakalandınız mı?	Aşı oldunuz mu?	Kaç doz aşı oldunuz?
K1	49	Kadın	Lise	Evli	30 yıl	Hayır	Evet	2 Doz
K2	24	Erkek	Yüksek Lisans	Bekar	3 yıl	Hayır	Evet	2 Doz
K3	25	Erkek	Lisans	Bekar	2 yıl	Evet	Evet	1 Doz
K4	50	Kadın	Lisans	Bekar	25 yıl	Hayır	Evet	1 Doz
K5	28	Kadın	Lisans	Bekar	2,5 Yıl	Hayır	Evet	2 Doz
K6	35	Kadın	Yüksek Lisans	Bekar	12 Yıl	Hayır	Evet	2 Doz
K7	49	Erkek	Lisans	Bekar	25 Yıl	Hayır	Evet	2 Doz
K8	36	Kadın	Lisans	Evli	15 Yıl	Hayır	Evet	2 Doz
K9	27	Erkek	Yüksek Lisans	Bekar	5 Yıl	Hayır	Evet	1 Doz
K10	24	Kadın	Yüksek Lisans	Bekar	3 Yıl	Hayır	Evet	1 Doz
K11	36	Kadın	Ön Lisans	Evli	13 Yıl	Hayır	Evet	2 Doz
K12	29	Kadın	Yüksek Lisans	Bekar	1 Yıl	Hayır	Evet	2 Doz
K13	44	Kadın	Lisans	Evli	23 Yıl	Hayır	Evet	2 Doz
K14	42	Erkek	Lisans	Evli	17 Yıl	Hayır	Evet	2 Doz
K15	26	Erkek	Yüksek Lisans	Bekar	2 Yıl	Hayır	Evet	2 Doz

Çalışmaya katılan 15 profesyonel turist rehberinin demografik özellikleri incelendiğinde, en genç katılımcı 24 yaşındayken en büyük rehberin yaşı 50'dir. Ayrıca 15 rehberin ortalama yaşı 34,7 çıkmaktadır. Çalışmaya katılan rehberlerin cinsiyete göre dağılımlarına bakıldığında katılımcıların 9'unu kadınlar, 6'sını erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların eğitim durumu 1 katılımcı lise, 1 katılımcı ön lisans, 6 katılımcı yüksek lisans, 7 katılımcı ise lisans derecesine sahiptir. Bu anlamda katılımcıları 4 farklı eğitim durumuna sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların 10'u bekarken, 5'i evlidir. Katılımcıların profesyonel rehberlik tecrübelerine bakıldığında en tecrübeli rehberin 30 yıllık, en az tecrübeli rehberin ise 1 yıllık deneyime sahip olduğu görülmektedir. Katılımcılardan yalnızca 1 tanesi COVID-19 salgınına yakalandığını doğrulamıştır. Büyük çoğunluk olan14 katılımcı ise COVID-19 salgınından korunmayı başardığını belirtmiştir. Katılımcıların aşı durumu incelendiğinde tüm katılımcıların aşı yaptırdığı görülmektedir. Bu bağlamda 11 katılımcı 2. Doz aşılarını yaptırdıklarını ifade ederken 4 katılımcı ise 2. Doz aşı randevu gününü beklediğini belirtmiştir.

3.4.2. Tur Başlangıcında ve Tur Sürecinde Rehberlerin Turistlere Salgının Bulaşma Yolları ve Korunma Yöntemleri Hakkında Verdiği Bilgiler

Katılımcılara profesyonel turist rehberlerinin turistlere salgının bulaşma yolları ve korunma yöntemleri hakkında verdiği bilgileri belirleme amaçlı sorulan soruya verilen yanıtta öne çıkan cevaplar Tablo 26'da verilmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu (14) salgının bulaşma yolları ve korunma önlemleri hakkında turistlere bilgiler verdiğini belirtirken 1 katılımcı buna gerek olmadığını belirtmiştir. Bilgilendirme yaptığını beyan eden 14 katılımcıdan 13'ü turistlere salgının bulaşma yolları ve korunma önlemleri hakkında *maske, mesafe ve temizlik* bilgisi verirken 1 katılımcı yalnızca *güncel uygulanan kurallar* hakkında bilgi verdiğini belirtmiştir. 9 katılımcı kurallar hakkında sık sık turistleri uyardığını, 6 katılımcı ise bir kere uyardığını sonrasında önemsemediğini belirtmiştir.

Tablo 26. Rehberlerin Turistlere Salgından Korunma Yöntemleri Hakkında Verdiği Bilgiler

	Yapıyorum	Yapmıyorum	Korunma Yöntemleri Hakkında Genel Bilgilendirme	Hatırlatma
K1	✓		✓	✓
K2	✓		✓	✓
K3	✓		✓	✓
K4	✓		✓	✓
K5	✓		✓	
K6	✓		✓	✓
K7	✓		✓	
K8	✓		✓	✓
K9	✓		✓	
K10	✓		✓	
K11	✓		✓	✓
K12		✓		
K13	✓		✓	✓
K14	✓			
K15	✓		✓	✓

Katılımcıların turistlere salgından korunma yöntemleri hakkında ne tür bilgiler veriyorsunuz sorusuna verdikleri cevaplarda üstünde en çok durulan nokta *Maske, Mesafe ve Hijyen* olmuştur. Bu konuda katılımcılar görüşlerini şöyle ifade etmektedirler;

> *Pandemi sürecinden bahsediyorum hani biraz. Zorluklarını zaten herkes biliyor az çok. Sağlıklı bir gezi olması için uymamız gereken kuralları ve pandemi süreci içerisinde, özellikle işte tur sırasında ne kadar hizmet verebileceğiz onlardan bahsediyorum. İşte servis olsun, dezenfektan kullanımı vs. bunları tekrar hatırlatıyorum muhakkak. Nasıl denetliyorum… arada sırada kalkıp bakıyorum otobüsün içinde, kesinlikle turlarda araç içerisinde maske çıkartmak kesinlikle yasak benim turumda. Onun dışında, ona çok dikkat ediyorum. Bir de muhakkak söylüyorum, mesela iki kapıda da dezenfektan oluyor, onları araca binerken kullanmalarını istiyorum. Bir de yaptığım şey şu; her araca bindiğimizde toplandığımızda dezenfektan ya da kolonya muhakkak bir kez ikram ediyorum.*
>
> K6

> *Daha tura başlamadan ya da tur kaydını alırken misafirlere bilgilendirme yapıyoruz. Hani maskelerine dikkat etmeleri, sosyal mesafelerini korumalarını ondan sonra sürekli el temizliklerine dikkat etmelerini*

söylüyoruz. Hani bu şekilde, araçlarda el dezenfektanı kolonya gibi ondan sonra steril ürünler bulunuyor. Onların bilgisini veriyoruz.

K10

Şöyle yapıyoruz; genel itibariyle zaten halkın ve tura katılan insanların korunma yöntemleri ile alakalı bilgisi olduğu için çok fazla detay girmiyoruz ama gereken hususlar hakkında tabi ki bilgi veriyoruz. Tur boyunca mesela maskeyi çıkarmaları yasak. Yani onun haricinde araçlarımızda dezenfektan bulundurtuyoruz, acentalara bu konu hakkında bilgi veriyoruz çünkü bu yine dezenfektan konusu sık sık kolonya dağıtımı konusu önemli bir husus bununla alakalı. Onun haricinde gittiğimiz noktalarda dikkat etmeleri gereken hususlardan bahsediyoruz, maske konusuna yine özen göstermelerini söylüyoruz. Onun haricinde temizlik konusundan bahsediyoruz.

K15

Bir katılımcı ise turistlere ne tur başlangıcında ne de tur esansınsa salgının bulaşma yolları ve korunma yöntemleri hakkında hiçbir bilgilendirme yapmadığını belirtmiştir. Bunun sebebi olarak da tura katılan tüm turistlerin PCR testine tabii tutulduğunu, aşılı olduklarını ve tur personelinin de aşılı olduğunu bu yüzden de ekstra korunma önlemlerine gerek olmadığını belirtmiştir.

Açıkçası yapmıyorum. Çünkü şu anda ben yabancılarla birlikte Araplarla birlikte çalışıyorum ve Araplar yani Bahreynli bir grupla çalışıyorum. Her hafta Bahreynli geliyor ve onlar buraya gelirken PCR testlerini zaten yaptırmış oluyorlar ve aynı zamanda bu insanlar aşılarını da yaptırmış durumda. Ben de aşı oldum hani şoför de aşılı olduğu için hani zaten gereken esas önlem alınmış oluyor bu yüzden ekstra bir uyarıda bulunmuyorum çünkü zaten araçlarda olduğumuz için yani orada zaten kendinizi korumalıyız yani ben şöyle yapmayın böyle yaklaşmayın demenin bir mantığını görmediğim için tamam diyorum. Hani konuşuyorum maskemi çıkarmak zorundayım çünkü hani yabancı dilde konuştuğum için kelimelerimin ağzımdan tam böyle çıkıp anlaşılır olması gerekiyor çünkü biraz aksan farkı var vs. vs. O yüzden açıkçası ben tamamen aşıya güveniyorum ve herhangi bir denetleme ve uyarı yapmıyorum.

K12

Tur sürecinde sık sık korunma yöntemleri hakkında hatırlatma ve denetleme yapan katılımcılar hem salgın süreci ile ilgili hem de ana ve mekâna göre değişiklik gösteren kurallar hakkında turistlere şu şekilde uyarılar yapmaktadır;

Öncelikle neredeyse tüm hepsi olmasa da turizm çalışanlarının aşılı olduğundan bahsediyorum. Ardından işte grup halinde kalmamızı çünkü diğer insanların aşılı olup olmayacağını bilmediğimiz için bir yerlere girip

çıkarken dikkatli olmalarını, dezenfektan kullanmalarını defalarca zaten tur sürecinde de hatırlatıyorum.

K2

Rasyonel, insanları çok sıkmadan hani böyle bir şeye kalkıştık, özel bir dönem, geçecek elbette geçecek, lütfen hani önlemimizi alalım, maske konusunda çok uyardım gruptaki insanları çok uyardım.

K4

Özellikle bu aşılanmadan sonraki süreçte takmak istemeyen oluyor. Onlara hani bunun olmazsa olmaz olduğunu, kendilerini koruması için gerekli olduğunu anlatıyoruz işte. Şimdi varyantlar falan diye tek tek anlatıyoruz. Elbette ki fotoğraf çektirirken çıkartıyorlar, fotoğraf çektirirken çıkartın ama saniyelik olsun gibi uyarılar ya da tek tek, tekli fotoğraflarınızda yapın çoklu fotoğraflarınızda yapmayın diye böyle hani yan yanayken diye güzellikle uyarıyorum ve araçta çıkarmamak çok önemli benim için aslına bakarsan, açık alanda değil de.

K11

Katılımcıların "çıktığınız turlarda salgının bulaşma yolları ve korunma yöntemleri hakkında turistlere bilgilendirmeler yapıyor musunuz? Evet ise ne tür bilgiler veriyorsunuz?" sorusuna verdikleri yanıtlardan profesyonel turist rehberlerin genelinin salgın sürecinde sağduyulu ve tedbirli oldukları hem kendi sağlıkları konusunda hem de turistlerin sağlıkları konusunda hassas oldukları görülmektedir.

3.4.3. TUREB'in Yayınladığı Genelgede Yer Alan Turlarda Alınması Gereken Önlemlerin Yeterliliği ve Uygulanabilirliği

Katılımcılara TUREB tarafından yayınlanan genelgedeki turlarda alınması gereken önlemlerin yeterliliği ve uygulanabilirliğini belirlemek amacıyla sorulan soruya verilen yanıtlar *yeterli, yeterliliği tartışılabilir, uygulanabilir, uygulanabilirliği tartışılabilir ve genelgeyi okumadım* etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Verilen yanıtların dağılımı Tablo 27'de verilmiştir.

Verilen yanıtlar incelendiğinde katılımcıların genelde hakkındaki görüşlerinin dağınık olduğu görülmektedir. Bu bağlamda olumlu ve olumsuz görüşler neredeyse yarı yarıyadır.

Tablo 27. TUREB Genelgesindeki Turlarda Alınması Gereken Önlemlerin Yeterliliği ve Uygulanabilirliği

	Yeterli	Yeterliliği Tartışılabilir	Uygulanabilir	Uygulanabilirliği Tartışılabilir	Genelgeyi Okumadım
K1				✓	
K2				✓	
K3	✓			✓	
K4	✓		✓		
K5		✓			
K6	✓		✓		
K7		✓	✓		
K8				✓	
K9	✓		✓		
K10	✓		✓		
K11		✓		✓	
K12	✓			✓	
K13	✓		✓		
K14					✓
K15		✓	✓		

Turlarda alınması gereken önlemlerin yeterliliği hakkında görüş belirten katılımcılar TUREB'in tavsiye ettiği, turlarda alınması gereken önlemlerin gayet yeterli olduğunu, herkes tarafından uyulması gereken kurallar olduğunu ve bu kuralların alanında uzman kişiler tarafından hazırlandığını belirtmektedir.

> *Bence şöyle tabi ki TUREB oturup da rehberler meslektaşlarımız hadi kararlar alalım demediler. Onlar da hekimlerden işte bu işin erbabı insanlardan akıl aldılar. Bence yeterliydi daha ne olsun. Bir otobüste bir yol yapıyoruz işte belli zamanlarda sevinip kâh açık kâh kapalı mekanlarda tur programını uyguluyoruz. Dolayısıyla bence yeterliydi*
>
> *K4*

> *Bence yeterli, uygulanabilir. TUREB'in yayınladığı genelde bence gayet, zaten sağlık bakanlığının da yayınladıklarıyla özdeş, paralel gitmekte. Olması gerektiği gibi düşünüyorum.*
>
> *K13*

Bazı katılımcılar da turlarda alınması gereken önlemlerin yeterliliğinin tartışmaya açık olduğunu belirtmiştir.

> *Yeterli mi yetersiz mi o biraz tartışılır ama dediğim gibi yani yapılabilecek başka bir şey olabilir mi, çok da emin değilim yani açıkçası.*
>
> K5

Yeterli mi yetersiz mi tartışılabilir. Yani herkesin fikri farklı olabilir ama bence uygulanması gereken konular."

K7

Yanlış hatırlamıyorsam önlemlerle alakalı birkaç eksiklik var ama bunları da yine rehberler inisiyatif alarak kendilerinin uygulaması gerekiyor diyerek, hani eksik diyerek, hani eksiklik var.

K15

Söz konusu önlemlerin uygulanabilir olduğunu düşünen bazı katılımcılar bu önlemlere turlarda yine de hem rehberler tarafından hem de turistler tarafından tam olarak dikkat edilmediğini belirtmiştir. Bu konuda görüş birliği vardır. Buna ilişkin verilen kimi cevaplar şöyledir;

Uygulanabilirliği çok mümkündü yani hani çok şey istemedi TUREB bizden.

K4

Yani kurallar aslında uygulanabilir ama biz uygulama konusunu ne kadar şeyiz uygulayabiliyoruz açıkçası o tartışılır. Ben çok üzerinde durulmadığını düşünüyorum.

K13

Ya şöyle söyleyeyim; uygulanabilir. Yeterlilik bakımından da yeterli diye düşünüyorum ama hani turlarda ne kadar uyguluyoruz orası biraz meçhul.

K10

Söz konusu önlemlerin olağanüstü durumlarda, sıcak havalarda uygulanmasının mümkün olmadığını ve hatta bunun turistlerin milliyetine göre ve grubun yapısına göre değişiklik gösterdiğini belirtmişlerdir.

Yeterli mi? Evet. Ama uygulanabilir mi? Şüpheliyim, çünkü geçtiğimiz sanırım mayıs ya da haziran ayında yayımlandı yani 2020'nin haziran ayında yayımlanmıştı sanırım o genelge. Genelgede gerçekten uygulanması mümkün olmayan şeyler de var. Çok da hatırlamıyorum üzerinden bir yıl geçti ama şöyle bir durumu hatırlıyorum yani bana çok komik gelmişti; tur boyunca kalabalık otobüste 45 kişilik otobüste, 46 kişilik otobüste klimanın açılmaması ve camların açılması, ya bu mümkün değil yani.

K3

Birçoğu uygulanabilir ama uygulanabilir olanlar da var tabi ki. Yani grubunuzun yapısına göre müdahale edemediğimiz yerler oluyor. Ne

kadar söyleseniz de o maskeler araçta bir şekilde çıkabiliyor mesela. Ya da böyle mutlaka maskeniz takılı olsun diyorsunuz. Siz anlatım yaparken maskeler takılı sonra hocam bir şey sorabilir miyim diyor, tabii buyurun diyorsun sonra maskeyi indirip konuşuyorlar.

K8

TUREB'in yayınladığı genelgede yer alan turlarda uyulması gereken kurallar hakkında yapılan bazı ilginç cevaplar aşağıda verilmiştir. Bu cevaplara göre bir katılımcı rehberlik mesleğinin ve kültür turistlerinin kolaylıkla bir kalıba giremeyeceğini, bunların son derece esnek olduğunu ve düşme, yaralanma gibi olağanüstü durumlarda salgın ile ilgili tüm kuralların göz ardı edilebileceğini savunmuştur. Bir diğer katılımcı ise bu genelgenin pandeminin başında yayınlandığını dolayısıyla bu önlemlerin eskidiğini ve revize edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yine aynı katılımcı aşının önemine dikkat çekerek tura katılan yerli ve yabancı turistlere aşı zorunluluğu getirilmesi gerektiği hakkında görüş belirtmiştir.

Daha çok aslında ana ve güne göre değişiyor. Çünkü rehberlik ve yolculuk böyle kalıplara girebilecek bir yapı değil. Çünkü burası bir fabrika değil ve bir makinanın önünde durup bir düğmeye basmıyorsun, orada bunu uygulamak çok daha kolay. Flexible olduğun, interaktif olduğun; işte biri düşebiliyor, bayılabiliyor, biri fenalık geçirebiliyor. Bu durumlarda sen kuralları çiğnemek zorunda kalıyorsun. O insana yaklaşıyorsun, nefes alması için maskesini çıkarıyorsun, kendin için de aynı şey geçerli, düşebiliyorsun gibi gibi.

K1

Yani bir noktaya kadar elimizden gelen her şeyi yapmamız gerekiyor ama bunu unutmamamız gerekiyor, insanlar neticede tatile geliyor ve aslında çok da boğulmak istemiyorlar bu nedenle diğer ülkelere kıyasla Türkiye'nin pandemi politikaları biraz daha gevşek o yüzden yani çok da insanları boğarsan onlar da aslında kaçacaktır diye düşünüyorum. En iyi yapılması gereken şey aşı. Bunun dışında zaten bazı ülkeler maskeleri çıkarmaya bile başladı. Yani ilk aşamada yaptıkları bence doğruydu ama şu an tekrardan revize gerekiyor bu şeylere, genelgeye. Daha fazla misafir çekmek istiyorsak ülkemize benim görüşüm bu yönde.

K2

TUREB'in yayınladığı genelgede yer alan COVID-19 salgını sürecinde turlarda alınması gereken önlemlerin katılımcıların verdikleri cevaplardan yola çıkarak tartışmaya açık olduğu görülmektedir. Söz konusu tedbirlerin eskidiğini bu nedenle güncelleme yapılası gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca turlara yalnızca aşılı

turistlerin alınması gerektiği fikri de üstünde düşünülmesi gereken konu olarak kendini göstermektedir.

3.4.4. Profesyonel Turist Rehberlerine Salgın ve Hijyen Konusunda Verilen Online Eğitimin Değerlendirilmesi

TUREB tarafından profesyonel turist rehberlerine salgın ve hijyen konusunda sağlanan online eğitimin yeterliliğini belirlemek amacıyla sorulan soruya, eğitime katılan 10 katılımcıdan 9'u sağlanan eğitimi yeterli bulmuştur. 1 katılımcı ise bu eğitimi *fena değil* olarak nitelemiştir. Eğitime çeşitli nedenlerle katılmayan 5 katılımcı normal olarak eğitimin yeterliliği hakkında bir yorum yapmamıştır. Bu konuya ilişkin katılımcıların verdiği cevaplar Tablo 28'de verilmiştir.

Tablo 28. Profesyonel Turist Rehberlerine Salgın ve Hijyen Konusunda Verilen Online Eğitimin Değerlendirilmesi

	Katıldım	Katılmadım	Yeterliydi
K1		✓	
K2		✓	
K3	✓		✓
K4	✓		✓
K5	✓		✓
K6	✓		✓
K7	✓		
K8	✓		✓
K9	✓		✓
K10		✓	
K11	✓		✓
K12	✓		✓
K13		✓	
K14		✓	
K15	✓		✓

TUREB tarafından salgın ve hijyen konusunda profesyonel turist rehberlerine verilen eğitimi katılımcılardan 9'u yeterli bulmuştur. Katılımcılar, salgının başındaki bilgi kirliliğini ortadan kaldırdığını ve ekstradan bazı bilgiler edindiğini vurgulamıştır. Konuya ilişkin verilen cevaplardan bazıları şöyledir;

> *Bence yeterli. Yani misafirlere neler yapmamız gerektiği konusunda, kendimiz için neler yapmamız gerektiği konusunda,*

salgının nasıl başladığı ya da pandeminin ne olduğu konusunda bizim için yeterli bilgiyi vermişti. Ben gayet iyi buldum, yani yeterli buldum.

K3

Evet katıldım. Evet katıldım. İlk günlerde tabii ki yeterliydi yani o ilk dönemde kulaktan dolma ya da sosyal medyada duyduğumuz bilgilerden ziyade bizim mesleğimizin bağlı olduğu örgütün bu şekilde bir çalışma yapmasını ben çok taktir ettim açıkçası.

K8

Katıldım. Yeterli olduğunu da düşünüyorum ya başka TUREB ne yapabilir ki. Çok da güzel hani. Ben içeriğini beğendim. Bu konuda uzman bir kişiyle zaten çekimler yapılmış diye biliyorum bir doktor ile hekim ile. Ben yeterli olduğunu düşünüyorum. Her rehberin de izlemesi gerek yani. Ben çok bir beklentiyle açmadım yani bildiğimiz şeylerdir diye düşündüm ama hani en azından bir hani rehberin genel kültürü açısından işte pandemi nedir epidemi nedir bunları arasındaki farklar nelerdir gibi farklı şeyler de öğrenmedim değil yani. O yüzden katkısı olduğunu söyleyebilirim.

K9

Eğitime katıldık. Yani yeterliydi tabi ki. Yani ilk başlarda bununla alakalı hiçbirimizin o kadar detaylı bilgisi yoktu, araştırmadan eğitimlere katılmadan öğrenemezdik. Bence gayet yeterli bir eğitimdi.

K15

Bir eğitime katılmama sebebini açıklamazken iki katılımcı teknik arızadan dolayı eğitime katılmadığını belirtmiştir.

Valla eğitime katılmadım. Ama şey, videolar yayınlamışlardı online videolar. Benim sistemimde açılmadığı için izleyemedim. Aslında izliyordum ama okundu olarak işaretleyemiyordum. Yani izlediğim görünmüyordu. O yüzden de izlememişim olarak görünüyor, onu öyle söyleyeyim.

K13

Bu eğitime ben katılmaya çalışmıştım. Yine dediğim gibi internetle ilgili sıkıntı yasadım. Bir de ben aktif çalışmaya devam ettiğim için çok böyle sıkı bir şekilde takip edemedim, çıkmak zorunda kaldım. Yani ilk 10 dakikasında vardım sonrasında çıkmak zorunda kaldım.

K10

Bir gerek duymadığı için eğitime katılmazken bir diğer katılımcı da TUREB'in eğitimine güvenmediği için bu eğitime katılmadığını belirtmiştir. Bir katılımcı ise eğitime katıldığını, eğitimin fena olmadığını belirtmiştir.

> *Açıkçası katılmadım çünkü zaten pandeminin başından beri insanlar bunları biliyor işin doğrusu. Açıkçası katılmadım ama şey, kendimin de bilgimden dolayı.*
>
> *K2*

> *Katılmadım, sebebini söyleyeyim mi? Yani TUREB'in pandeminin başından itibaren rehberlikte ve rehberlere destek bu çok enteresan sureci yönetmekle ilgili çok eksik bir politika yürüttüğünü düşündüğüm için onların yayınladığı videonun da bununla ilgili herhangi bir bilgilendirici, çığır açıcı ya da benim eksik bilgimi kapatıcı bir şey olacağını düşünmediğim için açıkçası izlemedim.*
>
> *K14*

Katılımcıların çoğunluğunun verdiği yanıtlardan yola çıkarak TUREB profesyonel turist rehberlerine salgın ve hijyen konusunda sağlanan online eğitimin yapılması gereken bir uygulama olduğu, bilgi kirliliğini ortadan kaldırdığı, salgın ve korunma önlemleri hakkında turist rehberlerinin bu eğitimle birlikte daha fazla bilgi sahibi olduğu düşünülmektedir.

3.4.5. Rehberlerin Çıktıkları Turlarda Aldığı Ekstra Önlemler

Katılımcıların çıktıkları turlarda hem kendi güvenlikleri hem de turistlerin güvenliği için aldığı ekstra önlemleri belirlemeye yönelik sorunun cevabında *maske, sosyal mesafe, hijyen, siperlik, grup halinde kalma ve destinasyonları kalabalık olmayan zamanlarda ziyaret etme* cevaplarının ön plana çıktığı görülmektedir. Tablo 29'da bu yanıtların dağılımları verilmiştir.

Katılımcıların hepsi çıktıkları turlarda maske takmaya ve taktırmaya dikkat etmektedir. 13 katılımcı sosyal mesafeyi gözetmekteyken 8 katılımcı da hijyenin önemini vurgulamaktadır. 4 katılımcı grubu kendi içinde, destinasyondaki diğer insanlardan izole tutmaya çalışmaktadır. 3 katılımcı ise grubunu ziyaret edilecek destinasyonların boş olduğunu düşündüğü vakitlerde oraya götürmektedir.

Tablo 29. Rehberlerin Çıktıkları Turlarda Aldığı Ekstra Önlemler

	Maske	Sosyal Mesafe	Hijyen	Grup Halinde Kalma	Destinasyonları kalabalık olmayan vakitlerde ziyaret
K1	✓	✓			
K2	✓	✓	✓		
K3	✓	✓			
K4	✓	✓	✓	✓	✓
K5	✓	✓			
K6	✓	✓	✓		
K7	✓		✓		
K8	✓	✓		✓	
K9	✓		✓		
K10	✓	✓		✓	✓
K11	✓	✓	✓		
K12	✓				
K13	✓	✓	✓		
K14	✓	✓	✓		
K15	✓	✓		✓	✓

Katılımcıların tamamı hem kendilerinin hem de turistlerin tur esnasında salgından korunmak adına en büyük önlem olarak gördükleri maskeyi kullandığını belirtmiştir. Diğer korunma önlemleri olan sosyal mesafe ve hijyen konularına da katılımcıların büyük çoğunluğu dikkat etmektedir. İki katılımcı salgından korunma yönteminde ekstradan güvenlik amaçlı siperlik kullandıklarını belirtmiştir. Maske, mesafe ve hijyen önlemleri hakkında bazı katılımcıların cevapları aşağıda verilmiştir.

> *Ya öncelikle kesinlikle araçta maske olup olmamasına karşı kendim bir maske getiriyorum. Zaten kendim ufak bu ufak şeylerden kolonyalardan. Onları teklif ediyorum eğer yoksa diye insanlara.*
>
> *K2*

> *Özellikle ben araca girerken ateş ölçümlerini yaptırıyoruz. Hani acente tarafından, acenteyle zaten bunları birbirimize hatırlatıyoruz. Maske kesinlikle dağıtılıyor. Bu süreç içerisinde ben çıktığım hiçbir turdan ki buna acentalar dikkat ediyor, hani birbirimizle yine teyitleşiyoruz. Mesela açık ikram yapılmadı, işte kapalı ikramlar yapıldı. Onun dışında dediğim gibi dezenfektan kullanımı muhakkak oluyor. Bu tarz önlemler yani maske kullanımı, kesinlikle araçta maske çıkarılmamasına dikkat ediyoruz ve*

daha sık mola vererek aracın biraz daha havalandırmaya çalışıyoruz ve mesafeyi korumaya çalışıyoruz.

K6

En önemlisi özellikle tur sırasında tabii ki maskeler konusunda uyarıyoruz ama ören yerlerinin girişlerinde mümkün olduğunca kalabalığa karışmadan ya da kendi grubumuz büyükse kırk kişiyse atıyorum, o kırk kişilik grubun kendi içerisinde kalmasını özellikle tembih ediyoruz. Farklı gruplar gördüğümüzde de grubu daha sakin alanlara çekmek için anlatımı hızlandırıyoruz, hızlı bir şekilde ilerliyoruz ya da yavaşlıyoruz diğer grupların geçmesini sağlıyoruz.

K8

Yani bir kere bu maske mesafe olayı artık slogan oldu ama onun önemine inanıyorum. Bir de eğer bunun ekonomik altyapısını kaldırabiliyorsa turist sayısının çok daha fazla yani onlara daha fazla sosyal mesafe verecek araç temin etmeye çalışıyoruz. Aracın girişinde işte sürekli bir sanitizer gibi dezenfektan bulundurmaya çalışıyoruz, bulunduruyoruz daha doğrusunu söyleyeyim ve maskelerin özellikle kapalı ortamda yani araç içinde hareket ederken çıkarmamaları konusunda uyarıyoruz.

K14

Katılımcıların verdiği cevaplarda dikkat çeken diğer noktalar ise hızlı anlatım, diğer gruplardan uzak durma ve destinasyonları kimsenin olmadığı zamanlarda ziyaret. Rehberler salgından dolayı normalde yaptıklarından daha hızlı anlatım yaptıklarını ve grubu sürekli diğer gruplarla temas etmemeleri konusunda uyardığını ve bunun için de programı değiştirip bir destinasyonu kimsenin olmadığını düşündükleri zamanda ziyaret etmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Ören yerlerinin girişlerinde mümkün olduğunca kalabalığa karışmadan ya da kendi grubumuz büyükse kırk kişiyse atıyorum, o kırk kişilik grubun kendi içerisinde kalmasını özellikle tembih ediyoruz. Farklı gruplar gördüğümüzde de grubu daha sakin alanlara çekmek için anlatımı hızlandırıyoruz, hızlı bir şekilde ilerliyoruz ya da yavaşlıyoruz diğer grupların geçmesini sağlıyoruz.

K8

Mesela anlatımlarımı daha çok baktığımız zaman otobüste yapmış oluyorum. İnsan yoğunluğunu fazla olduğu yerlerde farklı gruptaki insanlarla bir araya geleceğimiz ortamlarda, örnek veriyorum kapalı bir alan, müze olsun, hani orada çok uzun uzun anlatmıyorum, anlatmam gerekenleri anlatıyorum, diğerlerini daha böyle açık havada, daha az insanın olduğu ve kendi otobüsümüzde, sadece kendimizin olduğu

ortamlarda anlatıyorum. Bu şekilde dışarıdaki diğer insanlarla çok fazla temas etmemiş oluyorlar.

K10

Şunu yapmaya çalışıyorum; örneğin bugün İz Tuzu plajına gittim, İz tuzu plajı turumuz vardı. Biz erkenden yola çıktık otelimizden ve İz Tuz'una kimsenin olmadığı bir saatte gittik. Yani şunu yapmaya çalışıyorum; kalabalık olabilecek ortamları daha erken ya da daha geç saatlerde giderek oranın kalabalığının azalmış olacağı saatler şeklinde ben de grubumu oraya götürmeye çalışıyorum.

K15

Katılımcıların hepsi salgından korunma yöntemi olarak maskeyi en güçlü araç olarak görmektedir. Bu anlamda turist rehberleri çıktıkları turlarda özellikle araç içerisinde ve kapalı ortamlarda turistlerin maske takmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Sosyal mesafe ve hijyen de maskeden sonra en önemli korunma yöntemi olarak değerlendirilmektedir. 4 katılımcının salgın konusunda diğerlerine nazaran çok daha hassas olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu 4 katılımcı grubunun kendi içerisinde kalmasını sağlayarak bölgedeki diğer insanlarla teması en az seviyeye indirmeyi amaçlamaktadır. Yine benzer şekilde 3 katılımcı da ziyaret edilecek destinasyonun bol olduğu vakitleri tahmin ederek o vakitlerde söz konusu destinasyona ziyaretlerini gerçekleştirmektedir.

3.4.6. Turlarda Kurallara Uymayan Turistlere Uygulamalar

Profesyonel turist rehberlerinin, turlarda salgından korunma kurallarına uymayan turistlere ne tür uygulamalarda bulunduğunu tespit etmeye yönelik sorulan soruya katılımcıların verdikleri cevaplarda *uyarı, gruptan uzak tutmak ve tur iptali* kavramları öne çıkmaktadır. Söz konusu kavramların dağılımı Tablo 30'da verilmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu (14) kurallara uymayan turistleri uyardıklarını belirtmiştir. 3 katılımcı da kurallara uyulmamaya devam edilmesi durumunda gruptan ayırma ve tur iptali gibi uygulamalara başvurduğunu ifade etmiştir. 1 katılımcı ise hiçbir uyarıda ve uygulamada bulunmadığını belirtmiştir.

Tablo 30. Turlarda Kurallara Uymayan Turistlere Uygulamalar

	Uyarı	Gruptan uzak tutmak	Tur iptali
K1	✓		✓
K2	✓		
K3	✓		
K4	✓		
K5	✓	✓	✓
K6	✓		
K7	✓		
K8	✓		
K9	✓		
K10	✓		
K11	✓		
K12	-		
K13	✓	✓	
K14	✓		
K15	✓		

Rehberlerin büyük çoğunluğu çıktıkları turlarda COVID-19 tedbirlerine uymayan turistleri uyardıklarını ve bazıları ısrarla devam edilmesi halinde başka yollara başvurduğunu, bazıları ise bu konu hakkında fazla yapabilecekleri bir şey olmadığını ifade etmiştir.

Rehberlerden bazılarının tur esnasında kurallara uymayan turistler hakkında daha sert yaptırımlar uyguladıkları görülmüştür. Öncelikle uyarıyla başlayan süreç, sonraları gruptan ayırma, iletişimi azaltma, araçtan indirme ve turun komple iptali gibi uygulamalarla sonuçlanmaktadır. Buna ilişkin verilen kimi yanıtlar şöyledir;

> *Bu sosyal baskıyla oluyor. Çünkü çoğunluk kurallara uyuyor. Yani belki bir grupta belki on grupta bir kişi çıkabiliyor böyle bir şey. Çünkü sen küçük bir topluluksun. Bir otobüsün içerisinde maksimum 25 kişisin buna karşı durman çok zor çünkü diğer yolcular buna karşı çıkıyor. Zaten rehbere kadar kalmıyor bu iş. Direkt diğer yolcular hani sosyal baskıyla bunu hallediyorlar ve uyuyor. Bugüne kadar hayır uymayacağım diye direnen olmadı. Büyük ihtimalle orada arabadan indiririz.*
>
> *K1*

> *Yani bu gibi durumlarda tabii öncelikle bir uyarıyla başlıyorsun. Yani iki defa uyarırsın üçüncüye artık acentayla görüşme başlar ve hala ısrarla karşı çıkıyor, işte maske takmıyor ve gereksiz bir yakınlıkta, insanların rahatsız olacağı bir yakınlıkta temasta bulunuyorsa gerekirse araçtan uzaklaştırma da olabiliyor. Yani turu iptal ediliyor.*
>
> *K5*

Çok fazla bir önlem alamıyorsunuz, sadece o misafire kurallara uymaz ise grubun en arkasından yürümesini, gruba yaklaşmamasını, eğer otobüs içerisinde şüphe duyduğum taktirde hala maske takmayı reddediyorsa onu otobüsün en arkasına oturtmak. Maske takmamakta ısrar ediyorsa o zaman biz de onu gruptan mümkün mertebe ayırmaya çalışıyoruz, en arkada kalmasını sağlamaya çalışıyoruz, grupla çok iletişime geçmemesini.

K13

İki katılımcı ise kurallara uymayan turistleri uyardıktan sonra aynı davranışın devam etmesi durumunda ufak, tatlı tehditlerde bulunduklarını, bir başka ifadeyle göz korkuttuklarını belirtmiştir.

Uyarıyorum ve bunu benden dolayı değil yani benim uygulayabileceğim değil ama polislerin gördüğünde ceza uygulayacaklarını bilmesini söylüyorum.

K7

Ya tabi ki tatlı dille, şakayla karışık çünkü ben ne kadar dikte etsem de hayır kesinlikle otobüste herkes maskesini takacak desem de çıkartmak isteyen hani çıkartacak. Bunun benim tarafımdan bir yaptırımı yok ama küçük ufak tehditlerde de bulunmuyor değilim tabi ki. Ha olur da otobüsümüz falan durdurulursa ya da yürüdüğümüz yollarda mutlaka kontrollere denk gelebiliriz. Kontroller sıklaştı gibi böyle hani hafif hafif çocuk tehdit edercesine tatlı tatlı, başka çare yok.

K11

Bir katılımcı bu konuda hiçbir uygulamada bulunmadığını, süreci tamamen turistlerin kontrolüne bıraktığını ifade etmiştir.

Söylemiyorum ama onlar zaten kendileri buna dikkat ediyor yani biz zaten şu anda burada çok büyük bir tıklım tıklım bir yoğunluk yok. Hani zaten hani bir grup çıkıyoruz bir grubun arkasından gidiyoruz tabi yine kalabalık olan ortamlarda elbette ki bulunmuyoruz ama öyle kendileri de alıyorlar hani mesela hapşıracaklarken maskenin içinde hapşırıyorlar. Hani bu tür şeyleri kendileri yapmış olduğu için şu ana kadar bir uyarıda bulunmadım bu konu hakkında.

K12

Bir diğer katılımcının sürece yaklaşımı diğer katılımcılardan farklılık göstermektedir. Söz konusu katılımcı bu konudaki tutumunu başından geçen bir olayla açıklamaktadır;

> *Benim 10 yıldır gezdirdiğim grup var, Rusya'dan geliyor sanat tarihi bölümü hocaları ve öğrencileri. Havaalanında indiler, maskeyi çıkardılar ve bir daha takmamak üzere. Hani Assos'a kadar ben maskeyi taktıramadım, mesela hiçbir antik kentte takmadılar yani. Ben onlara maske takmayacak mısınız diye sorduğumda sen takacak mısın diye bana soruyla geldiler ve yani o ana kadar hep antik kent yaptık, ilk defa Tarsus'ta şehir turu yaptık. Orada da böyle zar zor taktırabildik, öyle söyleyeyim. Mesela o turda ben zorlanmıştım ve bunu söylemek doğru mu bilmiyorum ama biz 2 rehberdik ve kaptan Türk geri kalan 19 kişilik bir gruptu. Hiçbiri takmayınca biz Türkler, yani 2 rehber ve kaptan iki gün boyunca maskeyi taktık ama onların takmadığını görünce biz de artık takmadık yani iki gün sonra. Öyle turu tamamlamış olduk.*
>
> K14

Profesyonel turist rehberlerinin çoğunluğu tur esnasında salgından korunma kurallarını dikkate almayan turistleri yalnızca uyarmakla yetinmektedir. Daha fazlası için kendilerinin ekstra bir yaptırım yetkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Bazı turist rehberleri ise kurallara riayet etmeyen turistleri kontrollerin arttığını, polislerin ceza yazabileceği gibi ufak tehditlerle bu tutumlarından caydırmaya çalışmaktadır. Profesyonel turist rehberlerinden bazıları ise ısrarla kuralları çiğneyen turistler hakkında araçtan indirme, gruptan ayırma ve turlarını iptal etme gibi daha sert uygulamalarda bulunmaktadır.

3.4.7. COVID-19 Semptomu Gösteren Turistlere Uygulamalar

Profesyonel turist rehberlerinin tur sürecinde turist grubundan birinin COVID-19 semptomu göstermesi durumunda neler yapıklarını belirleme amaçlı sorulan soruya verilen yanıtlarda *sağlık kuruluşuna gitmek, sağlık birimlerine haber vermek ve gruptan ayırmak* gibi uygulamaların üstünde durulmaktadır. Söz konusu cevapların sıklığı Tablo 31'de gösterilmektedir.

Katılımcıların 11'i COVID-19 semptomu gösteren turistleri ilk olarak en yakın sağlık kuruluşuna götürdüğünü belirtmiştir. Söz konusu durumda 5 katılımcı ise ilk

olarak sağlık birimlerine haber vermektedir. 9 katılımcı ise Covid-19 şüphesi olan turistleri hemen gruptan ayırdıktan sonra gerekli uygulamaları gerçekleştirmektedir.

Tablo 31. Covid-19 Semptomu Gösteren Turistlere Uygulamalar

	Sağlık Kuruluşuna Gitmek	**Sağlık Birimlerine Haber Vermek**	**Gruptan Ayırmak**
K1	✓		✓
K2	✓		
K3	✓		✓
K4	✓		
K5	✓		✓
K6	✓		✓
K7		✓	
K8		✓	✓
K9	✓		✓
K10	✓		
K11		✓	✓
K12		✓	✓
K13	✓		✓
K14	✓		
K15	✓	✓	

Profesyonel turist rehberlerine tur esnasında turist grubundan birinin COVID-19 semptomu göstermesi halinde ne gibi uygulamalarda bulunuyorsunuz sorusuna verdikleri yanıtlara göre tüm rehberlerin böyle bir olay karşısında ne yapmaları gerektiğini bildikleri saptanmıştır. Bu soruya verilen cevaplar büyük oranda benzerlik göstermektedir.

> *Eğer böyle bir ihtimal varsa ilk hastanede indiriyoruz. Ondan sonra tabi tabi gruptan ayrılıyorlar ve şey bütün grupta semptomları takip ediyoruz. Var mı hani bulaşmış mı o saate kadar başkalarına arabada diye. Eğer bir şüphemiz varsa onları da teste gönderiyoruz ve test sonucuna göre de devam ediyoruz.*
>
> *K1*

> *Ya hastaneye giderdik, hastaneye götürürdüm. Test yapılırdı en azından, o şekilde hem hastamızın hem de bizim güvenliğimizi sağlamış olurduk.*
>
> *K10*

> *Yine aynı şekilde yani eğer bir rahatsızlığı bir şeyi söz konusuysa o gün program neyse mesela programa katılmamam ya da programda, programın ortasında ya da gerçekleşen bir ateş işte vs. rahatsızlık söz*

konusuysa direkt hastaneye gönderip yanına bulunduğun tabi konuma da bağlı yani program esnasında nerede bulunduğunuza da bağlı ama acentadan yetkili birisini gönderip yanında bekleyebilecek, yapılabilecek işlemleri o şekilde devam ettirmek. Ama mümkün mertebe gruptan ve araçtan uzak tutmak.

K5

Olası ki böyle bir semptomla karşılaşırsam hemen hastaneyi ararım ki zaten turist olmuş olduğu için haliyle birçok insan ile iletişim halinde oluyoruz onu direkt karantinaya aldırırım yani. Ya izin vermem onun tura katılmasına.

K12

Çıktıkları turda COVID-19 semptomu gösteren iki rehber başından geçen süreci anlatmıştır. İfadelerinde alınması gereken aksiyonlarla ilgili sağlık sistemi kaynaklı bazı sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. İki rehberin anlattıkları şöyledir;

Şöyle bir şey oldu; turist grubunun tabi ki testi yapıldı, yapılmadan uçuşu gerçekleşmiyor, testi yapıldı. Pozitif çıkınca öncelikle ne yapacağı bilinmiyor yani pozitif çıktı bunu şimdi biz ne yapalım. Otelden o gün çıkış yapmaları gerekiyor. Otelde kaldılar, çıkmadılar otelden. Şimdi önce bir ülkemi korudum, otelden çıkmadılar. Çünkü orada bulaşacak resepsiyon belki işte atıyorum benim eşim benim annem babam, benim kardeşim belki ona bulaşıp oradan bana bulaşacak dolaylı olarak oradan. Çünkü şu 1 kişiden 5 kişiye durumu gerçek. Onun haricinde otelde kaldılar. Otelden onların mutlaka bir izoleye yani karantina o zaman yurtlardaydı, oraya gitmesi gerekiyordu ve oraya gönderebilmek için birçok telefon konuşması yaptık. 184'ü arıyoruz konuyla ilgili. 184 diyor ki havalimanına gidin havalimanında onları o görevliler alacak. Havalimanına gidiyorlar havalimanı diyor ki; pozitifse havalimanına gidemez şeye gitsin, atıyorum kendine otel bulsun, şuraya gitsin. En sonunda o havalimanına gidip geri döndük ve en sonunda 184 onu havalimanındaki görevlilere aldırdı ve yurtlara gönderdiler.

K11

Mesela başımıza geldi, Pamukkale'de başımıza geldi. Onu hemen hastaneye yolladık, ayrıca hastaneye yolladık kontrol edilmesi için. Bugün testini oldu. Bu durum oluştuğu an biz PCR testi biliyorsunuz uçmadan önce yaptırıyorlar Türkiye'de. Oluştuğu an, biz bunu öğrendiğimiz anda gruptan ayırıyoruz, hemen. Nerede olursa olsun o misafir, hemen gruptan ayrılıyor, tek başına takılıyor. Misafire en maksimum da 2 metre yaklaşarak açık alanda sohbetimize devam ediyoruz, yardımcı oluyoruz her konuda. İlk yaptığımız şey önce onu sakinleştirmek. Çünkü misafir burada kalacağını, karantinaya girmek zorunda olduğunu, tedavi görmek zorunda olduğunu bildiği için paniğe kapılıyor. Sağlık il müdürlüğünden zaten direkt bakanlıktan aranıyoruz otomatikman çünkü PCR testinin

sonuçları oraya da gidiyor. Onlar da iletişimde olarak misafirin pasaportunu paylaşıyoruz bakanlıkla ve son konakladığı otel neresiyse o misafiri tekrar aynı otele iade ediyoruz tabi ki. Onun karantina odasını, filyasyon odasını ayırtarak misafirin oraya ulaşmasını sağlıyoruz. Ne yazık ki bu sene bu konuda biz özellikle yani ambulans temin edemedik hiçbir şekilde. Yine kendimizi riske atarak, şirketimizden araçları çekerek bu Covidli hastaları konakladıkları otele geri götürdük.

K13

Araştırmaya katılan profesyonel turist rehberlerinin, verdikleri yanıtlardan COVID-19 semptomu gösteren turistler için ne yapılması gerektiğini bildikleri açıkça görülmektedir.

3.4.8. Salgın Sonrası Kültür Turistlerinin Tatil ve Seyahat Tercihi

Profesyonel turist rehberlerinin salgın sonrasında kültür turistlerinin tatil ve seyahat tercihlerinde meydana gelebilecek değişiklikleri hakkındaki görüşlerinde "*butik turlar ve tatiller tercih edilecek, doğa turlarına ilgi artacak, kapalı ve izole grup turları artacak, bireysel seyahat yaygınlaşacak ve net bir değişiklik olmayacak*" üstünde durulan noktalardır. Konu kapsamında verilen cevapların dağılımı Tablo 32'de görülmektedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu (11) salgın sonrasında kültür turistlerinin tatil ve seyahat tercihlerinde değişiklikler meydana geleceğini düşünmektedir. 4 katılımcı ise net bir değişikliğin olmayacağı görüşündedir.

Tablo 32. Salgın Sonrası Kültür Turistlerinin Tatil ve Seyahat Tercihi

	Butik Turlar/Tatiller Tercih Edilecek	Doğa Turlarına İlgi Artacak	Kapalı/İzole Grup Turları Artacak	Bireysel Seyahat	Net Bir Değişiklik Olmayacak
K1				✓	
K2	✓	✓			
K3					✓
K4		✓	✓		
K5	✓				
K6	✓			✓	
K7	✓		✓		
K8			✓		✓
K9	✓	✓			✓
K10	✓	✓		✓	
K11	✓		✓	✓	
K12					✓
K13	✓			✓	
K14	✓	✓	✓		
K15	✓	✓	✓		

Katılımcıların büyük çoğunluğu salgın sonrasında turistlerin tatil ve seyahat tercihlerinde büyük farklılıklar olacağını, birçok şeyin artık eskisi gibi olmayacağını ifade etmiştir. İnsanların az olduğu uzak rotalar ve bireysel seyahatler; doğa içerisinde tatil, kamp-karavan tatiline rağbet, daha küçük ve butik gruplar, yakın arkadaşlarla ve aile üyeleriyle gerçekleştirilen kapalı grup tatil ve seyahatlerin ön plana çıkacağını belirtmişlerdir. Katılımcıların bu konudaki görüşleri şöyledir;

> *Yani tekne turu talebi, mavi yolculuk talebi, kamping, kamplar ya da izole daha izole tatilleri bence tercih edecekler, büyük ihtimalle.*
>
> *K4*

> *Ya beni bu çok düşünürdü yani bence çoğu şey eskisi gibi olmayacak, bunu ben de fark ediyorum. Bireysel turlara döndü, bir de biliyorsun ki hala bu yarı kapasite olayı var. İnsanlar tabi ki doğal olarak dikkat ediyorlar hani buna araçlar yarı boş, yarı kapasiteyle gidiyor. Kalabalık istemeyeceklerdir, aile bile olsa herkes bu hakkı kullanmak istiyor hani fazla insan istemiyorlar tur esnası, sırasında. Bir şeyler değişti bence, değişecek de eskisi gibi olmayacak. Tercihler, yani bireysel ya da daha nasıl diyebilirim, küçük gruplar tarzına dönecek gibi geliyor bana.*
>
> *K6*

> *Ya ben açıkçası bu, herkes bunu söylüyor, herhalde anlaşılmıştır. İki iki daha dört gibi bir şey. Bu büyük tur otobüslerinin mass, mass turizm dediğimiz turların çok kolay geri dönebileceğini açıkçası düşünmüyorum*

yani virüs tamamen dünyadan kalktıktan sonra belki o tercih olabilir ve bundan sonrasında belki daha küçük gruplar ve belki de aile üyelerinin birlikte yaptığı herkesin birbirinden emin olduğu, işte herkesin testinin ya da COVID vakasını görmediğinden emin olduğu ya da bununla ilgili kontrolün elinde olabildiği aile üyeleri ya da arkadaş çevresi gibi grupların daha fazla birlikte tatil yapmaya yöneleceğini düşünüyorum. Yakın arkadaş grupları ve aile gruplarının daha fazla birlikte küçük gruplar oluşturarak gezeceğini düşünüyorum. Bir de tabii kültür turuyla doğa turlarının kombine edileceği turlar. Bununla ilgili de çok ciddi sinyaller var zaten.

K14

Mass turizmin azalacağını ve kolay kolay geri dönemeyeceğini, 40-45 kişilik büyük otobüslerle yapılan kültür turlarının azalacağını, bunun yerine butik araçlarla turların gerçekleşeceği konusunda da katılımcılar arasında görüş birliği vardır.

Önce şöyle bir fark olacak; eskiden gördüğümüz gibi 30-40 kişilik gruplar artık kalmayacak. İnsanlar daha çok bildiği ve tanıdığı insanlarla, bir aile hadi bilemedin iki aile belki çok yakın üç aile yani maksimum 10-12 kişilik gruplar oluşacak ve insanlar artık böyle seyahat edecek. 40-50 kişilik grupları artık görmeyeceğiz.

K7

Benim öngörüm şöyle olacak daha butik turlar tercih edilecek, daha az kişilerin katıldığı turlar tercih edilecek. Yani 46 kişinin olduğu bir tur değil de ortalama 15-20 kişinin olduğu turlar tercih edilecek. Ekolojik turlara rağbet olacak.

K15

Ufak araçlar olacak, daha ufak gruplar. 45 kişilik gruplar göreceğimizi sanmıyorum. Bir de insanları artık böyle kalabalık yerlere sokmamız eskisi kadar kolay olmayacak. Daha böyle uzaktaki rotaları tercih edebilir, daha az bilinen yerleri. Konaklamalarda keza öyle daha ufak, butik oteller büyük oteller yerine. Böyle bir istek, talep olabileceğini düşünüyorum.

K2

Salgın ortadan kalktıktan sonra turistlerin tatil ve seyahat tercihlerinde net bir değişikliğin olmayacağı, özellikle yerli turistlerin kaldığı yerden büyük otobüslerle ve kalabalık gruplar halinde seyahate devam edeceği, mass (kitle) turizmin yerli turistlerin vazgeçilmezi olduğu yönünde fikir belirten katılımcılar da vardır.

Valla ben salgın öncesi durumdan farklı olacağını düşünmüyorum beklentiler konusunda. Belki dediğim gibi biraz daha düşebilir beklentileri, hani çok büyük beklentilerle çıkmazlar tura. Özellikle bu

pandemi sürecinde tura katılanlar, kültür turlarına katılanlar ama katılmayanlar yani salgının bitmesini bekleyelim diyenler yine aynı şekilde davranışlarına devam edeceklerdir, turistik davranışlarına devam edeceklerdir. Yine aynı şekilde ben bir fark olacağını düşünmüyorum. Çok fazla etkilediğini düşünmüyorum yani turist davranışını.

K3

Çok etkileyeceğini düşünmüyorum çünkü insanlar seyahat etmeye aç kalmış durumda zaten kültür turlarının kitlesel, mass turizm, over turizm dediğimiz kavramın bizim ülkede çok şeyi var, köklü bir şey yani özellikle iç pazarda. İnsanlar kırk kişi kırk beş kişi hatta bazen iki otobüs şeklinde seyahat ediyorlar. Pandeminin bu alışkanlığı çok değiştireceğini düşünmüyorum. Gerekli önlemler alındığı sürece, aşılanmalar yapıldığı sürece yine bence eski alışkanlıklarınıza dönmede çok zorluk yaşamayacağız diye tahmin ediyorum.

*K*9

Ya tercihlerinde açıkçası çok büyük bir fark olacağını sanmıyorum. Sanmıyorum çünkü şu anda ben farklı ailelerden oluşan bir grupla çalışıyorum hani şu an salgın döneminde bunu yaşıyorum. Yani salgın döneminde bunu yaşarken, sonraki dönemde de böyle bir şey yaşayacağımı sanmıyorum açıkçası.

K12

Araştırmaya katılan 15 profesyonel turist rehberlerinden 11'i salgından sonra kültür turistlerinin tatil ve seyahat tercihlerinde birtakım değişikliklerin meydana geleceğini belirtmiştir. Bu kapsamda genel olarak grupların küçüleceği, büyük tur otobüslerinin azalacağı, insanların daha çok yakın arkadaşları ve aile bireyleriyle seyahat edeceği, kalabalık olmayan uzak rotaların revaçta olacağı ve özellikle açık alan ve doğa turlarına ilginin artacağı düşünülmektedir. Net bit değişiklik olmayacağı görüşü etrafında birleşen 4 profesyonel turist rehberi ise özellikle yerli turistlerin hem ekonomik hem de sosyal olmasından dolayı kitle turizmine devam edeceği, turistlerin salgın öncesi davranışlarına salgından sonra da kaldıkları yerden devam edeceğini belirtmiştir.

3.4.9. Salgının Turdaki Turist Davranışına Etkisi

Profesyonel turist rehberlerine salgının tur sürecinde turistlerin genel davranışına etkisini belirlemeye yönelik sorulan soruda *"temkinlilik, tedirginlik, daha az sosyallik, turlara özlem, turistin milliyetine göre değişiyor ve net bir değişiklik yok*"

kavramları öne çıkmaktadır. Söz konusu kavramların sıklığı Tablo 33'te yer almaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu (11) salgın sürecinde tura çıkan turistlerin salgın öncesine göre genel davranışında farklılıklar olduğunu belirtirken 4 katılımcı net bir değişikliğin olmadığını ifade etmektedir.

Tablo 33. Salgının Turdaki Turist Davranışına Etkisi

	Temkinlilik	**Tedirginlik**	**Daha Az Sosyallik**	**Turlara Özlem**	**Turistin Milliyetine Göre Değişiyor**	**Net Bir Değişiklik Yok**
K1			✓			
K2	✓					
K3						✓
K4		✓		✓		
K5	✓	✓	✓			
K6	✓	✓	✓			
K7	✓	✓	✓			
K8	✓	✓	✓			
K9				✓		
K10	✓		✓			
K11					✓	✓
K12						✓
K13					✓	✓
K14	✓		✓	✓	✓	
K15	✓					

Katılımcıların verdiği cevaplardan salgın sürecinde kültür turuna çıkan turistlerin eskiye göre daha temkinli, endişeli ve tedirgin oldukları görülmektedir. Bunlara bağlı olarak turistler turlarda tam olarak eğlenememekte ve aldıkları tatmin minimum düzeyde seyretmektedir. Katılımcıların verdikleri yanıtlardan da anlaşıldığı gibi her ne kadar turlarda kişisel önlemler alınsa da virüse yakalanma endişesi devam etmektedir.

> *Yani şöyle diyeyim; öncelikle şey kolonya maske her yerde. Çıkıp insanlar ellerini yıkıyorlar, dezenfekte oluyorlar. En büyük şey bu değişim olarak. İkincisi de bence şey; İnsanlar yemekler konusunda biraz daha hassaslaştı. Bir yerler teklif ederken bazen şey sorulabiliyor alıp dışarıda mı yesek.*
>
> *K2*

> *Kesinlikle daha temkinliler ve sosyal mesafe ciddi anlamda var. İlk misafiri karşıladığım zaman el bile sıkışamıyoruz. Ya da sizden herhangi*

bir şekilde kaleminizi kullanmak istediği zaman kaleminizi alırken tedirgin oluyor, telefonunu vermek istemiyor fotoğraf çekilirken. Mümkün olduğunca teması sıfıra indirmeye çalışıyor. Tur sonunda teşekkürler, sarılmalar, el sıkışmalar hepsi bitti.

K8

Bazı katılımcılar, salgın sürecinde tura çıkan turistlerin hem birbiriyle hem de rehberle daha az iletişim kurduğunu belirtmiştir. Buna bağlı olarak turistlerin eskisi gibi kaynaşmadıkları, birbiriyle yakın dostluk kuramadıkları ve sosyal etkinliklerden uzak durdukları görülmektedir. Bu durum onların turdan aldıkları tatminin eskiye göre düştüğüne işaret etmektedir.

Ya şöyle söyleyeyim tabi ki daha da temkinliler. Hani insanlar birbirine sarılmaya bile korkuyor mesela hoş geldiniz diye eskiden tokalaşırdık şimdi mesela turistlerle tur başlangıcında tokalaşamıyoruz. Eskiden mesela bizim GAP yöresinden örnek vereyim herkes halaylar çekerdi turda ondan sonra böyle zılgıtlar şunlar bunlar derken çok daha eğlenceli, aktif geçerdi ama korona sürecinde bu tabi maalesef çok fazla geçekleşmiyor.

K10

Yani dediğim gibi bu samimiyetle bir araya gelme... ben şöyle söyleyeyim; yoğun olarak yerlilerle, kışın daha çok yabancılarla çalıştığım için hani bunu örnek olarak verebileceğim. Bu samimiyet dediğim konu aslında biraz daha geri planda kalıyor ve her ne kadar rahatlamış gibi olsalar da hala ufaktan o korkuyu hissettiriyorlar.

K5

Ha şunu mesela şöyleyeyim; şimdi önceden çok aşırı derecede kaynaşıyorlardı. Şu düşünce var; hani ben rahatlamak için keyif almak için de bir şekilde seyahat ediyorum ama sürekli onları düşündüren ve huzursuz eden bir taraf var.

K6

Kimi katılımcılar, sokağa çıkma yasakları ve seyahat kısıtlamaları olduğu için insanların uzun süre evde kalmaktan bunaldıklarını, çıktıkları turlarda çok coşkulu olduklarını ve gezmeyi özlediklerini ifade etmiştir.

Tura katılanlar çok enteresan bir psikolojileri vardı. Artık çok yorulmuşlar hani evde kalmaktan. Gezgin o insanlar çünkü. Bir kere çok cesur davrandıklarını düşünerek bir yandan kendilerini kutluyorlardı. İşte herkes evde otururken biz turlardayız, harikayız, çok cesuruz diyorlardı.

K4

Şöyle tabii pandeminin artık hani kısıtlamaların azalmasıyla seyahat etmenin verdiği bir coşku var insanlarda. İnsanlar hasret kalmış durumda.

K9

Bazı katılımcılar da salgın sürecinde tura çıkan turistlerin davranışının geldikleri ülkeye göre değiştiğini belirtmiştir. Bu konuda kimi turistler daha temkinliyken kimi turistlerin de oldukça rahat olduğu görülmektedir. Katılımcılar bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır;

Yani Türk gruplarda bence çok değişiklik olmadı. Hatta yurt dışında yasayan Türkler de onlar da aynı şekildeydi. Ne olacak deyip zaten turiste maske zorunluluğu da yok deyip falan gayet rahat gezdiler. Ama yabancı turist yani Amerikalısı olsun, hani gerçekten onlar daha bilinçli ve maske takılması gerekiyor, tamam takalım. Yani bu daha çok hatta beni korumak için değil, kendini korumak için yapıyor. Yabancı turistin biraz daha bilinçli olduğunu görüyorum.

K11

Hani şimdi bunun 2 boyutu var sanırım. Bir kere insanlar %100 daha temkinli. Yani hani mesafe olayı hani özellikle Avrupa ülkelerinde olmaz bu ama mesela kuzey Amerika'dan gelenler özellikle Amerikalılarda hani onlar dokunmayı sever böyle el sıksın sana dokunsun vs. ama o iş ortadan kalkmış durumda artık.

K9

Salgın öncesi ve salgın süreci olarak tura çıkan turistlerin davranışı kıyaslandığında bir fark olmadığını, turistlerin eskisi gibi davrandığını konusunda fikir birliği vardır. Turistlerin yalnızca ilk gün biraz temkinli oldukları, 2. gün her şey çok normal gibi davrandıkları konusunda fikir birliği vardır.

Hani saldım çayıra mevlam kayıra şeklinde çıkıyorlar tura genellikle yani iki günden sonra biraz daha farklı bir rahatlama durumu söz konusu oluyor. O yüzden çok fazla bir temkinlilik ben göremiyorum, en azından yerli turistlerde. Çok ufak bir kısımda yani çok fazla karşılaşmadım, ilk gece bir korku oluyor gerçekten insanlarda yolculuk sırasında ama ilk geceden sonra büyük bir rahatlama durumu söz konusu oluyor.

K3

Biraz size garip gelecek ama hiç umurlarında olmadı biliyor musunuz? Yani ilk geldikleri gün tabi ki herkes bir maskeli böyle bir tedbirli ancak 2. gün itibariyle artık koridorda yürüyüp işte arkaya geçip ötekiyle sohbet

edip geri gelip, yok işte bize müzik açın deyip hep birlikte otobüsün içerisinde şarkı söylemeler, genelde buna müsaade etmemeye çalışıyordum. Ancak durduramıyorsunuz bir süre sonra. İnsanlar illa şarkısını söylüyor ya bana çok farklı gelmedi açıkçası.

K13

Bir katılımcı ise salgın öncesi ve salgın süreci turist davranışında oluşan en büyük farklılığın para harcama konusunda olduğunu vurgulamıştır. Söz konusu katılımcının görüşüne istinaden, turistler gittikleri destinasyonlarda çok az para harcamakta veya hiç para harcamamaktadır.

Adam sadece tura para veriyor onun dışında başka hiçbir şeye para harcamak istemiyor. Neden? İnsanlar artık daralmış durumda. Hani insanlar bir şekilde kıt kanaat da olsa seyahat etmek istiyorlar ama bu durumda insanların o seyahat esnasında maddi açıdan daha az şeylerden faydalanmalarına sebep oluyor yani daha yani maddi imkânı daha fazla zorlayamıyorlar.

K9

3.4.10. Salgının Profesyonel Turist Rehberlerine Etkisi

Salgının profesyonel turist rehberlerine olan genel etkisini belirlemeye yönelik sorulan soruya verilen cevaplarda "ekonomik, psikolojik, sosyal, işsizlik, meslek değişikliği/farklı sektörde çalışma, intihar" kavramları üstünde durulmuştur. Konuya ilişkin verilen cevapların sıklığı Tablo 34'te yer almaktadır.

Katılımcıların tamamı salgından çeşitli anlamlarda olumsuz olarak etkilenmiştir.

Tablo 34. Salgının Profesyonel Turist Rehberlerine Etkisi

	Ekonomik	Psikolojik	Sosyal	İşsizlik	Meslek Değişikliği/Farklı sektörde çalışma	İntihar
K1	✓	✓		✓		
K2	✓	✓		✓		✓
K3	✓	✓		✓		
K4	✓	✓			✓	
K5	✓	✓		✓		
K6	✓	✓		✓	✓	✓
K7	✓	✓		✓		
K8	✓	✓		✓		
K9	✓	✓		✓	✓	✓
K10	✓	✓	✓	✓		
K11	✓	✓	✓		✓	
K12	✓	✓	✓	✓		
K13	✓	✓	✓	✓	✓	✓
K14	✓	✓		✓		
K15	✓	✓	✓		✓	

COVID-19 salgının profesyonel turist rehberlerine olan etkisini belirlemeye yönelik sorulan soruya tüm katılımcılar ekonomik olarak ciddi anlamda etkilendiklerini belirtirken katılımcıların büyük çoğunluğu da psikolojik olarak da etkilendiğini belirtmiştir. Yine katılımcıların büyük çoğunluğu bu süreçte işsiz kaldıklarını ifade etmektedir. Bunlara ilişkin verilen cevaplar şöyledir;

> *Yaklaşık 13-16 aydır işsiz benim meslektaşlarım. İşsizler bu insanlar, çolukları çocukları ilk ilk ilki bu daha ne olsun hani.*
>
> K4

> *Turist rehberlerine verdiği en büyük sıkıntı tabi ki maddi sıkıntı. Belli bir güvencesi olmayan, sosyal güvencesi olmayan çoğunlukta bir mesleğiz. Tabii maddi sıkıntının getirdiği de bir psikolojik buhran söz konusu. Özellikle evli çocuklu rehberler için bu durum çok belirgin. Başka bir geliri yoksa başka bir mesleği yoksa ya da bunu yapabilecek bir iş yoksa bu pandemi süreci dediğim gibi en çok maddi ve devamında getirdiği psikolojik bir çöküntü söz konusu. Bundan dolayı da mesleğe küsmüş insanların olduğunu ben söyleyebilirim ya da geleceğe daha karanlık bakan insanların olduğunu söyleyebilirim.*
>
> *K9*

Ya şöyle söyleyelim; en başta hepimiz ekonomik ve psikolojik olarak etkilendik. 1,5 seneden beri neredeyse tura çıkmayan, para kazanamayan meslektaşlarımız oldu.

K10

Bu tabi inanılmaz etkiledi yani şimdi bazen hani rehberlerin olduğu sosyal medya platformlarında işte atıyorum 14 ay 15 aydır tura çıkamayan ya da çok az tura çıkan rehberlerden bahsediliyor ama aslında bizim kış aylarında çok az çalıştığımızı düşünürsek bu 2019 eylülden itibaren işsiz olan 10 binin üzerinde nitelikli bir meslek grubunun işsiz olduğunu gösteriyor. Böyle bir psikolojik olarak hem de yalnız bırakıldıklarını düşündüler yani bir sürü başka sektörlerde destek açıklanırken açıkçası rehberlikte açıklanan bir şey vardı o da çok yeterli değildi.

K14

İki katılımcı ise işsizliğin, maddi ve manevi sıkıntıların yanında turizm sektörünün ilk defa bu kadar uzun ve yıkıcı bir kriz geçirdiğinden de bahsetmektedir. Bu konuda görüş birliği vardır.

Genel olarak bütün turist rehberlerine baktığımız zaman ciddi bir yıkım söz konusu. Çünkü ilk defa sanırım bu kadar uzun bir kriz atlatıyor turizm sektörü. Çünkü yani geçen sene Mart'tan beri hiç tura çıkmayanlar var ve bunların içinde aile babası aile annesi olanlar var, çoluğu çocuğu olanlar var, ev geçindirmek zorunda olanlar var. Dolayısıyla yani gerçekten zor bir durum.

K3

Yani her şeyiyle maddi manevi olumsuz etkiledi. Çünkü neredeyse rehber camiasının %90'ı böyle hani kenarda birikim yapmak amaçlı çünkü ya 12 ayın 12 ayı çalışmayan rehber var ya o 12 ayın 6 ayı çalışayım ama o 12 ay bana yeter diyerek 6 aylık kenara koyan var ya da hazır çalışıyorum deyip borca giren vardı ve günübirlik kazanıp günübirlik harcayan yani veya da işte turlara güvenip evlenen, borca giren, çocuk yapan… hani o kadar çok çeşitleme var ki hepsiyle görüşmelerim tanışıklarımdan söyleyebileceğim tek şey şu; maddi olarak hepsi çok kötü etkilendi. Tabi ki bütün meslek grupları etkilendi belki ama hani bir rehber olarak hiç bu kadar uzun boşluk girmemişti araya.

K11

Bu süreçte aynı zamanda mesleki motivasyonunu ve özgüveni düşen, rehberlik anlamında sahip olduğu kimi kabiliyetleri ve bilgi birikimlerini kaybeden rehberler de vardır.

Çok kötü. Kısaca çok kötü. Yani hem maddi hem manevi çok kötü. Motivasyon kaybı, sürekli kafada soru işaretleri, belirsizlik, ne zaman

işlerin başlayacağını ya da başlayıp başlamayacağını düşünmekten aslında araştırmalara ve çalışmalara çok odaklanamamak, sürekli bir demotive olmak, ondan sonra kendini tam toparladığında işte bir şeylere odaklanırken hala o soru işaretlerinden kaynaklı yarım bırakma gibi durumlar söz konusu ve birçok irtibatta olduğum rehber arkadaşlardan da şu an bunu duyuyorum.

K5

Turist rehberliği mesleği yapısı itibariyle çok sosyal bir meslektir. Normal günlerde mesleklerini icra eden profesyonel turist rehberleri gezmeye, görmeye, sosyalleşmeye alışkın; evde oturmaya veya sürekli aynı yerde kalmaya alışkın olmayan insanlardır. Salgının profesyonel turist rehberleri üzerindeki bir diğer olumsuz etkisi ise evde kalmak zorunda olmaktan kaynaklı sosyal sorunlardır. Kimi katılımcılar bu sıkıntıları şöyle açıklamaktadır;

Sürekli gezmeye ve dışarıda olmaya alıştığımız için hani eve kapandık belli bir süre hani sokağa çıkmadık, yasaklar geldi. Hani kendimizi ya kafese ya da bir hapishaneye kapatılmış gibi hissettik ki ben öyle hissettim. Hani 2 hafta dışarıya çıkmasak, dışarıdan kastım şehir dışına çıkmasam ondan sonra böyle psikolojim bozulacakmış gibi hissederken neredeyse 1 seneye yakın evde kalmak zorunda kaldık. O yönden etkilendik.

K10

Manevi olarak da kendimden söylüyorum, ben hiçbir zaman 3 gün evde durmadım. Yani çalışmıyorsam bile 3 gün evde durmadım. Çünkü alışkın değildim yani evde oturmaya alışkın değildim. Oraya buraya gideriz, hani arkadaşlarla buluşuruz. Bu tarz sosyalken devamlı evde durmak ve kafanı kurcalayan maddi sorunlar, ne olacak.

K11

Hani bizim için biz yolda olmaya alışmışız, gezmeye alışmışız, insanlarla sosyalleşmeye alışmışız. Tam tersi bir durum olduğu için psikolojik olarak çok eksi derecelere indik.

K15

Tüm gelirini rehberlik mesleğinden sağlayan, salgın sürecinde tura çıkamayan veya çok az çıkan turist rehberleri işsiz kalmış ve buna bağlı olarak da tüm gelirini kaybetmiştir. Bu süreçte mesleği tamamen bırakan veya mesleğe ara vermek durumunda olan turist rehberleri farklı ve hiç ilgileri ve yetkinlikleri olmayan sektörlerde vasıfsız eleman sıfatıyla çalışmak zorunda kalmışlardır. Katılımcıların bu konuya ilişkin görüşleri şöyledir;

Son derece sağ duyulu, aklı başında, rasyonel meslektaşlarım var, dostlarım, arkadaşlarım. Büyük korku yaşadıklarını gördüm bu süreçte. Bu çok anlaşılabilir bir şey, eleştirmek için söylemiyorum. Herkesin olaylar karşısında tutumu farklı oluyor. Dolayısıyla bazı meslektaşlarımın ara vereceğini ya da mesleği bırakacağını bile söyleyebilirim aldığım duyumlar o yönde maalesef.

K4

Sizin bölgenize bayan rehberlerin, kadın rehberlerin çok özür dilerim, evlere temizliğe gittiğini duyuyorum

K13

Çok zor duruma gelip ya da mesleğini bırakıp başka sektöre yönelenler oldu çaresizlikten. Ben tamamen bu süreçte rehberlerin ilk üçe girdiğini yani etkilendiğini söyleyebilirim.

K6

Ekonomik sorun yasayan rehberler farklı alanlarda iş buldular ya da farklı alanlarda bir iş kurdular kendilerine bu dönemde.

K15

Bir katılımcı ise bu dönemde farklı işlerde çalışan bazı turist rehberlerinin turizm sektörünün hafiften hareketlenmeye başlamasına rağmen sektörün kırılgan yapısından dolayı ve kısıtlamaların geri gelme ihtimaline karşı hali hazırda çalıştığı işleri bırakıp rehberlik mesleğine dönmediklerini ifade etmiştir.

Maddi sıkıntı ve beraberinde getirdiği psikolojik buhrandan dolayı farklı mesleklere yönelen meslektaşlarımızın olduğunu görüyorum. Farklı uğraşlar içerisindeler. Kimisi benim kendi çevremden örnek vereyim işte baristalık yapan var su anda. Turlar açılmasına rağmen tekrar yarın ne olacağını bilemediğimiz için sürekli krizlerle karşılaşsan çeşitli şekillerde ekonomik krizdi vs. şu bu. En ufak bir şeyden etkilenen sektör olduğumuz için insanlar şu anki mevcut az da olsa kazandıkları işi göze alamadıkları için rehberliğe tekrardan sarılamıyorlar. Çünkü bir garantisi yok be mesleğin ya da turizmin garantisi yok öyle söyleyeyim.

K9

Bir katılımcı ise kendisini de örnek göstererek farklı işlere yönelen rehberlerin bunu sadece ekonomik gelir olarak yapmadıklarını aynı zamanda evde duramama ve sosyalliğe alışkın olduklarından dolayı da yaptıklarını belirterek konuya farklı bir bakış açısı getirmiştir.

İnsanlar psikolojik sorunlar yasamaya başladı, karamsar olmaya başladı, iş değiştirenler çok fazla oldu. İş değiştirmenin kimi maddi açıdan değil, manevi açıdan da. Ben evde duramam evde oturamam ben, ben alışkın değilim deyip belki öğretmenlik ya da işte hani kasiyerlik, başka başka çok başka işlerde çalışanlar oldu. Aile işine katılanlar oldu. Çok alakasız sütçü, yoğurtçu açanlar oldu. Yöresel gıda işine giren birçok turizmci tanıdıklarım oldu.

K11

COVID-19 salgının profesyonel turist rehberlerine olan en acı etkisi belki de bu süreçte bazı rehberlerin hayatını sonlandırmasıdır. Bazı katılımcıların söylediği üzere, haber kanallarında da bahsedildiği gibi, salgın döneminde ciddi ekonomik problemler yaşayan bazı rehberler hayatını sonlandırma yoluna gitmiştir.

Başta zaten maddi olarak etkilenen birçok rehber arkadaşımız oldu. Vefat eden oldu.

K6

Çok yönden var. Yani bu süreçte intihar eden vatandaşlarımız meslektaşlarımız oldu ne yazık ki maddi sıkıntılardan dolayı.

K9

İntihar edenler son zamanlarda özellikle çok çoğaldı. İnsanlar evine ekmek götüremiyor.

K13

Biliyorsunuz iki tane intihar eden meslektaşımız var. Bunun dışında tabii hayatını sonlandıran turizme bağlı esnaflar var.

K2

Salgından profesyonel turist rehberlerinin çok ciddi anlamda olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bu kapsamda araştırmaya katılan turist rehberlerinin hepsi salgın döneminde ekonomik ve psikolojik sıkıntılar yaşadığını belirtmiştir. Salgının turist rehberleri üzerindeki bir diğer olumsuz etkisi ise sosyal anlamdadır. Gezmeye ve sosyalliğe alışkın turist rehberleri günlerce evde kalmak zorunda kalmıştır. Salgının öne çıkan bir diğer etkisi ise turist rehberlerinin vasıfsız eleman olarak başka sektörlerde çalışmaya başlaması ve kimilerinin de rehberlik mesleğini tamamen bırakmasıdır. Bu süreçte 4 katılımcı yaşadığı ekonomik ve psikolojik sorunlardan dolayı intihar eden turist rehberlerinin olduğundan bahsetmiştir. Turist rehberlerinin

salgın sürecinde yaşadığı tüm olumsuz tecrübelerin işsizlik kaynaklı olduğu sonucuna varılabilir.

3.4.11. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Mesleğe Karşı Tutumu

Profesyonel turist rehberlerine *"turizm sektörünün kırılgan yapısından ve salgının yıkıcı etkisinden dolayı rehberlik mesleğini bırakmayı düşünüyor musunuz?"* sorusuna 11 turist rehberi düşünmüyorum, 4 turist rehberi ise düşünüyorum yanıtını vermiştir. Mesleği bırakmayı düşünmeyen 11 turist rehberinden 6'sı ek iş yapmayı planladığını ifade etmiştir. Konu kapsamında verilen yanıtların sıklığı Tablo 35'te gösterilmiştir.

Tablo 35. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Mesleğe Karşı Tutumu

	Düşünüyorum	Düşünmüyorum	Ek İş Yapmayı Düşünüyorum
K1		✓	✓
K2	✓		
K3	✓		
K4		✓	
K5		✓	✓
K6		✓	✓
K7		✓	
K8	✓		
K9		✓	✓
K10		✓	
K11		✓	
K12	✓		
K13		✓	✓
K14		✓	
K15		✓	✓

Turizmin kırılgan yapısından dolayı ve son olarak COVID-19 salgının sektörü bitme noktasına getirdiğinden dolayı bazı profesyonel turist rehberleri rehberlik mesleğini bırakma noktasına geldiklerini, bunun yerine daha garanti ve düzenli geliri olan bir sektöre/meslek koluna atılmayı düşündüklerini ifade etmiştir.

Yani açıkçası şu an o süreçteyim gibi. Biraz daha kültür tarafına kayıyorum, eğitimim de o yönde oluyor. Yani açıkçası mesleğimi değiştirmek istemiyorum ama biraz daha turizmin veya kültürün ofis işine geçebilir miyim gibi soru işareti var kafamda ama mesleğimi seviyorum. Keşke işler böyle olmasaydı, devam etseydik. Ama neticede şey hayat devam ediyor o yüzden bir B planı kafamda tabi ki var.

K2

Ya bu salgın kalktıktan sonra değil de şu an pandemi devam ederken bile düşündüm. Çünkü hani zaten ilk başta daha karamsardım bu işe başlamadan önce.

K12

Turizm sektörünün karşılaştığı en büyük krizlerden biri olan COVID-19 salgını krizinde aylarca işsiz kalan bazı rehberler tüm sorunlara karşın mesleklerini asla bırakmayı düşünmediklerini, mesleklerini âşık olduklarını ve büyük bir tutkuyla yaptıklarını belirtmişleridir. Buna ilişkin kimi açıklamalar şöyledir;

Hayır. Rehberlik mesleğini değiştirmek zorunda değilsin, sen profesyonel turist rehberiysen kokartlı, yaptığın herhangi başka bir mesleğin yanında bu mesleği yapmaya devam edebilirsin.

K1

Asla. Asla. Ben büyük bir aşk, tutkuyla yapıyorum mesleğimi. Bu, evet daha önce çok sıkıntılar oldu, geçmiş yıllarda ekonomik krizler, savaşlar, devalüasyonlar vs. Biz hani ilk etkilenen gruptayız ya. Asla düşünmedim.

K4

Yok, hayır yani mesleğimi değiştirmeyi düşünmedim. Salgın bittiği ya da normalleştiği süre içerisinde bu gibi olumsuzluklardan etkilenmediği sürece tamamen bırakıp başka bir sektöre yönelmek açıkçası aklımda yok.

K5

Düşünmedim. Bunu çok rahat söyleyebilirim hani.

K9

Ama ben açıkçası mesleğe aşık bir insan olduğum için hani diyorum ki cami imamı bile olsam gider yine mutlaka tura çıkarım. Mesleğimi çok seviyorum, ülkemi çok seviyorum. Gidemiyoruz bu meslekten.

K13

Salgın sürecinde turizm sektörünün hassas yapısına şahit olan kimi profesyonel turist rehberleri sektörün birçok krizden çok çabuk etkileniyor olmasından dolayı ve

olayı kriz dönemlerinde tekrar işsiz kalmamak adına gelir elde edebilecekleri bir meslek daha yapmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir.

> *Sanırım yedek bir meslek edinme ya da bir şey yapma yani yapmak gerekiyor. Yine hani mesleğimi rehberliği ilk planda tutup ikinci planda ama yedek bir kartın olması bu gibi işte duraksadığında, uzun süreli turizmin durduğu noktada en azından devreye sokabilecek yedek bir kartın olması gerektiğini düşünüyorum*
>
> *K5*

> *Yani alternatif olarak hani turizmden kopmayı hiç istemem ama akademisyenlik olarak da ilerleyebilirim düşüncesine daha bir çekici geldi demeyeyim de zorunda bırakıldım diyebilirim.*
>
> *K6*

> *Ben ne yaptım kendimi bir B kapısı açtım rehberliği bırakmayacak olsam bile. Akademi yolunda ilerlemeyi düşündüm.*
>
> *K9*

Araştırmaya katılan 15 profesyonel turist rehberinden 11'i sektörün kırılgan yapısına ve yaşanan birçok olumsuz duruma rağmen mesleklerini bırakmayı asla düşünmediğini, büyük bir zevkle mesleklerini icra ettiklerini ve mesleğe âşık olduklarını söylemiştir. 4 rehber ise mesleği bırakıp düzenli gelir elde edebilecekleri başka bir sektöre yönelmeyi hedeflediklerini belirtmiştir.

3.4.12. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Performansı

Salgın sürecinde tura çıkmanın profesyonel turist rehberlerinin performansını etkileyip etkilemediğini ortaya koymak amacıyla katılımcılara sorulan sorunun cevabında "*etkilemiyor, virüse yakalanma endişesi etkiliyor, maske kullanmak etkiliyor"* kavramları öne çıkmaktadır. Söz konusu kavramların dağılımı Tablo 36'da verilmiştir.

Salgın sürecinde tura çıkmak katılımcıların çoğunluğunun (9) performansı etkilemezken 6 katılımcının performansı ise virüse yakalanma endişesinden ve maske kullanımından dolayı olumsuz yönde etkilenmektedir.

Tablo 36. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Performansı

	Etkilemiyor	Virüse Yakalanma Endişesi Etkiliyor	Maske Etkiliyor
K1	✓		
K2	✓		
K3	✓		
K4	✓		
K5	✓		
K6		✓	✓
K7	✓		
K8			✓
K9		✓	✓
K10		✓	✓
K11		✓	✓
K12	✓		
K13		✓	
K14	✓		
K15	✓		

Bazı katılımcılar turlarda virüse yakalanmaktan endişe duymadıklarını dolayısıyla da rehberlik performanslarında bir düşüş olmadığını ifade etmişlerdir. Konuya ilişkin verilen kimi cevaplar şöyledir;

> *Hiç yani aklımın bir köşesine şey yapmadım, en böyle dorukta olduğu zaman öyle yakalanırım, yakalanmam. Çünkü şey, ya bilmiyorum, açıkçası şeye de girmek istemiyorum komplo teorilerine. İnandırıcı gelmedi bana bazı şeyler, o yüzden çok endişelenmiyorum.*
>
> *K2*

> *Ben virüsten korksaydım zamanında evimde otururdum, çalışmazdım. Demirden korkan trene binmez. Elbette bir aklım var, önlemler aldım.*
>
> *K4*

Kimi katılımcılar salgının ilk dönemlerinde turlara çıktıklarında virüse yakalanma endişesinden dolayı rehberlik performanslarının düştüğünü fakat sonraları salgın sürecinde nasıl tur yapılması gerektiğini öğrendiklerini dolayısıyla endişelerinin ortadan kalktığını belirtmişlerdir.

> *Bu tabi ki ilk turlarda değildi ama artık bunu öğrendiğimizi düşünüyorum yani Covid'le birlikte turlar nasıl yapılırı öğrendiğimizi düşünüyorum o yüzden şu an hayır beni etkilemiyor.*
>
> K14

Bir katılımcı ise virüse yakalanıp atlattıktan sonra çıktığı turlarda virüse yakalanma endişesinin tamamen ortadan kalktığını ve hatta turlarda performans verirken daha cesur olduğunu ifade etmiştir.

Hiçbir zaman tam olarak şöyle bir korku yaşamadım, tam tersi durum söz konusu oldu. Daha çok böyle, daha cesaretli oldum diyebilirim.

K3

Bir katılımcı ise aşıya çok güvendiğini, aşının tüm endişelerini ortadan kaldırdığını ifade etmiştir.

Hayır kısıtlamıyor çünkü aşıya ben çok güveniyorum.

K12

Kimi turist rehberleri pandemi sürecinde çıktıkları turlarda virüse yakalanma endişesinden dolayı %100 performans veremediklerini belirtmiştir.

Yani şöyle aslında %100 performans verdiğimi söyleyemem. Yani o tedirginlik var. Yani mesela gidiyorum geliyorum keyifli geçiyor fakat son gün üstümde en ufak bir kırgınlık olsun, diyorum ki acaba birinde vardı da kendi de bilmiyordu ya da bana da geçmiş midir? Bu hisse her turdan sonra kapılıyorum.

K6

Oldu. Hele de bu aşıdan önce bir iki tura çıkmıştım. Hatta tur geldiğinde böyle iki iç kere düşünür oldum.

K11

Virüse yakalanma endişesinden ziyade turlarda maske kullanımı profesyonel turist rehberlerinin performansını ciddi anlamda düşürmektedir. Maskeyle anlatım yapmanın özellikle sıcak havalarda çok zor olduğu konusunda rehberler arasında görüş birliği vardır.

Mesela bir anlatım yaparken bazen ya maskeyle bir yere kadar anlamayabiliyorlar eğer kulaklık kullanmıyorsan. O zorladı beni. Maskeyle bir yerde hani performans azalıyor. Hızlı anlatma performansı da azalıyor. Nefes alışı, sıcak, terliyorsun. Yaz günüde çok etkiledi. Evet performansımı Covid sürecinde tur yapmak %60-%70 etkiledi.

K11

Nefes alma verme düzenimi çok ciddi anlamda etkiledi. Bu da tabi insanın biraz canını sıkıyor yani akşam olduğunda burnumun şurası (burnunun kemerini gösteriyor) ağrıdı maske takmak zorunda olmaktan. İnsanı işte

biraz yoruyor yani olması gerekenden daha fazla yoruyor. Dediğim gibi performansımı etkiledi yani.

K9

Maskeyle anlatım yaparken seslerini duyuramadıklarını ve özellikle yabancı dilde konuşurken turistlerin kendilerini anlamakta zorluk çektiklerini belirten rehberler de vardır. Bu konuya ilişkin kimi açıklamalar şöyledir;

Hani konuşuyorum maskemi çıkarmak zorundayım çünkü hani yabancı dilde konuştuğum için kelimelerimin ağzımdan tam böyle çıkıp anlaşılır olması gerekiyor çünkü biraz aksan farkı var.

K12

Maskeyle konuşmak gerçekten zor oluyor çünkü hani normalde de benim sesim çok gür çıkmıyor bir de maskeli olunca sesimi duyuramıyorum. O beni biraz irrite ediyor. Virüse yakalanma endişesi olmasa da maske yüzünden dediğim gibi tam istediğim gibi anlatım yapamıyorum. Sesimi duyuracak şekilde anlatım yapamıyorum, öyle söyleyeyim.

K10

Araştırmaya katılan profesyonel turist rehberlerinin cevabına göre salgında tura çıkmak rehberlerin çoğunun performansını etkilememektedir. Bazı rehberler ilk başlarda salgının getirdiği zorluklardan dolayı turlarda %100 performans veremezken zamanla salgın şartlarında tur yapmaya adapte olduklarını ve bu sayede salgın öncesi performanslarına kavuştuklarının ifade etmiştir. Araştırmaya katılan 15 profesyonel turist rehberinden 6'sı ise turlarda istediği performansı endişeden ve salgından korunma yöntemlerinden dolayı verememektedir.

3.4.13. Salgından Sonra Turist Rehberliği Mesleğinde Meydana Gelebilecek Değişimler

Katılımcılara, salgın sonrasında profesyonel turist rehberliği mesleğinde meydana gelebilecek muhtemel değişiklikleri öğrenme amacıyla sorulan sorunun cevabında *teknoloji kullanımı, hijyen, daha nitelikli turist rehberleri, niteliksiz turist rehberleri, aşılı aşısız turist rehberi* ayrımı kavramların üzerinde durulmuştur.

Bazı profesyonel turist rehberleri COVID-19 salgını sonrası turist rehberliği mesleğinde teknoloji kullanımının artacağını, kimi alanlarda da rehberlerin yerlerini

tamamen teknoloji destekli yeni oluşumlara bırakacağını düşünmektedir. Teknolojik yeniliklerin kullanımının artacağı ve beraberinde sesli sözlük tarzı dijital rehberler tercihinin artacağı, bilgisayar ortamında online gezilerin de artacağı öngörülmektedir. Salgın döneminden önce altyapıları tamamlanan ve kullanıma sunulan bu yeniliklerin salgın döneminde kullanımının arttığını ve salgından sonra daha da artacağı yönünde profesyonel turist rehberleri arasında görüş birliği bulunmaktadır.

> *Dijitalleşme artabilir, efendime söyleyeyim, böyle bir şey bekliyorum ben hani. Ne kadar bizim yaptığımız konvansiyonel yöntemin lezzeti olur, o ayrı ama bir dijitalleşme zaten başladı bile, ben onun daha örgünleşeceğini düşünüyorum dijitalleşmenin.*
>
> *K4*

> *Her şey çıkabilir, her şey olabilir. Ama net olarak hani şunlar şunlar gerçekleşir diye bir düşüncem yok, sadece dediğim mesela hala müzelerde var işte audio gudide'lar. Rehber Tercihi yerine audio guide'ların çoğalması.*
>
> *K5*

> *Böyle yeni programlar çıkarıyordu işte temassız turlar şekline. Mesela kendi aracınızla tura katılabiliyorsunuz otobüsün arkasından yani tur otobüsünü takip ederek. İşte telefonda bir uygulama var, uygulama üzerinden işte rehber anlattığında siz kanaldan bağlanıp dinleyebiliyorsunuz.*
>
> *K9*

> *Belki hani yakın zamanda olmasa bile ilerleyen zamanlarda belki online geziler gelebilir, online mesela anlatımlar yapabiliriz. İlla bir yere gitmeden yapılabilir mi yapılabilir. Bu şekilde belki değişiklik olabilir.*
>
> *K10*

Covid-19 salgının profesyonel turist rehberliği mesleğinde üzerinde bırakacağı en büyük değişimin hijyen olduğu görüşü etrafında birleşen rehberler vardır. Söz konusu rehberlere göre salgından sonra da dezenfektan kullanımının rehberler arasında devam edeceği ve hatta kimi olağanüstü durumlarda maskenin de kullanılabileceği fikri ileri sürülmüştür.

> *Ben bireysel olarak değişiklik sadece belki hijyene dikkat konusunu, eminim Covid'in de bize bırakacağı böyle aşırı dezenfektan şeyler olacak.*
>
> *K11*

> *En başında söylediğim şeyi tekrar edeceğim. Bence artık dezenfektanlar otobüsten çıkmamalı, maskeler otobüsten çıkmamalı. Yani bu genel toplum*

sağlığı için açısından az önce dediğim gibi sadece basit gripli bile varsa otobüsün içinde maske kullanmaya zorlanmalıdır.

K13

COVID-19 salgını ortadan kalktıktan sonra hayatın normale dönmesiyle tekrar mesleklerini eskisi gibi yapacak profesyonel turist rehberlerinin salgın öncesinde olduğundan daha bilgili, daha donanımlı ve daha nitelikli rehberlerin görüleceği konusunda bazı rehberler arasında görüş birliği vardır. Bunun sebebi olarak da salgın döneminde evde kalınan süreçte rehberlerin bilgilerini arttırdığı, bir uzmanlaşma alanı seçtikleri ve meslekten vazgeçen rehberlerin olması gösterilmektedir. Bu konuya ilişkin bazı yorumlar şöyledir;

Birçok rehber arkadaşım bu bir buçuk yıl içerisinde kendini yeniledi, tazeledi, bilgilerine bilgi kattı, kitap yazdı, anı yazdı Youtube kurdu. Gerçekten farklı yönlerini de keşfetti herkes. Ben projelere başladım, ondan sonra herkes farklı yönleriyle kendini zenginleştirdi ve bu da onun rehberliğine bir artı. Dolayısıyla bence artı birle başlayacağız.

K1

Daha uzmanlaşma, hep söylenir ama bu hakikaten doğru, biraz daha insanların ya da rehberlerin kendilerini daha iyi gösterebileceği ve kendi konusunda çok ciddi yetkinleşeceği bir konu seçmeleri lazım.

K14

Şöyle; bununla ilgili rehberler daha düzenli olacaklardır diye düşünüyorum. Yani ya da bu dönemde meslekten vazgeçen rehberler olduğu için daha bilgili ve daha ilgili rehberler, rehber grubu olacak önümüzdeki dönemlerde. Bu da yine tura katılan misafirlerin tur memnuniyetini daha da artıracaktır.

K15

Salgın sonrası rehberlerin daha nitelikli ve bilgili olacağı görüşünün aksine kimi katılımcılar da evde kalınan dönemde profesyonel turist rehberlerinin meslekten soğuduğunu bundan dolayı rehberlerin hayat normale döndüğünde kendilerini mesleğe tekrar adapte etmekte güçlük yaşayacağını, bazı rehberlerin kendilerinden de örnek vererek mesleki beceri ve yetkinliklerini kaybettiğini düşünmektedir.

Çok böyle meslekten soğuttu ve uzaklaştırdı yani bence bu birçok kişiyi. Hani bu rehberler arasında da dönen bir sohbettir. Tamamen kendini mesleğe veremeyebilir.

K6

Bunun dışında acentelerin bence şöyle bir korkusu olacak, neticede çoğu insan çalışmıyor senelerdir. Mesleki bilgisi ne durumda ne yapmış ne etmiş. Bunu da belki acenteler şey yapabilir, bir eğitim turu ne yapman gerektiğini anlatacak.

K2

Turlar başlasın istiyoruz ama bir yandan da tura çıkmaya korkuyorum. Neyi ne kadar hatırlıyorum emin değilim, işte çalışıyorum ama hala bir eksiklik hissediyorum, sürekli devam ettiğim bölge bile olsa o korku ne yazık ki şu an herkesin biraz olsun içine işlemiş durumda.

K5

Bir katılımcı ise salgın sonrasında profesyonel turist rehberlerinin aşılı ve aşısız rehber olarak ayrılacağını ve bunun ilgili kurumlar tarafından kontrol edileceğini ve buna göre turlara çıkabileceklerini düşünmektedir.

Bu aşı, aşıyla ilgili tabi ki rehberlere aşı kartı veriliyor ama belki bunu ibraz edebiliriz. Böyle ne bileyim ya kokarta ya da turun başında gösterebileceğimiz belge gibi bir şey olabilir. Böyle bir ayrım olabilir işte aşılı rehber, aşısız rehber gibi.

K2

Araştıramaya katılan profesyonel turist rehberlerinin cevabına göre salgın sonrasında turist rehberliği mesleğinde salgının getirisi olan birtakım değişikliklerin olacağı düşünülmektedir. Bu değişimlerin en başında sanal turlar ve dijital rehberler gelmektedir. Ortaya çıkan bir diğer kavram ise hijyendir. Salgın ortadan kalksa bile hijyen kurallarının daha uzun süre rehberler ve turistlerle kalacağı düşünülmektedir. Konu kapsamında bazı turist rehberleri salgından sonra kendini yenilemiş ve bilgisini artırmış daha nitelikli turist rehberlerinin olacağını düşünürken bazıları da meslekten soğumuş ve bu süreçte motivasyonunu kaybetmiş rehberlerin sayısının artacağını düşünmektedir.

3.4.14. COVID-19 Salgınının Kültür Turlarına Etkisi

Profesyonel turist rehberlerinin gözünden salgının kültür turlarına olan etkisinin belirlenmesine yönelik sorulan soruda *"talepte azalma, destinasyon değişikliği, fiyat artışı, turist profili değişikliği"* cevaplarının yoğun olarak üstünde durulmuştur. Söz konusu yanıtların kullanım sıklığı Tablo 37'de görülmektedir.

Konu kapsamında talepte azalma kavramı profesyonel turist rehberlerinin tamamı (15) tarafından kullanılmıştır. Destinasyon değişikliği ise 8 turist rehberi tarafından dile getirilmiştir. Fiyat artışı ve turist profili değişikliği kavramlarından ise 2'şer turist rehberi bahsetmiştir.

Tablo 37. Covid-19 Salgınının Kültür Turlarına Etkisi

	Talepte Azalma	**Destinasyon Değişikliği**	**Fiyat Artışı**	**Turist Profili değişikliği**
K1	✓	✓		
K2	✓			
K3	✓			
K4	✓	✓		
K5	✓	✓		
K6	✓	✓		✓
K7	✓			
K8	✓	✓		✓
K9	✓		✓	
K10	✓	✓		
K11	✓		✓	
K12	✓			
K13	✓	✓		
K14	✓	✓		
K15	✓			

Salgın sürecinde seyahat kısıtlamaları ve sokağa çıkma yasaklarından dolayı turizm sektörü durma noktasına gelmiş, buna bağlı olarak da kültür turlarına ilgi en dip seviyelere düşmüştür. Katılımcılar tarafından üstünde en fazla durulan *talepte azalma* ile ilgili kimi katılımcıların ifadesi şöyledir;

> *Tabi gerçekten korkunç bir durum söz konusu, daha önce yerli turistlerle çalışan acenteler daha önce bölge turlarında Ege-Akdeniz ya da Karadeniz turlarına giden büyük acentelerden bahsediyorum haftada yazın ortasında haftada 20'ye yakın otobüs çıkartabiliyorken şu anda 3'ü 4'ü geçmiyor. Bu da zaten çok büyük bir kayıp demek, tabi 20 otobüs diyorum 20 çarpı 45 olarak düşünün her birinde 45 misafir var. E kaç ayrı bölge var zaten bunun GAP'ı var Ege-Akdeniz'i var, Kapadokya'sı var haftada 50-60 otobüsleri bulan acenteler vardı. Şu anda haftada 10 büyük bir rekor demek onlar için yani beşte bir altıda bir kayıpları var.*
>
> *K3*

> *Yani şöyle benim gördüğüm sayıda çok ciddi bir azalma olduğu. Hatta bugün konuşuyorduk 20 yıldır bu işin içerisinde olan turizmcilerle*

konuşuyoruz işte karşılaşıyoruz. İşte diyorlar; burada kuyruk vardı buradan geçemezdik saatlerce beklerdik şeklinde böyle bir dönemden şu anda çok rahat gidebileceğimiz aslında ortamın çok da kalabalık olmadığı bir ortamdayız yani sayı olarak bir karşılaştırma yapabilirim. Kimse gelmiyor insanlar salgından endişe ediyor.

K12

Şimdi bir kere yani sayı çok aşağılara çekildi. Bir de bir ay sonrasının bile ne olacağı kestirilemediği bir dönemde, önceden mesela bizim Amerikalılarımız 1,5-2 yıl önce turu satın alırdı ya da sizinle tur oluşturmak için hani mailleşme trafiği başlardı, artık onu görmüyorum. Biraz daha son dakikaya döndü iş.

K14

Bazı katılımcıların gözlemlerine göre kültür turlarında salgın öncesi döneme göre meydana gelen en büyük değişikliklerden biri ise turistlerin farklı destinasyonları tercihidir. Bu bağlamda turistler daha çok kalabalık olmayan, doğayla iç içe ve izole destinasyonları tercih etmektedir. Buna bağlı olarak da kültür turlarının programlarında salgın öncesi döneme göre farklılıklar oluşmaktadır.

Bir de insanlarda şunu gözlemledim; daha kültürel turlardansa işte tekne turu, plaj olsun, çok fazla çok insanlar bir araya gelmeyeyim tadında o turlara çok merak saldılar. Kalabalıklardan, müze ören yeri ziyaretlerinden ziyade daha izole olabilecekleri turları tercih ettiler bu geçiş sürecinde.

K4

Daha çok şunu fark ediyorsun; daha böyle sessiz, kalabalık olmayan, doğayla iç içe olacakları yerlerin tercih edildiğini fark etmeye başladık hani bu, bu net.

K6

Program değişiklikleri çok fazla söz konusu. Yani ben şu an işte bir sürü değişik şirketlerin acentelerin programlarına bakıyorum ve yani pandemi öncesindeki programlarla aralarında çok büyük fark var.

K5

Ve tabii çok uzun turlar yerine biraz daha spesifik bölgelere döndü iş veya çok uzun turlar yerine biraz daha spesifik bölgeler ve spesifikleşen turlara doğru sanki yönelme var gibi görünüyor.

K14

İki katılımcı ise genel anlamda turistik ürün fiyatlarının salgın öncesi döneme göre arttığını belirtmiştir. Konuya ilişkin cevaplar şöyledir;

E tabi bunların başında fiyat geliyor. Fiyat artışı söz konusu. Her ama yani şeyde değil yani atıyorum otelin fiyatı artmıştır ama öğle yemeği restoranda artış olmayabilir. Olmuyor da mesela hani ben sürekli kahvaltı almaya gittiğim bir yer turla işte bu sezonda gitmeye başladığımda fiyat hiç artmamıştı mesela ben çok şaşırmıştım. Kaldığınız otelin fiyatları artabiliyor. Özellikle işte doğal güzellikler içerisinde olan otellerin ve termal otellerin tamam yani termal otellerin fiyatlarının ben daha çok arttığını gördüm bu süreçte. Hani böyle o bileşenlerde farklı farklı değişmeler söz konusu işte bunların başında fiyat geliyor.

K9

Bu 1,5 sene boyunca insanlar belki ya zaten virüs var ya zaten turlar pahalı, arabamıza atlarız kendimiz gideriz ya da bir araba kiralarız kendimiz gideriz.

K11

İki katılımcı salgın öncesi döneme göre tura katılan turist profilinin değiştiğini ifade etmiştir. Bir katılımcı salgın öncesi dönemde kültür turlarına yoğun katılım gösteren üst yaş grubunu salgın sürecinde göremediğini, bir diğer katılımcı ise dini grupların olmadığını belirtmiştir.

Şöyle söyleyeyim yani özellikle daha, biraz daha üst yaş olanlar tedirgin, bitse bile tedirgin. Hiçbir şekilde bir buçuk yıldır katılım göstermemeye çalıştılar. Daha öncesinde biliyorsun daha çok böyle emekli ve üst kesim biraz daha keyfi olarak katılırdı turlara. Onları çok fazla göremediğimizi fark ediyorum bu süreç içerisinde çünkü tedirginler, yaştan itibaren de tedirginler.

K6

Yani genel olarak baktığımız zaman salgın öncesi Anadolu turları, dini grupların bunların hiçbiri şu anda yok. Ya da bu Çin pazarı çok fazlaydı o turların hiçbiri yok.

K8

Araştırmaya katılan profesyonel turist rehberlerine göre kültür turlarında salgın sürecinde birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu bağlamda en büyük değişimin talep düşüşü olduğu görülmektedir. Ayrıca verilen cevaplar arasında fiyat artışı kavramıyla birlikte olumsuz özellik barındıran cevap yine talepte azalma kavramıdır. Ayrıca gidilen destinasyonlarda ve tur programlarında turist tercihi üzerine değişiklikler meydana gelmiştir. Salgın sürecinde kültür turlarında görülen diğer değişiklikler ise fiyat artışı ve turist profilinin değişmesidir.

3.4.15. Turizmin ve Kültür Turlarının Ne Zaman Normale Döneceğine Dair Öngörüler

Katılımcılara profesyonel turist rehberlerinin turizm ve kültür turlarının normale dönüş tarihi üzerindeki tahminlerini ortaya çıkarma amacıyla sorulan soruda 2022 ve 2023 yılları üstünde durulan iki tarih olmuştur. Söz konusu iki tarihin tercih edilme sıklığı Tablo 38'de verilmiştir.

Katılımcıların 8'i turizmin ve kültür turlarının 2022 yılında normale döneceğini düşünürken 7 katılımcı 2023 yılını öngörmektedir.

Tablo 38. Turizmin ve Kültür Turlarının Ne Zaman Normale Döneceğine Dair Öngörüler

	2022	2023
K1		✓
K2		✓
K3	✓	
K4	✓	
K5		✓
K6		✓
K7	✓	
K8	✓	
K9	✓	
K10	✓	
K11	✓	
K12		✓
K13	✓	
K14		✓
K15		✓

Turizmin ve kültür turlarının normale dönme süreci hakkında 2022 yılını öngören katılımcılar bunun aşıya ve COVID-19 virüsünün mutasyonlarına bağlı olduğu fikri etrafında birleştiği görülmektedir.

> *Yani mutasyonlara bağlı olarak ben 1 seneden önce normale dönmeyeceğini düşünüyorum. Hala biz 1 sene boyunca direnebiliriz. Ben 2022'yi güzel bekliyorum açıkçası.*
>
> *K8*

> *Yani önümüzdeki sene bence artık bir şeyler olur diye düşünüyorum. 2022 diyebiliriz yani 2022 ilkbahar yaz sezonu. Tabii işler mevcut durum bu şekilde giderse yani. Aşılama bu kadar hızlı bir şekilde ilerlerse ve yeni bir*

salgın patlak vermezse ya da yeni bir varyant ortaya çıkmazsa bu yeni çıkan varyant mevcut aşılanmış olan inşaları etkilemezse eğer.

K9

Ha tamamen normale dönmesi yani önümüzdeki mayıs desem her bir varyantta bir şey çıkıyor yani. Ben mayıs diye umudum var seneye. İnşallah 2022 mayıs diyelim.

K11

Ben salgının başladığı gün 2022 demiştim. Hala aynı tarih diyorum 2022 itibariyle çözülür diye tahmin ediyorum. Sadece aşı karşıtı sevgili dünya vatandaşları olmasa daha çabuk çözebileceğimize inanıyorum. 2022'de ben inanıyorum ki kültür turları eski volümüne kavuşacak.

K13

Turizmin ve kültür turlarının ancak 2023 yılında normale döneceğini düşünen kimi katılımcıların bu konudaki yorumları şöyledir;

Ben de öyle diyorum, 1.5-2 yıl rahat sürer bu. Yani 2 yıl sonra biz tamamen rahatlayabiliriz.

K12

İnsanlar 2022 diyorlar, ben çok iyimser karşılıyorum bunu. 2023 bence en iyi ihtimal.

K2

Yani şimdi başladık diyebiliriz aslında ama tamamen eskiye, pandemi öncesi sürece geçmek yani herhalde şimdi önümüzdeki sezon hafiften bir hareketlenme olur ama tam anlamıyla yeni sezon dediğimiz yani yeni başlangıç ve eskisine dönmek diyebileceğimiz 2 sezonumuz var diye düşünüyorum. Evet 2023 diyorum.

K5

Bir katılımcı turizmin ve kültür turlarının normale dönmesinin 2023 yılından sonraya da kalabileceğini ifade etmiştir.

2023. Aşı azalırsa mutasyon artarsa 2023 ve sonrası olabilir. Yani ben en azından bir iki yıl kadar gideceğini düşünüyorum istemesem de. Yani 2023'te evet bir tık daha normalleşebiliriz gibi geliyor.

K6

Araştırmaya katılan profesyonel turist rehberleri turizm sektörünün ve kültür turlarının normale dönüş tarihi ile ilgili 2022 ve 2023 yıllarını öngörmektedir. Bu anlamda 8 turist rehberi 2022 yılı derken 7 turist rehberi ise 2023 yılının turizmin normale dönüş yılı olacağını tahmin etmektedir. 2022 yılını öngören turist rehberleri

ise bunun aşılamanın hız kesmeden devam etmesi aynı zamanda salgının bulaşma yollarının tüm vatandaşlar tarafından önünün kesilmesi ve söz konusu virüsün mutasyon tiplerine bağlı olduğunu düşünmektedir.

3.4.16. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Yaşadığı Ekonomik Kayıp

Katılımcılara profesyonel turist rehberlerinin salgın sürecinde gelirlerinde ortalama ne kadar ekonomik kayıp yaşadığını tespit etmek için sorulan soruda %100, %95, %90, &85, %70, %20, %10 yanıtları öne çıkmaktadır. Söz konusu yanıtların dağılımı Tablo 39'da verilmiştir.

5 profesyonel turist rehberi salgın sürecinde %100 ekonomik kayıpta olduğunu ifade etmiştir. 3 profesyonel turist rehberi %95 derken 2'şer turist rehberi de bu oranın %90 ve %95 olduğunu belirtmiştir. 1'er turist rehberi için salgın dönemindeki ekonomik kayıp %70, %20 ve %10'dur.

Tablo 39. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Yaşadığı Ekonomik Kayıp

	%100	%95	%90	%85	%70	%10-%20
K1	✓					
K2	✓					
K3						✓
K4				✓		
K5	✓					
K6		✓				
K7			✓			
K8		✓				
K9	✓					
K10						✓
K11			✓			
K12	✓					
K13		✓				
K14				✓		
K15					✓	

Salgın sürecinde çıkamadıkları turlardan büyük ekonomik kayba uğrayan profesyonel turist rehberlerinin bu konu hakkındaki ifadeleri şöyledir;

%100. %100 tabi ki %100 kayıp. %100 kayıp bu. Hem eşim rehber ben rehberim aynı ev iki rehber ve tamamen her şey kapatıldı, bitti ve rehberlikten %100 kayıptayız pandemi sürecinde.

K1

Salgın döneminde işsizlikten dolayı ekonomik anlamda %100 kayıpta olduğunu ifade eden kimi turist rehberleri bu dönemde sürekli ikamet ettikleri şehirden evini kapatıp eşyalarını satarak aile evine dönmek zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum salgının turist rehberleri üzerindeki yıkıcı etkisini açıkça göstermektedir.

Yani şöyle diyeyim ben İstanbul'da yaşıyordum evim vardı, kiralamıştım, tüm eşyaları almıştım. Tuttuk evi, bir rehber arkadaşımla yaşıyorduk. Yani kriz oldu bir ay dayanalım dedik dayandık, ikinci ay oldu ben de dedim zaten bu böyle devam edecek. Neredeyse her şeyi sattık, evi kapattık. Ya annemin yanına döndüm. Yaşadığım şehre. Yani ekonomik kaybım neredeyse %100 diyebilirim. Şimdi ne yapıyorum, tek tük tur çıkınca onlara çıkıyorum ama tabi eski kazancımın belki onda birini ya kazanıyorum ya kazanmıyorum."

K2

Ne kadar kayıp yaşadım… yani ben şöyle söyleyeyim ben 7 ay ailemin yanında kaldım. Kalmak zorunda kaldım çünkü hiçbir şekilde gelirim olmadı. Benim şöyle söyleyeyim avantajım şu oldu; ailem yurtdışında olduğu için ben oraya geçtim ve orada bir markette çalışmak zorunda kaldım mesela ve oradaki kazandığım birikimle aldığım kredinin geri ödemesini yaptım. Yine bir artıya geçme söz konusu olmadı o yüzden yani bir senelik hatta bir seneden fazla bir kaybım var yani maddi açıdan. Tabi tabi %100 diyebiliriz, %100 diyebiliriz, hani çok rahat diyebiliriz.

K5

Bazı katılımcılar da COVID-19 salgının ekonomik zararlarını şöyle açıklamaktadır;

%95. Yani yüzde yüz diyemem çünkü çalışan kesimdeniz yani çalışan dediysem işte böyle ayda 20 tur yaparken 1 tura 2 tura düştü. Ciddi anlamda bir kayıp var genel anlamda.

K8

Şöyle; genel itibariyle yılın 260 günü tura çıktığımı hesaplarsak hani %70'e kadar çıkar bu zarar.

K15

Şöyle; %20 belki %25 civarı bir kayıp yaşadım. Hayat standardımda pek fazla bir şey değişmedi. Geçen sene mart ayından temmuz ayına kadar biraz ekonomik olarak sorunlar yaşadım daha sonra toparlandım.

K3

Araştırmaya katılan profesyonel turist rehberlerinin yanıtlarından salgının turist rehberleri için ne kadar zor geçtiği görülmektedir. Salgın döneminde ülkelerin uyguladığı seyahat sınırlamaları, sokağa çıkma yasakları, evde kalma çağrıları gibi nedenlerden dolayı turizm ve kültür turları bir dönem durma noktasına gelmiştir. Bu durumun sonucu olarak işsiz kalan profesyonel turist rehberleri ciddi ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte araştırmaya katılan turist rehberlerin büyük çoğunluğu (12) %85 ve üzeri ekonomik kayıpta olduğunu belirtmiştir.

3.4.17. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberleri İçin Sağlanan Ekonomik Destek

Katılımcılara, salgın sürecinde profesyonel turist rehberlerine ekonomik destek sağlanıp sağlanmadığını belirlemek amacıyla sorulan sorunun cevabında *"geri ödemeli kredi, kredi aldım, kredi almadım, geri ödemeli kredi ekonomik destek değildir"* kavramları öne çıkmaktadır. Söz konusu kavramların dağılımı Tablo 40'ta gösterilmektedir.

13 katılımcı salgın döneminde profesyonel turist rehberleri için geri ödemeli kredi verildiğini ifade etmiştir. 11 katılımcı verilen geri ödemeli krediden faydalanmazken/faydalanamazken 4 katılımcı bu krediyi almaya hak kazanmıştır. 11 katılımcı söz konusu geri ödemeli krediyi bir ekonomik destek olarak görmezken 2 katılımcı bu kredinin zor dönemde iyi geldiğini düşünmektedir. 2 katılımcı ise direkt olarak salgın sürecinde hiçbir ekonomik destek olmadığını belirtmiştir.

Tablo 40. Salgın Sürecinde Profesyonel Turist Rehberleri İçin Sağlanan Ekonomik Destek

	Geri Ödemeli Kredi	Kredi Aldım	Kredi Almadım	Geri ödemeli kredi ekonomik destek değildir
K1	✓		✓	
K2	✓	✓		✓
K3	✓	✓		✓
K4			✓	
K5	✓	✓		✓
K6	✓		✓	✓
K7			✓	
K8	✓		✓	✓
K9	✓	✓		✓
K10	✓		✓	✓
K11	✓		✓	✓
K12	✓		✓	✓
K13	✓		✓	✓
K14	✓		✓	
K15	✓		✓	✓

Salgın döneminde profesyonel turist rehberleri için verilen geri ödemeli krediden faydalanan kimi katılımcılar bu kredinin hiç yoktan iyi olduğunu, zor dönemlerinde bir can suyu olduğunu belirtmektedir.

> *Destek olarak sadece öncelikli kredi desteği sağlandı. Çünkü kredi çıkmayan insanlara kredi çıkması sağlandı, TUREB'in yaptığı bir şeydi bu. Bu bence büyük bir etkiydi, belki kimine hiç kredi çıkmıyordu.*
>
> *K11*

> *Faydalandım. Yani hibe değil sonuçta ama yani gerçekten o an benim için can suyu olmuştu ve birçok rehber için bu geçerli.*
>
> *K3*

Katılımcılar arasında söz konusu krediye başvurduğu halde faydalanamayan ve hiç ihtiyaç duymayan profesyonel turist rehberleri de vardır.

> *Destek olarak faizsiz kredi mi o tarzda sanırım bir şey verilmiş. Hibe falan yapılmadı. Yapılmadığı için tabi ki de faydalanamadım. Krediye de ihtiyacım yoktu açıkçası öyle değerlendirmedim.*
>
> *K12*

> *Yani turist rehberlerini 10 bin liralık bir kredi verilecekti. Eşimle ben biz bundan faydalanamadık.*
>
> *K8*

Salgın sürecinde profesyonel turist rehberleri için hiçbir ekonomik destek sağlanmadığını ifade eden 2 katılımcının bu konudaki yanıtları şöyledir;

> *Hiçbir şey yapılmadı diyebilirim. Ne odalar ne de TUREB için konuşuyorum maalesef.*
>
> *K4*

> *Hayır. Ne birliklerimiz ne odalarımız ne de devlet, hiç kimse hiçbir şey yapmadı.*
>
> *K7*

Covid-19 salgını sürecinde profesyonel turist rehberlerine ekonomik destek kapsamında findeks kredi notu gözetilmeksizin geri ödemeli krediyi gerçek anlamda ekonomik destek olarak görmeyen turist rehberi vardır. 15 katılımcının neredeyse tamamına yakını (13) söz konusu kredinin gerçek bir ekonomik destek olmadığını ifade etmektedir. Öyle ki sorulan "Salgın döneminde turist rehberleri için ekonomik destek sağlandı mı?" sorusuna direkt olarak hayır veya sağlanmadı olarak yanıt verilmiştir. Ayrıca bu görüşte olan katılımcıların hepsinin geri ödemeli kredi verildiğinden haberi vardır. Katılımcıların bu konuya ilişkin görüşleri şöyledir;

> *Sağlanmadı. Sadece geri ödemeli kredi vs. öyle durumlar olduğunu biliyorum. O da çok bana mantıklı gelmiyor. Zaten tekrar turizmin canlanıp rehberlerin çalışması garantilenmediğinde siz rehberlere istediğiniz kadar geri ödemeli kredi verin, para kazanıp kazanmayacağını bilmediği için bunun pek bir önemi yok. Bence hiç desteklemediler.*
>
> *K6*

> *Şöyle; sağlandı dediler ama sağlanmadı. Var olan mevcut kredi desteğinden rehberlerin yararlanmayan rehberlerin faydalanmasını sağladılar. Bu da bir rehberin ortalama 1 ya da 2 ay destekleyebilecek bir kredi desteği daha doğrusu, öyle söyleyeyim sana. Herhangi bir hibe yok o konuda.*
>
> *K15*

Geri ödemeli krediyi alan, henüz tam olarak turizm normale dönmediği için yeteri kadar gelir elde edemeyen bazı profesyonel turist rehberlerinin krediyi geri ödeme konusunda güçlük çektiği görülmektedir. Bu konuda kimi katılımcıların ifadeleri şöyledir;

Sağlandı mı? Hayır. Şöyle ki çok geç bir tarihte çok fazla rehberin talebiyle yani ite kaka, kurumumuzu ite kaka o noktaya getirdik. Kredi açısından, kredi verilebilmesi için. Ancak 10 bin liralık bir kredi çıktı. Faydalanan faydalandı ancak işte kredilerin geri ödemesi başladı ama hala eski tempoya insanlar dönemedi, çalışmıyor birçok insan. Dolayısıyla da yani durum maalesef bu.

K13

Yani ekonomik açıdan aldığımız destek kredi, bir kredi desteği aldık o da hani hibe değil neticede hani biz bunu ödemekle. Ben şu an bunu ödüyorum. Şu an o eksiyi kapatmaya çalışıyorum çıktığım turlarla onu kapatmaya çalışıyorum. Onun dışında bir herhangi bir şey olmadı yani.

K9

Verilen söz konusu krediyi bazı rehberlerin almaya hak kazanması bazılarının ise bu krediyi alamaması durumu turist rehberleri arasında hangi kriterler göz önüne alınarak kredi verildi polemiğine neden olmuştur.

Bunun ayrımını nasıl yaptığını keşfedemedik. Birçok rehber arkadaşımızla da bunu konuştuk. Bir 10 bin kredi çıktı, kredi çıktı 10 bin kredi çıktı. Alan bir sürü arkadaşımız da var, alamayan bir sürü arkadaşımız da var. İşte eğer üstüne ev varsa, araba varsa veya bir sabit gelirin varsa, kira gelirin, emekli maaşın gibi. Böyle şeylerin varsa çıkmadığı diye bir kanaate vardık yani çünkü kriteri bir türlü çözemedik. Bunları olduğu halde alan arkadaşımız da var. O kriteri çözemedik.

K1

Belli başlı turist rehberlerine hiçbir şey gözetmeden, hiçbir şey ayırmadan 10 bin TL'lik bir kredi desteği verildi Ziraat Bankası tarafından ama hiçbir şekilde yani ne kredi notu değerlendirildi ne bir şey. Sadece rastgele verildi ve bunu alamayanlar da vardı. Ben aldım, ben şanslıydım ama alamayanlar da vardı ve neye göre alamadılar o da belli değil. Hiçbir açıklama yapılmadı ve insanlar muhatap bulamadı karşılarında. Tabi destek değil şu an geri ödüyorum Aralık'tan beri geri ödüyorum.

K3

Katılımcılardan biri ise zorlu salgın sürecinde çalıştığı acentenin kendi rehberlerine hibe verdiğini ifade etmiştir.

Benim çalıştığım acente bize destek sağladı. Hatta daha dün ikincisini yolladılar. Devlet tarafından tabi ki hiçbir şey sağlanmadı ama Hırvatistan'da falan rehber arkadaşlarım var, onlara kendi hükümetleri çok büyük destekler sağlamış, bizde tabi ki böyle hiçbir şey yok.

K2

Araştırmaya katılan profesyonel turist rehberlerinin çoğunluğunun görüşüne göre salgın döneminde kendileri için ekonomik destek sağlanmamıştır. Turist rehberleri söz konusu krediyi geri ödemekle yükümlü oldukları için bunu bir ekonomik destek olarak değerlendirmemektedir. Ayrıca krediyi alan turist rehberlerinden bazıları krediyi geri ödemede ciddi zorluk çekmektedir. Söz konusu krediden başvuru yaptığı halde faydalanamayan turist rehberleri kredinin hangi kriterlere göre verildiğini net olarak çözememişlerdir. Bazı katılımcıların ifadesinden krediye gerçekten ihtiyacı olduğu halde alamayan turist rehberlerinin olduğu anlaşılmaktadır.

3.4.18. Kriz Dönemlerinde Profesyonel Turist Rehberlerinin İlgili Kuruluşlardan Beklediği Uygulamalar

Katılımcılara, profesyonel turist rehberlerinin yıkıcı kriz süreçlerinde kendileri için ilgili kuruluşlardan beklediği uygulamaları belirlemeye yönelik sorulan sorunun cevabında "*hibe, kumbara, sosyal güvenlik, etkin yönetim"* cevaplarının üstünde yoğun olarak durulmuştur. Söz konusu cevapların kullanım sıklığı Tablo 41'de verilmiştir.

Profesyonel turist rehberlerinin uzun süreli kriz dönemlerinde ilgili kuruluşlardan bekledikleri uygulamalar arasında hibe 11 rehberin tercihiyle en fazla talep edilen uygulamadır. Kumbara uygulamasını 7 rehber, sosyal güvenlik ve etkin yönetimi de 6'şar rehber tercih etmektedir.

Tablo 41. Kriz Dönemlerinde Profesyonel Turist Rehberlerinin İlgili Kuruluşlardan Beklediği Uygulamalar

	Hibe	Kumbara	Sosyal Güvenlik	Etkin Yönetim
K1	✓	✓		
K2	✓	✓		
K3	✓			
K4	✓			
K5	✓			✓
K6	✓	✓	✓	
K7		✓		✓
K8				
K9	✓		✓	
K10	✓		✓	
K11	✓		✓	
K12	✓	✓	✓	✓
K13		✓	✓	✓
K14		✓		✓
K15	✓			✓

Turizm sektörünün karşılaşabileceği yıkıcı krizler karşısında profesyonel turist rehberlerine hibe verilmesi gerektiğini düşünen bazı katılımcıların cevapları şu şekildedir;

> *Şöyle olur bir ihtiyat akçesi gibi mesela buna yönelik belli bir bütçe ayrılması gerektiğini ben düşünüyorum. Bu işte TUREB belli odalara işte üye sayısına göre mesela eylemli rehber sayısına göre, özellikle eylemli rehber sayısına göre ya da işte TUREB'in belirleyeceği bu oranlar, tüm meslek odaları buna belirli bir bütçe ayırmalı. Şimdi konu Kültür ve Turizm Bakanlığı aslında destek vermesi gerekiyor. Bir hibe ayırması gerekiyor. Tamamı için olmasa bile örnek veriyorum işte yarısını TUREB kendi bütçesinden ayırsa yarısını bakanlık kendi bütçesinden ayırsa böyle bir ihtiyaç akçesi olmalı ki bu tarz durumlarda özellikle evli çoluklu çocuklu rehbere ya ailesi olan rehberlere bu şekilde onlara öncelik verilecek şekilde ben bir hibe ayrılması gerektiğini, bunun için maddi bütçe ayrılması gerektiğini kesinlikle düşünüyorum.*
>
> *K9*

> *Rehberlerin orada vakıfta bir fon açılıp bu gibi kriz dönemlerinde en azından çok etkilenen, gerek sağlık açısından sağlık gereği parası yoksa o rehbere müdahale edilmesi, kaza-bela durumunda Allah korusun ki oluyor maalesef.*
>
> *K13*

Bazı turist rehberleri turizm sektöründe meydana gelebilecek olası krizler karşısında önceden kumbara benzeri uygulamanın başlatılması gerektiğini düşünmektedir. Çalışılan dönemde bağlı oldukları odaya ödenen aidatın artırılarak bu kumbarada birikim gerçekleştirilmesi ve olası çalışamama durumunda odaların turist rehberlerine kumbarada biriken parayı düzenli aralıklarla verilmesi gerektiği konusunda katılımcılar arasında görüş birliği bulunmaktadır.

> *Bir kere kumbara yapılması lazım, kötü gün kumbarası yapılması lazım. Yani rehberler için de kötü gün kumbarası hani nasıl bir isim onu şey yapamadım ama kötü gün kumbarası lazım.*
>
> *K1*

> *Şöyle bir şey olabilir, bir döner sermaye tarzı bir oluşuma gidilebilir diye tahmin ediyorum rehberler arasında. Yani odalara o kadar aylık ödüyoruz ama bence verdiğimiz kadar olmuyor bunun yerine iyi sezonda birikim sağlayabilirsek, mesela askerlerin OYAK var. Biz de kendimizi koruma altına almak için böyle bir oluşuma gidebiliriz.*
>
> *K2*

> *İnsanlar nasıl olsa odaya bir aidat ödüyorlar, mecburi ödüyorlar. Bu oda aidatın üzerine belirli bir rakam daha fazla konulabilir, herkes bunu mecburen kartını almak için vereceği için, belki o anda bir isyan çıkabilir nasıl bunu zorunlu yaparsınız diye ama ileride böyle bir durum yaşandığında da herkes oradan alabileceği bir ufak da olsa para, birikmiş bir para can simidi olur.*
>
> *K7*

> *Ne yapabilirler. İşte bu tecrübelerinden dayanarak belki bir sendika gibi, bir rehber sandığı gibi bir şey oluşturulup kötü günlerde buradan bir destek olabilirler.*
>
> *K8*

Profesyonel turist rehberleri serbest meslek erbabı kapsamında sigortasız çalışan meslek grubudur, sigortalarını çalıştıkları dönemlerde kendileri yatırmaktadır. Salgın döneminde çalışamadıkları için bir geliri olmayan profesyonel turist rehberleri sigorta ödemelerini sağlayamamış dolayısıyla da sağlık sigortasına en çok ihtiyaçları olduğu salgın döneminde sigortasız kalmışlardır. Buna istinaden profesyonel turist rehberleri ilgili kuruluşlardan salgın gibi kriz dönemlerinde sosyal güvenliklerinin sağlanmasını beklemektedir.

> *Ya aslında bu, ben hani bu süreçlerde işte sosyal güvenlik, sağlıkla ilgili, bu tarz durumlar için benim düşüncem şöyle yani mesela günlük yevmiyeden rehberlerin bir payını keserek bunu kötü günde kullanmak*

amacıyla biriktirmek gibi bir şey olabilir. Yani birikim yapılabilir, taban yevmiye üzerinden evet tabi ki kesinti yaparak birikim yapabilir hani zorunlu bir ödeme getirir rehberlere günlük yevmiyesi üzerinden. Hani böylece doğal olarak her rehber kendi adına küçük bir meblağ da olsa bir şey biriktirmiş olur ya da işte sigortalarını işletebilir bu süreçlerde.

K6

Mesela bu süreçte en azından turist rehberlerinin genel sağlık sigortası karşılanabilirdi, ödenebilirdi diye ben düşünüyorum. İlk 6 ay olurdu sonra baktık bu süreç uzuyor, bir 6 ay daha olurdu gibi gibi.

K9

Odaya üye olanın işte vefatında hani belli bir sigorta olsa aslında yani bir sigortamız olsa. Bizim gidip bireysel aldığımız bu seyahat sigortaları ya da tam kapsamlı sigorta işte çalışamamama durumunda bilmem ne onların keşke, biz ödeyelim yine tabi ki aidatımız şeyimiz, 600'se 700 ödeyelim.

K11

Bazı profesyonel turist rehberleri salgın sürecinde ilgili meslek kuruluşlarının kriz yönetimi anlamında yetersiz kaldıklarını, yine olası kriz dönemlerinde yönetimin daha etkin ve verimli sağlanması gerektiğini düşünmektedirler.

Bu salgın döneminde daha akılcı davranılabilirdi diye düşünüyorum daha böyle oturaklı. Belki hani rehberleri koruyan ya da turizm sektörünü koruyan paketler daha akılcı paketler yapılabilir diye düşünüyorum.

K12

Planlama açısından. Bizim biraz daha mesleğimizi kabahatler kanunundan çıkarıp ceza kanununa sokmamız gerekiyor. Bence birincisi bu. İkincisi; bu gibi salgın süreçlerinde özellikle rehberlerin daha sağlam ayakta durabilmesi için sosyal güvencesi konusunda devletle yeniden yasa kanun üzerinde değişiklikler yapılması gerekiyor diye düşünüyorum. Artık kesinlikle biz şunu çok iyi anlamalıyız ki biz bir meslek kuruluşuyuz, biz sermaye kuruluşu değiliz.

K13

Yani şöyle bir tavsiyem olur; COVID-19'da yaşadıklarımızı baz alarak önümüzdeki dönemlerde bir kriz masası olması gerekiyor ve bu kriz masasının oluşabilecek krizlere karşı önlemler alması gerekiyor. Yani en kötüyü düşünerek en iyiyi yapmaya çalışmamız gerekiyor her zaman. Bu şekilde turizm bakanlığında da TUREB'te de TÜRSAB'ta da kriz masalarının oluşturulması gerekiyor.

K15

Bazı profesyonel turist rehberleri de halihazırda var olan TUREV'in daha doğru şekilde yönetilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Diğer sektördeki meslek erbapları gibi organize olabilmeliyiz, vakıflar kurabilmeliyiz. Vakıf kurmayı çok önemsiyorum ben. Hastalıkta, biz yollarda kelle koltukta gidiyoruz, yaralanıyoruz, ölüyoruz, iş kaybına uğruyoruz, sakat kalıyoruz. Ben bir vakıf kurulması. Aslında var TUREV var ama onun daha etkin çalıştırılması gerektiğine inanıyorum.

K4

TUREV diye bir vakfımız var rehberler vakfı TUREV'in doğru şekilde yönetilmesi ve doğru şekilde kullanılmasıyla ilgili acilen bir çalışma yapmamız gerekiyor.

K13

Salgın döneminde TUREB'in ve meslek odalarının yönetiminden, ilgi ve alakasından memnun olmayan profesyonel turist rehberleri bu süreçte unutulduklarını, görmezden gelindiklerini, kendileri için yeteri kadar mücadele edilmediğini düşünmektedirler. Bu konuya ilişkin bazı katılımcıların görüşleri şöyledir;

Ne kadar tavsiyede bulunursak bulunalım ben odalarımızın veya birliğimizin bizim lehimize çalışan kuruluşlar olduğuna olan inancımı çok uzun zamandır kaybettim. Yani bizim birliklerimiz, benim dahil olduğum oda da olabilir bu, bütün odaların bağlı olduğu TUREB, hiçbirisi kendi üyeleri namına çalışan kurumlar değiller. Üyelerine sanki düşmanı gibi davranıyorlar.

K7

Evet işin açıkçası şöyle; bu süreç içerisinde aslında TUREB'in çok büyük bir mücadele verdiğini gözlemleyemedim ben kendi adıma öyle söyleyeyim. Evet görüşmeler yapıldı edildi ama gereken ilgi ve alaka sağlanmadı, yani biraz daha yüzeysel ve pasif kaldı diyebilirim.

K5

Bir katılımcı ise sitemini TUREB'ten bu süreçte ekonomik destek olmasa da en azından ilgi ve alaka beklediklerini ifade etmiştir. Bu konuda katılımcılar arasında görüş birliği vardır.

Hiç şüphem yok bizim için uğraşıyorlar ama ben o anlamda da bir rehber olarak hayal kırıklığına uğradım. Ne odalardan ne TUREB'ten yeterince destek görmedik. Sadece paradan da bahsetmiyorum, yani telefon açıp da nasılsın denmedi hiçbirimize.

K4

Araştırmaya katılan profesyonel turist rehberlerinin *"turizm sektöründe yeniden meydana gelebilecek uzun kriz dönemlerinde profesyonel turist rehberlerini korumak için TUREB'e, Kültür ve Turizm Bakanlığına ve meslek odalarına ne tür*

tavsiyelerde bulunursunuz?" sorusuna en fazla hibe cevabı verilmiştir. Hibeden sonra kumbara oluşumu cevabı öne çıkmaktadır. Turist rehberlerinin cevaplarından salgının ne kadar yıkıcı geçtiği anlaşılabilir. Ekonomik olarak son derece zor duruma düşen turist rehberleri olası kriz dönemlerinden kendileri için gerçek anlamda ekonomik destek talep etmektedir. 7 rehberin tavsiyesi olan rehber sandığı benzerinde bir kumbara fikri dikkat çeken önerilerden biridir. Söz konusu kumbaranın birikiminin de profesyonel turist rehberlerinin yıllık olarak bağlı oldukları odaya ödediği aidatın fazlasını vererek sağlanması düşünülmektedir. Kriz dönemlerinde, çalışamama gibi durumlarda veya sağlık sorunlarının ortaya çıkması gibi olumsuz durumlarda profesyonel turist rehberleri söz konusu kumbarada biriken paradan faydalanabilecektir. Böylece geçiş dönemlerini en hafif hazarla atlatabileceklerdir. Serbest meslek erbabı olarak sigortalarını kendileri ödemek durumunda olan profesyonel turist rehberleri salgın sürecinde işsiz kaldıkları için sigortalarını da ödeyememiş, sağlık sigortasına en çok ihtiyaç duydukları salgın döneminde sigortasız kalmışlardır. Buna istinaden 6 turist rehberi ilgili kuruluşlardan bu gibi süreçlerde en azından sosyal güvencelerinin sağlanmasını talep etmektedir. COVID-19 salgını sürecinde TUREB'in ve meslek odalarının yönetiminden memnun olmayan 6 turist rehberi de kendilerinden daha etkin yönetim beklemektedir. Söz konusu 6 rehber etkin yönetim sayesinde oluşabilecek birçok olumsuz durumun büyümeden ortadan kaldırılabileceği düşünülmektedir. Bazı rehberler yönetiminden memnun kalmadıkları ilgili kuruluşlara sitem etmekte ve eleştirmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

2019'un Aralık ayında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Vuhan eyaletine bağlı Hubei kentinden ortaya çıkan Covid-19 virüsü kısa süre içerisinde kıtalararası yayılım göstermiş ve 2020 yılının mart ayında WHO tarafından söz konusu virüs salgını Pandemi olarak ilan edilmiştir. Evrensel çapta büyük bir yıkıma yol açan pandemi dünyanın olağan gidişatını her anlamda etkilemiştir. Salgının yayılmasını önlemek üzere ülkeler ilk olarak sosyal mesafe, evde kalma, karantina ve ülke sınırlarının kapatılması gibi insanlar ve toplumlar arasındaki teması kısıtlayıcı önlemler almıştır. Alınan bu önlemlerden birçok sektör ve iş kolu olumsuz anlamda etkilenmiş, dünya bir anda görülmedik bir krizin içerisine girmiştir.

Birçok ülke için ekonomik getirisinden dolayı son derece önemli olan turizm sektörü krizlere karşı kırılgan yapısından dolayı dünyada COVID-19 salgınından en fazla etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Bu süreçte turizm sektöründe çalışan birçok personel işsiz kalmış, kimi turizm işletmeleri faaliyetlerini geçici olarak durdurmuş kimi işletmelerde iflasını açıklamıştır. Seyahat kısıtlamaları ve karantina uygulamalarının yol açtığı insan hareketliliğinin engellenmesi uluslararası çapta turizm sektörünü daha önce görülmemiş bir krizin içerisine sokmuştur. Öyle ki 2020 yılı WTO'ya göre modern dünya turizm tarihinin istatistiksel anlamda en kötü yılı olarak kayıtlara geçmiştir.

COVID-19 salgınının yol açtığı kriz, turizm sektörünün en önemli aktörlerinden olan profesyonel turist rehberlerini de ciddi boyutlarda etkilemiştir. Salgından dolayı turlar tamamen durma noktasına gelmiş, bu nedenle profesyonel turist rehberleri uzunca süre işsiz kalmıştır. İşsiz kalan rehberler ekonomik sorunların yanında birtakım psikolojik sorunlarla da karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle profesyonel turist rehberlerinden toplanan veriler analiz edilerek turist rehberlerinin salgın sürecinde karşılaştığı sorunlar detaylıca incelenmiş, bu sorunlara çözüm önerileri getirilmiştir. Ayrıca söz konusu salgının kültür turları üzerinde olan etkisini belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında ilk incelenen konu profesyonel turist rehberlerinin tur başlangıcında ve tur sürecinde turistlere salgının bulaşma yolları ve korunma yöntemleri hakkında verdiği bilgiler olmuştur. Edinilen bulgulara göre salgından korunmada en etkili yöntem olan maske, mesafe, hijyen üçlüsü konu kapsamında en

çok üstünde durulan noktadır. Ayrıca tur boyunca turist rehberleri, turistleri sık sık maske ve mesafe ile ilgili uyarmaktadırlar. Bulgulara göre profesyonel turist rehberlerinin turist sağlığını önemsedikleri, salgın sürecinde sağduyulu ve tedbirli oldukları belirlenmiştir. Genel anlamda profesyonel turist rehberlerinin verdiği bilgiler dünyaca kabul görmüş yöntemlerle uyuşmaktadır.

TUREB'in yayınladığı Turist Rehberliği Hizmetinde COVID-19 Pandemi Sürecinde Uyulması Gereken Kurallara İlişkin Genelgede yer alan kuralların yeterliliği ve uygulanabilirliği tartışmaya açıktır. Turist rehberliği hizmetlerinin ve kültür turlarının net bir kalıba giremeyeceği, son derece esnek olduğu için genelgedeki kimi kurallar tur sürecinde uygulanamamaktadır. Sosyal mesafenin birçok zaman korunamaması buna örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu genelgenin ilk yayınlandığı tarihteki (09.06.2020) salgın şartları göz önüne alındığında genelgenin yayınlandığı sezon güncel bilgiler içerdiği söylenebilir. Ancak 2021 yılı turizm sezonunda aşılamalar artmış, vaka sayıları düşmüş ve virüsün farklı mutasyonları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla salgın şartları 2020 sezonuna göre değişiklik göstermektedir. Yine salgın şartları 2022 yılında olumlu veya olumsuz anlamda değişiklik göstereceği için 2022 sezonu başlangıcında söz konusu güncel salgın şartlarına göre genelgeye kısıtlayıcı veya gevşetici önlemler içeren maddelerin eklenerek genelgenin güncellenmesi önerilmektedir. Buna istinaden genelgenin 2022 sezonuna başlarken salgın şartlarına göre güncellenmesi, yeni bilgilerin eklenmesi ve kimi bilgilerin de çıkarılması hem turist rehberleri hem de kültür turistleri için faydalı olacağı düşünülmektedir. Salgın şartları olumlu anlamda gelişirse tur sürecinde rehberlerin performansını düşüren ve turistlerin tatmin düzeyini olumsuz yönde etkileyen kısıtlayıcı önlemlerin gevşetilmesi aşıyla mümkün olacağı için yalnızca aşılı rehberlerin ve aşılı turistlerin kültür turlarına çıkabileceği benzeri bir maddeye söz konusu genelgenin güncel halinde yer verilmelidir.

TUREB tarafından profesyonel turist rehberlerine salgın ve hijyen konusunda verilen online eğitimin faydalı olduğu ifade edilmektedir. Verilen eğitim salgın başındaki bilgi kirliliğini ortadan kaldırarak rehberlerin salgının ne olduğu, nasıl bulaştığı ve nasıl önlem alınabileceğine konularına ilişkin bilgi sahibi olmalarını sağlamıştır. Salgın sürecinde yaz sezonunda turist rehberlerinin çok azının turlara çıkabildiği ve kış aylarında turlara çıkan rehberlerin sayısının daha da azalacağı göz

önüne alınarak araya girecek boşluk rehberlerin söz konusu online eğitimden edindiği bilgilerin körelmesine ve unutulmasına yol açabilir. Bunun önüne geçmek için salgın devam ettiği sürece sezon başlarında bu eğitime benzer eğitimlerin verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışmada bu eğitime teknik problemler nedeniyle katılamayan rehberlerin bulunduğu da belirlenmiştir. Sezon başlarında online eğitim verilmesi kararlaştırılırsa eğitim araçlarının altyapısı geliştirilmelidir.

Profesyonel turist rehberleri tur sürecinde ilgili kuruluşlarca uyulması tavsiye edilen maske, mesafe ve hijyen kuralının yanında hem kendi sağlıklarını hem de turist grubunun sağlığını korumak için kendi geliştirdikleri birtakım yöntemleri de uygulamaktadırlar. Bazı turist rehberleri tur boyunca kendi grubunu diğer gruplardan uzak tutmaya özen göstermektedir. Grubu kendi içerisinde tutarak dışarıdan gelebilecek virüse karşı turist gurubunun sağlığı korunmaya çalışılmaktadır. Bu yolla bulaş riskini en düşük seviyeye indirmek amaçlanmaktadır. Yine aynı amaç doğrultusunda bazı turist rehberleri tur programında yer alan destinasyonları bölge bilgilerine dayanarak destinasyonu boş olduğu vakitlerde ziyaretlerini gerçekleştirmektedirler.

Normal hayatta olduğu gibi tur sürecinde de salgından korunmada en etkili yöntemler olan maske, mesafe ve hijyen kuralına uymayan turistler vardır. Turist grubundan birinin kuralları çiğnemesi hem rehberin hem de diğer turistlerin sağlığını tehlikeye atmaktadır. Bu da grup içi uyumsuzluğu tetiklemekte ve grupta bir çatışmanın başlamasına sebep olmaktadır. Bu durum hem rehberin performansını etkilemekte hem de diğer turistlerin memnuniyet düzeni düşürmektedir. Bazı rehberler kurallara uymayan turistler için araçtan indirme, gruptan ayırma ve turlarını iptal etme gibi yöntemlere başvurabileceklerini belirtseler de profesyonel turist rehberlerinin genelinin turda ısrarla kurallara uymayan turistler için herhangi bir yaptırım yetkisinin olmadığı görüşü hakimdir. Bu yüzden rehberler, kuralları çiğneyen turistleri yalnızca uyarmakla yetinmektedirler. Hem turist rehberinin hem de turistlerin sağlığını korumak adına kurallara uymamakta ısrar eden turistlere uygulamak için rehberlere TUREB tarafından veya TÜRSAB tarafından daha fazla yaptırım yetkisi verilebilir. Bu yaptırım yetkileri resmi nitelik kazanması açısından tur satın alma sözleşmesi içerisine eklenebilir. Bir başka fikir olarak, daha önce de belirtildiği gibi

kültür turlarına yalnızca aşılı olan veya negatif PCR testi ibraz eden turistlerin katılması sağlanabilir.

Tur sürecinde birbirini tanımayan insanlarla seyahat etmek ve farklı şehirlerde bulunmak turistlerin COVID-19'a yakalanma riskinin artırmaktadır. Bilindiği üzere COVID-19 virüsü en fazla yakın temas yoluyla insandan insana geçmektedir. Çalışmaya katılan turist rehberlerinin beyanına göre tur esnasında COVID-19 semptomu gösteren yerli ve yabancı turistlere rastlanmaktadır. Böyle bir durumda turist rehberleri öncelikle semptom gösteren turisti gruptan ayırmak veya uzak tutmak suretiyle temasını en aza indirdikten sonra sağlık birimlerine haber vermekte veya en yakın sağlık kuruluşuna gitmektedir. Tur sürecinde turistlerin COVID-19 virüsü taşıma riskini azaltmak adına tur başlangıcından önce turistlerden negatif PCR testi ibraz etmeleri talep edilebilir.

Çalışmada elde edilen sonuçlara göre COVID-19 salgını ortadan kalktıktan sonra, hayat normale döndüğünde potansiyel kültür turistlerinin seyahat tercihlerinde önemli değişiklikler meydana geleceği düşünülmektedir. Kitle turizmine ilginin azalacağı özel ilgi turizmine ve alternatif turizm çeşitlerine ilginin artacağı tahmin edilmektedir. Salgın öncesi sahalarda sıklıkla görülen 40-45 kişilik gruplar halinde büyük otobüslerle gerçekleştirilen kültür turlarının sayısının azalacağı öngörülmektedir. Bunun yerine insanlar aile bireyleriyle veya arkadaş çevreleriyle kapalı gruplar şeklinde seyahate çıkacak, sosyal mesafeyi korumak adına tur grupları küçülecek ve butik turlara ilgi aratacaktır. Ayrıca ziyaret edilecek destinasyonların da değişeceği düşünülmektedir. İnsanlar doğa temelli, açık havada gerçekleşen turistik aktivitelere daha fazla katılmaya başlayacaktır. Doğa temelli turlara artabilecek talebi karşılayabilmek ilgili yönetimler destinasyonlarda altyapı hazırlıklarına başlayabilir ve tesisler kurmayı planlayabilir. Tesisler inşa edilirken bölgenin doğal mimarisi göz önüne alınmalı, doğal yaşamı tehdit edecek her türlü girişimden kaçınılmalıdır. Doğal destinasyonların sürdürülebilirliğini sağlamak adına bölgelerin taşıma kapasitesine dikkat edilmelidir.

Salgın sürecinde kültür turlarına çıkan turistlerin genel davranışı salgın öncesi süreçle turist rehberlerinin gözünden kıyaslandığında birtakım farklılıkların olduğu sonucuna varılmıştır. Salgın öncesine göre kültür turistleri salgın döneminde tur esnasında daha temkinli ve tedirgindir. Turistlerin tur boyunca ilk düşündükleri şey

yeni yerler görmenin zevkine varmak yerine sağlıklılarını korumaya özen göstermeye çalışmaktır. Dolayısıyla salgın sürecinde kültür turlarına çıkan turistlerin tatmin düzeyinde azalma olduğu düşünülmektedir. Ayrıca turistlerin salgın sürecinde turlarda sosyal aktivitelere daha az katıldığı ve rehberlerle olan diyaloglarının azaldığı görülmektedir.

COVID-19 salgınının profesyonel turist rehberleri üzerindeki en büyük etkisinin işsizlik kaynaklı ekonomik, psikolojik ve sosyal sorunlar olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Salgın döneminde kültür turları durma noktasına geldiği için profesyonel turist rehberleri işsiz kalmış, düzenli olmayan gelirleri sıfıra kadar inmiştir. İşsiz kalan rehberler vasıfsız eleman sıfatıyla çok farklı sektörlerde çalışmak durumunda kalmıştır. Katılımcıların beyanına göre bazı rehberler de geri dönmemek üzere mesleği bırakmıştır. Salgın sürecinde hayatını sonlandıran turist rehberlerinin olduğu da bilinmektedir. Bunların dışında kaygı ve sosyal problemler rehberlerin bu süreçte karşılaştıkları diğer sorunlardır. Meslek gereği sürekli gezmekte olan turist rehberleri uzun süre evde kalmalarından kaynaklı bir takım psikolojik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya geldiği görülmektedir. Ayrıca uzunca süre tura çıkmayan profesyonel turist rehberlerinin mesleki bilgi ve tecrübelerinin köreldiği düşünülmektedir. Görüldüğü gibi salgının turist rehberleri üzerindeki etkisi yıkıcı olmuştur. Salgının rehberler üzerindeki etkisini biraz da olsa azaltabilmek adına bu süreçte Kültür ve Turizm Bakanlığı veya TUREB tarafından online turlar düzenlenebilir. Turist Rehberliği bölümü öğrencilerine profesyonel turist rehberleri tarafından TUREB ve bakanlığın katkılarıyla online eğitimler verilebilir. Bu yollarla profesyonel turist rehberleri salgın sürecinde az da olsa gelir elde edebilir.

Salgının yıkıcı etkisinden ve turizm sektörünün kırılgan yapısından dolayı araştırmaya katılan turist rehberlerinin üçte biri mesleği tamamen bırakıp daha düzenli gelire sahip, krizlerden kolay kolay etkilenmeyen sektörlerde iş bulmayı düşünmektedir. Ayrıca bazı turist rehberleri de turizm sektöründe yeni krizler meydana gelmesi durumunda gelir elde edebilecekleri rehberliğin yanında başka bir meslek yapmayı planlamaktadır. Turist rehberliği mesleğinin ek iş olarak yapılması şüphesiz profesyonel turist rehberlerinin kalitesini düşürecektir. Aynı zamanda mesleğin imajına zarar verecektir. Nitelikli turist rehberlerinin sektörü terk etmesi, yerlerine görece olarak daha az nitelikli rehberlerin gelmesi uzun vadede ülkenin

turizm gelirine olumsuz yönde etki edeceği düşünülmektedir. Bu muhtemel olumsuzlukların önüne geçmek için nitelikli turist rehberlerini sektörde tutacak uygulamaların devreye sokulması gerekmektedir.

Salgın sürecinde tura çıkan profesyonel turist rehberlerinin performansı salgın öncesi döneme göre düşüktür. Virüse yakalanma endişesi ve salgından korunma yöntemleri turist rehberlerinin tur sürecindeki performansını etkilemektedir. Ayrıca salgın ortadan kalktıktan sonra turist rehberliği mesleğinden hem çağın getirisinden dolayı hem de salgının izlerinden dolayı birtakım değişikliklerin olacağı düşünülmektedir. Rehberlik mesleğinde dijital rehberler, sanal turlar, mikrofonlu kulaklık gibi teknoloji kullanımının artacağı tahmin edilmektedir. Salgının turist rehberliği mesleğinde yol açacağı düşünülen bir diğer değişiklik ise hijyendir. Turist rehberlerinin turlarda uzun süre hijyen kurallarını gözeteceği düşünülmektedir.

COVID-19 salgınının kültür turları üzerindeki en büyük etkisi katılımcılara göre diğer tüm turizm çeşitlerinde olduğu gibi talep düşüşüdür. Ayrıca çalışmaya katılan profesyonel turist rehberlerine göre salgın öncesi dönemle karşılaştırıldığında tur programı kapsamında gidilen destinasyonlar da değişiklik göstermiştir. Bazı acentelerin tur programı değişmiş, bazı destinasyonlara ilgi artarken bazı destinasyonlara olan ilgi düşmüştür. Salgın döneminde aynı zamanda kültür turlarına katılan turist profilinin de değiştiği görülmektedir. Normal zamanda kültür turlarına katılan turistlerin çoğu orta yaş ve ileri yaş düzeyinde olmasına rağmen salgın döneminde özellikle ileri yaştan turist sayısı oldukça azalmıştır. Ayrıca söz konusu değişikliklerin ortadan kalkması yani kültür turizminin normale dönüş zamanı 2022 ve 2023 yılı öngörülmektedir.

Salgının başladığı günden beri birçok turist rehberi tura çıkamamıştır. Bu süreçte tura hiç çıkamayan rehberlerin yaşadığı ekonomik kayıp %100'dür. Nadiren turlara çıkma fırsatı bulan turist rehberlerinin ekonomik kayıpları ise %95'lere ulaşmaktadır. Bu süreçte profesyonel turist rehberleri için resmî kurumlardan ekonomik destek olarak yalnızca 10 bin TL tutarında geri ödemeli kredi sağlanmıştır. Rehberlerin taban yevmiyesi ve salgın sürecinin hala devam ediyor olması göz önüne alındığında bir defaya mahsus verilen söz konusu miktarın çok düşük olduğu söylenebilir. Söz konusu kredinin hangi kriterlere göre verildiği rehberler tarafından çözülemediği ve ihtiyacı olduğu halde bu krediyi alamayan rehberlerin olduğu

belirtilmektedir. Krediyi alan turist rehberleri henüz turizm sektörü toparlanmadığı için geri ödemede ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Araştırmanın bulgularına göre ekonomik destek kapsamında profesyonel turist rehberlerine verilen bu geri ödemeli kredinin normal vatandaşlara verilen krediden bir farkının olmadığı ve rehberler tarafından gerçek bir ekonomik destek olarak görülmediği de belirtilmektedir. Bu noktada salgının etkilerine göre turist rehberlerine daha efektif ekonomik destekler sunulabilir. Bir kereye mahsus olmak yerine düzenli aralıklarla ödemeler yapılabilir. Tekrar kredi verilmesi durumunda başvuran tüm profesyonel turist rehberlerinin bu krediden faydalanması sağlanabilir. Kredinin geri ödemesi ise salgın sonrası yani turizm sektörü normale döndüğünde başlatılabilir.

Katılımcılara turizm sektöründe meydana gelebilecek uzun süreli krizler karşısında yetkili kurumlardan bazı beklentileri vardır. Bu beklentiler içerisinde sırasıyla hibe verilmesi, kumbara tarzı bir sistemin başlatılması, sosyal güvenliğin sağlanması ve kriz sürecinin daha etkin yönetilmesi en önemli beklenti ve tavsiyelerdir. Rehberler, diğer birçok sektörde olduğu gibi kendileri için de salgın sürecinde hibe desteği talep etmektedir. Hibe desteğine alternatif olarak, bağlı oldukları odaların kumbara benzeri bir sistem başlatmasını, normal sezonda bu kumbarada birikim yapılıp kriz dönemlerinde bu birikimin rehberlere verilmesi de tavsiye edilmektedir. Serbest meslek erbabı anlayışıyla sigorta ödemelerini kendileri ödeyen rehberler kriz dönemlerinde çalışamadıkları zamanlarda sigortalarının geçici olarak ilgili kuruluşlar tarafından ödenmesinin faydalı olacağını düşünülmektedir. TUREB'in veya odaların ekonomik gücü rehberlerin taleplerini karşılamaya yetmeyebilir. Bu noktada TUREB, Kültür ve Turizm Bakanlığından veya Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığından ekonomik destek talep edebilir, bu desteği almanın yollarını zorlayabilir.

COVID-19 sürecinde profesyonel turist rehberlerinin TUREB'ten ve meslek odalarından en büyük beklentilerinden biri de daha aktif yönetim sergilemeleridir. Rehberler bağlı oldukları kuruluştan yalnızca ekonomik destek beklemiyor, aynı zamanda onların kendileri için mücadele ettiğini görmek, sağlıklı bir iletişim süreci ve daha şeffaf olunmasını da bekliyorlar. COVID-19 salgınından edilen tecrübeler ışığında gelecekte turizm sektörünün karşılaşabileceği muhtemel uzun süreli krizler

karşısında ilgili kuruluşlar profesyonel turist rehberleri için eşgüdümlü olarak daha yapıcı ve faydalı çözümler üretmelidir.

KAYNAKÇA

Aburumman, A. A. (2020). *COVID-19 Impact and Survival Strategy in Business Tourism Market: The Example of the UAE MICE Industry. Humanities and Social Sciences Communications.* 7(141):
1-11. https://www.nature.com/articles/s41599-020- 00630-8, (26.04.2021).

Acar, M. (2009). Küresel Finansal Kriz ve Türkiye'ye Etkileri. *Çerçeve Dergisi*. (4): 18-25.

Acar, Y. (2020). Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*. 4(1): 7-21.

Ahipaşaoğlu, S. (2006). *Turizmde Rehberlik.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Aklanoğlu, F. (2010). Geleneksel Yerleşmelerde Kültür Turizmi: Beypazarı Örneği. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi.* 10(2): 125-136.

Akyol, C. (2020). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Covid-19 Salgınına Yönelik Görüşleri. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel (JOGHAT).* 3(1): 112-121.

Aleksandrova, A., ve Aigina, E. (2014). Ethno-tourism research in lovozero, murmansk region, Russia. *In SHS Web of Conferences, EDP Sciences*. 12: 1036-1044.

Altınay, M. ve Dinçer, F. İ. (2017). Geleneksel El Sanatlarının Yaratıcı Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi. *Journal of Recreation and Tourism Research,* 4 (1): 343-352.

Altunel, M. C., & Kahraman, N. (2012). Kültür Turisti Tipolojilerinin Belirlenmesi: İstanbul Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi.* 23(1): 7-18.

Apak, S. Ve Aytaç, A. (2009). *Küresel Krizler.* İstanbul: Avcıol Basım Yayın.

Arana, J.E., Leon, C. L. (2008). *The Impact of Terrorism.* Oxford: Annals of Tourism Research.

Aslan, Z., Ardemagni, M. (2006). *Introducing Young People To The Protection Of Heritage Sites And Historic Cites.* Roma: MAXTUDIO, ICCROM.

Atay, L. (2020). KOVİD-19 Salgını ve Turizme Etkileri. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*. 17(1): 168-172.

Avcı, N. (2007). Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önem. *Ege Akademik Bakış Dergisi*. 7(2): 490.

Avcıkurt, C. (2009). *Turizm Sosyolojisi Turist-Yerel Halk Etkileşimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Bahar, O. ve Çelik İlal, N. (2020). Coronavirüsün (Covid-19) Turizm Sektörü Üzerindeki Ekonomik Etkileri. International Journal of Social Sciences and Education Research. 6 (1): 125-139.

Bandeoğlu, Z. (2016). Türkiye'de Kültür Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir Değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 5(2): 155-168.

Barakazı, M. (2015). *Gaziantep İlinin Kültür Turizm Potansiyelinin Seyahat Acentaları tarafından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Gaziantep

Bayhan, İ. Ve Ünlüönen, K. (2016). Turist Tercihlerinde Güvenliğe İlişkin Tutumlarının Etkisi: Bir Alan Araştırması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.* 15(56): 4.

Beirman, D. (2003). *Restoring Tourism Destinations In Crisis a Strategic Marketing Approach (1. Basım).* Australia: Allen&Unwin.

Bendixen, P. (1997). Cultural tourism Economic success at the expense of culture?. *International Journal of Cultural Policy*. 4(1): 21-46.

Berber, Ş., Ünüvar, Ş. (2000). *Dünya Turizminde Gelişme Eğilimleri İçerisinde Kültür Turizminin Yeri: Konya İli Örneği.* T. T. Enstitüsü (Dü.), 1. Ulusal Türkiye Turizmi Sempozyumu içinde (312). İzmir: Türkiye Turizmini Araştırma Enstitüsü.

Bostan, A., Kelleci Ürüt ve S., Süklüm, N. (2010). *Küresel Ekonomik Krizin Türk Turizm Sektörüne Etkileri. 11. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı.* (ss. 250-261), Düzenleyen Adnan Menderes Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu ve Kuşadası Belediyesi. Kuşadası. 2-5 Aralık 2010.

Boyce, C. ve Neale, P. (2006). Conducting In-depth Interviews: A Guide for Designing and Conducting In-Depth Interviews for Evaluation. *Pathfinder Internatıonal Tool Series Monitoring and Evaluation.* (2): 1-16.

Butler, R.W. (1999). Sustainable tourism: A state-of-the-art review. *Tourism Geographies.* 1(1): 7-25.

Büyükkuru M. (2015). *Turist Rehberlerinin İletişim Becerilerinin Turistlerin Tur Deneyimi Üzerine Etkisi: Nevşehir İlinde Bir Araştırma.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Centeno, R. S., ve Marquez, J. P. (2020). How much did the Tourism Industry Lost? Estimating Earning Loss of Tourism in the Philippines. Preprint. *https://arxiv.org/abs/2004.09952v1*. (15.05.2021).

Cohen, E. H., Ifergan, M. and Cohen, E. (2002). A New Paradigm In Guiding: The Madrich As A Role Model. *Annals of Tourism Research.* 29(4): 919-932.

Collins-Kreiner, N. ve Ram, Y. (2020). National Tourism Strategies During the COVID-19 Pandemic. *Annals of Tourism Research.* 10(3076): 1-6.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry And Research Design: Choosing Among Five Approaches.* USA: Sage Publications.

Csapo, J. (2012). *The Role and Importance of Cultural Tourism in Modern Tourism Industry*. János Csapó University of Pécs. Institute of Geography Hungary.

Çeti, B. ve Ünlüönen, K. (2019). Salgın Hastalıklar Sebebiyle Oluşan Krizlerin Turizm Sektörü Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi.* 22(2): 109-128.

Çimrin, H. (1995). *Turizm ve Turist Rehberliğinin ABC'si.* Antalya: Akdeniz Kitabevi.

Çolakoğlu O., Epik F. ve Efendi, E. (2014). *Tur Yönetimi ve Turist Rehberliği (3. Baskı).* Ankara: Detay Yayıncılık.

Dahles, H. (2002). The Politics of Tour Guiding: Image Management in Indonesia. *Annals of Tourism Research.* 29(3): 783-800.

Data TUİK (2019). Turizm İstatistikleri.
https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Egitim,-Kultur,-Spor-ve-Turizm-105, (14.03.2021).

Darlak, J., Lund, T., Daniel, A. C. ve Eluri, K. C. (3 Mart 2020). *Airlines Suspend Flights Due To Coronavirus Outbreak.*
https://www.reuters.com/article/us-china-healthairlines-factbox/factbox-airlines-suspend-flights-due-to-coronavirusoutbreak idUSKBN20Q2XA (25.12.2020).

Değirmencioğlu, A.Ö. (2001). Türkiye'de Turizm Rehberliği Eğitimi Üzerine Bir Araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi.* 12(2): 189-196.

Deloitte (2020). *COVID-19's Impact on China's Consumer Products & Retail Industries*. https://www2.Deloitte.Com/Global/En/Pages/Abou t-Deloitte/Articles/Covid-19/Covid-19-Impact-OnChina-Consumer-Products-Retail-Industries.Html (25.12.2020).

Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006). *Ekoturizm Yönetimi.* İzmir: Nobel Yayın Dağıtım.

Demir, M., Günaydın, Y. ve Demir, Ş. Ş. (2015). Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye'de Turizm Üzerindeki Öncülleri, Etkileri ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research.* 6(1): 80-107.

Demiroğlu, O.,C., ve İzgi, M.,T. (2007). *Sürdürülebilirlik Kavramı Açısından Yerel Halkın Turizme Yaklaşımının Analizi: Taraklı, Göynük ve Mudurnu'da Bir Anket Çalışması.* I. Ulusal Türkiye Turizmi Kongresi. (ss.19-36), Sakarya.

Doğaner, S. (2003). *Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması.* Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu (3-10). İzmir.

Duran, M. S. ve Acar, M. (2020). Bir Virüsün Dünyaya Ettikleri: Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Etkileri. *International Journal of Social and Economic Sciences.* 7(13): 54-67.

Emsen, Ö.S., Değer, M. K. (2001). Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi. *Akdeniz Universitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Fakultesi Dergisi.* 4(7): 67-83.

Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist Metodoloji ve Ötesi. Araştırma Tasarımları, Niteliksel ve İstatisksel Yöntemler. (3. Baskı).* Ankara: Erk Yayınları.

Erdoğan, M., ve Atak Çobanoğlu, Ş. (2019). Sustainable Cultural Heritage Management: Example of Troy Archaeological Site. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*. 3(1): 35-58.

Esen T. (2017). *Turistik Ürün Çeşitlendirme Kapsamındaki Günübirlik Kültür Turlarının Önem-Performans Analizi ile Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eser, S., Dalgın,T., ve Çeken, H. (2010). Sürdürülebilir Kültür Turizmi: Efes Örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*. 19(2): 27-34.

Eugenio-Martin, J. L., Campos-Soria, J. A. (2014). Economic Crisis and Tourism Expenditure Cutback Decision. *Annals of Tourism Research.* (4): 53-73.

Fennell, D. A. (2002). *Ecotourism: An Introduction*. London: Routledge.

Ferroni, L. (2017). *Hospitality & Tourism Investment: Forces for the Future.* https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic -impact-research/2017-documents/global-economic-impact-andissues-2017.pdf. (18.04.2021).

Filimonau, V., Derqui, B., Matute, J. (2020). The COVID-19 Pandemic and Organisational Commitment of Senior Hotel Managers. *International Journal of Hospitality Management*. (91): 1-13.

French, German ve American Tourists' Perceptions. *International Journal of Intercultural Relations.* 28(3-4): 181-200.

Gençtürk, T. (2012). *Terör Kavramı ve Uluslararası Terörizme Farklı Yaklaşımlar.* Ankara: Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Glaser, B. ve Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine Publishing Company.

Göğebakan, Y. (2015). Dünya Üzerindeki Kültürel Varlıkların Turizme ve Ekonomiye Katkısı. *Sanat ve Tasarım Dergisi.* 5(2): 48-71.

Gössling, S., Scott, D. ve Hall, C. M. (2020). Pandemics, Tourism and Global Change: A Rapid Assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*. 29(5): 1-20.

Gunn CA. (1998). Issues in Tourism Curricula. *Journal of Travel Research.* 36(4): 74-77.

Hafiz, H., Oei, S. Y., Ring, D. M., ve Shnitser, N. (2020). *Regulating İn Pandemic: Evaluating Economic and Financial Policy Responses to the Coronavirus Crisis.* Boston: College Law School Legal Studies Research Paper.

Halıcıoğlu, M. B., Taşğın, S., Güler, A. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Hausmann, A. (2007). Cultural Tourism: Marketing Challenges And Opportunities For German Cultural Heritage. *International Journal Of Heritage Studies.* 13(2): 170-184.

Holloway, J.C. (1998). *The Bussiness of Tourism.* London: Longman.

Honkanen, A. (2002). Churches and Statues: Cultural Tourism in Finland. *Tourism and Hospitality Research*. 3(4): 371-379.

IATA Economics. (2020 Mart 24). COVID-19 *Updated İmpact Assessment.* https://www.iata.org/en/iata-repository/ publications/economicreports/third-impact-assessment/ (19.04.2021).

Inskeep, E. (1991). Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach. New York: John Wiley & Sons

Hughes, H. L. (2002). Culture And Tourism: A Framework For Further Analysis. *Managing Leisure.* 7(3): 164-175.

ILO (International Labour Organization) ve UNWTO (United Nations World Tourism Organization). (28.05.2013). *Economic Crisis, International Tourism Decline and its Impact on the Poor.* Madrid: ILO and WTO.

İçöz, O. ve Kozak, M. (2002). *Turizm Ekonomisi – Turizmin Makro ve Mikro Ekonomik Etkileri:* Ankara: Turhan Kitabevi.

Jamontaite, K. (2015). *Etnik Turizmin Bir Turistik Ürün Olarak İncelenmesi: Litvanya Karay Türkleri Örneği.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Kalpaklıoğlu, N. Ü. (2010). Krizlere En Hassas Sektör Turizmde Etkin Kriz Yönetimi. *Akademik Araştırmalar Dergisi.* 12 (44): 139-155.

Karagöz, H. (2016). Terörizmin Türkiye'de Turistler ve Turizm Gelirleri Üzerindeki Etkileri. *Dış Ticaret Enstitüsü Working Paper, Working Paper Series.* 19(4).

Karamustafa, K., ve Çeşmeci, N. (2006). Paket Tur Operasyonunda Turist Rehberlerinin Karşılaştıkları Yönetsel Sorunlar Üzerine Bir Araştırma. *Anatolia.* 17(1): 70-86.

Karasar, N. (1995). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık.

Kartseva, M. A. ve Kuznetsova, P. O. (2020). The Economic Consequences Of The Coronavirus Pandemic: Which Groups Will Suffer More İn Terms Of Loss Of Employment And İncome?. *Population and Economics.* 4(2): 26-33.

Kaushal, V., Srivastava, S. (2021). Hospitality and Tourism Industry Amid COVID-19 Pandemic: Perspectives on Challenges and Learnings From India. *International Journal of Hospitality Management.* 92, 1-9.

King, A. (2010). The Effect of 9/11 on US Exports and Imports of Tourism. *Defence and Peace Economics.* 21(5-6): 535-546.

Kongoley-Mih, P. S. (2014). The Impact of Ebola on the Tourism and Hospitality Industry in Sierra Leone. *International Journal of Scientific and Research Publications.* 5(12): 542–550.

Kozak, M., Kozak, M.A ve Kozak, N. (2018). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Köroğlu, A. (2004). Turizm İşletmelerinin Muhtemel Krizlere Yönelik Hazırlık Çalışmaları ve Seyahat Acentelerinde Bir Uygulama. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(12): 69- 87.

Kreag, G. (2013). *The Impacts of Tourism*. Minnesota: Sea Grant.

Kurt, E. (2010). Savaşların Sonuçlarını Etkileyen Salgın Hastalıklar. *Türkiye Klinikleri.* 18(2): 113- 122.

Küçükaltan, D., Çeken, H., ve Mercan, Ş. O. (2015*). Değişik Perspektifleriyle Turizm Politikası ve Planlaması.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Küçükaltan. D., Yılmaz. İ.A. (2011*). Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Ekoturizmin İğneada Ölçeğinde Uygulanabilirliği. 12. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı. Düzce Üniversitesi.* (ss 157-167). Akçakoca.

Küçükaslan, N. (2007). *Özel İlgi Turizmi.* Bursa: Ekin Basım Yayın.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020). *Turizm İstatistikleri: Genel Değerlendirme.* 2019.https://yigm.ktb.gov.tr/Eklenti/69320,turizmistatistikleri2019- 4pdf.pdf?0. (12.012.2020)

Lauro, F. (2017). *Hospitality & Tourism Investment: Forces for the Future.* https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/ 2017-documents/global-economic-impact-and-issues-2017.pdf, (03.04.2021).

Leclerc, Denis ve Judith N. Martin. (2004). Tour guide communication competence: French, German and American tourists' perceptions. *International Journal of Intercultural Relations.* 28(3-4):181-200.

Lee, C., Chen, C. (2011). The Reaction Of Elderly Asian Tourists To Avian İnfluenza And SARS. *Tourism Management.* 32(6): 1421-1422.

Leslie, D. (2001). *Urban Regeneration and Glasgow's Galleries with Particular Reference to The Burrell Collection.* Cultural Attractions and European Tourism, Edited by Greg RICHARDS, 111-135, CABI Publishing.

Lickorish, J. ve Jenkıns, L. (1997). *An Introduction to Tourism.* Oxford: A Devision of Reed Educational and Professional Publishing Ltd.

Llorca - Vivero R., (2008). Terrorism and International Tourism: *New Evidence. Defence and Peace Economics.* 19(2): 169-188.

Macdonald, G. M. E. (2004). *Unpacking Cultural Tourism* (Doctoral Dissertation, Communication, Art And Technology: School Of Communication).

Mak, A. H., Wong, K. K. and Chang, R. C. (2011). Critical Issues Affecting The Service Quality and Professionalism of The Tour Guides In Hong Kong and Macau. *Tourism Management.* 32(6): 1442-1452.

Mansfeld, Y, Abraham P. (2006). *Tourism, Terrorism, and Civil Unrest Issues.* Editörler: MANSFELD, Y. ve A. Pizam, Tourism, Security and Safety: From Theory to Practice, Elsevier Butterworth-Heinemann, Oxford. 29-31.

Marzuki, A. (2009). Research Notes and Reports. Impacts of Tourism Development, Anatolia. *An International Journal of Tourism and Hospitality Research.* 20(2): 450-455.

McAleer, M., Huang, B., Kuo, H., Chen, C., ve Chang, C. (2010). An Econometric Analysis Of SARS And Avian Flu On İnternational Tourist Arrivals To Asia. *Environmental Modelling & Software*. 25(1): 100-106.

Mckercher, B. (2002). Towards Classification of Cultural Tourists. *International Journal of Tourism Research.* 4(1): 29-38.

McKinsey and Company (14 Mayıs 2020). *Hitting the Road again: How Chinese Travelers are Thinking about Their First Trip after COVID-19.* https://www.mckinsey.com/industries/travel-logistics-and-infrastructure/our-insights/hospitality-and-covid-19-how-long-until-no-vacancy-for-us-hotels, (12.04.2021).

Meng, X., Siriwardana, M., Dollery, B. ve Mounter, S. (2010). The Impact of the 2008 World Financial Crisis on Tourism and the Singapore Economy and Policy Responses: A CGE Analysis. International Journal of Trade. *Economics and Finance.* 1(1): 46-53.

Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber. (Çeviri Editörü: Selahattin Turan).* Ankara: Nobel Yayınları.

Mizrachi, I., ve Fuchs, G. (2016). Should we cancel? An examination of risk handling in travel social media before visiting Ebola-free destinations. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. (28). 59-65.

Nowrouzian, R., ve Srinivasan, S. (2012). Empirical Analysis Of Spatial Transferability Of Tour-Generation Models. *Transportation Research Record.* 2302(1): 14- 22.

Nuryanti, W. (1996). Heritage and postmodern tourism. *Annals of Tourism Research.* 23(2): 249-260.

Oktayer, N. Susam, N. ve Çak, M. (2007*). Türkiye'de Turizm Ekonomisi.* İstanbul: Elma Basım.

Özgüç, N. (2003). *Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Öztaş, K., ve Karabulut, T. (2006). *Turizm Ekonomisi Genel Turizm Bilgileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Öztaş, K., ve Karabulut, T. (2007). Turistik Destinasyon Oluşturma Potansiyeli Açısından Göller Yöresinin Önemi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 2007(1): 128-137.

Öztürk, H. M., ve Alkaya, S. (2016*). Terörün Türk Turizmi Üzerine Olumsuz Etkileri ve Alınabilecek Önlemler. 17. Ulusal Turizm Kongresi* (ss. 1297-1307), Düzenleyen Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi. Muğla. 20-23 Ekim 2016.

Page, S., Song, H., ve Wu, D. C. (2012). Assessing the İmpacts of the Global Economic Crisis and Swine Flu on İnbound Tourism Demand in The United Kingdom *Journal of Travel Research.*. 51(2): 142-153.

Page, S., Yeoman, I, Munro, C., Connell, J., ve Walker, L. (2006). A Case Study Of Best Practice-Visit Scotland's Prepared Response to An İnfluenza Pandemic. *Tourism Management.* 27(3): 361-393.

Paksoy, P. ve Çolakoğlu, N. (2010). *Ekonomik Kriz Dönemlerinde Turizm ve Seyahat.* İstanbul: International Conference on Eurasian Economies.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. Kaliforniya: Sage Publications.

Pizam, A. (1999). A Comprehensive Approach to Classifying Acts of Crime and Violence at Tourism Destinations and Analyzing their Differential Effects on Tourism Demand. *Journal of Travel Research.* 38 (1): 5-12.

Pond, Kathlenn L. (1993). *The Professional Guide: Dynamics of Tour Guiding*. New York: Van Nostrant Reinhord.

Richards, G. (Ed.). (1996). *Cultural Tourism in Europe.* Londra: Cab International.

Richards, G. ve Raymond, C. (2000). Creative Tourism. ATLAS News. *Journal of Tourism Consumption and Practice.* 4(2): 16-20.

Richter L.K. (2003). International Tourism and Its Global Public Health Consequences. *Journal of Travel Research.* 41(4): 340–347.

Rosselló, J., Becken, S., ve Santana-Gallego, M. (2020). The Effects of Natural Disasters on International Tourism: A Global Analysis. *Tourism Management. 79(August): 104080.*

Ryan, C. (2003). *Recreational Tourism: Demand and Impacts.* Clevedon: Channel View Publications.

Saarinen, J. (2006). Traditions of Sustainability in Tourism Studies. *Annals of Tourism Research.* 33(4): 1121-1140.

Sağlık Bakanlığı (2020). *Covid-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Rehberi. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bilim Kurulu Çalışması,* Ankara.

Samırkaş, M., ve Bahar, O. (2013) *Turizm, Yoksulluk ve Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Saruhan. Ş. C. (1989). *Tercüman Rehberlik Mesleği Ders Notları.* İstanbul: TÜRSAB yayınları.

Schaefer, A. D., Illum, S., ve Margavio, T. (1995). The Relative İmportance Of Hotel Attributes to Motorcoach Tour Operators. *Journal Of Hospitality & Leisure Marketing:* 3(1): 65-80.

Schmidt, C. J. (1979). The Guided Tour: Insulated Adventure. *Urban Life.* 7(4): 441–467.

Seçilmiş, C. ve Ünlüönen, K. (2009). İstanbul'u Ziyaret Eden Turistlerin Güvenlik Algılamaları Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi.* 1(1): 65-84.

Sel, Z. G., Kırlar-Can, B., Ertaş, M., ve Tütüncü, Ö. (2017). *Krizin Kısa Dönemli Yansımalarının Turizm İşletmelerinin Kriz Yönetimi Uygulamalarına Etkisi.* 4. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi, 9-12 Kasım, Kuşadası, Aydın, 228-238.

Serin, M. (2008). *Turizm Sektöründe Kriz Yönetimi Açısından Terörizmin Turizme Etkisinin Analizi.* Uzmanlık Tezi. Ankara.

Sımon, F. J G., Narangajavana, Y., ve Marques, Dd (2004). Carrying Capacity in the Tourism Industry: A Case Study of Hengistbury Head. *Tourism Management.* 25 275-283.

Sivri, U. (2010). Şokların Yabancı Ziyaretçi Sayısı ve Yabancı Ziyaretçi Harcamaları Üzerindeki Etkisi Kalıcı Mıdır? *TİSK Akademi.* 5(10): 220-237.

Smeral, E. (2011). How International Tourism is Coping with the Consequences of the Financial and Economic Crises (Editör: Peter Keller ve Thomas Bieger). Tourism Development After the Crises: Global Imbalances - Poverty Alleviation. *Berlin: Erich Schmidt Verlag*. 11-25.

Smith, M.K. (2003). *Issues in Cultural Tourism Studies*. London: Routledge.

Smith, V.L. (Ed.) (1978). *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism.* Oxford: Basil Blackwell.

Soykan, F. (2002). *Profesyonel Turist Rehberliği Derslerindeki Kursların Yeniden Değerlendirilmesi ve Türkiye'nin Turizm Coğrafyası Dersine Eleştirel Yaklaşım.* Eğitimi Konferans. 11-13.

Statista (2020). *Forecasted Impact of Coronavirus (COVID-19) on Tourist Arrivals in Italy in 2020, by Region of Destination.* https://www.statista.com/statistics/1101025/impact-of-coronaviruscovid-19-on-tourist-arrivals-in-italy-by-region/, (26.03.2021).

Swarbooke, J. (1999). *Sustainable Tourism Management*. Oxford: CABI.

Şavur, E., ve Tomas, S. A. (2010). Terör Olayları Sonrasında Psikososyal Destek Hizmetleri. *Kriz Dergisi*. 18(1): 45-58.

Şen, M. A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye'deki Yemek Firmalarında Oluşturduğu Etkinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Afet ve Risk Dergisi*. 3(1): 89-100.

Şener, Y. (2012). *Terör ve Turizm İlişkisi: Türkiye Üzerine Yansımalar. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).* Düzce: Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şenol, Z., ve Zeren, F. (2020). Coronavirus (COVID-19) and Stock Markets: The Effects of The Pandemic on the Global Economy. *Eurasian Journal of Researches in Social and Economics.* 7(4): 1-16.

Tarlow, P. (2006). *A Social Theory of Terrorism and Tourism.* Editörler: MANSFELD, Y. ve A. Pizam, Tourism, Security and Safety: From Theory to Practice, Elsevier Butterworth-Heinemann, Oxford. 33-48.

Tekin, H. H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi.* 3(13): 101-116.

Tezcan, K., Y.B. Önal, E. Karadeniz ve S.Y. Kandır (2007). *Türk Turizm Sektörü ve Vergi Uygulamaları.* Adana: Nobel Kitabevi.

Theobald, W.F. (1998). *Global Tourism: The Next Decade.* Oxford: A Butterworth-Heinemann Title.

Tsaur, S. ve Teng, H. (2017). Exploring Tour Guiding Styles: The Perspective of Tour Leader Roles. *Tourism Management.* 59: 438-448.

Tunç, A., ve Saç, F. (1998). *Genel Turizm Gelişimi Geleceği*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Turner, R. (2017). *Travel&Tourism Global Economic Impact and Issues*. WTTC.

TURSAB (2020). *Turizm Gelirleri.*
https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/turizm-geliri, (14.02.2021).

TURSAB (2020). *TÜRSAB Koronavirüs Raporu.* https://www.tursab.org.tr/duyurular/tursab-koronavirusraporu, (04.04.2021).

TURSAB. (5 Ocak 2021). *Turizm İstatistikleri.* https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/turizm-geliri, (15.12.2020).

Türk Dil Kurumu (2019). www.tdk.gov.tr, (19.02.2021).

Türkoğlu, K. (2011). *Turizm Sektöründe İstihdam İmkanlarının Göç Üzerindeki Etkileri: Fethiye Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ulutaş, U. (2020). Koronavirüs Sonrası Küresel Trendler. (Edt. U. Ulutaş) COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler. *Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.* 10-19.

Unur, K. (2000). Turizm Terörizm İlişkisi ve Türkiye Örneği. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi.* 11(2): 169-177.

UNWTO (2020). COVID-19: Measures to Support the Travel and Tourism Sector. https://www.unwto.org/covid-19-measures-to-support-travel-tourism, (22.012.2020)

UNWTO (2020). Covid-19 Related Travel Restrictions A Global Review For Tourism, https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-4/TravelRestrictions_0.pdf, (29.12.2020).

UNWTO (2021). *World Tourism Barometer and Statistical Annex January 2021. List of Issues. 19(1).* https://www.eunwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometereng.2021.19.1.1, (23.06.2021).

UNWTO (2021). *World Tourism Barometer and Statistical Annex December 2020. List of Issues. 18(7).* https://www.eunwto.org/doi/epdf/10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.7, (01.02.2021).

UNWTO (Haziran 2021). *Travel Restrictions.* https://www.unwto.org/news/70-of-destinations-have-lifted-travel-restrictions-but-global-gap-emerging, (23.06.2021).

UNWTO (Ağustos 2019). *International Tourism Highlights, 2019 Edition.* https://www.unwto.org/publication/international-tourism-highlights-2019-edition, (13.02.2021).

UNWTO (Eylül 2020). *How COVID-19 Is Changing The World: A Statistical Perspective VolumeII.* https://www.eunwto.org/action/showPublications?category=10.1555%2Fcategory.40000037&pub Type=bookOnly&pageSize=20&startPage=1, 8(1). (09.09.2020).

UNWTO (Haziran 2021). *Covid-19 and Tourism 2020: A Year İn Review.* https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/unwtoecd.2021.1.g51w645001604516, (15.06.2021).

UNWTO (Mart 2021). *%70 of Destinations Have Lifted Travel Restrictions but Global Gam Emerging.* https://www.unwto.org/news/70-of-destinations-have-lifted-travel-restrictions-but-global-gap-emerging, (03.03.2021).

UNWTO (2020). *Impact Assessment of the COVID-19 Outbreak on International Tourism.* https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-03/24-03Coronavirus.pdf, (05.005.2021).

UNWTO (2021). *World Tourism Barometer and Statistical Annex January 2021. List of Issues. 19(1).*
https://www.e-unwto.org/toc/wtobarometereng/19/1, (05.03.2021).

UNWTO (2021). *World Tourism Barometer and Statistical Annex December 2020. List of Issues. 18(7).*
https://www.e-unwto.org/toc/wtobarometereng/18/7, (05.03.2021).

UNWTO (2021). *World Tourism Barometer and Statistical Annex September 2020. List of Issues. 18(5).*
https://www.e-unwto.org/toc/wtobarometereng/18/5, (06.03.2021).

UNWTO (Ağustos 2019). *International Tourism Highlights, 2019 Edition*. https://www.unwto.org/publication/international-tourism-highlights-2019-edition. (16.04.2021).

UNWTO (Eylül 2020). *How COVID-19 İs Changing The World: A Statistical Perspective Volume II.*
https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33773, (19.04.2021).

UNWTO (Haziran 2021). *Covid-19 and Tourism 2020: A Year in Review.* https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/unwtoecd.2021.5.a12t784003278516, (11.03.2021).

UNWTO, (Mayıs 2020). *World Tourism Barometer. Special Focus on the Impact of COVID-19.*
https://www.eunwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421930, (09.12.2020).

Ünlüönen, K., Tayfun, A. ve Kılıçlar, A. (2011). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Verma, S., ve Gustafsson, A. (2020). Investigating the emerging COVID-19 research trends in the field of business and management: A bibliometric analysis approach. *Journal of Business Research.* (118) 253-261.

Weiler, B., ve Black, R. (2014). The changing face of the tour guide: One-way communicator to choreographer to co-creator of the tourist experience. *Tourism Recreation Research.* 40(3): 1-15.

WHO. (2020). COVID-19: Operational Guidance For Maintaining Essential Health Services During An Outbreak, İnterim Guidance. https://www.who.int/publications-detail/covid-19-operationalguidance-for-maintaining-essential-health-services-during-an-outbreak (07.04.2020).

WHO. (2020). *Global Research on Coronavirus Disease.* https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus2019/global-research-on-novel-coronavirus-2019-ncov, (17.02.2021).

World Tourism Organization (UNWTO). *(5 Mayıs 2020). International Tourist Numbers Could Fall 60-80% in 2020.* https:// www.unwto.org/news/covid-19-international-tourist-numbers-could-fall60-80-in-2020, (24.05.2021).

WTTC (2020). *The Domino Effect of Covid-19.* https://wttc.org/en-gb/, (28.01.2021).

WTTC (World Travel & Tourism Council) (2010). *Travel & Tourism: Economic Impact Executive Summary 2010*. London: World Travel Tourism Council.

Yagi, S., ve Mohammadian, A. (2008). Modeling Daily Activity–Travel Tour Patterns Incorporating Activity Scheduling Decision Rules. *Transportation Research Record.* 2076(1): 123-131.

Yeşiltaş, M., Öztürk, İ., ve Türkmen, F. (2008). Terör Faaliyetlerinin Turizm Sektörüne Etkilerinin Çözüm Önerileri Perspektifinde Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi.* 10(1): 183.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, B. S., ve Yılmaz, Ö. D. (2005). Terörizm ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.* 4(13): 39-58.

Youell, R. (1998). *Tourism: An Introduction.* London: Pearson Higher Education.

Yurdakul, E.S. (2015). Tarihte Önemli Bulaşıcı Salgın Hastalıkları, Türkiye Klinikleri. *Public Health-Special Topics.* 3(1): 1-6.

EK

EK 1: Turist Rehberleri Pandemi Genelgesi

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

09.06.2020

Sayı: 95420461-010.06.02-E.385761
Konu: Turist Rehberliği Hizmetinde COVID-19 Pandemi sürecinde Uyulması Gereken Kurallara İlişkin Genelge

Bilindiği üzere, Dünya Sağlık Örgütü tarafından "Pandemi" kapsamına alınan Yeni Koronavirüs (COVID-19) salgınının yayılmasının önlenmesine yönelik tedbirler kapsamında, kontrollü normalleşme süreci aşamasına geçilmiş bulunmaktadır. Salgına karşı verilen başarılı mücadele sonrasında, seyahat ve turizm faaliyetlerinin sağlıklı bir süreç içerisinde yeniden başlatılması öngörülmektedir. Bu kapsamda, turizm faaliyetlerinin güvenli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi amacıyla, turist rehberliği hizmetinde aşağıda belirtilen önlemlerin alınması ve sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.

1. Turist Rehberleri Birliği tarafından turist rehberlerine salgın ve hijyen konusunda online eğitim sağlanır.

2. COVID19 belirtileri gösteren (ateş, öksürük, burun akıntısı, nefes darlığı gibi belirtileri olan), COVID-19 tanısı alan ya da COVID-19 temaslı olan turist rehberleri sağlık kuruluşuna başvurmalı ve en az 14 gün çalışmamalıdır.

3. Turist rehberleri, kişisel hijyen kurallarına uygun şekilde hareket eder ve tur boyunca kuralına uygun tıbbi maske kullanır, sosyal mesafe kurallarına uyar.

4. Tura katılanlardan son 14 gün içerisinde bulunduğu yerler, varsa kronik rahatsızlıkları, COVID-19 geçirip geçirmediklerine ilişkin bilgilendirme istenilir.

5. Turist rehberi, yolcularına kendisi tarafından verilen serbest zaman faaliyetleri (fotoğraf çekimi, alışveriş vb.) gibi zamanlar dışında ve yolcuların birlikte bulunduğu ve geziyi sürdürdüğü anlarda yolcuların yanında bulunmalıdır.

6. Turist rehberleri katılımcıların gezi sırasında kuralına uygun tıbbi maske takmasına, uygun şekilde kullanmasına (çene ve burnu kapatacak şekilde), maske nemlendikçe ya da kirlendikçe değiştirilmesinin sağlanmasına dikkat eder. Kullanılmış maskeler ağzı bağlı çöp torbasına atılır. Yeni maske takılırken eller el antiseptiği ile temizlenir.

7. Eldivenin doğru kullanılmaması COVID19 bulaşma riskini artırabileceğinden rehberler ve tur katılımcıları eldiven kullanmamalıdır. El hijyenine ve yüzeylerle el temasından kaçınılmasına dikkat edilmelidir.

8. Turist rehberi müze, ören yeri, dinlenme tesisi vb. uğranılan mekanlarda COVID19 kapsamında alınan kurallara uyulmasına dikkat eder. Girişlerde koruma tedbirleri hakkında grubu bilgilendirir ve girişten çıkışa kadar grubuna eşlik ederek tedbirlere uyulup uyulmadığını denetler.

9. Turist rehberleri, gurubu, açık ve kapalı alanlarda Sağlık Bakanlığınca yayınlanan COVID19 rehberinde belirtilen güncel sosyal mesafe kurallarına uygun tutmaya özen gösterir. Kalabalığı engelleyecek önlemler alır. Müzeler ve tur boyunca uğranılan diğer yerlerde bölgesel kalabalık oluşması durumunda tura katılanları uyarır. Aynı aileden olan veya bir grup olarak gelen katılımcılar arasında sosyal mesafe kuralları uygulanmaz.

10. Talep edilmesi halinde tura katılanlara kullandırılmak üzere, maske ve dezenfektan gibi kişisel koruyucu ekipman bulundurulur. Tur aracı içerisinde rehber ve gurup için el dezenfektanı bulunur.

11. Turda, gezi boyunca turist rehberleri ve gezi katılımcıları için kablosuz mikrofon ve kulaklık sistemi tedarik edilir ve sistem tur boyunca aynı kişi tarafından kullandırılır. Mümkünse kullanılan mikrofon, kulaklık vb. aletlerin kişiye ait olması sağlanır. Damlacık oluşturması nedeniyle yüksek sesle konuşmak ve bağırmaktan kaçınılır.

12. Kişiye özel alet kullanımı sağlanamadığı durumlarda, her katılımcıdan sonra kullanılan aletlerin temizlik ve sterilizasyonu sağlanmalıdır. Kullanılan aletlerin üzerinde kan veya sekresyon yoksa, %70'lik alkol ile silinmelidir. Kullanılan aletlerin üzerinde kan veya sekresyon varsa, ön temizlik yapıldıktan ve kuruduktan sonra %70'lik alkol ile silinmelidir. Meydana gelen atıklar, tıbbi atık kapsamında uzaklaştırılır.

13. Turist rehberleri ziyaretçilerin tuvaletlere güvenli bir şekilde girip çıkmalarını sağlar, gerekirse görevlilerden (güvenlik, temizlik vb.) yardım alır. El kurutma fanlarının yerine tek kullanımlık kâğıt havlular kullanılması yönünde tur katılımcılarını uyarır.

14. Turist rehberleri, engelli ziyaretçileri varsa, müze ve ören yerlerine mümkün olması halinde önceden haber vererek randevulu gelir.

15. Konaklama, dinlenme yapılacak tesislerde alınacak hizmetlerde turist rehberleri gerektiği hallerde saat planlaması yaparak rezervasyon için grubuna ve işletmeye haber verir.

16. Rehber, tur başlangıcında COVID19'un bulaşma yolları ve korunma önlemleri hususunda tur katılımcılarını bilgilendirir. Ulaşım aracında ve ziyaret edilen yerlerde ilgili resmî kurumlarca ilan edilen hijyen kurallarının uygulanmasını kontrol eder.

17. Turda, katılımcılardan birinde ateş, öksürük, nezle, nefes darlığı gibi belirtiler gelişirse, maskesi takılı olarak sağlık kuruluşuna yönlendirilir. Sağlık kuruluşu tarafından devir alınıncaya kadar hasta izole edilir ve gerektiği hallerde sağlık birimine ulaşması sağlanır.

18. Tur ve transfer amaçlı ulaşım araçlarında, ilgili resmî kurumlarca ilan edilen kurallara uyulur.